

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI

CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA KULA (1923–1933)

EMRAH TULUM

DANIŞMAN
DOÇ. DR. İBRAHİM İNCİ

MANİSA 2015

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ PROGRAMI

CUMHURİYET’İN İLK YILLARINDA KULA (1923–1933)

EMRAH TULUM

DANIŞMAN
DOÇ. DR. İBRAHİM İNCİ

MANİSA 2015

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 19/11/2015 tarih ve 30/7 sayılı toplantısında jürimiz tarafından Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 23. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Emrah TULUM 'un "*Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kula (1923-1933)*" Konulu tezi incelenmiş ve aday 18/12/2015 tarihinde saat 09.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna ☒

OY BİRLİĞİ ☒

DÜZELTME yapılmasına * ☐

OY ÇOKLUĞU ☐

RED edilmesine ** ☐

ile karar verilmiştir.

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.

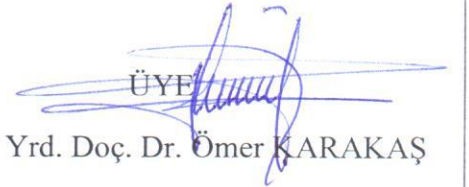
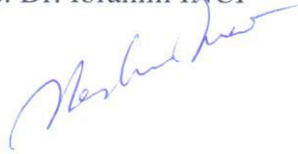
** Bu halde adayın tez konusu değiştirilir veya adayın isteği halinde tezsiz yüksek lisans programına geçişi sağlanır.

BAŞKAN

Doç. Dr. İbrahim İNCİ

Doç. Dr. Hasan MERT

Yrd. Doç. Dr. Ömer KARAKAŞ

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

☐☐

Tez, mutlaka basılmalıdır.

☐☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

☐☐

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☐☐

Tez, basımı gereksizdir.

☒☐

ÖZET

“Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kula (1923–1933)” adlı tez çalışması ile Osmanlı Devleti’nin son dönemlerini de içine alarak öncelikle, Kula’nın kısa tarihçesi, idarî ve nüfus yapısı incelenmiştir. Cumhuriyet sürecinde bu yapıdaki değişiklikler, sosyal, kültürel, iktisâdi ve ticarî hayat ortaya konulmuştur. Böylece yerel tarih anlayışı içinde, yaşadığımız yerin daha iyi tanınmasını sağlamıştır. Cumhuriyet ile birlikte yeni yaşam şeklinin, yeniliklerin ülkede nasıl algılanıp, uygulandığı o dönemin bakış açısıyla gösterilmiştir.

İlk olarak, cumhuriyetle birlikte gelişmelerin nasıl ve hangi koşullarda oluştuğu açıklanmıştır. Dayanak oluşturması maksadıyla, Kula Kazasının adı, kuruluşu, coğrafi ve tarihi çehresinin ana hatları ele alınmıştır. Kula’nın mevcut konumu verildikten sonra çalışma, Kula’nın Milli Mücadele’deki yeri ile sürdürülmüştür. Milli Mücadele döneminde bu çevredeki efelerle halkın ortak mücadelesi ele alınmıştır. İncelenen dönemin öncesi ve sonrası ile bağlantılı olarak nüfus ve idarî gelişimi yansıtılmış, kazanın büyüme süreci aktarılmıştır.

Çalışma, Cumhuriyet’in ilânı ile birlikte yenilenen belediyecilik anlayışı çerçevesinde, Kula Belediyesi ve faaliyetleri ile devam ettirilmiştir. Belediye başkanlarının hizmetleri, yapılan imar ve bayındırlık faaliyetleri ele alınmıştır. Cumhuriyetin ilk on yılında Kula’nın nasıl bir gelişme gösterdiği ve görünüş itibarıyla de çehresinin değiştiği açıklanmıştır. Ayrıca, Cumhuriyet Halk Fırkası, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Kula’daki örgütlenmeleri üzerinde durulmuştur.

Ayrı bir bölüm olarak ele aldığımız sosyal ve kültürel faaliyetler arasında yer alan eğitim, spor, sağlık konuları ile kazanın yeni bir yaşama nasıl ayak uydurduğu, gözler önüne serilmiştir. Ayrıca, bugünkü kültürel seviyesine nasıl ulaştığı ele alınmıştır. Bayram ve çeşitli kutlamalar, yapılan gezi ve seyahatler ele alınmıştır. Kula halkının etkileşim ve iletişim sahaları, inkılâpların kazada algılanışı ve uygulanışı incelenmiş, dönemin yaşamına dair kesitlerle aktarılmıştır. Son olarak da Cumhuriyet’in ilânı ile birlikte iktisâdi ve ticarî alanda meydana gelen gelişme ve değişmelerin Kula’daki yansımaları ele alınmıştır. Kula ile özdeşleşen turistik yerler; Peri Bacaları, Kula Evleri, İlk İnsan Ayak İzleri, Emir Kaplıcaları, Maden Suları anlatılmıştır. Ayrıca çeşitli el sanatları, keçecilik ve bakırcılığın yanında halılarıyla ünlüdür.

ABSTRACT

This thesis named “The Town Kula in the Early Years of the Republic” has pointed out the short history, administrative and population structure of Kula including the last period of Ottoman State; the changes during the republic in this context; the social, cultural, economic and commercial life of Kula. Thus, it has been not only provided to know better and perceive the town in which we live in terms of understanding of local history, but also shown how the new lifestyle along with the Republic and reforms were perceived and applied from the perspective of that period.

At first, while explaining how and in what conditions the subsequent developments occurred, in order to lay a basis, it has been determined the main characteristics of geographical and historical background of Kula. After explaining Kula’s present location, the study has been continued with the place of Kula in the National Struggle, which means hard years for Kula. In the period of National Struggle, it has been analysed the joint defence of men and Kula people against the enemy and it has been shown with memories and documents that the country had not been saved easily. It has been shown the development of population and administration of Kula in connection with before and after the analysed period and emphasized how Kula grew.

The study has been continued with the municipality of Kula and the municipality activities in the framework of understanding of municipality which was renewed with the declaration of the Republic. It has been aimed to explain the mayors’ works, in the first ten years of the Republic how Kula grew with zoning and public works activities, and that Kula’s face changed in appearance. Moreover, it has been attracted attention to in what conditions today’s democracy was created by emphasizing Kula organizations of the Republican People’s Party which is the first party of the Republic and the Free Republic Party which was created in the attempt to transition to the multi-party life.

The followings have been examined: the education, health and sport issues, which are among social and cultural activities analysed as another section; how Kula kept pace with a new life; and how Kula reached its cultural level of the present. The followings have been analysed: the bairams and various celebrations; the interaction and communication fields of Kula people, by sightseeing and travels; perceiving and

applying of the reforms in Kula. It has been aimed to illustrate them with sections about life of the period. Finally, the followings have been emphasized: the reflections of developments and changes in the economic and commercial fields along with the declaration of the Republic in Kula; touristic places identified with Kula: Fairy Chimneys, Kula Houses, First Human Footprints, Emir Thermal Springs, Mineral Waters; and Kula Carpets in terms of crafts.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kula (1923–1933)**” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

16/11/2015

Emrah TULUM

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nı kaybetmiş, toprakları Avrupa Devletleri tarafından paylaşılmıştır. Artık Anadolu'da işgaller başlamıştır. İşgallerin ardından, Anadolu'da Mustafa Kemal önderliğinde 19 Mayıs 1919'da Ulusal Kurtuluş Mücadelesi başlamıştır. Türk milleti özellikle kendi bölgelerinde Kuva-yı Milliye birlikleri oluşturarak, vatanını işgalci güçlere karşı savunmuşlardır. İşte bu zorluklardan sonra ülke işgalden kurtarılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin inşasına başlanmıştır. Ülkenin muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmesi için de inkılâplar yapılmıştır.

“Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Kula Kazası (1923–1933)” adlı çalışma ile Kula'nın; idarî yapısı, nüfusu, siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik yönleri tespit edilerek cumhuriyet tarihindeki yeri ortaya konmuştur. Ayrıca, yurttaki yeniliklerin uygulanışı ve halkın değişimlere uyum süreci, Batı Anadolu kazası olan Kula'da tespiti çalışılmıştır.

İnceleme alanı ile ilgili kaynaklardan yararlanılarak oluşturulan çalışma, giriş ve sonuç bölümlerinin dışında dört bölümden oluşmaktadır. Giriş Bölümü'nde, konuya bütünlük kazandırmak amacıyla Kula'nın coğrafi yapısı, kısa tarihçesi ve Milli Mücadele dönemindeki konumu ele alınmıştır. Birinci bölümde kazanın Cumhuriyet dönemindeki idarî yapısındaki değişiklikler ile nüfus özellikleri Osmanlı Devleti'nin son dönemi ile birlikte mukayeseli olarak incelenmiştir. İkinci bölüm'de ise, Kula Belediyesi ile imar ve bayındırlık faaliyetleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde Cumhuriyet Dönemi (özellikle 1923–1933 arası) Kula'da yapılan eğitim ve kültürel faaliyetler ortaya konmuştur. Dördüncü bölüm'de Kula'nın iktisâdi ve ticarî hayatı ele alınmıştır. Ayrıca Kula'nın kültürel özellikleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında ekler bölümünde, döneme ait kullanılan çeşitli arşiv belgeleri bulunmaktadır.

Çalışmamda değerli vaktini bana ayırıp yol gösteren ve hiçbir zaman desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. İbrahim İNCİ'ye teşekkür ederim. Aynı zamanda, Kula Belediyesi'ne, başta Manisa Kitapsaray çalışanları, İzmir Milli Kütüphane çalışanları, diğer kütüphane görevlilerine ve çalışmamda katkısı olan ismini zikredemediğim herkese teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca, bu zamana kadar yanımda olan ve bundan sonra da yanımda olacağına inandığım aileme minnettarım.

Emrah TULUM

Manisa 2015

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
YEMİN METNİ.....	IV
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR.....	X
KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	XII

GİRİŞ

A. Kula Adı ve Kuruluşu.....	1
B. Kula'nın Coğrafi Yapısı.....	2
1. Coğrafi Konum.....	2
2. Yeryüzü Şekilleri.....	2
3. Bitki Örtüsü.....	5
4. İklim.....	8
C. Kula'nın Kısa Tarihçesi.....	9
D. Milli Mücadele ve İşgal Yıllarında Kula.....	13
1. Mütarekeden İşgale Kula.....	13
a. Kula'da Örgütlenmeler.....	17
b. Kula ve Çevresinde Çarpışmalar.....	26
2. Kula'nın İşgali ve İşgal Dönemi.....	27
3. Kula'nın Kurtuluşu.....	32

BİRİNCİ BÖLÜM

KULA'NIN NÜFUSU VE İDARİ YAPISI

A.Nüfus.....	35
1. Cumhuriyet Öncesi Kula'nın Nüfusu ve Nüfus Yapısı	35
2. Cumhuriyet Döneminde Kula'nın Nüfusu.....	40
B.İdarî Yapı.....	51
1.İdarî Taksimat.....	51
a.Osmanlı Döneminde İdarî Taksimat.....	51
b. Cumhuriyet Döneminde İdarî Taksimat.....	53
2. İdareciler.....	54
a.Osmanlı Dönemi İdarecileri.....	54

b.Cumhuriyet Dönemi İdarecileri.....	56

İKİNCİ BÖLÜM

KULA BELEDİYESİ VE FAALİYETLERİ

A.Kula Belediyesi.....	59
1. Belediye Başkanları ve Belediye Meclisleri.....	59
a.Osmanlı Dönemi.....	59
b.Cumhuriyet Dönemi.....	61
2. Belediye Bütçesi.....	62
B.Bayındırlık ve İmar Faaliyetleri.....	65
1. İmar Faaliyetleri.....	65
a. Resmi ve Gayr-ı Resmi Binalar.....	65
2.Elektrik.....	71
3.İçme Suyu Sağlanması ile İlgili Çalışmalar.....	72
4.Kanalizasyon, Telefon ve Telgraf Hizmetleri.....	73
5.İtfaiye ve Mezbaha.....	74
6. Pazar ve Panayırılar.....	74
7. Parklar ve Temizlik İşleri.....	74
8.Bayındırlık İşleri.....	75
a. Ulaşım.....	75
b. Yollar.....	76
c.Köprüler.....	78
C.Siyasi Hayat.....	79
1. Milletvekili Seçimleri.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KULA'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

A.Eğitim.....	84
1.Cumhuriyet Öncesinde Kula'da Eğitim.....	84
a.İptidai, Rüştîye Mektepleri ve Medreseler.....	84
b. Gayr-ı Müslim Okulları.....	85
2. Cumhuriyet Döneminde Kula'da Eğitim.....	86
a.Kula'da İlk ve Orta Öğretim.....	86
3.Okuma Yazma Kursları ve Millet Mektepleri.....	91
a.Yeni Türk Harflerine Geçiş.....	94
b.Halk Okuma Odaları ve Halkevleri.....	95

4.Eğitim Alanında Teşkilâtlanma ve Yardımlaşma.....	97
a.Muallimler Birliği.....	97
b.Okullardaki Kültürel Etkinlikler.....	98
B.Sağlık.....	99
1.Sağlık ve Temizlik Tesisleri.....	99
a. Hastane, Dispanserler ve Eczaneler	99
b.Doktorlar, Ebe ve Başlıca Hastalıklar.....	100
C.Spor.....	101
1.Spor Kulüpleri.....	102
2.Güreş.....	104
D.Dernekler.....	104
1.Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay).....	104
2.Türk Ocağı.....	109
3.Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu).....	112
4.Himaye-i Etfâl Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu).....	114
5. Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti.....	117
E.Kültürel Ortam ve Faaliyetler.....	118
1.Kütüphane, Sinema ve Tiyatrolar.....	118
2.Müsamereler.....	118
3.Bayramlar ve Diğer Kutlamalar.....	119
a.Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları.....	120
b.Onuncu Yıl Kutlamaları.....	121
F.Asayiş.....	122

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KULA'DA İKTİSADÎ HAYAT

A.Ziraat.....	126
1.Hububat.....	127
2.Üzüm.....	136
3.Tütün.....	138
4.Meyvecilik.....	144
B.Hayvancılık.....	145
C.Ticari ve Sanayi Faaliyetler.....	148
1.Ticaret.....	148
2.Sanayi.....	154

a.Halıclık.....	160
b.Dericilik.....	167
c. Keçecilik.....	168
d.Kaplıca ve Maden Suyu.....	169
3.Bankalar.....	170
a. Ziraat Bankası.....	170
SONUÇ.....	172
EKLER.....	176

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı geçen eser
a.g.m.	:Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AIİTE	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Bkz.	:Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	:Cilt
CBÜ	Celal Bayar Üniversitesi
CHF	:Cumhuriyet Halk Fırkası
Çev.	:Çeviren
DEÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi
E	:Erkek
EÜ	:Ege Üniversitesi
Gn. Kur. Bşk	: Genel Kurmay Başkanlığı
K	:Kadın
ME.	: Milli Eğitim
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
s.	:Sayfa
ss.	:Sayfa sayısı
SBE	:Sosyal Bilimler Enstitüsü
SCF	:Serbest Cumhuriyet Fırkası

TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
B.C.A.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
T	:Toplam
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.b.	:Ve benzeri
yy	:Yüzyıl

KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

A. Arşivler

Araştırma alanımız ile ilgili, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Kula ile alâkalı çok sayıda bilgi vardır. Ancak, bunların çoğu sıradan şikâyetler için yazılan dilekçelerden, davalar ve atamalardan oluşturmaktadır. Konumuzla alâkalı olan arşiv kaynakları sınırlı sayıdadır.

B. Resmi Yayınlar

Osmanlı Devleti döneminde Kula, önce Kütahya, sonra Saruhan Sancağı'na bağlı bir kazadır. Buradan hareketle özellikle Aydın Vilâyeti Salnameleri incelenerek Kula ile ilgili bilgiler değerlendirilmiştir.

Manisa il yıllıklarıyla çeşitli mecmualardan yararlanılmıştır. Bunlardan, İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Gediz Dergisi en önemlileridir. Çeşitli ansiklopediler ve sözlüklerden de bu çalışmaya kaynak sağlanmıştır. Bunların yanında Türkiye İstatistik Kurumu Arşivinden, cumhuriyetin ilk yıllarına ait istatistikî ve sayısal verilerden yararlanılmıştır.

Süreli Yayınlar

İzmir Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi'nde bulunan İzmir Milli Kütüphane Gazete Koleksiyonu'nda araştırma dönemimize ait gazetelerden; Ahenk, Anadolu, Hizmet, Sada-yı Hak, Yeni Asır, Akşam ve Yeni Asır gazetelerinden yararlanılmıştır. Yerel tarih alanındaki çalışmalarda sınırlı sayıda kitap ve araştırma bulunduğundan, gazeteler araştırmamızın oluşturulmasında kaynaklardaki bazı boşlukları doldurmuştur.

Araştırma dönemi içerisinde (1923–1933) yayınlanmış olan, özellikle Türkiye Salon ve İlânat Gazetesi, İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası ve Gediz Dergisi araştırmamızın son bölümünde önemli bir materyal olmuştur. Aynı zamanda bunlardan başka Kula ile ilgili dergiler ve makaleler de incelenerek mevcut bilgiler kullanılmıştır.

C. Kitaplar ve Çeşitli Kaynaklar

Araştırma sahasında Kula tarihi ile ilgili sınırlı sayıda kitap hazırlanmıştır. Hazırlanan kitaplar arasında başta, İsmail Tosun'un "Anılarla Kula Milli Kültürel Tarihi", Kemal Arı'nın "Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923–1925)" adlı eserleri vardır. Bu eserlerden, konumuzla alâkalı Cumhuriyetin ilk yıllarına ait verilere ulaşılmıştır. Rüstem Bozer'in "Kula Evleri", Yılmaz Tosun'un "Milli Mimarîmizde Kula Evleri", Hüseyin Şahin'in "Tarihin Güzel Mirası Kula", araştırmamızda bize rehberlik eden eserlerden birkaçıdır. Aynı zamanda çalışma, Milli Mücadele Dönemi'nde önemli komutanlarından, Demirci kaymakamı İbrahim Ethem Bey'in, "Demirci Akıncıları" adlı eseri, Kula'nın Milli Mücadele yıllarına büyük ölçüde rehberlik etmiştir. Bölgenin coğrafi bilgilerini Besim Darkot-Metin Tuncel'in "Ege Bölgesi Coğrafyası" adlı eserinden faydalanılmıştır. Ayrıca "Ege Tecim ve Endüstri Büyük Klavuzu" adlı eserden azamî ölçüde yararlanılmıştır. Yine, Enver Konukçu'nun "Alaşehir Kongresi(16–25 Ağustos 1919)" eseri kaynaklık etti. Cumhuriyet dönemi ile ilgili "T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, Malumatı Havi Mecmua 1932" adlı eser ve yine cumhuriyet dönemi eğitim ile ilgili bilgi veren Hakkı Uyar'ın Cumhuriyet Döneminde Manisa'da Eğitim(1923–1950)" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezi araştırmamıza kaynaklık eden kaynaklardan bazılarıdır.

Ayrıca 1923–1933 yılları arasında Kula'nın sosyal, ekonomik, siyasî, idarî, kültürel, tarihi vb. durumlarını ortaya koymaya çalışırken, ana kaynakların yanı sıra, konular, çeşitli araştırma ve kitaplarla desteklenmiştir.

D. Sözlü Kaynaklar

1923–1933 yılları arasında Kula tarihini araştırdığımız için o dönemi yaşamış ya da o dönemi ailesinden anlatıldığı kadar bilen kişilerden yararlanılmıştır. Bunlardan birisi de 1950-1960 yılları arası belediye başkanlığı yapmış olan milâdî 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile Emrah TULUM tarafından, 29.08.2012 tarihli röportajıdır. Ayrıca Ela Çil'in İzmir'de Reşat Çil ile 13 Mayıs 2012 tarihinde yapılan söyleşi metni Kula Belediyesi Yazı İşleri Müdürü Hüseyin Şahin'den temin edilmiştir. Bu bilgilere atıfta bulunarak yararlanılmıştır.

GİRİŞ

A. Kula'nın Adı ve Kuruluşu

Anadolu'nun önemli yerleşim alanlarından biri Kula'dır. “Kula” adının anlamı hakkında araştırmacılar tarafından birçok görüş ortaya atılmıştır. Bunlardan birisi de Bilge Umar'a aittir. Ona göre; Kula, Kullandos ve Kyllene gibi adlarla anılmıştır. Bu kelime, Luvi uygarlığı dilinin sözcüğüdür ve Kulaziti (Kula insanı) gibi pek çok adın türetilmesinde kullanılmıştır. Bu ad, Luvi dilinde ve onun ardılı Anadolu dillerinde, iki anlamda kullanılmıştır.¹

Birinci olarak Kula, bir tanrı adıdır. Bu aslında Ku(wa)-la, Kuwacık, Kuwa'nın yavrusu öğelerinden türetilmiştir ve Artemis'i kastetmiştir. Bilge Umar, ikinci olarak da Kula'nın “Sarı” anlamında, kendi başına bir sözcük olduğunu söylemektedir. Kula sözcüğünün, Türkçe'de at rengi olarak sarı ile açık kahve arası rengi anlatması bir de yukarıda tanımlanan renkteki atlara bölgede “**Kula Atı**” adı verilirdi.

Kula ismi, Bizans tarihinde “Küle” olarak ve Germiyanogulları Beyliği zamanında ise, Germiyanoglu Yakup Bey'in 1411 tarihli taş vakfiyesinde “Küldi” şeklinde geçtiği görülmüştür. Daha sonraki dönemlerde bugünkü anlamıyla yani “Kula” olarak geçtiği görülmektedir.²

Kula'da Eski taş, Yontma taş dönemi olarak bilinen Paleolitik Dönemden kalma buluntulara pek rastlanılmamıştır. Ancak, Gediz kıyısında, Salihli ilçe sınırları içinde bulunan Çakallar volkanik konisi içinde, Paleolitik döneme tarihlenen bir dizi ayak izinin tarihleme çalışmaları sonucunda, 26.000 yıl öncesinden kaldığı tespit edilmiştir. Bu ayak izleri bölge tarihi açısından önemli buluntuları oluştururlar.³

Bunun yanı sıra Kula yöresinde yapılan arkeolojik kazı ve incelemeler sonucunda Katakakeumene (Yanık Ülke) sınırları içinde batıda Sardies'den (Salihli) doğuya giden ana yol üzerinde birçok yerleşim birimi kurulmuştur. Katakakeumene (Yanık Ülke) sınırları içinde; Maionia (Menye-Gökçeören) ve Kollyda (Gölde) isimli iki kentin kurulmuş olduğu ayrıca Gediz nehrine yakın yerlerde; Thermaia Theseos (Şehitlioğlu) ve Tabala (Güvercinlik) kentleri ile çok sayıda antik köyün yer aldığı bilinmektedir. Örneğin, Kavaklı'da “Taza”, Körez'de “Koresa”, Ayvatlar'da “Dora”, Hamidiye civarında “Alkileur,

¹ Bilge Umar, “Türkiye'deki Tarihsel Adlar”, 2. Baskı, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1993, s.482.

² Umar, ss. 482–483.

³ **Yurt Ansiklopedisi**, c. 9, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1983, s. 529.

Dima, Kerbia ve Axiotta”, Ayazviran’da “Laza” isimli köylerden söz eden yazıtlar bulunmuştur. Civardaki diğer küçük bir yerleşim de bugünkü Saraçlar yakınlarında yer alan “Nisyra” isimli köydür. 1987 yılında Hasan Malay tarafından bulunan bir yazıtta Nisyra tarihinin Hellenistik döneme kadar geri gittiğini göstermektedir. Buradan anlaşılacağı gibi Kula ve çevresi çok eski dönemlerden itibaren önemli yerleşim yerleri arasındadır.⁴

19. yüzyılın ünlü gezginlerinden birisi olan Charles Texier’e göre Kula, Alaşehir (Philedelphie)’den Bursa (Pruse)’ya ve Kütahya (Cotyaeum)’dan Bergama (Pergame)’ya giden yollar üzerinde bulunmaktadır. Buna göre Kula’nın, eski bir şehrin yerine kurulduğu tahmin edilmiştir. Yine Texier’de müstahkem bir yer olarak söz edilen Kula, Kütahya ile Alaşehir arasında ve yirmi sekiz mil mesafede olduğu bildirilmektedir. Texier’e göre, kayıtlı olan Calanudda şehrinin, bugünkü Kula olabilme ihtimali üzerinde durulmuştur.⁵

B. Kula’nın Coğrafi Yapısı

1. Coğrafi Konum

Kula, Ege Bölgesi’nin doğusunda yer alır. Coğrafi değerler bakımından da Kula’nın enlem derecesi 38°33', boylam derecesi ise, 28°39' derecedir.⁶ Kula’nın kapladığı alan 960 km²’dir. Etrafı tepelerle çevrili çanak şeklinde olan Kula’nın doğusunda Eşme, batısında Salihli, kuzeyinde Demirci, Selendi ve güneyinde Alaşehir ilçelerinin toprakları ile çevrili, Manisa ilinin bir ilçesidir. Deniz seviyesinden yüksekliği 720 metredir. Bugün, İzmir-Ankara karayolu üzerinde, Manisa iline bağlı bir ilçe merkezi durumunda bulunan Kula, İzmir’e 145, Alaşehir’e 31 km mesafededir.⁷

2. Yeryüzü Şekilleri

Kula, yüksek ve dik yamaçlı Divlit Dağı’na yastık, küçük bir ovanın güney kesimine yerleşmiş durumdadır. Kasabanın kuzeyindeki Kula-Divlit Dağı başta olmak üzere, batıya doğru uzanan bir de Kara Divlit Dağı bulunmaktadır. Ayrıca Kula’nın güneydoğusunda Umur Baba Dağı (2.555 m) ve kuzeyde Demirci-Kula sınırında Yağcı dağları (1.511 m) yer almaktadır. Yine Kula sınırları içinde yükseltileri 100 ile 1.250 metre arasında değişen, diğer başlıca tepeler şunlardır: Üşümüş, Sarıkız, Soğanlı, Danayiyen, Tepesidelik, Kaysan, Konurcadede, Hüyük, Elmalidere, Çatalyanık, Kazkaya, Yeşilaba, Yalnızçam, Dalı,

⁴Hasan Malay, “Katakekaumene’de Yerleşimler, Yerel Dinler ve Tapım Merkezleri”, **Geçmişten Geleceğe Köprü Yanık Ülke Kula Sempozyumu Bildiriler** (1–3 Eylül 2006), Kula, 2006, s. 9.

⁵Charles Texier, **Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi c. II**, Çev... Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002, ss.91–93.

⁶ **Manisa 2000**, Manisa Valiliği, Manisa, 2000, s.22.

⁷Hüseyin Şahin, **Tarihin Güzel Mirası Kula**, Ezgi Yayınları, Kula, 2010, s.8.

Kaztepe, Kuşaklı, Kalafat, Karakız, Dağdip, Karadinek, Bellek, Asar, Göztepe, Taytepe, Kavtepe, Namazla ve Bölme tepeleridir.⁸ Bunlardan bazıları vaktiyle volkanik patlamalar sonucunda meydana gelmiştir.

Toprak yüzeyinde, zaman zaman yosunlar, gelişi güzel oluşan çukurluklar oluşmuştur. Zamanla dolan topraklar üzerinde yeşeren bitkiler, hiçbir bitkinin olmadığı bazalt tipindeki lâvların koyu renkleri, bölgeye çok farklı bir görüntü kazandırmıştır. Bu özellik eski çağlardan beri bölgedeki yer adlarının verilmesinde de etkili olmuştur. Bu sebeple Strabon; toprak yapısından dolayı, yöreye “yanık diyar” anlamında “*Katakekaumene*” adını vermiştir. Aynı zamanda, “Karataş, Yanıktaş ve Karatepe” gibi mahalli isimler de halk tarafından kullanılmıştır.⁹

Kula coğrafyası, üzerinde dağlar dizisi bulunan vadilerle yarılmış, tepelerle çevrilmiş, hatta bu coğrafyanın bir kesiminde yeni lâv akıntıları ve taze volkan şekilleriyle kaplanmış ve alçak bir yayla meydana gelmiştir.¹⁰ Buraya 1941 Türk Coğrafya Kongresinde öneri üzerine Gördes-Uşak Plâtosu adı verilmiştir. Gediz nehrinin kollarıyla sıklıkla yarılmış olan bu alanlar, kuzeydoğuda 1000 metrenin üzerine çıkarken, güney ve güneybatıda yavaşça alçalmaktadır. Gediz vadisi yakınlarında dik kenarlarla sona eren bu geniş yaylaların tümüne Kula-Gördes plâtoları denilmektedir.¹¹

Kula’da önemli düzlük olarak, ilçenin doğusundan başlayarak, Yurtbaşı Köyü’ne kadar uzanan ve halk arasında Burçak Ovası, Söğüt Çayı Ovası adıyla anılan vb. ovalar bulunmaktadır. Bu ovalar 16 km uzunluğunda ve 5 km genişliğindedir. Bu ovanın güneyi Başbüyük Köyü, kuzeyi ise Kalınharman Köyü ile sınırlandırılmıştır. Kula Ovasının doğu kısmında akan Söğüt Çayı, ovanın kuzeyinden geçen Gediz Nehri ile birleşmektedir. Bu iki akarsuyun kenarında bulunan alanlarda sulu tarım yapılabilmektedir. Ancak ovanın diğer kesimlerinde sulama sistemi olmadığı için kuru tarım yapılmaktadır. Doğusu hafif engebeli yapıya sahiptir. Kula ovasının batısında, Karatepeler adı verilen yan yana iki tane volkan konisi bulunmaktadır. Bu volkan konilerinden Söğüt çayına kadar olan kısım biraz eğimlidir. Kula Ovası, yöredeki önemli tarım alanlarından biridir.¹²

⁸Taner Demirelli **Kula’da Kırsal Yerleşmeler ve Eğitimin Dağılımı**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2007, s.16.

⁹Turan Gökçe, “XVI. Yüzyılda Kula”, **Manisa Araştırmaları -1**, Celâl Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa, 2001. s.1.

¹⁰**TC Manisa Vilâyeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, Malumatı Havi Mecmua1932**, Manisa Vilayeti Özel İdaresi Manisa, 1932, s.281.

¹¹Besim Darkot - Metin Tuncel, **Ege Bölgesi Coğrafyası 3**. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 1995,s.78.

¹²Demirelli, ss.17–18.

Kula civarındaki volkanizmayla birlikte, Çakallar Kula fayı üzerinde, daha yeni meydana gelmiş görünümü veren söz konusu konilere, halk “Devlit” veya “Divlit” adını vermektedir. Buradaki konilerden çıkan lâvlar etrafa yayılarak 382 km²’lik bir alanı işgal etmişlerdir. Kuleleri andıran bu genç lâvlar, başlıca iki bölgede toplanmıştır. Bunlardan birisi, Saraçlar-Menye arasında 14 km²’lik alanı işgal eden lâvlar, topografyanın genel eğimine uyarak kuzeye doğru akmıştır. Emre, Ayvatlar, Sandal doğrultusunda üç çıkıntı meydana getiren lav akıntılarının en uzununu 8 km² ‘dir. Diğerisi ise, Kula civarındaki lâv örtüsü ise 24 km²’lik bir alan kaplar. Azamî 12 km² uzunluğundaki Kula lavları, kuzeyde Gediz ırmağının alüvyal tabanına kadar gelmişlerdir. Şehitli Köyü güneyinde, suların sıcaklığı 50–55C⁰ arasında değişen Emir Kaplıcaları da, bu genç volkanik faaliyetler sonucu ortaya çıkmıştır.¹³ Bu volkanizma sonucu oluşan ve köfeke¹⁴ denilen sünger gibi delikli ve çok hafif siyah bir taş vardır ki hafifliği ile tuğladan çok kıymetli olduğu gibi kireç delikler arasına girince çimentodan daha sağlam bir hal almaktadır.¹⁵

Kula ve yakın çevresinin ana su kaynağını Gediz Nehri oluşturur. Antik adı Hermos olan Gediz Nehri, Büyük Menderes’den sonra Ege Bölgesi’nin ikinci büyük akarsuyudur. Havzası yaklaşık 1,7 milyon hektar (17000 km²) alanıyla Türkiye yüz ölçümünün %2,2’sini kaplar. Nehir, kaynağını İç Batı Anadolu bölümündeki Murat ve Şaphane dağlarından alır. Gediz Nehri, kaynak bölgesinden itibaren iki yandan aldığı kollarla büyür, önce dar ve derin vadilerde akar. Gediz Nehri Yurtbaşı Köyü civarında Kula ilçe sınırları içine girmektedir. Buradan itibaren önce güneydoğu-kuzeybatı, Dereköy civarından sonra ise doğu-batı istikametinde akan Gediz Nehrine kuzeydoğudan Selendi Çayı, güneyden de Söğüt Çayı katılmaktadır. Gediz’in suları yazları azalır, yağışların bol olduğu yıllarda özellikle kışın bazen taşkınlara yol açar.¹⁶

Gediz’in diğer bir kolu olan Selendi Çayı da Manisa ilinin doğu sınırındaki Kütahya’nın Simav ilçesi yakınlarındaki Salhane Dağlarından doğar, dağlık bir alandan derin vadiler kazarak Selendi Plâtosunu sular ve Tahtacı Köyü civarında Gediz’e karışır. Selendi Çayı’nın su toplama alanı 702 km²’dir. Akıntı hızı yüksek olduğu için 1923-1933

¹³**Türk Ansiklopedisi**, “Kula”, c. 22, M. E Basımevi, Ankara, 1975, ss. 335-336.

¹⁴Halk arasında “*curuf*” denilmektedir.

¹⁵**T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında...**, s.13.

¹⁶Gediz’in yaz aylarında sularının çekilmesi ile ilgili bir tekerleme bile söylenmiştir. Develerle nakliyenin yapıldığı, kervanlar oluşturulduğu yıllarda deveçiler kışın şehre inmek isterler, Gediz taşkındır yol vermez, yazın develeri sulamak ister ovaya iner Gediz’in suları çekilmiştir. Deveci: “*Kışın gelirim yol vermezsin, yazın gelirim su vermezsin, söyle sen ne biçim Gediz’sin*” demiştir.; H.Şahin, s.9.

yılları arasında, hem değirmen çevirmede güç olarak, hem de içme suyu ve sulama suyu olarak kullanılmıştır.¹⁷

Söğüt Çayı ise; Başbüyük, Çelingöz, Süleyman Efendi Köyleri civarındaki sulardan oluşur. Dere Köy civarında Gediz Nehrine karışır. Bu çayın suyu ile vaktiyle bazı değirmenler dönmüştür. Bazı yerlerinde suyundan yararlanılarak küçük bahçeler yetiştirilir. Yazın bu çay bazı yerlerde kaybolur ve bazı yerlerde yine akar. Kaybolduğu yerler kumsal saha olup kum, altındaki taşlık ve killi sahada toplanır. Taşlık olan kısımlarda yine meydana çıkar. Gediz’e ufak bir kol halinde ulaşan bu çayın suları azdır. Hacılar Çayı da Gediz’e dökülen küçük sulardan biridir. Genelde bağ ve bahçelerin sulanmasında kullanılır. Kula’da çok sayıda kuru dere ve çaylar da vardır. Bunlardan bazıları; Gönen Çayı, Boylar Deresi, Akçeşme Deresi, Karani Dere, Kuru Dere, Horlak Dere, Yar Dere ve Gülağzı Dere’sidir.¹⁸

3. Bitki Örtüsü

Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında geçiş özelliği gösteren Kula’da, maki topluluklarının yanı sıra yer yer ormanlık alanlar da yer almaktadır. Kula çevresinde baltalık bozuk palamut alanları görülmektedir. Ağaç türleri genelde meşedir. Saçlı meşe, mazı meşesi, kermez meşesi, palamut meşesi en çok görülen meşe türleridir. Bazı yerlerde, özellikle kuzey yamaçlarda özellikle dere içlerinde gürgen ve kavaklar bulunmaktadır. Seri ağaçlıklardan dere içlerinde az sayıda fındık ağacı, böğürtlen, yabani gül; otsu bitkilerden sıgırkuyruğu, ısırgan, sütleğen, eğrelti ve çayır otlarına rastlanır. Genellikle ormanlık alanlarda kızılçam, karaçam görülür. Bu arada böğürtlen, pırnal (pıynar) meşesi, karaçalı ve çayır otları da görülmektedir.¹⁹

Kula ilçe merkezinin etrafındaki tepeler ormandan yoksun ve çıplaktır. Meşe ve palamut ormanları Erenbağı, Bayramşah, Şıhlı, Eroğlu, Başbüyük ve Bebekli köylerinde, çam ormanı ise Börtlüce, Encekler ve Şehitlioğlu köyleri civarında görülmektedir. Ancak kızılçam ve meşe toplulukları çoğunlukla kesintisiz topluluklar olmayıp, tarım alanları tarafından bölünmüş durumdadır. Kula ilçe sınırlarında yaklaşık 20.000 hektarlık alan ormanlıktır.²⁰ Uzun yıllar süregelen müdahaleler dolayısıyla, tarla açma, gelişigüzel yerleşme, düzensiz otlatma gibi nedenlerle hem ormanların bütünlüğü, hem de özelliği bozulmuştur. Sonuç olarak, Kula’nın her yerinde meşe ağaçlarının yerini çalı formunda

¹⁷Manisa 2000, Manisa Valiliği, Manisa, 2000, s. 15; Semra Sütgibi, **Kula Yöresinde (Manisa) Doğal Çevre Özellikleri ve Arazi Kullanımı**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2011. s. 47.

¹⁸Demirelli, s.17.

¹⁹Demirelli, s.22.

²⁰H.Şahin, s. 9.

meşeler almış, bir kısmı da yok olmuştur. Bilindiği üzere, yörede volkanizma faaliyetleri meydana gelmiştir. Volkanizmanın son etkinliğine ait koniler dik, lav akıntıları tazedir ve toprak oluşumu olmadığından bu alanlar bitki örtüsünden genellikle yoksundur.²¹

Milli Mücadele sonrası Türkiye'nin kalkınması amacıyla birtakım kararlar alınmıştır. Bunlardan bir tanesi de 17 Şubat–4 Mart 1923 tarihinde yapılan İzmir İktisat Kongresi'dir. Kongre'de alınan konulardan birisi de ormanlar hakkındadır. Her köy ve kasabadaki çiftçilerin ve geçimlerini ormandan sağlayan köy ve kasabaların ihtiyaçları nispetinde kendi sınırları içinde ormanlardan ihtiyaçları kadar yararlanması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, ormanların muhafaza edilmesi ve çoğaltılması ve yeniden arazinin ağaçlandırılması kabul edilmiştir.²²

1926 yılına ait İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası'nın 1925 yılı ormanlara ait verilerde ise: “*Ormanlar haiz ehemmiyet değildir. Tahminen 14. 000 hektar mesahe-i sathiyesinde bulunan meşe ve kızılçam nevi ormanlardan 1341 senesinde yalnız 150 metre mikabı kereste istihsal edilerek dâhilde sarf olunmuştur.*”²³ bilgisi vardır. 1925 yılında tahmini olarak 14.000 hektar orman bulunmaktadır ve bu ormanlardan 150 metre mikabı ülke için kullanmıştır. Yine aynı tarihlerde diyebileceğimiz Türkiye Salon ve İlânat Gazetesi Kula rehberi kısmında ormanlar hakkında şu bilgilere yer verilmiştir: “*Kula kazası dâhilinde 10,000 hektar orman vardır. Bunlar ekseriyetle meşe ve çam ağaçlarıdır. Kereste imaline salih değildir. Kazanın odun ve kömür ihtiyacı bu ormanlardan temin edilir.*”²⁴ bilgisi vardır. Buradan anlaşılacağı üzere de bu yıllarda ormanlardan sadece odun ve kömür ihtiyacı karşılanmaktadır. 1926–27 yıllarında 13.000 hektarlık alan ormandır. Tür olarak ise meşe ve kızılçamdan oluşmaktadır.²⁵ 1927–28 yılları arasında 3.368 hektar karaçam, 1.500 hektar ardıç, 6.000 hektar meşe, 2.607 hektar çeşitli çalılık bulunmaktadır.²⁶

---

²¹Demirelli, s.22.

²²Afet İnan, **İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat – 4 Mart 1923**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989. s. 27.

²³ **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**, 1926 Sayı: 1–12. ss. 704–705.

²⁴ **Türkiye Salon ve İlânat Gazetesi**, (Mart 1925- Ağustos 1926), s. 4.

²⁵**1926–1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi**, Matbuat Müdüriyet Umumîsi, İstanbul, 1927, s.928.

²⁶**1927 -1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi**, Matbuat Müdüriyet Umumîsi, İstanbul, 1928, s.968.

Kula'da 1928–29 seneleri arasında ormanlardaki ağaç çeşitleri

Ağaç Türü	Hektar	Metre Mikap	Kilo	Ormanların Toplam Yüz Ölçümü
Ardıç	1.500			48.000
Meşe çeşitleri	6.000			
Çeşitli Çalılıklar	2.607			
Karaçam	3.368			
Kereste		60		
Odun	1.000		1.000	
Kömür			8.000	

Kaynak: 1928- 1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, Matbuat Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul 1929, s.723.

Yukarıdaki tabloya göre ormanların toplam yüz ölçümü 48.000 hektardır. Bunlardan 6.000 hektarı meşe çeşitleri, 3.368 hektarı karaçam, 2.607 hektarı çeşitli çalılıklar ve 1.500 hektarı da ardıçlık alanıdır.²⁷

1929–1930 yıllarında da 1928-1929 devlet yıllığında olduğu gibi ormanda sırasıyla; meşe çeşitleri, karaçam, çeşitli çalılıklar ve ardıç alanları yer almıştır.²⁸

Genel olarak 1926–1930 yıllarındaki orman çeşitlerini değerlendirecek olursak, yaklaşık olarak 4 yılda sıralama hiç değişmemiştir. Ayrıca 1928–29 ve 1929–30 yılları orman hakkında, tabloda aynı bilgilere yer verilmiştir. Bir önceki yılın bilgisinin kullanıldığı aşîkârdır. 1926–27, 1927–28, 1928–29 ve 1929–30 devlet salnamelerinde kızılçam ormanı yokmuş gibi gösterilmiştir. Aslında bu yıllarda orman çeşidinin büyük bir çoğunluğunu kızılçam teşkil etmektedir diyebiliriz.

Ormanlar hakkında 1932 yılında verilen bilgiye göre, Kula'nın kuzeydoğusu, batısı, doğusu ve merkezinde ormanların olduğu görülmektedir. Ayrıca, doğu tarafında Umur Baba mevkiinde 5 bin hektar meşe sahası vardır. Bununla beraber, kuzeyde Karakoza'n da 4 bin hektar meşe ve Avlaşa'da 2 bin hektar meşe ve çam, Hacılar sahasında 500 hektar çam

²⁷1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, Matbuat Umum Müdürlüğü, Devlet Matbaası İstanbul, 1929, s.723.

²⁸1929–1930 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, Matbuat Umum Müdürlüğü Devlet Matbaası, İstanbul, 1930, s.543.

bulunmaktadır. Kuzeybatısı ve Tahtacı sahasında 4 bin hektar çam, kuzeydoğusunda 3 bin hektar çam, güneydoğusunda 3 bin hektar çam ormanı vardır. Merkezde Selendi Nahiyesi-Kula arasında, Çarta Dağlarında 5.500 hektar çam ormanları olduğu bildirilmektedir.²⁹ Günümüzde ise bazı bölgelerde baltalık bozuk palamut alanları görülür. Bazı yerlerde özellikle Kula Ovasında, kavak ağaçları mevcuttur. Genellikle ormanlık alanlarda kızılçam ağırlıktadır. Bunun yanında Pınal meşesi, karaçalı ve çayır otları da görülmektedir.³⁰

Yöredeki çalı içinde meşelerin dışında, karaçalı, melengiç, ahlata ve alıçlar da bulunmaktadır. Bu alanlar tahribatın en fazla olduğu yerlerdir. Birçok kesimde tarım alanları ile bütünlükleri bozulmuştur. Son yıllarda ise halk tarafından, orman işletmesi müdürlüğü tarafından ayrıca birçok kurum ve kuruluş tarafından çam dikimi yapılmıştır. Böylece gelecek kuşaklara yeşil bir alan bırakılmaya çalışılmıştır.³¹

4.İklim

Kula, iklim bakımından Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında geçiş alanıdır. Yazları sıcak ve kurak, kışları ise yağışlı ve soğuktur. İlkbahar ve sonbaharda bol miktarda yağış almaktadır. Yağışlar genelde yağmur şeklindedir. Ancak rakımı 500 metreden yüksek yerlerde kar yağışı görülür. Türkiye Salon ve İlânat Gazetesi verilerine göre, 1926 yılı yaz aylarında en yüksek sıcaklık 38 C⁰'yi geçmemiştir. Kış aylarında ise en düşük sıcaklığın – 17C⁰'ye kadar indiği görülmüştür.³²

Genel olarak, Manisa geneline baktığımızda, Kula'da ortalama sıcaklık diğer ilçelere oranla daha düşüktür. Kula, yıllık yağış miktarı olarak yine diğer ilçelerden daha fazla yağış almaktadır. Bunun nedeni, Kula'nın diğer birçok ilçeden ortalama yükseltisinin daha fazla olmasıyla açıklanabilir.³³

Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümü'nde yer alan Kula'nın yükseltisi, Asıl Ege Bölümü'nden fazladır. Buna karşılık İç Batı Anadolu Bölümü'nün ortalama yükseltisinden daha azdır. Bu durum deniz etkisinin Kula'ya kadar sokulamamasına neden olmuştur. Yörenin Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında bir geçiş bölgesi oluşturmamasına neden olmuştur. Nitekim yörede yazların sıcak ve kurak geçmesi Akdeniz ikliminin yaz şartlarına

²⁹TC Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss. 275–300.

³⁰H.Şahin, s. 9.

³¹Demirelli, s.22.

³²Türkiye Salon ve İlânat Gazetesi, (Mart 1925-Ağustos1926), s. 4.

³³Demirelli, s.18.

uymaktadır. Kış aylarının soğuk geçmesi ve kar örtüsünün belli bir müddet yerde kalması ise karasal iklim özelliklerini göstermektedir.³⁴

Kula'da en düşük sıcaklıklara Ocak ve Şubat aylarında rastlanmaktadır. En yüksek sıcaklıklar Temmuz- Ağustos aylarında görülmektedir. Yörede aylık sıcaklık ortalamaları 7,1 derece ile 27 derece arasında değişmektedir. Yıllık ve günlük ortalama sıcaklık farkları fazla değildir. En soğuk ay ile en sıcak ay ortalaması arasındaki fark 20 derece kadardır. İlçede en yüksek sıcaklık 42 derece ile Temmuz ayında, en düşük sıcaklık ise -11 derece ile Ocak ayında ölçülmüştür.³⁵

C. Kula'nın Kısa Tarihçesi

Kula, stratejik konumu dolayısıyla batısında; Sart'a yakınlığı ile Manisa, İzmir ve Bergama vardır. Doğuda ise, Güre ve Uşak vardır. Uşak'a giden ana yol üzerinde kurulması nedeniyle hem askeri hem de ticarî bakımdan büyük önem taşımaktadır. Stratejik konumundan dolayı birçok devlet tarafından hâkimiyet altına alınmıştır.

Bugünkü Kula'nın bulunduğu bölgede yapılan kazılarda Demirköprü Barajı yakınlarındaki Sandal Köyü sınırları içerisindeki Çakallar Tepesinde M.Ö.5000 ile 2500 yılları arasında Paleolitik döneme ait ilkel insanın ayak izleri bulunmuştur. Bunun yanı sıra yapılan kazılarda, M.Ö.56 yılına ait mermer kabartma ve kitabelerden Kula ve çevresinin önemli bir yerleşim alanı olduğu ortaya çıkmaktadır.³⁶

Lidya bölgesi içinde yer alan Sardes, Philadelphia, Thyteira, Daldis, Julia, Gordus, Apollonis, Attaila, Nacrasa, Kharakipolis, Magnesiaad Sipylum gibi büyük kentler vardır. Bunun yanında, pek çok köy karakterinde yerleşme mevcuttur. Bu köy yerleşmelerinden Kula sınırları içinde bulunan Maniona vardır. Bir de bugün Selendi sınırları içinde yer alan Kara Selendi Köyü eski bir Lidya yerleşim yeridir. İsmi de Silandos'dur. Selendi adını da buradan aldığı kuvvetli muhtemeldir. Lidya şehirlerinden olan eski Silandus şehri, Kula'nın kırk beş kilometre kuzey doğusunda ve Gediz (Hermus)'in Selendis Çayı yakınında şimdiki Kara Selendi Köyü'nün yerinde kurulmuştur. Selendi'de bazı kitabeler varsa da eski anıtlardan bir iz yoktur. Kula ile Selendi'yi birbirine bağlayan, Gediz Nehrinin üzerine yapılmış olan bir köprü, bu iki noktanın bağlantısını sağlamıştır.³⁷

---

³⁴Demirelli, s.18.

³⁵Demirelli, s.19.

³⁶H.Şahin, s. 33.

³⁷Texier, Çeviren: Ali Suat, **Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi c. II**, s.94.

Lidya, M.Ö.334 yılında Büyük İskender'in ölümünden sonra da, Suriye krallarının egemenliğine girmiştir. Daha sonra M.Ö.188'de Romalılarla Suriye kralı III. Antiokhos arasında yapılan Apameia Barışı sonrasında bu topraklar Pergamon (Bergama) Krallığına verilmiştir. Bu krallığın çöküşünden sonra M.Ö. 133'te tüm Batı Anadolu, Roma'nın Asia eyaleti'ne bağlandı ve Sardeis, bu eyaletin (Provincia Asia) başkenti olmuştur.³⁸

Bunun yanı sıra yörede yapılan arkeolojik kazı ve incelemeler sonucunda Katakekaummene (Yanık Ülke) sınırları içinde Romalılar döneminde batıda Sardies'den (Salihli) doğuya giden anayol üzerinde Maionia (Menye-Gökçeören) ve Kollyda (Gölde) isimli, bölgede iki kent kurulmuştur. Bu bölgede Thermaia Theseos (Şehitlioğlu) ve Tabala (Güvercinlik) kentleri ile çok sayıda antik köyün yer aldığı bilinmektedir. Örneğin, Kavaklı'da Taza, Körez'de Koresa, Ayvatlar'da Dora, Hamidiye civarında Alkileura, Dima, Kerbia ve Axiotta, Ayazviran'da Laza isimli köylerden söz eden yazıtlar bulunmuştur. Anlaşılabacağı üzere Kula ve çevresi çok eski dönemlerden beri yerleşim bölgesi olmuştur.³⁹

Kula civarındaki volkanik bölgeye antik devirde Katakekaumene adı verilmekteydi. “Yanık, yanmış arazi” anlamına gelen bu ifade, Strabon (M.Ö.64- M.S. 24), Vitruvius (M.Ö. I. yy.), Byzantionlu Stephanos (M.S.VI.-VII. yy.) ve Eustathios (M.S.XII. yy.) adlı antik yazarların eserlerinde görülmektedir. Diğer yazarlar yalnızca bölgenin adını zikretmekten, Strabon aynı zamanda Katakekaumene'nin aşağıda ayrıntılı bir tasvirini yapmıştır.⁴⁰ “...Daha sonra Katakekaumene adı verilen ve uzunluğu 500 stadion (yaklaşık 9 km), genişliği 4000 stadion(yaklaşık 7 km) olan arazi gelir. Buraya hem Mysia, hem de Maionia denmektedir. Kalite bakımından rakiplerinden hiç de geri kalmayan Katakekaumene şarabının üretildiği bağlar dışında, her taraf çoraktır. Ovanın yüzü küllerle kaplanmıştır. Dağlık ve kayalık olan arazinin simsiyah oluşu buradaki yangınlara bağlanmıştır. Ama şimdi bazıları bunun yer altında meydana gelen patlamalar sonucu ortaya çıkan ateşle açıklarlar ve ardından Typhon masalını anlatırlar (Mitolojide Typhon, ejder başlı, vücudu yılanlarla kaplı, dağlardan da daha iri ağzından ateş saçan bir yaratıktır. Tanrılar bile ondan çekinmektedir. Zeus'a baş kaldıran Typhon, tanrıların evi olan Olympos'a bile saldırır. Hatta Zeus yaralanır. Ama sonuçta Zeus'un gönderdiği yıldırımlar onu öldürür ve Aetna yanardağının altına gömülür). Ama bütün bölgenin bu tür nedenlerle bir defada bu hale geldiğini düşünmek doğru değildir. Bunun asıl nedeni yer altından gelen ateştir ve bu ateşin çıktığı kaynak şimdilerde yok olmuştur. Burada üç tane

³⁸ Malay, s. 6.

³⁹ Malay, s. 9.

⁴⁰ Malay, s. 6.

*birbirinden 40 stadion mesafede, “körüük” dedikleri çukur bulunmaktadır. Bunların her birinin yanı başında birer tepe yükselir haklı olarak, bunların yer altından püsküren sıcak cisimden oluştuğu düşünülmektedir”.*⁴¹

1071 yılında Büyük Selçuklu hükümdarı Alparslan ile Bizans imparatoru IV. Romen Diyojen arasında gerçekleşen savaşı Türkler kazanmıştır. Bu zaferle birlikte Anadolu'nun kapısı Türkler'e açılmıştır. Türkler, Moğol istilâsı üzerine Harzem'den batıya göçerek Anadolu Selçukluların hizmetine girmişlerdir.⁴² XI. Asrın ikinci yarısında, Selçuklular Anadolu'ya girince, Türkmen kabilelerinin buralara yayılmakta gecikmemişlerdir. Bir sonraki asırda Batı Anadolu topraklarını, Selçuklulardan geri almaya teşebbüs eden Bizanslılar, bunda kısmen başarılı olmuşlardır. Türkler çok geçmeden Kula civarına el uzatmışlardır.⁴³

Selçuklulardan sonra, onların yerini alan Germiyanogulları, XI. asır başında bu havalide nüfuzlarını kuvvetlendirmekle kalmayıp, Alaşehir'i de fethetmişlerdir. Bunun üzerine Bizans imparatoru Andronikos Peleologos'un davet ettiği Katalan kuvvetleri, Kula'yı geri almışlardır (1305). Burası tekrardan Germiyan hükümdarı Mehmet b. Yakub Bey tarafından fethedilmiştir.⁴⁴

Germiyan Beyi Sungur Han'a ait olduğu iddia edilen kitabelerden hareketle,⁴⁵ XIII. asırda Anadolu Moğol istilâsına uğramıştır. Anadolu Selçuklu uç beyleri kısa zamanda birer devlet kurmuşlardır. Manisa'yı Bizanslılardan alarak, beyliğin merkezi yapan Saruhan Bey'in de bu feodal beylerden Germiyanogulları'ndan olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁶

1278'den itibaren Kula önemli bir kale ve pazar kasabasıdır. Aynı zamanda Sardis'ten 60 km uzaklıkta verimli volkanik bölgenin merkeziydi ve 1304'ten önce Türklerin eline geçmiştir. 1300 yıllarından sonra da şehir Germiyanogulları'nın üssü olmuştur.⁴⁷

⁴¹ Malay, ss. 8–9; Roma İmparatorluğu öneminde Batı Anadolu şehirlerinden Kula'yı gösteren harita için Ek I'e bakınız.

⁴²İbrahim Gökçen, 16. ve 17. Asır Sicillerine Göre Saruhan'da Yörük ve Türkmenler, Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul, 1946, s. 11.

⁴³ Gökçen, s. 11.

⁴⁴Mustafa Çetin Varlık, “VI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri”, **Türklük Araştırma Merkezi Dergisi Sayı:3** T. T. K. Ankara, 1988. s. 221; **İslâm Ansiklopedisi**, “Kula”, C. 6, M. E. Basımevi, İstanbul1986, s. 970.

⁴⁵Rüstem Bozer, **Kula'da Türk Devri Mimarî Araştırmaları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 2.

⁴⁶ Gökçen, s.11.

⁴⁷Clive Foss, **Bizans ve Türk Dönemlerinde Sardis**, (Çev... Çiğdem Önal Emiroğlu), Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2011, ss. 111–112.

Saruhan Bey'in Türkmen ve yörüklerden meydana getirdiği ordularla Demirci, Kula ve Manisa çevrelerinde, Bizanslılara karşı çarpışmıştır. Saruhanoğulları, XIV. asırda Manisa ve çevresinde, güçlü bir beylik kurmuştur. Komşuları Aydınoğulları ile birlikte deniz seferleri bile yapan bu beyliğin, Kula çevresini Türkleştirmekte de büyük rolü olmuştur.⁴⁸

Bizans tarihçilerinden Pachymeres, Kula'nın Türklerle Bizanslılar arasında sık sık el değiştiren müstahkem bir mevki olduğundan söz etmektedir.⁴⁹ Kula'nın yeniden fethedilmesi ve tamamen Türk hâkimiyetine girmesi, ancak Germiyanolu Mehmet Bey zamanında mümkün olmuştur. Mehmet Bey'den sonra, beyliğin başına geçen Süleyman Şah (1361–1387) Karamanlılar ve Osmanlı Beyliği'nden çekinmiştir. Bu sebeple kızı Devlet Hatunu I. Murat'ın oğlu Yıldırım Bayezid'e gelin etmiştir. Bundan sonra, Kula tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Arşiv kayıtlarında “*Şah Çelebi*” adıyla kaydedilmiş olan Süleyman Şah, Kütahya, Simav, Eğrigöz ve Tavşanlı'yı Devlet Hatun'a çeyiz olarak Osmanlılara vererek, 1381'de beyliğin merkezini Kula'ya taşımıştır. Kula bu özelliğini 1387'de Süleyman Şah'ın ölümüne kadar devam ettirebilmiştir.⁵⁰

II. Yakup Bey'in kız kardeşine çeyiz olarak verilmiş olan yerlerden bazılarını geri alması üzerine, Yıldırım Beyazıd, Saruhan, Aydın ve Menteşe beyliklerini Osmanlı topraklarına katmıştır. Beyazıd, 1390 yılında Kula başta olmak üzere, bütün Germiyan topraklarını Osmanlıya dâhil etmiştir. 1402 Ankara Savaşı ile birlikte Timur, bütün Anadolu beyliklerine topraklarını geri vermiştir. 1411–1414 yılları arasında görülen Karamanlı hâkimiyetinden sonra, II. Yakup bey'in idaresinde bulunan Germiyan toprakları, 1429'da vefatı üzerine Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.⁵¹

Bu yıllarda bölgede çeşitli yörük grupları vardır. Bunlardan birisi de Demirci Yörükleridir. Bunlar, Kula, Kütahya, Demirci, Selendi, Borlu, Adala, Aydın, Manisa ve Marmara'ya kadar yayılmışlardı. Güzelhisar, Gördes ve Kayacık'dan da bazı yörük grupları vardı. Ancak bunların küçük gruplar halinde oldukları görülmektedir.⁵²

Kula uzun süre Osmanlı taşra yönetimi içinde bir sancak olarak örgütlenen Kütahya'nın kazası olarak görülmektedir.⁵³ Kula'da bugünlere gelmiş olan mimarî unsurlar

---

⁴⁸Gökçen, s.11.

⁴⁹Kula Belediyesi resmi internet sitesi, www.kula.bel.tr.(20.08.2015)

⁵⁰Gökçe, s. 4.

⁵¹Gökçe, ss. 4–5; **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 33–34.

⁵²İlhan Şahin, “*Anadolu'nun İskânı ve Türkleşmesi; Anadolu'da Oğuzlar*”, **Türkler Ansiklopedisi**, cilt:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss. 246-259.

⁵³Malay, s. 13.

büyük ölçüde, XIV. yüzyılın ikinci yarısı ve XV. yüzyılda inşa edilmiştir. XVI. yüzyıl Kula'sına damgasını vuran Hoca Seyfeddin'dir. Yaptırmış olduğu camii, muallimhane, zaviye ve köprüsüyle kazanın imarında büyük paya sahiptir. Ayrıca çeşitli meslek gruplarıyla ekonomik anlamda bölgedeki diğer şehirlerle boy ölçüşebilecek durumdadır.⁵⁴ Kazanın 25 Nisan 1852 tarihinden başlamak üzere Saruhan Sancağına bağlanması uygun görülmüştür. Ayrıca, Kula'da 1866 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur.⁵⁵

XX. yüzyıl başlarında, bir önceki yıllara oranla siyasî açıdan herhangi bir değişikliğin olmadığını görmekteyiz. Sadece ekonomik anlamda birkaç küçük atölye ve birkaç adet fabrikanın kurulduğunu söylemek mümkündür.⁵⁶ Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşı ile birlikte, Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki her şehir gibi burası da ekonomik ve sosyal açıdan çeşitli sıkıntılarla karşılaştığını söylemek mümkündür.

I.Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti yenik çıkmıştır. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nden sonra da savaşın galipleri tarafından Anadolu paylaşılmıştır.⁵⁷

D. Milli Mücadele ve İşgal Yıllarında Kula

1. Mütarekeden İşgale Kula

Kurtuluş çaresi olarak Birinci Dünya Savaşı'na giren Osmanlı Devleti, İtilâf Devletleri tarafından yenilgiye uğramıştır. Ardından 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalmıştır. Silâh, cephane ve ulaşım yolları ile tüm haberleşme araçları, liman ve tersaneler İtilâf Devletleri'nin denetimine bırakılmıştır. Mütareke maddeleri uyarınca stratejik öneme sahip birçok yer İtilaf Devletlerinin kontrolüne geçmiştir. İtilaf Devletleri tarafından İzmir-Kasaba, İzmir-Aydın demir yolu istasyonlarının korunması için de askerler yerleştirilmiştir.⁵⁸

Mütarekenin imzalanması, ilk günlerde saray ve hükümetten başlayarak ülke düzeyinde barışa kavuşulduğu ya da kavuşturulacağı ümidiyle genellikle olumlu havayla karşılanmıştır.⁵⁹ Osmanlı padişahı felâketten kurtulma çaresini, İtilâf Devletleri'ne hoş

---

⁵⁴Gökçe, s. 37.

⁵⁵Demirelli, s.10.

⁵⁶Bkz. s.174; **1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi**, s.968.

⁵⁷Kula Belediyesi resmi internet sitesi, www.kula.bel.tr.(20.08.2015)

⁵⁸Enver Konukçu, “*Manisa Vilson Gazetesi*”, **Manisa Dergisi**, Nisan 1983, Sayı: 4, Manisa, 1983 ss.16 - 17.

⁵⁹**Türk İstiklâl Harbi I. Cilt Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı**, Genel Kurmay Yayınları, Ankara, 1962, s. 80.

görünmek ve her dilediklerini yapmakta görmüştür.⁶⁰ Mütarekenin ilk başta yarattığı olumlu hava uzun sürmemiştir. Mütareke hükümleri gereğince bir yandan Osmanlı ordusu terhis edilip, silâh ve cephanesi elinden alınmıştır. Bir yandan da İtilâf Devletleri Anadolu'yu, savaş sırasında yaptıkları gizli antlaşmalarla işgale başlamışlardır. Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan devletler, sözde dünya barışını sağlamak için 18 Ocak 1919 'da Paris Barış Konferansı'nı yapmışlardır. Ancak asıl amaç, yapılan gizli antlaşmaları devletlerarası belgelere dayandırarak, dünyanın haritasını yeniden çizmektir. İngiltere bu konferansta kendi ulusal çıkarlarını korumak maksadı ile 6 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgal etmelerine izin vermiştir. Bu karar üzerine 15 Mayıs 1919'da İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Yunanlılar sadece İzmir'i işgal etmekle kalmamışlardır. Aynı zamanda, Batı Anadolu'da İçlerine kadar ilerlemişlerdir. İşgalle birlikte Türk halkı için yaklaşık iki yıllık bir esaret dönemi başlamıştır.⁶¹ Yunanlıların İzmir'e çıkarma yapmasıyla alâkalı telgrafların birinde, 6 Mayıs 1919'da Venizelos Yunanistan'ın İstanbul'daki yüksek komisyonuna telgraf çekmiştir. Telgrafta, İzmir'in Yunanlılar tarafından hemen işgali karşılaştırıldığından, ABD hükümeti başkanı, Fransız ve İngiliz başkanlarının bu durumdan haberdar edildiğini söylemiştir. Aynı gün Venizelos Atina'ya şu telgrafi çekmiştir. *"İzmir'i en hızlı şekilde işgal edebilmek için birinci tümeni taşıyacak olan gemiler olabildiğince çabuk olmalıdır."* demiştir. Çünkü İtalya'nın Marmaris'i işgal etmesi ve Bodrum'u da işgal edeceklerini öğrenmeleriyle İzmir'in işgalini hızlandırmışlardır. İzmir'e asker sevkiyatı vb. şeyler İngiliz gemileri koruması altında yapılması karara bağlanmıştır. İtilâf devletleriyle Yunan hükümeti arasındaki görüşmeler sonunda 15 Mayıs 1919'da İlk Yunan askerleri İzmir'e çıkmıştır. Yunan askerleri kışlalara gitmek için Türk mahallelerinden geçerken, Türklerle mücadeleleri olmuştur. Bu mücadelelerde 170 kişi yaşamını yitirmiştir. Bunu Yunan askerlerinin yaptığı yağma vb. olaylar izlemiştir.⁶²

15 Mayıs 1919'da, Yunanlıların İzmir'i işgal etmesiyle birlikte, Türk halkı Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde *"Milli Mücadele"*'yi başlatmıştır. Yunan işgal güçlerinin Batı Anadolu kentlerini işgal etmesiyle, Türkler tarafından Aydın, Ayvalık⁶³, Salihli,

⁶⁰Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, c. III, Kısım IV, TTK. , Ankara, 1983, ss. 742–745.

⁶¹Kamil Su, "Sevr Antlaşması ve İzmir Vilâyet Merkezi Sorunu", **Ulusal Kültür**, Yıl:2, Sayı:6, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ekim, 1979, Ankara, 1979, ss. 54–55.

⁶²İzzet Öztoprak, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2006, ss.61–62; Kamil Su, *"Manisa'nın Yunanlılar Tarafından İşgalini Doğuran Sebepler ve İşgal Olayı"*, **2. Mesir Konferansları 20–30 Nisan 1983**, Manisa Turizm Derneği Yayınları No: 4, s.33.

⁶³Kamil Su, *"Sevr Antlaşması'nın İzmir'de Uygulanması"*, **Ulusal Kültür Dergisi**, Temmuz 1979, Sayı:5, Ankara,1979, s.127.

Akhisar⁶⁴, Soma ve Kula'da milli direniş cepheleri kurulmuştur. Bu cephelerdeki olaylara bağlı olarak, buradaki Türk halkında özgürlük, bağımsızlık ve kurtuluş ümidi uyanmıştır. Fakat bu uzun sürmemiştir. Yunanlılar, Yunanistan'dan getirdikleri yeni birliklerle, var olan kuvvetlerini güçlendirmişler ve 1920 yılının yaz aylarında tekrardan cephelere saldırarak aynı sene içinde Ağustos ayında Osmanlı Devleti tarafından Sevr Antlaşması'nın kabul edilip imzalanmasına neden olmuştur. (10 Ağustos 1920) Bu antlaşmayla birlikte Türk tarafında bütün ümitler kaybolmuştur. Çünkü Sevr Antlaşması'yla İzmir, beş yılığına Yunan yönetimine bırakılmıştır. Sadece İzmir değil Batı Anadolu kentlerinin tamamı Yunanlıların yönetimine bırakılmıştır. Yunanlılar buralarda idarî taksimatı dahi belirlemişlerdir.⁶⁵

Yunanlılar, işgal bölgesinin genişletilmesi hakkında; Türk olmayan unsurların olabildiğince büyük kısmının korunmasına ilişkin nedenlerle İzmir ve çevresinin kuzeye doğru genişlemesi eğilimindedirler. Yunanlıların amacı, Küçük Asya diye tabir edilen Anadolu ile Yunanistan'ın Avrupa'daki kısmı arasında ulaşımın kolaylaştırılmasıdır. Ayrıca, ve İzmir'de var olan durumun korunmasına yardımcı olmaktır.⁶⁶

Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgal edilmesi ve “*Megali İdea*”nın gerçekleşebilmesi için ileri sürülen gerekçelerden birisi, Türklerin Anadolu'daki Rumlara zulmettiklerini ileri sürüyorlardı. Hayatlarının emniyette olmadığını ve azınlıkların bulundukları yerlerde Türk idaresinin kötü olduğu iddiasıydı. Yunanistan, Hristiyanların Anadolu'da sistemli bir şekilde katliama maruz kaldıklarını ve Türklerin başka milletleri idare etmekten aciz olduklarını iddia etmekteydi.⁶⁷ Yunan tezine göre: “*Yunanistan'daki Türklerin güvenliği ve rahatı tamamen sağlanmış olduğu halde Türkler, ülkeyi yönetmekten aciz, barbar, kan içicidirler. Ayrıca yüz binlerce Rum'u öldürmüşlerdir.*”⁶⁸ diye söylenilmekteydi.

Yunanistan işgali haklı göstermek amacıyla hukukî bir dayanak olarak, Aydın Vilâyeti'nde Rumların Türklerden fazla olduklarını iddia etmiştir. Tabi ki Aydın Vilayeti sınırlarına giren Kula'yı da eklemek mümkün olacaktır. Çünkü burada da Rum kökenli vatandaşlar yaşamaktaydı. Venizelos, hedef olarak seçtikleri yerlerde, çoğunluğun Yunan

⁶⁴Yücel Özkaya, **Milli Mücadele'de Ege Çevresi**, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1994, ss 33,37.

⁶⁵Su, “*Sevr Antlaşması'nın İzmir'de Uygulanması*,” s.127.

⁶⁶Öztoprak, s.111.

⁶⁷Bilge Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, Ankara, 1974, ss.64–65.

⁶⁸Mustafa Turan, **Yunan Mezalimi İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919–1923**, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006 s.12; Umar, **İzmir'de Yunanlıların Son Günleri**, s.65.

asillı olduğunu iddia etmiştir. Kendisine Yunanistan'ın sınırlarını Arnavutluk içlerine kadar uzatabileceğini ima eden İngiliz Hükümeti'ne, “*Yunanistan'ın etnolojik alâkası, yani ırk dayanağı olmayan yere gitmez*”. Cevabını vermiştir.⁶⁹

Yunanistan, ileri sürdüğü iddia ve tezleri kuvvetlendirmek için Batı Anadolu'da yoğun bir propaganda faaliyetine girişmiştir. Yunanistan'ın propaganda faaliyetleri, Milli Mücadele döneminden çok önce başlamış ve her türlü vasıta ve metotları kullanarak devam etmiştir. İşgalden önce, İzmir'e gelecek olan Yunan askerlerinin karşılanması için Yunan bayrakları yapılması emredilmiştir. Ayrıca kiliselerde Yunan donanması için para yardımı yapmaları suretiyle, hayatlarını kurtarabilecekleri yolunda Türk zenginleri tehdit edilmiştir.⁷⁰

Rum kiliseleri ve din adamları Yunan işgal siyasetinde aktif bir rol oynamışlardır. Mustafa Kemal Paşa, 8 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne gönderdiği şifrede, Patrikhane'nin vazifesini şöyle izah etmiştir: “*Propaganda için uygun görülecek kişileri, Fransa, İngiltere, İsviçre, Yunanistan'a göndererek tahrik ve teşviklerde bulunmak. Yunanistan'dan gelen emirleri uygulamak, çeteleri gerekli yerlere göndermek... Kısaca, Osmanlı hak ve egemenliği ile ters düşen olayları idare etmekten ibarettir* denilmiştir.⁷¹ İşte bu telgrafta da açıkça ifade edildiği gibi, İzmir'in işgali ile birlikte İzmir, Manisa ve ilçelerinde Kula'da da dahil olmak üzere bu propagandalarını sürdürdüklerini söyleyebiliriz.

Yunanistan, İzmir ve çevresine yerleşmek için gayr-ı menkulleri kendi halkı için elde etmeye çalışmaktadır. Bölgede hukukî bakımından da kuvvetli bulunmaya özen göstermekteydi. Bu bölgede bulunan Rum bakkallar, merkezleri İzmir ve Aydın 'da bulunan Rum ticarethanelerinin şubeleri durumunda olup, arkalarında Yunan bankaları vardı. Bunlar, mahalli çiftçiye borç veriyorlar ve fiyatları da istedikleri gibi tespit ediyorlardı. Büyük çiftlikleri satın alarak Rum halkına dağıtıyorlardı.⁷² İzmir'in ilhakından sonra, Kula, işgal zihniyeti içerisinde gerçekleşen her türlü faaliyet sonucu, 28 Haziran 1919'da Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.

---

⁶⁹ M.Turan, s.20.

⁷⁰ M.Turan, s. 26.

⁷¹ M.Turan, s.41.

⁷² M.Turan, s.50;

a. Kula’da Örgütlenmeler

İzmir’in işgalinden önce, Kula’da İstihlas-ı Vatan Cemiyeti,⁷³ sonraları da Cemiyet-i İslamiye ve bir de Redd-i İlhak Cemiyetleri kurulmuştur.⁷⁴ Manisa’da kurulan İstihlas-ı Vatan Cemiyeti, bir nizamname (tüzük) hazırlayarak tüm ilçelere göndermiştir. Bu tüzük aşağıya aynen aktarılmıştır.⁷⁵ İstihlas-ı Vatan Cemiyeti’nin Nizamnamesi şöyledir;

- 1- *“Merkezi Manisa’da olmak üzere “İstihlas-ı Vatan” namı altında bir cemiyet kurulmuştur.*
- 2- *Mülhakaten arzu edilen mahallerde merkezin müsaade ve malûmatıyla şubeler tesisi ve küşadı caizdir.*
- 3- *Cemiyetin maksat ve gayesi Aydın Vilâyeti ahalisinin gasp edilmek istenilen hukukunun muhafazası zimmında her türlü vesaite tevessül ve müracattan ibarettir.*
- 4- *Cemiyetin icab-ı takdirinde intihab edeceği zevatı üçüncü maddede zikir olunan gayenin temini maksadıyla İtilâf devletleri payitahtlarına göndermek teşebbüsünde bulunacaktır.*
- 5- *Bu uğurda sarf-ı lâzım gelen mebalığı cemiyet memleketle alâkadar olan zevattan talep edecek ve bu babdaki muavenet bir defaya mahsus olacaktır.*
- 6- *Cemiyetin hiçbir fırka-i siyasiye ile alâkası yoktur.*
- 7- *Cemiyetin azayı müessiresi zirde esamisi muharrer zevattan ibarettir.*
Manisa müftüsü Ahmet Âlim Efendi, Kara Osman Zade Nuri Bey, Hacı Mahmut Bey zade Kani Bey, Eşraftan Müftü zade İbrahim Efendi, Eşraftan Eczacı Rıza Bey, Tüccardan Yavaş Zade Hasan Efendi
- 8- *Cemiyetin meclis idaresi altı kişiden mürekkep olacaktır. Kitabet vazifesi idare heyetinin intihap edeceği zat tarafından ifa kılınacaktır.*
- 9- *Mâadel müsalaha işbu cemiyet mefshuttur.*

İstihlas-ı Vatan Cemiyeti

Resmi Mühür

Kula’nın Yunan işgaliyle birlikte de ülkenin her tarafında hükümet aleyhinde olanlar ile İttihat ve terakki azaları aranmaya başlamıştır. Kula, bu dönemde zor günler geçirmiştir. Eski İttihatçılardan Avukat Abdurrahman Çiloğlu ve arkadaşları yakalanmamak için Kula’ya terk etmiştir. Kula’nın ileri gelenlerinden Mehmet Keleşoğlu, Mehmet Şevket Palanduz, Hafız Halil Hoca, Mehmet Gidişoğlu, İmamoğlu İsmail Efendi gibi daha birçok kişi

⁷³İlhan Tekeli – Selim İlkin, **Ege’deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı’na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, TTK. Yayınları, Ankara, 1989, s.63.

⁷⁴Ahmet Nural Öztürk, **Katakekaumene (Yanık Yöre) Kula**, Öğrenci Basımevi, İzmir, 1986. ss. 135–136.

⁷⁵H. Şahin, s.128.

hükümet karşıtı oldukları ihbar edilerek hapse atılmıştır. Bu sıralarda Kula'ya yeni tayini çıkan Kaymakam Selahattin Bey gizlice bunlara yardım etmiştir. Reddi İlhak için miting ve toplantı yapılması kararlaştırılmıştır. 56. Fırka Kumandanı Albay Bekir Sami Bey de Eşme'den Kula'ya gelmiştir. O, milli bir cemiyet kurulmasını tavsiye etmiştir. Bunun ardından Kula'da İstihlas-ı Vatan Cemiyeti'nin kurulduğu gerekli mercilere bildirilmiştir. Bu cemiyet sonradan Kuva-yı Milliye adını alacaktır. Yunanlıların Kula'yı işgali sırasında Müftü Rasih Efendi başkanlığında Kuva-yı Milliye kuvvetlerine maddî yardımlarda bulunmuştur.⁷⁶

İstihlâs-ı Vatan Cemiyeti, 4 Mart 1919'da Kula'da örgütlenmesini tamamlamıştır. Kula kazası belediye başkanlığına gönderilen 23 Şubat 1919 tarihinde Manisa'dan gönderilen telgraf gereğince burada, eşraf ve memleketin ileri gelenlerinin katılımıyla ve merkeze bağlı olmak üzere bir şube açılmıştır. 4 Mart 1919 tarihli beyannâme ile hükümete resmen bildirilerek göreve başlanmıştır.⁷⁷

Mehmet Rasih Efendi, “Kula İstihlas'ı Vatan” ve “Cemiyeti-İslamiye'yi” kurmuş ve başkanlığını yapmıştır. Cemiyet-i İslamiye'nin Kula Şubesi, Müftü Mehmet Rasih Efendi Başkanlığı'nda Müftü Hakkı Yiğit, Hâkim Ahmet Hulusi, Avukat Haşim Gür, İsmail Çubukçu, Giritli Osman, Saraç Alioğlu Ali, Mehmet Ali dedenin Emin, Yahyazade Süleyman ve Kerim Tosun'dan oluşmuştur. Cemiyetin amacı; Türk vatanının güvenliği ve savunmasını yapmaktır. Bu cemiyetlerde çalışan Türk vatanseverler, kendi aralarında para toplayıp ilgili yerlere ve yabancı konsolosluklara telgraflar çekerek, Yunanlıların yaptığı zulümleri tek tek bildirmişlerdir. Cemiyet üyeleri toplantılar yaparak ne şekilde hareket edeceklerini belirliyorlar ve çevredeki çetelerle işbirliği yaparak Yunanlıların Türk halkına karşı giriştiği zorbalıkları önlemeye çalışmışlardır. Bu cemiyet Ankara'daki TBMM ile bağlantılıydı. Cemiyet, Kula'daki Rumların oluşturdukları çetelerin faaliyetlerini inceliyor, elde edilen bilgileri Türk kuvvetlerine bildiriyordu. Cemiyet aynı zamanda Kula, Demirci, Gördes, Gediz, Uşak, Simav ve Eşme arasında Parti Pehlivan'la birlikte, Kulalı İhsanoğlu Mehmet Efe idaresindeki 2 Nolu Akıncı Müfrezesine destek sağlıyordu.⁷⁸ İstihlas-ı Vatan Cemiyeti'nin kuruluşunu gösteren belgede şunlar yazılıdır:

⁷⁶ İsmail Tosun, **Anılarla Kula Milli Kültürel Tarihi**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1990, ss.3–4.

⁷⁷ Teoman Ergül, **Kurtuluş Savaşında Manisa (1919–1922)**, Manisa Kültür Sanat Kurumu Yayınları, İzmir, 1991, s. 24.

⁷⁸ Öztürk, ss. 135–137.

“Manisa İstihlas-ı Vatan Cemiyet-i Riyasetine,

Kula Kazası Belediye Riyasetine Mürsel 23 Şubat 335 (1919) tarihli telgrafname-i âlileri mucibince burada dahi eşraf ve hanedan ve memleketin iştirakiyle ve merkez-i alilerine merbut olmak üzere bir şube tesis ve küşad edilmiş ve heyet-i idaresine müftü-ü belde Mehmet Rasih Efendi'nin taht-ı Riyasetinde olarak muteberan-ı tüccardan Gülmezzade İbrahim Ağa, Palanduzade Mehmet Şevket ve İshakzade Ahmet ve Hoca Raşit ve Kurşunlu camii şerif müderrisi merhum Mehmet Şükrüzade İsmail Efendiler tayin ve müntihap edindikleri gibi dava vekili kasabalı Veleddin Efendi dahi şubenin katib-i umumîliğine memur kılınmıştır.

Keyfiyet ba beyanname edilip biavnihi Teâlâ ifa-i vazifeye ibtidar olunmuş ve 4 Mart 335 tarihli beyanname ile hükümet mumaileyhe resmen arz ve ihbar edilmiştir. Binaenaleyh mukaddes ve muazzez vatanımızın emnü ve müdafaası uğrunda taraf-ı âlilerinden vâki olacak her türlü evamir ve tebligatınifasına amade olduğumuzu arz ve her türlü teşebbüsât ve icraat vataniyyemize muin ve muzahir olmasını Cenab-ı Hak'dan temenni ve niyaz ederiz.

6 Mart (1335)1919 Kula İstihlas-ı Vatan Cemiyeti”⁷⁹

Kula İstihlâs-ı Vatan Cemiyetinin kurulduğu vilâyet merkezi Manisa'ya, 4 Mart 1919'da bu beyanname ile bilgi verilmiştir. Her türlü dayanışmaya hazır olduklarını belirtmişlerdir. Kula'da, İzmir'in işgalinden önce kurulmuş olan bu cemiyetle, işgale karşı tedbir çareleri aramaya başlamıştır.⁸⁰

Haziran 1919'da Kütahya Mutasarrıfı Fevzi Bey, İç İşleri Bakanlığı'na gönderdiği bir yazıda 14. ve 17.Kolordu ile 8. ve 12.Tümen komutanlıklarının bir isteğini haber vermiştir. Yazıya göre bu komutanlıklar 1310–1313 (1894–1897) doğumluları askere alarak, gönüllülerle birlikte Eşme, Kula, Salihli, Soma, Balıkesir'e gönderilmesini, giderlerin de hamiyet sahipleri tarafından karşılanmasını istiyordu. Mutasarrıf bu konuda hükümetin iznini istemiştir. Bunun üzerine 23 Haziran'da hükümet bir genelge yayınlarak asker ve yardım toplayanların gizli amacı olduğunu ileri sürerek, bunların şiddete maruz kalacaklarını bildirmiştir.⁸¹

Albay Bekir Samî Bey, Eşme'den 11 Haziran 1919'da, Alaşehir, Salihli ve Kula kaymakamlıklarına çektiği telgraflarda Türk başarısından söz etmektedir. O'na göre,

⁷⁹Öztürk, s.136; Ergül, **Kurtuluş Savaşında...** s.24.

⁸⁰Öztürk, ss.135–137.

⁸¹Zeki Sarıhan, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, TTK, Ankara, 1996. ss.329,327.

Akhisar Yunanlılarca boşaltılmıştır. Eşme'ye gönderilecek Türk askerlerine yardımcı olunmasını söylemiştir.⁸² Amasya'dan 13 Haziran 1919'da gönderilen ve ancak 19 Haziran'da Kula'da, 17. Kolordu Komutanlığına ulaşan önemli olan telgraf, Milli Mücadele tarihi açısından önem arz etmektedir. Bu telgraf, 11. Ordu Müfettişi ve Padişah Yaveri Miriliva Mustafa Kemal Paşa'dan gelmektedir.⁸³ Bu telgrafta şunlar anlatılmaktadır;

*“Vatanımızın ve istiklâlimizin aleyhine itilâf devletlerinin icraatı ile İstanbul hükümetinin esir ve aciz durumunu biliyorsunuz. Bu durumda, ülkenin kaderini böyle bir hükümetin elinde bırakmaya devam etmek, yok oluşa boyun eğmek demektir. Bütün Anadolu halkı istiklâli için yekvücut olmuştur. Tüm Kumandanlar, valiler ve mutasarrıflar kutsal amacımız için işbirliği yapmaya karar vermişlerdir. Trakya ve Anadolu'nun kaza ve nahiyeleri o kadar genişletilmiş Müdâfa-i Hukuk cemiyetlerinin Anadolu ve Rumeli Müdafa-i Hukuk-ı Milliye ve Reddi İlhak Cemiyeti altında birleştirilmesi için Sivas'da bir kongre yapılmasına, kongreye tüm vilâyetlerin delegelerinin katılımı ile kuvvetli bir Milli Merkez teşkil edilmesi kararlaştırılmıştır. Delegeler, Ankara üzerinden gelirse, Ali Fuat Paşa'ya Samsun'da Kolordu Kumandanı Refet Bey'e ve Mutasarrıf Hilmi Bey'e müracaat edeceklerdir.”*⁸⁴

17 Haziran 1919'da Bekir Samî Bey 56. Tümen'e tayin edilmiştir. 56. Tümenin başına geçmek üzere Eşme'den Bursa'ya hareket etmiş ancak, Bursa'ya giderken Türk direnişin örgütlenmesinde duyarsız kalan Kula'ya uğramıştır. Kula'ya 15 subay, 30 er ve avukat İnceoğlu Hamit Şevket'ten oluşan bir kafileyle gelen Bekir Samî Bey,⁸⁵ Kula Mevki Kumandanı olan Binbaşı Nedim Bey'den aldığı bir listeye göre, Kula eşrafını toplatmış ve hapse attirtmiştir. Bu tutuklananların ve Kula eşrafının idam edileceği haberi yayılmıştır. Kaymakam Selahattin Bey aracılığıyla eşrafta, üç gün içinde bin kişilik bir milli kuvvet kurulması ve birliğin iâşesinin sağlanması konusunda bir anlaşmaya varılmıştır. Bunun üzerine tutuklular bir gün sonra serbest bırakılmıştır. Kula'da asker, para, araç-gereç toplanırken, burada bulunan Rum halkı da Alaşehir'e kaçmaya zorlanmıştır.⁸⁶ Ertesi gün tutuklananlar serbest bırakılmış ve milli kuvvetler toplanmıştır. Ardından birkaç Rum öldürüldükten sonra Kula'daki Rum nüfus kenti terk ederek, Alaşehir'e sığınmıştır. 21

⁸²Enver Konukçu, **Alaşehir Kongresi(16-25Ağustos 1919)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, s. 36.

⁸³Konukçu, **Alaşehir Kongresi...**, ss. 40-41.

⁸⁴Konukçu, **Alaşehir Kongresi...**, s. 41;

⁸⁵Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyat, İstanbul, 1953, s. 137; Sarıhan, s. 327; Muhittin Ünal, **Miralay Bekir Samî Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994, s. 116.

⁸⁶Sarıhan, s. 327; Bkz. Tekeli-İlkin, s. 132.

Haziran'da Bekir Samî Bey ve yanındaki kuvvetler Kula'dan Bursa'ya hareket etmek üzere yola çıkmışlardır.⁸⁷ Bekir Samî Bey'e Kula'daki milli örgütlenmeyi sağlamak amacıyla Yüzbaşı Rasim Bey'i görevlendirmiştir. Başlangıçta 6 kişiden oluşan bir teşkilâtlanma gerçekleştirilmiştir. Bekir Samî Bey'e Avukat Abdurrahman (Çil), Mehmet Şevket (Palanduz), Mehmet (Keleşoğlu), Halil (Taner), Mehmet (Gidişoğlu), ve İsmail (Tanıl) örgütlenme konusunda yardımcı olmuşlardır.⁸⁸

Önce Eşme'de sonra da Kula'da bir direniş başlatmaya çalışan Bekir Samî Bey'in, tüm çabalara rağmen Alaşehir'de oluşan Türk direnişi üzerinde önemli bir katkısı olmadığı anlaşılmaktadır. Bekir Samî Bey daha çok sivil oluşumu desteklemek ve denetlemek istemektedir. Nitekim 20 Haziran 1919'da Kula'dan ayrılmadan yazdığı tamimde şu emirleri veriyordu:⁸⁹

- 1- “Gönüllü teşkilâtını tamamlamak için 17. Kolordu karargâhı 21 Haziran sabahı Kula'dan hareket edecek ve akşam Salihli'de bulunacaktır.
- 2- Piyade taburu, Tahir Bey ve maiyeti 20 Haziran 1919 sabahı Kula ve Alaşehir'den hareket edecektir. Tahir Bey 19/20 gecesı Salihli'ye varacaktır. Piyade taburu yol üzerinde olduğundan döküntü vermemek için yürüyebildiği kadar yürüyerek istediği mahalde konaklayabilir. Böyle olursa piyade taburu 21 Haziran 1919 öğleden önce Salihli'ye varacak ve şehir civarında ordugâha geçecektir.⁹⁰ Ordugâhın hariçte teması şiddetle men edilecektir. Alaşehir gönüllüleri arasında ve gerekse askeri mükellefiyet çağındakilerden makineli tüfek ve buna yarar askerler varsa hemen piyade taburuna verilecektir. Kolordu karargâhında bulunan Yüzbaşı Seyit Ali, Yüzbaşı Hasan Fehmi, Yüzbaşı Celâl, Teğmen Halim ve atlı süvari piyade taburu ile birlikte hareket edecektir.
- 3- İşbu atlı subaylar Yüzbaşı Seyit Ali kumandasında olarak 20 Haziran akşamı Salihli'ye varacaklardır. Tahir Bey bunlarla ve maiyetiyle birlikte acele Ahmetli'yi işgal ederek Ahmetli'nin garbindeki düşmanla temas edecektir. Düşmanın miktarı, cephesi, tahkimat vesairesi hakkında mükemmel keşiflerde bulunacaktır. 21 Haziran öğleden itibaren Tahir Bey, Ahmetli muntika kumandanı olarak vazifeye başlayacak ve Alaşehir gönüllüleri de beraber olacaktır. Piyade taburu da 21 Haziran'da bir bölük ile bunları takviye edecektir.

17. Kolordu Komutanı Vekili Bekir Samî

⁸⁷Tekeli-İlkin, s. 132.

⁸⁸Öztürk, s. 136.

⁸⁹Rahmi Apak, **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990, s. 50.

⁹⁰Apak, ss. 50-51.

Bekir Samî Bey 21 Haziran 1919 sabahı Kula'dan Bursa istikametine doğru yola çıkmıştır. Yunan ileri harekâtının başlaması üzerine Kula'dan Kako Mehmet komutasında ve Tahir Bey (Özerk) komutasında bir piyade taburu, Salihli Cephesi'ni takviye etmek için Kula ve Alaşehir üzerinden Salihli'ye sevk edilmiştir. Yüzbaşı Seyit Ali, Yüzbaşı Hasan Fehmi, Yüzbaşı Celâl ve Teğmen Halim de, piyade taburu ile gitmekle görevlendirilmiştir.⁹¹

“8 Eylül 1919 günü, Celâl Bey ve Eşme Müftüsü Kula'ya hareket etmişlerdir. Burada, daha önce kararlaştırıldığı gibi Hacim Muhittin Bey ile bir araya geleceklerdir. Kasaba'da, doğruca Keleşzade Mehmet Ağa'nın bostanına gitmişlerdir. Celâl Bey, Kula'da bir buçuk gün kalmıştır. 9 Eylül'de, Kula Müdafâ-i Hukuk Cemiyeti'nin heyeti toplanmıştır. Başkanlığını Keleşzade Mehmet yapmaktadır. Ertesi gün Kula'dan hareket ederek, Kavacık, Sandal, Emre Köylerinden geçerek Gördes'e doğru yola çıkmışlardır.⁹² Celâl Bayar'ın Kula'ya gelmesi ve Kula'da yaptığı toplantı hakkında Mustafa Keleşoğlu, yapılan röportajda şunları aktarmaktadır; Yunan işgal ordularına karşı Kuva-yı Milliye'nin temellerini atmak için Celâl Bayar “Galip Hoca” adıyla Kula'ya da uğramıştır. Bugünkü Mustafa Keleşoğlu'nun evinde Kuva-yı Milliye'yi kurmak için iki gün çalışmalar yapılmıştır. Bu toplantıya Kula'nın önde gelen eşrafları katılmıştır. Bu toplantıya katılanlar; Palanduz Mehmet Efendi, Avukat Abdurrahman Efendi, İşler Halil, Hattat Raşit Efendi ve İmam Zade Süleyman Efendi'dir. Süleyman Efendi aynı zamanda Kuva-yı Milliye'nin Kula'daki sandık eminliği yapmaktadır. Süleyman Efendi, Hakkı Keleşoğlu ile birlikte Yunanlıların Kula'yı işgal etmesiyle Afyon'a gitmiştir. Kula'da, toplam yedi kişilik bir Kuva-yı Milliye Teşkilâtı bu kişilerin öncülüğünde kurulmuştur.⁹³ Böylece Kuva-yı Milliye'nin Kula yapılanması Yunan işgaline uğramadan halledilmiştir. Toplantı 2 gün sürmüştür. 3. gün sabahleyin Celâl Bayar ve Hacim Muhittin Çarıklı Eşme'ye geçmişlerdir. Bu toplantıyı Mustafa Keleşoğlu şöyle anlatmaktadır: *“Hacim Muhiddin Çarıklı adında kaymakamla Celal Bayar geliyor. Celal Bayar , hoca elbisesi giydirilmiş Galip Hoca adıyla çevreye tanıtılıyor. (O zaman Mustafa Keleşoğlu'nun babası da belediye başkanlığını yürütüyor.) Galip Hoca kendini, Balıkesir'in bir kazasında müftünün oğlu olarak tanıtıyor. Adını veriyor. Diyor ki; “Bizim kaymakamlıkta iki saat konuşmamız olacak Galip Hoca senin misafirin olsun.” O günlerde Yunan ordusu İzmir'e çıkmıştır. Derme çatma yunanlılar ordu kurmaya çalışıyorlar. Akşam üzeri Galip Hoca buraya evimize geliyor. Babam, “şu*

⁹¹**Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi (4 Eylül 1919–9 Kasım 1920), c. 2, Kısım 2**, Genelkurmay Yayınları, Ankara, 1991, s. 34.

⁹²Celâl Bayar, **Ben De Yazdım Cilt: 5**, Baha Matbaası, İstanbul, 1972, ss. 460–467.

⁹³Emrah TULUM tarafından, 1950-1960 dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir. (Mustafa Keleşoğlu: 22.10.2015 hayatta) Keleşoğlu, bir kişinin adını hatırlayamadığını söyledi..

Kuran-ı Kerim'i getir koy elini üzerine diyor ben aynı zamanda Müdafai-i Hukuk Cemiyeti Reisi Keleşoğlu Mehmet Ağayım. Siz kimsiniz , siz bir müftünün oğlu değilsiniz diyor". Galip hoca ismindeki şahıs o zaman, "ben Mahmut Celâl'im", o ismi kullanıyorum diyor. Babam, "siz İzmir de büyük işlerde adı geçen büyük bir zatsınız sizi gıyabî tanıyoruz". O zaman burada eve geliyor. Biz İzmir de Manisa'da, Salihlide örgütlenmemizi kurduk. iş Kula'ya geldi. "Siz Kula'da kimlerle çalışabileceksiniz onları çağıralım" diyor Hacim Bey babama. Palanduz Mehmet Efendi, Avukat Abdurrahman Efendi, işler Halil, Hattat Raşid Efendi ve İmam Zade Süleyman Efendi'lerle 7 kişilik bir Kuva-yı Milliye Teşkilâtı Kula'da kuruluyor." Yunanlılar Kula'yı işgale başlayınca Kuva-yı Milliye Teşkilâtı Uşak'a nakledilmiştir. Buradaki Kuva-yı Milliyeciler de Uşak'a gitmişlerdir. Uşak da işgale uğrayınca Afyon'a çekilmişlerdir. Bu Kuvacıların içinde Mustafa Keleşoğlu'nun babası Hakkı Keleşoğlu da vardır.⁹⁴

Bölgedeki Yunan işgal kuvvetlerinin çalışmalarına karşın, Kula'nın hemen yanı başındaki Alaşehir'de, Alaşehir Kongresi adıyla 16 Ağustos 1919 Cumartesi günü çalışmalarına başlamıştır.⁹⁵ Kongreye 34 kişi katılmıştır.⁹⁶ Kongre kapandığında ise, kararları imzalayanların sayısı 45'tir.⁹⁷ Kongre dokuz gün süren çalışma sırasında, bir yandan kararlar alırken, öte yandan etki alanını genişletmeye çalışmıştır. Kongre açıldığında Alaşehir, Eşme, İnegöl, Ödemiş, Akhisar, Balıkesir, Buldan, Demirci, Soma, Sındırgı, Salihli, Uşak, Kasaba, Kula, Gördes ve Manisa temsilcileri bulunmaktadır. Kongre süresince bunlara, Ayvalık, Afyon, Aydın, Denizli, Nazilli ve Sarayköy temsilcileri katılmışlardır. Böylece kongre kapandığında, tüm Ege'deki direnişi temsil eder bir nitelik kazanmıştır. Alaşehir Kongresi'ne Kula'dan katılan delegelerden birisi Dramalı Hacı Fehmi Bey adı ile şöhret olmuştur. Celâl Bayar tarafından eski komiteci olarak tanıtılmaktadır. Diğeri de Raşit Efendidir. Raşit Efendi, kasabayı temsilen Alaşehir Kongresi çalışmalarına katılmıştır. Hayatı hakkında bilgi çok azdır.⁹⁸

Heyet-i Merkeziye teşkilâtı olarak da Alaşehir, Salihli, Kula, Demirci, Eşme, Uşak ve Ödemiş kazaları ve özellikle katılacak yerler arasından bir yer seçilerek bir örgütlenme

⁹⁴Emrah TULUM tarafından,1950-1960dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir.(Mustafa Keleşoğlu:22.10.2015 hayatta)

⁹⁵Konukçu, *Alaşehir Kongresi...*, s.72.

⁹⁶Konukçu, *Alaşehir Kongresi...*, ss.77-78.

⁹⁷Konukçu, *Alaşehir Kongresi...*, ss.186-187.

⁹⁸Raşit Efendi 21. 08.1919'da Alaşehir Kongresi'ne katılmıştır. Raşit Efendi ayrıca, 1881'de Kula'da dünyaya gelmiştir. Tosun Efendi zadelere dendir. 6 Mart 1919'da, İstihlâs-ı Vatan Cemiyetini faaliyete geçirmiştir. Mustafa ve Emine hanımın oğludur. Kula adına kongreye katılmış ise de Mevkii Kumandanlığına gönderilen haber ile "hanesinde görülen mazereti meşruasına mebni" izin verilmemiştir. Eşi, Hasan ve Şerife Hanımın kızı Esmâ Hanımdır. Beş tane çocukları vardır. Kendisi Kula'da 1931/2 'de hayatını kaybetmiştir.1934'te "Konur" soyadı ailesince alınmıştır; Konukçu, *Alaşehir Kongresi...*, s. 66.

oluşturulmuştur. Bunun yanında bu örgütlenmeye bir de merkez seçilmesi kararlaştırılmıştır. Heyet-i Merkeziye Kula temsilcisi Ömer ve Raşit Efendiler Heyet-i Merkeziye Üyesi olarak çalışmışlardır.⁹⁹

Batı Anadolu'da, Türkler açısından cephe için sadece asker ve silah gerekli değil, aynı zamanda iâşe de gereklidir. Bunun için toplanan zahirenin cephede kullanılabilmesi için, un haline getirilmesi gerekmektedir. Uşak Heyet-i Merkeziyesi yalnız Uşak'taki değil, kendi etki alanındaki tüm un fabrikaların ve büyük değirmenlerin çalıştırılmasıyla ilgilendiği ortaya çıkmaktadır. Örneğin 20 Mart 1920 tarih ve 262 sayılı Kula Müdafaa-i Hukuk Riyasetine yazılan yazıda Çakmakçının değirmeninin acil olarak tamir ettirilerek Kula ve Demirci zahirelerinin orada öğütülmesi istenmektedir.¹⁰⁰

Yunan işgaliyle birlikte Kula'da bir de akıncı teşkilâtı kurulmuştur. Bu teşkilâtın en önde gelen isimlerinden biri kuşkusuz Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem'dir.¹⁰¹ Aynı zamanda kendisi Akıncılar Müfrezesi Komutanlığı görevini de yürütmüştür. Gördes, Demirci, Kula, Selendi ve Simav üçgeninde önemli akıncılardan; Parti Pehlivan, Halil Efe, İhsanoğlu Mehmet Efe¹⁰² ve Kulalı Yabaayak Mehmet Efe¹⁰³,lerle de işbirliği içinde olmuştur.

İki Nolu Akıncı Müfrezesinin 2/3 si Kulalı olmak üzere 50–60 kişilik bir kuvvettir. Bu kuvvetler, “Çete” adı ile Kula, Demirci, Gördes ve Selendi civarında faaliyet göstermekteydi.¹⁰⁴ Zaman zaman Yunan kuvvetlerine ve karakollarına baskınlar düzenleyerek onlara zayıat veririr ve savaş araç-gereçleri ele geçirirlerdi. Çetelerin ihtiyacı olan yiyecek ile hayvanların yemini etraf köylerden ve zengin ağalardan temin ederlerdi. Silâh ve mühimmatın büyük çoğunluğunu ise milli ordudan sağlamışlardır. Yunan işgal bölgesinde gerilla savaşı yapan yalnızca 2 Nolu Akıncı Müfrezesi değildir. İsimlerini

⁹⁹Tekeli-İlkin, s.249.

¹⁰⁰Tekeli-İlkin, s.255.

¹⁰¹İbrahim Ethem soyadı kanunuyla birlikte “**Akıncı**” soyadını almıştır. Yurdun çeşitli yerlerinde valilik görevinde bulunmuştur.

¹⁰²Soyadı kanunu çıkınca “**Erdil**” soyadını almıştır.

¹⁰³Rivayete göre, Yunanlılar muhtemel çete taarruzlarına karşı koymak için yerli Rumlardan takip müfrezeleri (Komando Birliği) teşkil etmişlerdir. Bu müfrezenin başında da Göldeli Çobanoğlu bulunmaktadır. Çobanoğlu isimli Rum çete reisi bir gün Kula Çarşısı içindeki Savanın dükkânına gelerek Rum çetelerine yardım için dükkân sahibinden para istiyor. O da “*şimdi verecek param yok olduğu zaman veririm*” dedi ise de söz dinletememiştir. “*Sen yalan söylüyorsun*” deyip dövmeye başlıyor. Bu durumu kabullenemeyen Yabaayak Mehmet, Çobanoğlu'nun kafasına iskemle ile vurup yere seriyor. Çobanoğlu'nun atını ve silâhını alarak dağa çıkıyor. Etrafına topladığı kızanlarla Yabaayak çetesini kurar. Yabaayak çetesinin kuruluş hikâyesi de bu şekildedir;

İ.Tosun, s. 5; Bkz. H.Şahin, s.139; Şahin, kitabında, Yabaayak Mehmet Efe'nin dağa çıkışını farklı bir hikâye ile anlatmıştır.

¹⁰⁴İ.Tosun, s. 4.

yukarıda zikrettiğimiz; Parti Pehlivan, Bakırlı Efe, Yörük Ali Efe, Demirci Mehmet Efe, ayrı ayrı bölgelerde Yunan kuvvetlerini zayiata uğratmışlardır. 2 Nolu Akıncı Müfrezesi'nin başkanı Yabaayak Mehmet Efe (Şabanoğlu)'dur. Müfrezeyi Kula'da gizli olarak kuran "Cemaat-i İslamiyye" de destekliyordu. Cemiyet para ve silâh yardımını, Kulalı milliyetçi gençler aracılığıyla yapıyordu. Cemaat-i İslamiyye üyeleri; Mehmet Rasih Efendi, Giritli Osman Bey, Mehmet Ali dedenin Emin Efendi, Yahyazade Süleyman Bey, Berber Osman Kavas ile İsmail Çubukçu'dur.¹⁰⁵

İhsanoğlu Çetesi, Atatürk'ün Nutuk'unda da geçtiği üzere, Çerkez Ethem'in milli kuvvetlere yenilip Yunanlıları ilhak etmesi sırasında, Parti Pehlivan ile İhsanoğlu Mehmet Çetesi kızanları ile birlikte Çerkez Ethem'den ayrılmışlardır. Kurtuluş Savaşı sonuna kadar Demirci, Gördes Selendi ve Kula yörelerinde Yunanlılarla çete savaşına devam etmişlerdir.¹⁰⁶ Dağa çıkan Yabaayak, altı ay sonra İhsanoğlu Mehmet Efe'nin¹⁰⁷ çetesi ile birleşmiş ve bu çetenin başına geçmiştir. Yunan müfrezeleri onu yakalamak için sıkı bir takibe geçmişlerse de yakalayamamışlardır.¹⁰⁸ Kula'daki Kuva-yı Milliyeciler şunlardır;¹⁰⁹

- 1- Yüzbaşı Seyit Ali: Kula'daki piyade taburu komutanıdır. Salihli Cephesinde savaşmışlardır.
- 2- Yüzbaşı Hasan Fehmi: Kula'daki piyade taburu komutanıdır. Salihli cephesinde savaşmışlardır.
- 3- Yüzbaşı Celâl: Kula'daki piyade taburu komutanıdır. Salihli cephesinde savaşmışlardır.
- 4- Teğmen Halim: Kula'daki piyade taburu komutanıdır. Salihli cephesinde savaşmışlardır.
- 5- Ömer Bey: Alaşehir-Uşak Heyet-i Merkezîye üyesidir. Kula'daki Kuva-i Milliyeciler bunlardan birkaçıdır.¹¹⁰ Selendi Nahiyesi'ndeki Kuva-yı Milliyeciler de şunlardır:
  - 1- İhsanoğlu Mehmet Efe: Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem'in akıncılarından ayrıca, Erdil ailesindendir. Eşi Selendi'nin Çortak Damları'ndan olduğu için Kula ve Selendi çevresinde ekibiyle birlikte Kurtuluş Savaşı süresince savaşmıştır. Selendililere baskı yaptığı için İbrahim Ethem tarafından azarlanmıştır. İhsanoğlu Mehmet Efe'nin eşi de, akıncılarla birlikte dağlarda işgalci Yunan kuvvetlerine karşı savaşmıştır.
  - 2- Kulalı Yabayak Halil: İbrahim Ethem'in Efelerindendir.
  - 3- Burşukoğlu Mehmet Efendi: İbrahim Ethem'in Efelerindendir.

¹⁰⁵H.Şahin, s. 139.

¹⁰⁶İ.Tosun, s. 9; Öztürk, s.137.

¹⁰⁷Soyadı kanunu çıkınca "Erdil" soyadını almıştır.

¹⁰⁸İ.Tosun, s. 9.

¹⁰⁹ Nurettin Gülmez, "Manisa ve İlçelerinde Kuva-yı Milliyeciler", **Milli Mücadele'de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu (6-7 Kasım 2009)**, (Ed. Nurettin Gülmez), Manisa Valiliği ve Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2009, ss. 83-85.

¹¹⁰ Listenin tamamını görmek için Ek.İI'ye bakınız.

- 4- Endez Hüseyin: İbrahim Ethem'in Efelerindendir.
- 5- Terzi Ali: İbrahim Ethem'in Efelerindendir.¹¹¹

Kuva-yı Milliye'ciler, Milli mücadelenin sonuna kadar Yunan birliklerine karşı savaşmışlardır. Sağ kalanlardan bazıları, yeni kurulacak Türkiye Cumhuriyeti Devleti yönetiminde önemli görevlere getirilmişlerdir. Örneğin İbrahim Ethem Akıncı, savaş bitikten sonra 9 Ekim 1922 tarihli, Balıkesir Mutasarrıf Vekili'nin telgrafına göre Ayvalık kaymakamlığına tayin olunduğu bildirilmiştir. Daha sonra da kaymakamlık ve valilik görevlerine getirilmiştir.¹¹²

b. Kula ve Çevresinde Çarpışmalar

Yunan kuvvetleri Gediz vadisinde yeniden bir ileri harekete geçerek, önce boşaltmış oldukları Akhisar'ı 22 Haziran 1919'da tekrar işgal ettiler.¹¹³ Yunan saldırısı 22 Haziran sabahı başlamıştır. Yunan birlikleri, ilk olarak Kan Boğazına saldırıp burayı ele geçirmişlerdir. Daha sonra, Marmara gölünün kuzeyindeki bölgeye ilerlemişlerdir. Bu yöredeki 159. Alaydan ve Uşak hücum taburundan oluşan ve Binbaşı Şakir Bey kumandasındaki Türk kuvvetleri saldırıyı önleyememişlerdir. Alay ağırlıklarının Yunan süvarilerinin eline düşmesi üzerine, birlik büyük ölçüde dağılmış, alay komutanı elinde kalan 200–300 kişilik bir kuvvetle Kayacık yönünde çekilmiştir. Aldığı emir üzerine Kula'ya yönelmiştir.¹¹⁴

Bekir Samî Bey'in tertipleri gereğince Ahmetli'de bir cephe kurulmuştur. Bu kuvvetler Ahmetli'nin batısındaki Yunanlılar hakkında bilgi toplayacaklardır. Fakat 23/24 Haziran gecesi, yerli Rum çeteleri ile takviye edilen üstün Yunan kuvvetleri Ahmetli'ye taarruza geçtiler. Türk tarafında, 68. Alayın Birinci Taburu 70–80 erden ibarettir. Ahmetli'ye taarruz eden Yunanlılara karşı çarpışmaya ancak 67 kişilik bir Kuva-yı Milliye katılabilmiştir. Yunanlılar üstün olduğundan Ahmetli'yi kolaylıkla işgal etmiştir. 6 şehit veren Kuva-yı Milliye güçleri, Ahmetli'nin güneyine doğru, piyade taburu ise Salihli yönünde çekildi. Bekir Samî Bey'in karargâhından buraya gönderdiği Yüzbaşı Seyit Ali ve Yüzbaşı Hasan Fehmi, Yunan baskını sırasında esir olmuşlardır. Kamacı ustası Kamil Efendi ile 8 er de esir olanlar arasında bulunuyordu. Yunanlılar bunları Turgutlu'ya

---

¹¹¹ Gülmez, s. 88.

¹¹² İbrahim Ethem, Akıncı, **Demirci Akıncıları**, 3. Baskı, TTK, Ankara, 2009, ss. 402–403.

¹¹³ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918–1938**, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1973, s. 43.

¹¹⁴ **Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, C. II. Kısım II**, ss. 229–230.

göndermişler ve orada idam etmişlerdi.¹¹⁵ Bu sırada Salihli’ de 150 kişilik Kuva-yı Milliye birliği vardır. Salihli cephesine takviye için Kula’dan 70 kişilik Kuva-yı Milliye birliği ve 60 kişilik atlı kuvvet, toplamda 130 kişi gönderilmiştir.¹¹⁶ Ahmetli’den çekilen Kuvayı Milliye bir gün sonra 25 Haziran’da bir karşı baskınla burayı geri almıştır. Kuva-yı Milliye’nin en ünlü kumandanı haline gelecek olan Çerkez Ethem bugünlerde Türk tarih sahnesine çıkmıştır.¹¹⁷ Kazım Özalp Salihli raporunda bu olayı şöyle anlatmaktadır:

“Yunanlılar Rumlarla karışık olarak 23/24 Haziran 1919 gecesi Ahmetli’ye baskın icra etmiş ve oradaki Kuva-yı Milliye Ahmetli’nin cenubundaki sırtlara çekilmişlerdir. Düşmandan bir zabıt ve 10 nefer maktul ve Kuva-yı Milliye’den 6 şehit ve iki yaralı vardır. Kuva-yı Milliye 25. 06. 1335’de Ahmetli’yi tekrar işgal etmişlerdir. Yunanlılar Ahmetli’nin 6 km şarkında tahkimatla meşguldüler. Yunanlılar, ahali İslamiyeye çok tazyik ediyorlar. Salihli mıntkasında 50 nefer Kuva-yı Milliye ile 60 piyade ve 4 makineli tüfekten ibaret bir nizamiye müfrezesi mevcuttur. Kula’dan 70 kişilik Kuva-yı Muavine ile Salihli’den 60 milis atlısı iltihak etmek üzere hareket etmiştir. Salihli Kuva-yı Milliye Kumandanı Tahir Efendi Alaşehir’e gitmiş ve yerine Rahmi buraya gelmek üzere yola çıkmıştır.”¹¹⁸ Raporuyla durumu izah etmiştir.

2. Kula’nın İşgali ve İşgal Dönemi

Milli Mücadele döneminde Kula’da Askerlik Şubesi başkanlığının başında Binbaşı Ziya Bey vardır (1920).¹¹⁹ 24 Haziran 1920’den itibaren Türk kuvvetlerinde yaygınlaşan bozgun havasının bir örneği Kula’da yaşanmıştır. Uşak Heyet-i Merkeziye’sinin, 25 Haziran 1920 tarih ve 693 sayılı yazısından, Kula kaymakamının ve jandarma yüzbaşısı ve askerlik şubesi reisinin daha Alaşehir işgal edilmeden, Kula’yı terk ettiği anlaşılmıştır. Uşak Heyet-i Merkeziye’si Simav, Demirci ve Eşme Müdafâ-i Hukuk derneklerine telgraflar göndermiştir. Telgrafta bu kişilerin oraya gelirlerse görevlerine geri gönderilmesini

¹¹⁵Kazım Özalp, **Milli Mücadele 1919 -1922**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, ss.35–36.

¹¹⁶**Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi(4 Eylül 1919 - 9 Kasım 1920), cilt II, Kısım II**, s. 34.

¹¹⁷Sıtkı Aydın, **Güneybatı Anadolu’da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Kaynak Eserler Dizisi 40, Ankara, 1990, s. 137; Sabahattin Selek, **Milli Mücadele**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2011, c.I, s. 253; Tekeli-İlkin, s.134; **Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, Cilt II, I. Kısım**, Gn. Kur. Bşk.lığı Harp Dairesi Resmi Yayınları Seri, No:1, Ankara, 1963, s: 158.

¹¹⁸Özalp, ss. 35–36.

¹¹⁹Zeki Arıkan, **Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları**, TTK Yayınları, Ankara 1991, s. 99; Nuri Köstüklü, **Milli Mücadele’de Manisa-Uşak-Afyonkarahisar-Konya Hattı (8. Fırka ve Akşehir Kalem Riyasetleri 1920 Yılı Şifre-i Mevrude Defteri)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2009. s.46; Ziya Bey, Kula Askerlik Şubesi Başkanlığı görevini Anadolu Gazetesinin 21 Ekim 1931 tarihli haberine göre 1931 yılına kadar sürdürdüğü görülmektedir.

istemiştir.¹²⁰ Kula'daki yöneticilerin halkın yatıştırılmasını sağlayacakları dönemde, kenti terk etmesi, buradaki halkta endişe yaratmıştır.²⁷ Haziran 1920 ve sonrası Kula'daki olayları Sebahattin Selek şöyle özetlemiştir:

“27 Haziran 1920 günü Kula’da ceryan eden bir olay bozgununun sebeplerini bize daha iyi göstermektedir. Olayda, Yunan taarruzları karşısında doğuya çekilmek zorunda kalan 23. Tümen birliklerinden 159. Alay (bir tabur eksik), Uşak hücum taburu (bir bölük eksik ile Salihli Milli Alayının ve 68. Alayın dağılan kesimleri, gerek düşman etkisiyle ve gerek aldıkları emre uyarak, 27 Haziranda Kula civarında toplandılar. 159. Alay Komutan vekili Binbaşı Şakir’in emri altında toplanan bu döküntü durumundaki kuvvet, Kula’nın bir saat uzağında Büyük Çeşme mevkiinde ordugâha geçmişti. Kula halkından bir kısmının, kasaba dolaylarında bir muharebenin yapılmasını arzu etmemeleri sebebiyle bu gibi kimseler erler arasına katılarak bozguncu bir propagandaya giriştiler. Erleri, “artık iş işten geçmiştir. Yunan ordusu buraya padişahın isteğiyle gelmiştir. Tekrar kendiliğinden geri döneceklerdir. Yok yere kan dökülmesinden ne çıkacaktır!..” diye kandırmaya çalışıyor ve memleket hizmetinden kaçmaya teşvik ediyorlardı.¹²¹

Halkın bu olumsuz tutumunu ve hatta Kula’lı Rumlarla Türklerden Kurulu bir heyetin Yunan birliğini Kula’ya davet etmek üzere Yunan komutanlığına yollandığını öğrenen ilçe kaymakamı ile jandarma komutanı ve askerlik şubesi başkanı kasabayı bırakıp gitmişlerdi. Kula Müdafaa-i Hukuk Heyet-i, derhâl ordugâha gelerek, mevcut komutan ve subayları kasabaya öğle yemeğine davet etmişler; bu daveti kabul eden komutan ve subaylar ordugâhtaki erleri başsız bırakmışlardı. İşte bu sırada kasabanın padişahçı, Hürriyet ve İtilâf Partili bozguncular, hemen harekete geçmişler ve beraberlerindeki kadınlarla ordugâha gelerek kadınlar vasıtasıyla erlere: “Subaylar, kasabada içki masası başında eğleniyorlar, sizi burada Yunan’a esir ettirecekler; niye duruyorsunuz? Memleketinize gidiniz...” diye propagandaya başladılar. Bu arada kadınlar ağlayarak ve yalvararak erlere: “Düşman çok yakına geldi. Hala mı kendinizi kurtarmayacaksınız? Yazık olacak sizlere arslanlarım...” diye propagandaya hız verince, erler arasında kaynaşma oldu ve bazıları silâhlarını alarak, ordugâhtan uzaklaşmaya başladı. Bu hal, kısa zamanda bütün ordugâha yayılmış ve toplu firara dönüşmüştür. Ordugâhta kalan küçük rütbeli nöbetçi

¹²⁰Tekeli-İlkin, s. 571. (Ek. III, 25 Haziran 1920 tarih ve 693 sayılı yazı); Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, adlı eserde ise, Kula Kaymakamı, Jandarma Kumandanı ve askerlik şubesi başkanının kenti terk etmesini, çekilen Türk birliklerinin toplanması üzerine Kulalı Rum ve Türklerden kurulu bir heyetin, bir Yunan birliğini davet için Yunan komutanlığına gittiğinin öğrenilmesine bağlanmaktadır. Yukarıda değinilen 693 sayılı yazıya göre bu açıklamanın geçerli olmadığı anlaşılmaktadır; **Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi II. Cilt, II. Kısım**, s. 238.

¹²¹Selek, **Milli Mücadele**, c. II, s. 60.

subayı ile birkaç yedek subayın yalvarmaları işe yaramamıştır. Komutan ve subayların tehditleri ve nasihatleri de etki etmiştir. Bu suretle Kula Kasabasının Büyükçeşme mevkiindeki ordugâhta, 28 Haziran sabahı kimse kalmamış ve buradaki silâh ve malzeme aynı gün Kula'ya giren Yunanlılara bırakılmıştır.¹²² Fakat Hatemi'de, 27/28 Haziran 1919'da, halkın daveti üzerine Yunanlılar Kula'yı işgal ettiyse de Türk birlikleri tarafından geri püskürtüldüğü vurgulanmaktadır.¹²³

Öte yandan Yunan saldırısı için doğuya çekilmek zorunda kalan birliklerden 159. Alay Uşak Hücum Taburu, Salihli Milli Alayı ve 68. Alayın geriye kalan kısımları, bir yandan verilen emre, öte yandan Yunan birliklerinin ilerleyişine uyararak, 27 Haziran'da Kula yöresinde Binbaşı Şakir Beyin kumandasında toplanmışlardır. Bir panik havası içindeki Kula halkı, civardaki Yunan kuvvetleriyle Türk birlikleri arasında yapılacak muharebeyi önlemek istemişlerdir. Kula Müdafa-i Hukuk Heyeti ordugâhına gelerek kumandanları ve subayları, bir öğle yemeğine davet etmişlerdir. Bu yemek sırasında Kula'dan gönderilen bir grup, ordugâha gelerek *"subaylar, kasabada içki masası başında eğleniyorlar. Sizi burada Yunanlılara esir ettirecekler, niye duruyorsunuz?"* diye yoğun bir propagandaya girerek, askerlerin dağılmasını sağlamıştır. Ordugâhta hemen hemen kimse kalmamıştır. Bu olay üzerine 159. Alay kumandanı ile 2. Tabur makinalı tüfek bölük kumandanları, kendi yanlarına birer ağır makinalı tüfek alarak küçük sayıdaki efratla birlikte ordugâhtan ayrılarak ve yolda rastladıkları erleri toplayıp, Uşak yönünde çekilmiştir. Kula'daki Türk ordusunun bozgununu, 68. Alay 3.Tabur kumandanı, verdiği muharebe raporunda durumu şöyle özetlemiştir: *"Kula olayını tertipleyenlerin başında Kula Müdafa-i Hukuk Heyeti Başkanı Keleş Mehmet Ağa ile Hürriyet ve İtilâf Partisi ileri gelenlerinden Vedat adında birinin bulunduğu sonradan öğrenilmiştir..."* yazıyordu.¹²⁴ Bu olayla birlikte, Türk birliklerinin Kula civarındaki ordugâhına bırakılan silâh ve diğer mühimmatlar hakkında Yunan kuvvetlerine haber gönderenlerin aynı kişiler olduğu anlaşılmıştır.¹²⁵ Yukarıdaki bilgi ile Selek'te verilen bilgi arasında bir benzerlik söz konusudur. Buna göre Selek'te, Kula Olayını düzenleyenler arasında Kula Müdafaa-i Hukuk Heyeti Başkanı Keleş Mehmet Ağa'nın¹²⁶ olduğu belirtilmiştir.¹²⁷

¹²² Selek, **Milli Mücadele**, C.II, ss.60–62.

¹²³ Nilüfer Hatemi, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, II. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, s.711.

¹²⁴ Gn. Kur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi, **Batı Cephesi c.II Kısım II**, s.218.

¹²⁵ Selek, **Milli Mücadele**, c. II, ss.60–62.

¹²⁶ Keleş Mehmet Ağa, Müdafa-i Hukuk grubunun kurucularındandır. Oğlu olan Mustafa Keleşoğlu ile yapılan röportajda babasının işgal güçlerine karşı büyük bir mücadele ve kararlılık örneği gösterdiğini öğreniyoruz. Afyonkarahisar'da ve Uşak'ta Yunanlılara karşı savaşmış önemli bir kuvacıdır. Bu yüzden Yunan askerleri

Kula kazası, 15 Yunan süvarisi tarafından 28 Haziran 1919 tarihinde işgal edilmiştir.¹²⁸ Kulalı halktan bazıları, Yunanlıları ilçeye davet etmişlerdir. Olayların bu şekilde gelişmesinde Yunan propagandasının rolü büyüktür. Yunanlılar 27 Temmuz'da Kula'ya bağlı Selendi Kasabasını işgal etmiştir.¹²⁹

Bilindiği üzere 10 Ağustos 1920 tarihinde İtilâf devletleriyle Osmanlı hükümeti arasında Sevr anlaşması imzalanmıştır. Paris'te Sevr Antlaşması görüşmeleri sürdürüldüğü sırada Yunan başbakanı Venizelos, düzen ve güvenliği sağlamak üzere, Yunan kuvvetlerinin Anadolu içlerine doğru bir harekât yapmasını önermiştir. İleri sürdüğü plân İtilâf devletleri tarafından kabul edilmiştir. Bunun üzerine Yunan kuvvetleri bir yandan Balıkesir, Bursa, öte yandan da Uşak yönünde saldırıya geçtiler. Yunan kuvvetleri, düzenlediği bu askeri harekât ile bir süre sonra, Sevr'de imzalanacak olan barış şartlarını yeni kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetine zorla kabul ettirmek amacı güdüyordu. Söz konusu harekât sırasında, altı tümene varan Yunan kuvvetleri kuzeyde Balıkesir ve Bursa'yı işgal ettiler. Doğu yönünde ise Salihli, Alaşehir, Kula, Eşme, Uşak ilçelerini aldıktan sonra Dumlupınar sırtlarına kadar ilerlemişlerdir. (22 Haziran – 8 Temmuz 1920).¹³⁰

Kamil Su'ya göre, Kula'da Yunan işgali ile birlikte yapılan zulüm ve cinayetler şunlardı; *Yunan işgalinden sonra Salihli, Alaşehir, Kula kasabalarında, türlü bahanelerle saldırı, tutuklama, işkence ve kıyım hareketleri başlamıştır. Bu hareketler işgal süresince de sürdürülmüştür. Bu arada tutuklananlardan bir bölümü İzmir'e oradan da Atina'ya gönderilmiştir. İşgal bölgelerinden olan Kula kasabasında da gerçekten yüz kızartıcı olaylar geçmiştir. Şöyle ki, işgalden sonra bir bölük süngülü Yunan askeri, başlarında subayları bulunduğu halde, Türk bilgin ve eşrafını Rum okuluna toplayarak Yunan ordusunun Kula'ya gelmesini istediklerine dair ellerinden çok imzalı bir belge almak istemişlerdir. Bu istek Türkler tarafında karşılıksız bırakılmıştır. Bunun üzerine böyle bir*

---

tarafından yakalanıp, Kula hapishanesinde ve Yunanistan'da hapishanede esir olarak kalmıştır. Bu bilgiler, Emrah TULUM tarafından, 1950-1960 dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir. (Mustafa Keleşoğlu: 22.10.2015 hayatta)

¹²⁷ Gn. Kur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi, **Batı Cephesi c. II Kısım II**, s.218.

¹²⁸ 28 Haziran 1919, Yunan birliklerinin Kula'yı işgal etmesini, Yunan I. Kolordu Kumandanı Nider, daha sonra yazdığı kitapta, civarda terk edilmiş silâhların ele geçirilişini ve Kula'nın işgalini anlatmaktadır. Buna göre: “Kula'da terk edilmiş silâhları (75mm.lik bir top ile iki ağır makineli ve diğer silâhlar) alan Yunan birliğinin 28 Haziran'da, 2. Yunan tümeni tarafından keşif emniyet amacıyla Umur Baba Dağına (Alaşehir'in kuzeyinde) gönderilen bir kuvvet olduğunu bildirmiştir. Bu kuvvetin Kula halkından bazı kimseler tarafından bayraklarla ve törenle karşılandığını ...” yazmıştır;

Kula olayları için bkz. Gn. Kur. Bşk. Harp Tarihi Dairesi: **Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi c. II Kısım II**, ss.217–219; Selek, **Milli Mücadele**, ss. 818–819.

¹²⁹ **Manisa 2000**, s.54.

¹³⁰ Kamil Su, **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s.36.

belge imzalanmadığı takdirde Hristiyanların uğrayacağı en küçük bir zarardan dolayı bütün Müslümanların sorumlu tutulup şiddetle cezalandırılacakları yolunda tehditte bulunulmuştur. Müslümanlar okulda üç saat alıkonularak tehditler sürdürülmüş ise de, kendi ulusu aleyhine hareket etmek küçüklüğünü kabul etmeyen bu onurlu topluluğa söz konusu ihanet belgesi imzalatılamamıştır. Ne var ki, Yunanlılar bu başarısızlıklarının acısını halka pek pahalya ödetmişlerdir. Birçok Müslüman – Türk’ü hapse atmışlar, pek çok Türk kadınına tecavüz ettikten sonra ortadan kaldırmışlardır. Camilere, mescitlere saldırmışlar ve buralardaki eşyaları alıp götürmüşlerdir. İşgalden sonra Kula’da yapılan zulüm ve işkenceleri Öğüt gazetesinde şöyle anlatılmaktadır:

- 1- “Kula kasabasının ortasında bir genel ev kurularak namuslu Müslüman –Türk kadınları zorla buraya götürülmüşlerdir.
- 2- Silâhlı Yunan erleri zorla Türk evlerine girip buradaki Türk hanımlarına saldırdıktan sonra bunları genel evlere götürmüşlerdir.
- 3- Maliye veznesinden beş bin üç yüz lira nakit para ile iki yüz kırk liralık Hicaz pulunu alıp götürmüşlerdir.
- 4- Müslümanlara ait meyve ağaçları ve kavaklar, gereği bulunmadığı halde, kestirilip yakılmıştır.
- 5- Mevlid-i Şerif günü Yunan askerleri minarelere çıkarak kandilleri aşağıya atmışlar, müezzinleri dövmüşler ve tahkir etmişlerdir.”

*Bu olaylar üst makamlara, halk tarafından duyurularak şikâyetle bulunulmuştur. Ama her yerde olduğu gibi şikâyetleri önemseyen olmamış; başvurulardan bir sonuç alınamamıştır.*¹³¹ Yunan işgali ile birlikte kasabadaki yöneticilerin, İstanbul ile bağlantısı Anadolu hareketine bağlı Kuva-yı Milliye birlikleri tarafından engellenmiştir. Kula kaymakamının bölgedeki durumu rapor eden telgrafi İstanbul’a çekilirken, Kuva-yı Milliye tarafından engellenmiştir. Bu telgraf 22 Ağustos 1919 tarihli dir.¹³² 11 Mart 1920 tarihi itibarıyla 207 kişilik Kuva-yı Milliye birliklerinin Salihli’den Borlu’ya çekildiğini merkeze bildiren kaymakam vekili İbrahim olmuştur.¹³³

İlçedeki Yunan işgalinin yabancı konsolosluklara rapor edilmesi ve vilâyete çekilen raporlarda isimleri bulunan kişiler şunlardır: Müftü Rasih Efendi, Gülmezzade İbrahim Ağa, Palanduzzade Mehmet Şevket Efendi, İshakzade Ahmet Bey, Tosun Hocaoglu, Raşit Efendi, Mehmet Rasih Efendi’nin yardımcısı Müftü İsmail Hakkı Efendi ve kasaba dava

¹³¹ Su, **Manisa ve Yöresinde...**, ss. 36–38

¹³² **Başbakanlık Osmanlı Arşivi** (BOA), Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Evrakı, (DH. KMS) 55–1 55.

¹³³ **BOA, DH. SFR**, 660–97.

vekili Veliddin Efendi vardır.¹³⁴ Çünkü Batı Anadolu'da ve Kula'da Yunan işgal güçlerinin haksız olduklarını tüm dünyaya göstermek için raporlar yabancı devletlerin konsolosluklarına sunulmuştur. Yunan işgali sırasında Yunan işgal güçlerini Kuva-yı Milliye birlikleri sıkıştırıyordu. Yunan işgal güçleri de öfkelerini yerli halka zulüm ve işkence yapmakta bulmuşlardır. Buna istinaden Kula'nın Kürkcü, Narıncalı Köyleriyle Kınık Damları ve Zeybek Damlarını yakıp yağma etmişlerdir.¹³⁵ Özellikle Kınık Damları mevkiinde Türk kuvvetleri Yunan birliklerine büyük kayıplar verdirmiştir. Bu sebeple de Kınık Damları Yunanlılar tarafından iki kez yakılmıştır.¹³⁶

3. Kula'nın Kurtuluşu

7 Ağustos 1921'de, Akıncılar Müfrezesi Komutanı aynı zamanda Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem¹³⁷ ve yanındaki birlikler, Kula taraflarından Çal ve Çivril çevresinden orduya katılma kararı almışlardır.¹³⁸ Fakat bu gerçekleşmemiştir, çünkü Yunan işgal güçleri hızlı yayıldıkları için buna imkân tanınmamıştır.

26 Ağustos 1922 sabahından itibaren, beş gün beş gece aralıksız devam eden Afyonkarahisar Başkumandan Meydan Muharebesi son bulmuş ve Yunan birlikleri bozguna uğramıştır.¹³⁹ 31 Ağustos 1922'de sabaha karşı, güneyde Yunan kuvvetlerinin beş fırkalık kuvveti genel itibarıyla yok edilmiştir. Yalnız üç fırka ve bir süvari fırkası oldukça ciddi kayıplar vererek Uşak-İzmir istikametine doğru çekilmeye başlamışlardır. Ancak Yunan kuvvetlerinin Trakya'dan ve Yunanistan'dan getireceği ve Bandırma yoluyla Bursa'dan nakledileceği kuvvetlerle Afyonkarahisar'daki savaşın fırfırlarını de birleştirecektir. İzmir'i müdafaa için İzmir'in batısında tutunmak istemesi muhtemel görülmüştür. Ancak, Yunan ordusu artık bu kudrette değildir. Buna rağmen İtilâf devletlerinin de Yunan birliklerine desteği unutulmamalıdır. Bundan sonra Türk ordusuna düşen vazife, Yunan kuvvetlerini her tarafta aralıksız takip etmek ve hiçbir yerde tutunmasına meydan bırakmadan memleketi kurtarmaktır. Batı Cephesi birlikleri bu vazifeyi başarıyla yerine getirmişlerdir. Bu sebeple Türk ordusu harekât için şöyle vazife almışlardır. İkinci ordu, Murat Dağı kuzeyinden ve Gediz Çayı boyundan ve kısmen kuzeyden olmak üzere Abya, Hamidiyehani, Selendi, Çayköy, Acıköy, Marmara-Mütevelli istikametinde yürümektedir. Birinci ordu ise, bir kısmı

¹³⁴İ. Tosun, s.3.

¹³⁵İ. Tosun, s.16; Akıncı, s.221.

¹³⁶Akıncı, ss. 217-221.

¹³⁷İbrahim Ethem, aynı zamanda o sırada Demirci kaymakamlığı görevini yapmaktadır; Akıncı, s.67.

¹³⁸Akıncı, s. 67.

¹³⁹Cevdet Kerim, İncedayı, **Türk İstiklâl Harbi (Garp Cephesi)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007. s.217.

tren yolunu takiben Köseler-İney-Ahmetler- İnegöl- Alaşehir istikametine gitmektedir. Diğer kısmı, Uşak –Kula-Alaşehir üzerinden yürüyerek Alaşehir’den sonra Salihli-Turgutlu ve buradan itibaren tamamıyla Manisa- Menemen çevresiyle, Nif-İzmir istikametlerinde olmak üzere takip hareketine devam etmiştir.¹⁴⁰

3 Eylül 1922 günü Uşak’ın kuzeyinden ilerleyen İkinci Ordu birliği, Yunan işgal güçlerini takiben, Gediz-Simav yolundan ayrılarak Selendi Çayı vadisine yürümüştür. 3-4 Eylül gecesi Selendi civarlarında geçirmiştir.¹⁴¹ 27 Temmuz 1920’den bu yana Yunan kuvvetlerinin işgalinde olan Selendi 3 Eylül 1922 tarihinde iki yıllık bir esaretten sonra Yunan işgalinden kurtulmuştur.¹⁴²

4 Eylül 1922 tarihinde, sabaha karşı Kula civarına gelmiş olan Türklerin İkinci Süvari Fırkası, günün doğmasıyla beraber kolbaşısıyla Kula’nın doğusundaki boğazı aldığı sırada Yunan kuvvetlerinin ateşiyle karşılaşmıştır. Türk birlikleri hemen taarruz ederek kısa bir muharebe ile Yunan kuvvetlerinin bir kısmını esir almıştır. Süvari ordusu, yorgun olduğundan biraz dinlendikten sonra bu alayı takip etmiştir. Sahra toplarına kavuşan 2. Süvari Tümeni, Derbent- Sirge –Kula doğrultusunda yürüyüşe geçmiştir. Kolordu Komutanı Fahrettin Altay, dağ yollarından Selendi yönüne hareket etmiş ve 4 Eylül sabahı Pabuçcu Köyüne ulaşmıştır. Bu yolculuk sırasında kolorduya yukarıdan hiçbir emir gelmediği halde komutan gördüğü manzaraların etkisiyle durumu şöyle değerlendirmiştir: *“Yunanlılar Kula güney hattında veya Milne hattında savunmak isteyeceklerdir. Eğer Kula’nın güneyinde savunurlarsa, bu düşmanın sol yanına bütün Kolorduyla taarruz etmek ya da Gediz vadisi boyunca Adala üzerinden Salihli ovasına inerek büyük bir kuşatma yapıp düşmanı yok etmek için 4 Eylül sabahı birlikleri toplu olarak bulundurmak ve buna göre hareket etmek gerekecektir. Bu amaca ulaşmak için de 1. Tümene Pabuçcu Köyü’nün batısı Karakaya’da, 2. Tümene Gölde’de, 14.Tümene İbrahimağa Köyü’nün doğusunda Gediz köprüsü kuzeyinde toplanmaları ve harekete hazır bulunmaları emir verilmiştir”*.¹⁴³

4 Eylül sabahı belirtilen yerlerde Türk birlikleri toplanmış, tümenler harekete geçmişlerdir. Bu birliklerden 2. Tümenin öncüsü 4. Süvari alayı yorgunluğuna ve arazinin sarplığına aldırış etmeden gece yürüyüşü yaparak sabahleyin Kula’nın iki kilometre doğusundaki boğazlarda Yunan kuvvetleriyle temasa geçmiştir. Yunan kuvvetleri

¹⁴⁰İncedayı, ss.217-218.

¹⁴¹İncedayı, s.226.

¹⁴²Manisa 2000, s.107.

¹⁴³H.Şahin, s.122.

zayıflatılmış ve tel çiviyle engellenmiş mevzilerde olmasına karşı alay saldırıya geçerek mevzileri almıştır. Yunanlılar Kula'nın güneyine çekilirken 4 Eylül 1922 günü saat 06:00'da bu Türk Tümeni Kula'ya girmiştir. Bu Tümenin Kula'da karşılaştığı Yunan kuvveti 1.000 kişidir. Yunan birlikleri Kula'nın güneyine çekilmiştir. Tümen bir bölüğünü bir tahrip müfrezesiyle birlikte Mantarlı üzerinden Alaşehir- Salihli demir yolunun Alkan Deresi üzerindeki köprüsünü tahribe göndermiştir. Bu birlik kendisine verilen görevi yerine getirememiştir. 2.Tümenle birlikte 1.Tümenin keşif bölüğü Kula'ya ulaşmıştır. Manisa'nın Yunan işgalinden kurtulan ilk ilçesi böylece Kula olmuştur.¹⁴⁴ Kula'nın sabah erken saatlerde işgalden kurtarılması ve Kulalı İhsanoğlu Mehmet Efe'nin bölgedeki varlıkları Kula'nın yanmasına engel olmuştur. Aynı gün saat 19:30'da 1. Kolordu Komutanı Albay İzzettin (Çalışlar) ve karargahı da Kula'ya ulaşmıştır.¹⁴⁵

4 Eylül 1922 günü Kula'nın Yunan işgalinden kurtuluşunu 1908 doğumlu Kula eski belediye başkanlarından Mustafa Keleşoğlu şöyle anlatıyor: *“Dumlupınar'da Yunan ordusu bozguna uğramıştır. Yunan Kumandanı Trikopis esir alındı. O bozgun askerler Uşak'a geldi. Uşak'ta bir mahalleye daldı. Çok kötü şeyler oldu. Sonra koca mahalleyi yaktdılar. Atatürk Uşak'a geldi. Trikopis kılıcını teslim etti, işte o aralık Yunan bayrağını Atatürk'ün ayaklarının altına koymak istediler. Atatürk;” Yok hayır; o bir milletin sembolüdür, koyamazsınız.” dedi. Aradan bir iki gün geçti. Bozgun askerler buralardan geçiyor. 4 Eylül sabahı Türk ordusu Kula'ya girdi. Nurettin Paşa 170 süvarisi ile Kula'ya girdi ve “Rum mahallesini gösterin” dedi. Dedik ki şurdan çıkılır. Türk askerleri, orada bir hayli katliam yaptılar ve Rum erkeklerinin hepsi oturdukları evin bahçelerinde yatmaktadır. Bu Yunanlıların Uşak'ta yaptıklarına tepki idi.”*Anlatılanlara göre Yunanlılar geçtikleri yerleri yakıp yıkmışlar ve Türklere insanlık dışı uygulamalar yapmışlardır. Bu sebeple Türk tarafının bu tepkiyi gösterdiği anlaşılmaktadır. Kula'da kalan Rumlar Yunanistan'a göç etmişlerdir. Tabi ki bazı Rumlar Yunan ordusu bozguna uğrayınca Kula'dan hareket ederek Alaşehir'deki tren istasyonuna yığılmışlardır.¹⁴⁶

¹⁴⁴Bu yıllarda Selendi Kula'ya bağlı bir nahiye'dir. 1954'te ilçe olmuştur. 3 Eylül 1922 kurtuluş günüdür.

¹⁴⁵H.Şahin, s.123; Ali İrfan Koçak, “Çocukluğum İşgal Yılları ve Kula”, **Folklor Edebiyat Dergisi Cilt.12**, Sayı:46, Ankara, 2006, ss.581–584.

¹⁴⁶İncedayı, ss.227,229.

BİRİNCİ BÖLÜM

KULA'NIN NÜFUSU VE İDARİ YAPISI

A. Nüfus

1. Cumhuriyet Öncesi Kula'nın Nüfusu ve Nüfus Yapısı

1923 yılı öncesi Kula nüfusu hakkındaki bilgiler daha çok temettuat defteri, seyahatname ve salname gibi kaynaklara dayandığını söyleyebiliriz.

Turan Gökçe'ye göre, Kula nüfusu ile ilgili en eski bilgiler 15.yy. sonları ve 16. yy başlarına aittir. Örneğin, II. Beyazıt döneminde Kula, 3 mahalleden oluşmaktadır. Bu dönemde, Kula'nın, nüfusu tahmini olarak 1.150'dir. 1520 yılında mahalle sayısı 4'e çıkmış ve "*Cemaat-i Kefere*" adıyla gayr-ı müslim halkın da bulunduğu bir mahalle adından ilk defa söz edilmiştir. Bu dönemde tahmini nüfus 1.990'a ulaşmıştır. Gökçe'ye göre, 16. yy. defterlerinde Kula'da tespit edilen gayr-ı müslimler, aslında Germiyanoglu Yakup Bey (1387–1428) döneminden itibaren burada ikâmet etmişlerdir. Daha sonraki yüzyıllarda, kaza ile ilgili kaynaklara bakıldığında bu gayr-ı müslimlerin tamamının Rum olduğu anlaşılmaktadır. 1530 yıllarında Kula'nın tahmini nüfusu 2.029'a çıkmıştır. Ayrıca 1571'de 3 yeni mahallenin de kurulmasıyla, mahalle sayısı 7'ye çıkmıştır. 1571'deki nüfusu böylece 2.730 olmuştur. 16.yy'da Kula nüfusunda görülen bu büyümeyi Gökçe iki etkene bağlamaktadır. Bunlardan birisi, Akdeniz dünyasında görülen nüfus patlamasının burada da yaşanmış olmasıdır. İkincisi ise çeşitli nedenlerle göç edip gelen toplulukların yerleşmesiyle birlikte meydana gelen büyümedir.¹⁴⁷ Nüfus artışını bu iki etkenin sebep olması kuvvetli muhtemeldir.

1831 yılına gelindiğinde Kula, Kütahya Sancağı'nın bir kazasıdır.¹⁴⁸ Osmanlı Devleti'nde ilk Nüfus Sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Bu nüfus sayımının amacı; vergi ve asker kaynaklarının tespit edilmesidir.¹⁴⁹ Bu sebeple 1831 sayımında sadece Müslüman erkek nüfus sayılmıştır.

¹⁴⁷Gökçe, ss.25-36.

¹⁴⁸Enver Ziya Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831** II. Baskı, T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1997, s.16.

¹⁴⁹Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda...**, s.11; Nejdett Bilgi, "1842 Yılında Saruhan Sancağı'nın Nüfusu ve İdari Bölünüşü", **Manisa Araştırmaları 1**, Celâl Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa, 2001, s.88.

1831 nüfus sayımına göre Kula'nın Müslüman erkek nüfusu

Nüfusu yazılan kazalar	Nüfus Sayımını yapan	Müslüman	Toplam
Kula	Mevaliden Hüseyin	8.883	9.950
Selendi	Efendi	1.067	

Kaynak: Ziya Enver, KARAL, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, II. Baskı, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara1997. s. 207,2012.**

Yukarıdaki tabloya göre, 1831 yılında yapılan nüfus sayımında Kula, 8.883 ve Selendi ise 1.067 Müslüman-Türk erkek nüfusa sahiptir.¹⁵⁰ Son yıllarda Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde keşfedilen Temettuat defterleri; sosyal, ekonomik, malî ve nüfus açısından önemli bir yer tutmaktadır. Temettuat defterlerinde; imparatorluğun gelir kaynakları, yerleşim yerleri, nüfus durumu hane reislerinin meslekleri, vergiden muaf olanlar, taşınmaz mallar hakkında çok değerli bilgiler ortaya çıkmıştır. Bu tür sayımlar 1840 ve 1845 tarihlerinde olmak üzere iki kez yapılmıştır. Arıkan'a göre bu defterlerde, Kula'nın dokuz mahallesi kayıtlıdır.¹⁵¹ Bu mahalleleri aşağıdaki tabloda vermeye çalıştık;

Temettuat Defterlerine göre Kula'nın Mahalleleri ve Nüfusu (1844–1845)

Mahalle Adı	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Cami_i Atık	78	390
Cami-i Cedid	101	505
Bey	64	320
Taş	96	480
Seyyid Ali	274	1.370
Uşşaki	65	325
Mehamid	98	490
Kızılkaya	179	895
Hacı Abdurrahman	165	825
Toplam	1.120	5.600

Kaynak: Zeki ARIKAN, “Tarih İçinde Kula”, **Geçmişten Geleceğe Yanık Ülke Sempozyumu Bildiriler**, Kula 2006, s. 53.

¹⁵⁰Karal, **Osmanlı İmparatorluğunda...**, ss.207,212.

¹⁵¹Zeki Arıkan, “Temettuat Defterlerinde Kula”, **Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler-1**, Ekonomik ve Sosyal Tarih Yayınları, İzmir,2010, s.103.

1844–45 yıllarına ait olan Temettuat defterlerine göre, Kula'nın mahallelerindeki¹⁵² hane sayılarının 5 ile çarpımında ulaşılan tahmini nüfus miktarı 5.600'dür.¹⁵³ Buna göre Kula, 1844–45 yıllarında orta büyüklükte bir kenttir.¹⁵⁴ Bu tarihlerde en kalabalık mahalle Seyyid Ali Mahallesi'dir. Onu, Kızılkaya ve Hacı Abdurrahman Mahalleleri izlemektedir.¹⁵⁵

Charles Texier'e göre 19.yy'ın ilk yarısında Kula, 4–5 bin nüfuslu bir şehirden ibarettir.¹⁵⁶ E. Reclus 1884 yılında Kula nüfusunu 9 bin olarak bildirir. V. Diest 1886 'da nüfusun 5.-6 bin, Cuinet 1890'da 6 bin olarak bildirmektedir. Cuinet, bu nüfusun 345'i Rum, 5.655'i Müslüman olduğunu izah etmektedir.¹⁵⁷ Ancak, E.Reclus'un Kula hakkındaki nüfus tahmini biraz abartılı gelmektedir. Kabul edilebilecek nüfus miktarı 5–6 bin olarak değerlendirilebilir.

1892 Aydın Vilâyeti Salnamesi'ne göre kazada nahiye harici, toplam 29.111 kişi bulunmaktadır. Bunların; 13.355'i erkek ve 12.612'i kadın olmak üzere toplam 25.967 Müslüman nüfus vardır. Ayrıca 1.588 erkek ve 1.556'sı kadın olmak üzere 3.144 gayr-ı müslim bulunmaktadır.¹⁵⁸ Selendi Nahiyesinde ise 2.651'i erkek ve 2.363'ü kadın olmak üzere 5.014 Müslüman nüfus bulunmaktadır.¹⁵⁹

Kula'da Rum kökenli halk da yaşamaktadır. Bunlara “*Karamanlı Rumları*” denilmektedir. 1901 yılında incelemelerde bulunan Alfret Philippon, Kula çevresinde ikamet eden Rum halkı ile ilgili şunları söylemiştir: “*Kula, Gölde, Hamidiye ve Menye Rumların başlıca oturdukları yerlerdir. Rumlar, Türk halkıyla uzun süre iç içe yaşamışlardır.*” diye söz etmiştir.¹⁶⁰ Kula'daki Rumlar Türkçe konuşurlar, ticaretle uğraşırlar ve genellikle şehir dışında çalışırlardı. Bu Rumlar Türkçe konuşur Rumca yazarlardı, buna Karamanlı Rumları denilmektedir.¹⁶¹

¹⁵² 20. Yüzyıldan itibaren Kula mahallelerinin gelişim aşamaları Ek. IV de gösterilmiştir.

¹⁵³ Arkan, “Tarih İçinde Kula”, *Geçmişten Geleceğe Yanık Ülke Kula Sempozyumu- Bildiriler*, Kula, 2006, s.53.

¹⁵⁴ Arkan, “Temettuat Defterlerinde Kula”, s. 104.

¹⁵⁵ Arkan, “Tarih İçinde Kula”, s.53.

¹⁵⁶ Texier, *Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi c. II*, Çeviren: Ali Suat, s.91.

¹⁵⁷ Öztürk, s.79.

¹⁵⁸ *Aydın Vilâyeti Salnamesi, R. 1307.H.1308*, (Çev.: İbrahim Cavid), TTK Yayınları, Ankara, 2010, s.539.

¹⁵⁹ *Aydın Vilâyeti Salnamesi, R. 1307.H.1308*, (Çev.: İbrahim Cavid), s.386.

¹⁶⁰ Öztürk, s.143.

¹⁶¹ Bkz. Halil Açıkgoz, “Türk Dünyası Edebiyatı”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, İstanbul, 1992, s.20; Ek.V: Kula'da bulunan Karamanice mezar taşından görünüm.

1323 Aydın Vilâyeti Salnamesi'ne göre Kula Kazası'nın genel nüfusu

(Milliyeti)Dini Topluluk	K	E	Toplam
İslam	15.591	15.905	31.496
Rum	1.601	1.587	3.188
Toplam			34.684

Kaynak: *Aydın Vilâyeti Salnamesi 1323 (1908)*, s. 276.

Kula Kazası'nda toplam 34.684 kişi vardır. Bunların, 31.496'sı Müslüman, 3.188'i Rum'dur.¹⁶² 20. yüzyıl, üç kıtaya hüküm sürmüş bir imparatorluğun 19.yy'dan itibaren siyasî, ekonomik ve askeri yönden çöküşe geçtiği bir dönemdir. Sotiriadis'e göre 1912 yılında Kula Kazası'nda toplam 20.697 kişi vardır. Bunların 6.950'si Rum'dur. Bu Rumlar, kazanın % 33,5'ini oluşturmaktadır. Bunlardan 2.800'ü kaza merkezine, 350'si Gölde Köyüne, 100'ü de Mentahora Köyüne yerleşmişlerdir.¹⁶³

Kula'nın 1914 yılı nüfusu şu şekildedir; 32.022 Türk, 3.228 Rum bulunmaktadır. Toplam nüfusu ise, 35.250'dir.¹⁶⁴ Nüfusun 1908 den bu yana düzenli bir artış gösterdiği görülmektedir.

1917 yılı başlarında Kula nüfusu

İslâm		Rum		Genel		
E	K	E	K	E	K	Toplam
15.988	16.199	1.553	1.649	17541	17848	35.389

Kaynak: *Erkan SERÇE, İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917, Akademi Kitabevi, İzmir 1988, ss.6–7.*

Serçe'nin verilerine göre, 1917 yılı başlarında Kula'nın toplam nüfusu 35.389¹⁶⁵, 1917 sonlarındaki nüfus verisinde ise toplam nüfusu 34.827'dir. Genel itibariyle nüfusta

¹⁶² *Aydın Vilâyeti Salnamesi H.1325 (M.1908)*, s.276.

¹⁶³ Georgias Nakracas, *Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni (1922 Emperyalist Yunan Politikası ve Anadolu Felâketi)*, (Çev.:İbrahim Onsunoğlu),Belge Yayınları, İstanbul, 2003, s.103.

¹⁶⁴ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, ss.212–213.

¹⁶⁵ Erkan Serçe, *İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917, Akademi Kitabevi, İzmir, 1988, ss.6–7.*

azalma söz konusudur.¹⁶⁶ Nüfustaki bu azalmayı 1. Dünya Savaşı'na bağlamak mümkündür.

1908 Aydın Vilâyeti Salnamesi ile Erkan Serçe'nin aktardığı nüfus oranında az da olsa bir artış gözlenmiştir. Nüfusun yaklaşık on yıllık bir dönemde bu kadar az oranda artmasını Osmanlının, Trablusgarp, Balkan Savaşları ve 1. Dünya Savaşına katılmasına ve buralarda ağır kayıplar vermesine bağlamak mümkündür.

Birinci Dünya Savaşı sonunda, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi, Türk milleti adına dönüm nıktası olmuştur. Bu anlaşma altı yüzyıllık bir devletin, yıkılacağını ve işgal altında kalacağını işaret etmektedir. Anadolu'nun itilaf güçleri tarafından işgali ile birlikte Mustafa Kemal önderliğinde Samsun'da, Ulusal Kurtuluş Mücadelesi başlamıştır. Tam da bu günlere ait Kula kazasının nüfus bilgileri bir haritada karşımıza çıkmaktadır.

1918 yılına ait Kula Kazası'nın nüfusu

Kula Kazası	Okullar	İbadethaneler	Nüfus
İslâm	34	66	32.187
Rum	2	20	3.202
Toplam	36	86	35.389

Kaynak: Necmi ÜLKER, “Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilâyeti'nin Nüfusuna Dair Bir Belge”, s.33.

İşte tam da bu dönemde Aydın Vilâyetinin haritası çizilmiş olup bu vilâyete bağlı yerlerden olan Kula'nın, km²'ye düşen insan sayısı, nüfusu, nüfusun İslam ve Rum ve toplam sayısı, okul sayısı ve mabet sayısı gibi bilgilere yer verilmiştir. Bu belgenin hazırlanması çok önemli bir husustur. Çünkü Vilâyete bağlı yerler, Yunan, işgali altındayken, büyük gayretle bu çalışmanın yapıldığı aşikârdır.¹⁶⁷ Bu belge M. İbnü'l Cemal Ragıp tarafından hazırlanmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁶Serçe, ss.32-33.

¹⁶⁷Necmi, Ülker, “Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilâyeti'nin Nüfusuna Dair Bir Belge” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı:5, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1990, s.24; Ülker “Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilâyetinin Nüfusuna Dair Bazı Bilgiler” **5. Milletlerarası Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri** Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi 21–25 Ağustos 1989, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1990, ss. 516–518.

¹⁶⁸“M. İbnü'l Cemal Ragıp, İzmirli bir gazeteci olup Akşam ve Tanin gazetelerinde makale yazmıştır”(Ayrıca bu kişinin fotoğrafı da bulunmaktadır.); Ülker, “Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilâyeti'nin Nüfusuna Dair Bir Belge”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı:5, s.24.

Gerek 1908 Aydın Vilayeti Salnamesi, gerekse Erkan Serçe'nin "İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917" adlı kitabına göre Kula'nın nüfusunda ani bir düşüş veya yükseliş olmamıştır.¹⁶⁹

1959 yılında Yunanistan da bulunan Küçük Asya Araştırma Merkezindeki Küçük Asya coğrafyacısı Pandelis Kontoyanni, "1921" adlı kitabında Kula ile ilgili birkaç bilgi vermiştir. Bu bilgilere göre; Kula'nın toplam nüfusu 12.600'dür. Toplam nüfusun, 2.800'ü Hristiyan ve 9.800'ü de Müslüman'dır.¹⁷⁰ Bununla birlikte, Rum nüfusu, gerek Kurtuluş Savaşı sonrası gerekse mübadele ile yörenen ayrılmıştır.

2. Cumhuriyet Döneminde Kula'nın Nüfusu

Yirminci yüzyılın başından Milli Mücadeleye varıncaya kadar, yaşanan savaşlarla birlikte, Osmanlının kaybettiği topraklardan ülkeye yoğun bir göç akını olmuştur. Lakin, göçle birlikte ülkede doğum oranı azalmasına karşın, nüfus yine de azalmıştır. Bu şartlar altında Kula'nın nüfusu eksilmiştir. Ancak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, gerilemeye dur demek istemiştir. Aynı zamanda ekonomik ve sosyal plânlarla arzu edilen amaçlara ulaşmak için yeni bir nüfus politikası plânlamıştır. Aynı zamanda ülkenin ekonomik, sosyal alanlardaki kalkınmasını sağlayacak insan unsuruna sahip olmak amaçlarından bir tanesidir. Hem de dıştan kaynaklanan iddia ve kampanyalara karşı koymayı amaçlamıştır. Türk yurduna gelecek olan bir tehlikeden kurtulmak için, kısa zamanda olabildiğince artma esasına dayanan bir nüfus politikası izlemiştir.¹⁷¹

24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşmasının maddeleri uyarınca, Türkiye ve Yunanistan, kendi ülke vatandaşlarını nüfus değişimine tabi tutmuştur. Buna nüfus mübadelesi denilmektedir. Mübadele döneminde her iki tarafta çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Bu sıkıntılardan bazıları, taşınmaz malların akıbeti ve Türkiye'ye göç eden nüfusun ikameti ve iş sahaları gibi konulardır. Mübadele ile Batı Anadolu kentlerine olduğu gibi Kula'ya, Kavala'dan muhacirler gelmiştir. Bunlar yerleştirilmek üzere Alaşehir'e gönderilmişlerdir. Fakat muhacirlere nakil için gerekli ücreti temin edebilmek için devletin kasasında yeterli para yoktur. Devlet bu iskânı gerçekleştirirken gerekli altyapıyı oluşturmada ve birçok eksiklikle yola koyulmuştur. Çünkü muhacir sevkıyatı yapılacak yerlerde konaklama yerleri yoktur. Bu işleri koordine edecek memurlar atanmamıştır. Sevkin yapıldığı yerlere telgrafla

¹⁶⁹ Ülker, "Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilâyeti'nin Nüfusuna Dair Bir Belge", s.33.

¹⁷⁰ Nabi Yağcı, "Kula ve Mübadelat" **Kula Yaren Gazetesi**, 28 Şubat 2009.

¹⁷¹ Kemal Arı, "Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, c. VIII, sayı 23(Mart 1922 'den ayrı basım), s.415.

bilgilendirme yapılmamıştır. Buna benzer çeşitli olumsuzluklar ve sıkıntılar yaşanmıştır.¹⁷² Hizmet Gazetesi, 2 Ağustos 1927 tarihli sayısında Kula'nın nüfusu ile ilgili önemli bilgiler vermiştir. Kula'nın 1923 senesinde nüfusunun 14.638'i erkek ve 16.176'sı kadın olmak üzere toplam 30.814 nüfusu olduğunu bildirilmiştir. Yine yukarıdaki gazetenin aynı sayfasında 1926 tarihli nüfusu verilmektedir. Buna göre; 15.336 erkek ve 17.515 kadın olmak üzere toplam 32.851 kişi tespit edilmiştir. Bu gazete bu bilgileri nerden aldığını belirtmemiştir.¹⁷³

Balkanlardan gelen Türk ailelerin Kula'ya iskân edildiğini görmekteyiz. Bunlardan bazıları şunlardır: Selânik Vilâyeti Karaferye kazasından Rasim kızı Şefkat,¹⁷⁴ Manastır Vilâyeti Florina Livası Veşteran Köyünden Raif Hoca kızı Naile,¹⁷⁵ Manastır Vilâyeti Florina Livası'ndan gelen Hacı Numan oğlu Hafız Halit ¹⁷⁶ ve Girit Vilâyeti Ladiş Livası İstiye Kazası Bala-yı Piskopi Köyü'nden gelen Vahit oğlu Hasan iskân edilmişlerdir.¹⁷⁷ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi kayıtlarına dayanarak, genel itibarıyla Kula'daki bu iskânlar 1925–1926 yılları arasını kapsamaktadır. Bu yılları kapsamasının birinci sebebi direkt mübadele kapsamında gelenler olabilir. İkinci sebebi ise mübadele kapsamında Türkiye'ye gelip başka şehirlere yerleşip, oradan çeşitli nedenlerden dolayı ayrılıp, Kula'ya yerleşenler olduğunu söylemek mümkündür.

1925–26 yılları arasında Kula'nın toplam nüfusu 31.505'tir.¹⁷⁸ 1926–27 yıllarında toplam nüfusu ise, 32.996'dır.¹⁷⁹ 1926 Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi'nin nüfus verilerine göre; Kula'nın toplam nüfusu 34.506'dır. Kula'nın şehir merkezi nüfusu 9.700'dür.¹⁸⁰ 1926 yılına ait ilçenin toplam nüfusu, yukarıdaki Hizmet Gazetesi verileri, Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi verileri ve devlet salnamesi nüfus verileri birbirlerini tutmamaktadır. Buna göre; Hizmet Gazetesi verilerinde 32.851, Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi verilerinde 34.506 ve devlet salnamesinde ise 32.996'dır. Yukarıdaki verilerden hareketle aynı tarihlerde dahi nüfus verileri farklılık arz etmektedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla, Türkiye Cumhuriyeti topraklarında yaşayan nüfusu bir bütün içinde tanımlamaya yarayacak sayım sonuçları, kayıtlar veya araştırma sonuçları bulunmamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu

¹⁷²Kemal Arı, **Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç(1923–1925)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s.106.

¹⁷³ **Hizmet**, 2 Ağustos 1927.

¹⁷⁴ **B.C.A**, Fon:130.16.13.2, Yer: 559.1375.5.

¹⁷⁵ **B.C.A**, Fon: 130.16.13.2, Yer:161.77.8.

¹⁷⁶ **B.C.A**, Fon:130.16.13.2, Yer: 152.29.9.

¹⁷⁷ **B.C.A**, Fon: 130.16.13.2, Yer: 126.597.5.

¹⁷⁸ **1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi**, Matba-i Âmire, İstanbul, 1926, s.675.

¹⁷⁹ **1926–1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi**, s.926.

¹⁸⁰ **Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi**, (Mart 1925-Ağustos 1926); Ek. VI. Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi Ticarî Rehber Kısmı Kula Rehberi.

döneminde düzenli ve karşılaştırılabilir bir hale getirilememiştir. Buna bir de uzun yıllar devam eden savaşların demografik süreçler üzerinde etkisi eklendiğinde, nüfusun büyüklüğü ve yapısına dair bilinmezliğin boyutu artmıştır. 28 Ekim 1927’de yapılan Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı, bir taraftan modernleşmenin bir taraftan da nüfus büyüklüğüne dayanan gücün göstergesidir. Burada amaç, Türkiye’de ulus devlet inşa sürecinin bir aracı ve parçası olan 1927 Nüfus Sayımı verilerini ayrıntılı bir şekilde ele almak yorumlamaktır.¹⁸¹

1927 Nüfus sayımına göre, kaza itibarıyla nüfus miktarları

Kaza	Mevcut Nüfus		
Kula	Erkek	Kadın	Toplam
	13.634	16.025	29.656

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Başvekalet İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül1, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.11.

Bu sayıma göre, 13.634 erkek, 16.025 kadın ve kaza toplamı 29.656 kişidir.¹⁸² Nüfus mübadelesi sonucu Ege bölgesinin kentleri ve diğer bölgelerdeki şehirler gibi Rum nüfusunun bölgeyi terk etmesi sonucu belirgin azalma söz konusudur. Mübadeleyle şehrin kozmopolit yapısı çözülmüş, hem sosyal hem de ekonomik hayat durağan bir yapıya bürünmüştür.¹⁸³ Bu süreç, 1950’lere 1960’lara kadar sürmüştür.

1927 nüfus sayımında kazanın toplam nüfusu cinsiyet ve medenî hali itibarıyla durumu

Medenî Durum	E	K
Bekâr	7.887	7.004
Evli	5.532	6.457
Dul	178	2.401
Boşanma	36	161
Meçhul	1	2
Mevcut Nüfus	13.634	16.025

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül1, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara 1929, s.11; Cenap, Refik ORKON, Manisa Coğrafyası, Manisa Halkevi Yayınları, sayı:3, İstanbul 1937, s.159.

¹⁸¹Aytül Tamer-Alanur Çavlin Bozbeyoğlu, “1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar”, *Nüfus bilim Dergisi*, Ankara, 2004, ss.26,73–88.

¹⁸²Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül 1, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara,1929, s.11.

¹⁸³Cenap Refik Orkon, *Manisa Coğrafyası*, Manisa Halkevi Yayınları, sayı:3, İstanbul, 1937, s.159.

Yukarıdaki tabloda mevcut nüfusun cinsiyete, yaşlara, medenî durumları ele alınmıştır. Buradaki tabloda dikkati çeken husus, 2.401 kadın dul kalmıştır.¹⁸⁴ Bu durumu savaşın etkilerine bağlayabiliriz.

Kazanın nüfusunun cinsiyetlere göre yaş grupları ve okuma yazma durumları

Cinsiyet		E	K
Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	1 Yaşından küçük	735	618
	1-2	1.245	1.182
	3-6	1.559	1.457
	7-12	1.670	1.503
	13-19	2.529	2.407
	23-45	4.213	6.212
	46-60	1.142	1.931
	61-70	389	433
	71 üzeri	133	272
	Yaşı meçhul	18	10
	Okuma – Yazma	2.046	254
Okuma –Yazma Durumu	Bilen		
	Okuma-Yazma Bilmeyen	11.588	15.771

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Başvekaleti İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül 1*, s.25.

Yukarıdaki tabloda nüfusun cinsiyete göre yaşları ve eğitim durumları ele alınmıştır. Bir de bu tabloda dikkatimizi çeken başka bir husus, okuma yazma bilmeyenlerle bilenlerin arasındaki büyük farktır. Bunun sebebi de birçok savaşı art arda yaşamış ve savaşlardan yeni kurtulmuş bir toplum, eğitim öğretime gerektiği gibi önem vermesi beklenemez. İşte bu yüzden okur-yazarlık seviyesi Kula’da da çok düşüktür.

¹⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumî Nüfus Tahriri Fasikül 1, s.11.

1927 yılına ait meslekler itibarıyla Kula nüfusu

Meslekler	Cinsiyet	
	E	K
Çiftçi	6.330	8.430
Sanayi İşçisi	1.057	383
Tüccar	465	12
Serbest Meslek Erbabı	57	4
Memur	78	3
Hukukçu	9	-
Ordu Mensubu	55	-
PTT Çalışanı	5	-
Çeşitli Meslekler	56	5
Meslekler Toplamı	8.112	8.837
Mesleksiz veya Mesleği Tespit Edilmeyenler	5.522	7.188

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Başvekâleti İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumî Nüfus Tahriri Fasikül 1*, s.25.

Kula nüfusunun çoğunluğu kırsal kesimde, köylerde yaşadığı için ziraatla uğraşanlar çok fazladır. Bu meslek grupları içinde ikinci sırayı sanayi ile uğraşanlar ve üçüncü sırayı da ticaretle uğraşanlar almaktadır.¹⁸⁵

1927 itibarıyla İlçe nüfusunun çeşitli dinlere ayrışması şöyledir;¹⁸⁶Kula’da 13.631 erkek Müslüman, 16.023 kadın Müslüman vardır. Ayrıca 1 Katolik erkek, 1 Protestan kadın 2 Hristiyan erkek 1 kadın bulunmaktadır. Sağlıklı olanların toplamı, 13.313 erkek 15.902 kadın bulunmaktadır. Nüfusun ana dil itibarıyla çeşitlerine bakacak olursak; Kula’da 13.599 erkek, 16.022 kadın Türkçe konuşmaktadır. Ayrıca 11 erkek Arapça ve 21 erkekte Kürtçe konuşmaktadır.¹⁸⁷

28 Ekim 1927 nüfus sayımına göre, ilçenin genel nüfusunun, 13.518’i erkek ve 16.020’si kadınÇok az da olsa çeşitli milletlere mensup insanlar da vardır. Bunlar;

¹⁸⁵ Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumi Nüfus Tahriri Fasikül 1, Hüsni Tabiat Matbaası, Ankara, 1929, s.25.

¹⁸⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumî Nüfus Tahriri Fasikül 1, s.39.

¹⁸⁷ Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumî Nüfus Tahriri Fasikül 1, s.53.

erkeklerden 1'er kişi Afganistan ve Mısır'dan olmak üzere 2 erkek ve 1 kadındır. Almanya'dan 3 erkek ve 1 kadın Bulgaristan, 1'er erkek de Romanya ve Sırbistan ve meçhul olanlarla da 6 erkek ve 1 kadın vardır.¹⁸⁸

1927–28 yılı toplam nüfus özellikleri

Kayıtlı Nüfus	E	K	Toplam
Boşanan	-	-	17
Vefat	157	79	236
Doğum	237	212	449
Toplam Nüfus Miktarı	13.637	16.000	29.637

Kaynak: *1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, s.972.

Yukarıdaki tablonun özelliğı, 1927 nüfus sayımı verileri dikkate alınarak hazırlanmıştır.¹⁸⁹ 1928–29 yılında bir önceki yıla göre kazanın nüfusunda fazla bir değışiklik olmamıştır.

Kula'nın 1928–29 yılına ait nüfus özellikleri

	E	K	Toplam
Kayıtlı Nüfus	13.637	16.000	29.637
Doğanlar	35	40	75
Vefat Edenler	80	36	116
Evlenenler	-	-	166
Boşananlar	-	-	17

Kaynak: *1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, s.717.

Cumhuriyet dönemi devlet salnamelerinde nüfusla ilgili verilen bilgilerin genelde, 1927 yılından sonraki nüfus sayımı verileri dikkate alınarak aktarılmıştır.¹⁹⁰ 1930'lu yıllara geldiğimizde elimizdeki en önemli belge 1932 yılında Manisa Vilayeti için hazırlanan mecmuadır. Bu mecmuadan elde edilen nüfus bilgileri aşağıya tablo halinde sunulmuştur.

¹⁸⁸ Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumî Nüfus Tahriri Fasikül 1, s.78.

¹⁸⁹ 1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s. 972.

¹⁹⁰ 1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yılığı, s.717.

1932 yılı Kula Kazası'nın nahiyeler ve köyler itibarıyla nüfus miktarı

Sayısı	Mevkiler	E	K	Toplam
1	Merkez Nahiyesi	5.135	5.458	10.593
2	Ayazviran	235	300	535
3	Ayvatlar	47	64	111
4	Balıbey	133	170	303
5	Başbüyük	206	272	478
6	Bayramşah	148	160	308
7	Bebekli	142	173	315
8	Börtlüce	135	196	311
9	Burgaz	105	136	241
10	Çarıkballı	221	225	446
11	Çarık Alabaşlı	280	304	584
12	Çarık Tekke	163	200	363
13	Dereköy	113	134	247
14	Emre	231	271	502
15	Encekler	154	191	245
16	Eroğlu	132	173	305
17	Gökder	112	147	258
18	Gölde	238	304	542
19	Günevit	305	324	629
20	Hamdiye	107	152	259
21	Hayallı	28	39	67
22	İbrahimağa	208	229	437
23	Karacalar	79	112	191
24	Karaoba	38	46	84
25	Kavacık	125	141	266
26	Kenger	231	285	516
27	Konurca	175	233	408
28	Körez	339	422	761
29	Menye	719	831	1.550
29	Narıncalı Battal Mustafa	174	176	350

30	Narıncalı Pıtrak	234	275	509
31	Narıncalı Süleyman Efendi	200	200	400
32	Sandal	469	593	1062
33	Saraçlar	116	162	278
34	Sarısığırlı	122	161	283
35	Soğanlı	106	123	229
36	Şehitli Çiftçi	89	101	190
37	Şehitli Hacı Tufan	181	226	407
38	Şehitlioğlu	150	155	305
39	Şeremet	108	140	248
40	Şıhhı	108	94	202
41	Tekke	40	46	86
42	Yağbastı	153	166	319
43	Yuvacalı	11	12	23
Toplam		12.545	14.201	26.746

Kaynak: *T.C Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari İktisadi Malumatı Havi Mecmua 1932, Manisa 1932, s.395–396.*

Kula'ya bağlı Selendi Nahiyesi hariç toplam köy sayısı 43'tür. Yukarıdaki tabloya göre Selendi Nahiyesi hariç, Kula'ya bağlı köylerin toplam nüfusu 26.746'dır. Bu nüfus içinde 12.545'i erkek, 14.201'i kadındır.¹⁹¹

¹⁹¹ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.395–396.

Kula ilçesine bağlı Selendi Nahiyesi nüfus miktarı

Sıra	Mevkii	Erkek	Kadın	Toplam
1	Selendi	463	622	1.085
2	Aşağı Tefen	101	139	240
3	Avlaşa	116	126	242
4	Dumanlar	92	104	196
5	Eskin	366	433	799
6	Kara Beyler	229	282	511
7	Kara Kozan	400	468	868
8	Kara Selendi	300	300	600
9	Kazıklı	242	314	556
10	Köle Köy	152	162	314
11	Kurşunlu	114	146	260
12	Kürkçü	158	154	312
13	Mıdıklı	106	138	244
14	Rahmanlar	123	147	270
15	Selman Hacılar	127	155	282
16	Tahtacı (Kalburcu)	186	214	400
17	Turpçu	117	131	248
18	Yenice Kayranlı	83	117	200
19	Yukarı Tefen	95	94	189
20	Zıraman	174	213	387
Toplam		3.744	4.459	8.203
Kula Kazası Toplam		16.289	18.660	34.949

Kaynak: *T.C Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari İktisadi Malumatı Havi Mecmua 1932, Manisa 1932, s.397.*

Selendi Nahiyesi'nin toplam 19 köyü bulunmaktadır. Nahiyenin bu köylerinde toplam nüfusu 8.203'dür. Bu nüfustan 3.744'ü erkek, 4.459'u kadındır. Bu dönemde tablodan da anlaşılacağı üzere kır nüfusu kent nüfusunun üç katıdır. Çünkü o dönemde

ekonomimiz tarıma bağlıdır.¹⁹² 1927 Genel Nüfus Sayımına göre de; Kula'nın kır nüfusu 20.954, Kent nüfusu 8. 683, toplam nüfus ise 29,637'dir.¹⁹³

1935 yılı merkez, nahiye ve köyler itibarıyla nüfus miktarı, yüz ölçümü, nüfusun yüzdelik oranı ve cinsiyetleri

	Şehirde			Nahiye ve Köylerde			Toplam			Yüz ölçümü	Nüfus yoğunluğu
Cinsiyet	E	K	T	E	K	T	E	K	T		
Nüfus Miktarı	3.996	4.617	8.613	11.414	12.213	23.627	15.410	16.830	32.240	1.415	23
Yüzdelik Oran	46.4	53.6	100	48.3	51.7	100	47.8	52.2	100	-	-

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Genel Nüfus Sayımı, Manisa Vilâyeti 20 Ekim 1935, Cilt:40, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.5.*

Cumhuriyetin ilk yıllarında kırsal nüfus miktarı, şehirlere oranla fazladır. Kazada, şehir nüfusunun kırsal nüfusu geçmesi ancak 1990'lı yıllardan sonra Köyden kente göçün hızlanmasıyla mümkün olacaktır.¹⁹⁴

1935 yılı Nüfus sayımına göre Kula ve nahiyeleri itibarıyla nüfus miktarı ve köy adedi

Nahiyeler	E	K	Toplam	Köy adedi	Köy başına düşen nüfus
Şehir	3.996	4.617	8.613	-	-
Merkez Nahiyesi	7.607	8.183	15.790	43	367
Selendi	3.807	4.030	7.837	20	392
Toplam	15.410	16.830	32.240	63	375

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Genel Nüfus Sayımı, Manisa Vilâyeti 20 Ekim 1935, Cilt:40, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.7.*

¹⁹²T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., s.397

¹⁹³Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumî Nüfus Tahriri Fasikül 1, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara,1929, s.11;Yurt Ansiklopedisi, ss 537-541.

¹⁹⁴Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Genel Nüfus Sayımı, Manisa Vilâyeti 20 Ekim 1935, Cilt:40, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s.5.

Selendi Nahiyesine bağlı olan köy adetinin fazla olmasının sebebi arazinin dağlık olması ve buna bağlı olarak dağınık yerleşimin olmasıdır.¹⁹⁵

1927-1935 yılları Kula'nın merkez nüfusu

Yıl	E	K	Toplam
1927	4.052	4.631	8.683
1935	3.996	4.617	8.613

Kaynak: *Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Genel Nüfus Sayımı, Manisa Vilâyeti 20 Ekim 1935, Cilt:40, Devlet Basımevi, İstanbul 1938, s.7.*

Yukarıdaki tablodaki nüfus miktarları Kula şehir merkezinin nüfusedir. Bu iki yılın karşılaştırılması yapıldığında şehir nüfusunda artış olmamasının sebebi, savaş sonucu gelişen ve değişen sosyal ve ekonomik olaylara bağlayabiliriz.¹⁹⁶ Bundan sonraki sayımlarda bu sayı pek az değişmiştir. 1945'te 9.180, 1950 'de sayı 8.630 olmuştur. Kula şehir nüfusu son devrede artmamış, hatta 1. Dünya Savaşı'ndan evvelki yıllara oranla azalmıştır. Bunun sebebi, Ege Bölgesindeki ana yollara göre تنها kalmış olan kasabanın son asır içinde başlıca geçim kaynağını teşkil eden halıcılığın eski önemini kaybetmesi ile açıklanabilir. Nüfus açısından bu durgun dönem 1960'larda kentin hemen önünden İzmir-Ankara karayolunun geçmesi ve kent yaşamını hareketlendirmesine kadar devam etmiştir. Nitekim bu dönemden sonra özellikle kent nüfusu düzenli olarak artmaya başlamış ve bu artış eğilimi 1975 sonrasında daha da hızlanmıştır.¹⁹⁷ Yine 1990'da yörede nüfusun ancak %30'u 10.000'den fazlası şehirde yaşamaktadır.¹⁹⁸

Kula'nın 1927–2000 yılları arasındaki nüfusu

Nüfus Sayım Yılı	Şehir Nüfusu	Kırsal Nüfus	Toplam	Kırsal Nüfus değişimi% olarak	Şehir Nüfusu değişimi% olarak
1927	8.683	20.976	29.659	-	-
1935	8.613	23.627	32.240	0,7	0,2
1940	8.751	24.573	33.324	0,7	0,2
1945	9.180	26.252	35.432	0,7	0,2

¹⁹⁵Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Genel Nüfus Sayımı, Manisa Vilâyeti 20 Ekim 1935, s.7.

¹⁹⁶İller Bankası Belediyeler Yıllığı, c. 2, 1949, ss. 277–296.

¹⁹⁷Sütgibi, s.57

¹⁹⁸Darkot-Tuncel, s.79.

1950	8.566	29.625	38.191	0,7	0,2
1955	7.649	20.035	27.684	0,7	0,2
1960	8.532	23.084	31.616	0,7	0,2
1965	8.599	25.850	34.449	0,7	0,2
1970	9.891	26.429	36.350	0,7	0,2
1975	10.807	29.175	39.982	0,7	0,2
1980	12.780	28.766	41.546	0,6	0,3
1985	15.019	30.512	45.531	0,6	0,3
1990	17.208	30.924	48.132	0,6	0,3
2000	24.217	28.679	52.986	0,5	0,4
2007	23.863	24.171	48.034	8,6	3.1
2008	24.076	23.933	48.009		
2009	24.241	23.280	47.521		
2010	24.372	22.693	47.065		
2011	24.713	22.317	47.030		

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Cumhuriyet dönemi öncesi nüfus ile Cumhuriyet dönemi 1927 ilk nüfus sayımı arasında önemli bir azalma vardır. Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra önemli ölçüde nüfus azalmıştır. 1945 yılında Kula merkez nüfusu 9.180 ve 1950’de 8.630 olarak tespit edilmiştir.¹⁹⁹

B. İdarî Yapı

1. İdarî Taksimat

a. Osmanlı Döneminde İdarî Taksimat

Kula ve çevresi, 1233 yılında Anadolu Selçuklu Hükümdarı Alaattin Keykubat zamanında tamamen Türklerin eline geçmiştir. Anadolu Selçukluları’ndan sonra da Germiyanogulları’nın hâkimiyetine geçmiştir. Fakat Kula tekrar Bizans’ın eline geçince, Germiyanoglu Mehmet Bey tarafından kesin olarak 1340 -1360 yılları arasında Bizans’ın elinden alınmıştır. 1381 yılında Germiyan Beyi Süleyman Şah’ın kızı Devlet Hatun, Osmanlı padişahı I. Murat’ın oğlu Yıldırım Beyazıt ile evlenmiştir. Kütahya ve çevresi, çeyizlik olarak Osmanlı Beyliği’ne verilmiştir. 1381 yılından sonra Kula, Germiyanogulları

¹⁹⁹Ayrıntılı bilgi için Bkz;www.tuik.gov.tr

beyliğinin başkenti olmuştur. Osmanlıların idaresine 1429 tarihinde geçmiştir. Bundan sonra Kula, Kütahya livasının bir kazası olmuştur.²⁰⁰

Osmanlı Devleti ülkeyi yönetim bakımından Rumeli ve Anadolu olmak üzere iki eyalete bölmüştür. Eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da nahiyelere ayrılmıştır.²⁰¹

1575 yılına gelindiğinde, Selendi ve Adala kazaları kadılarının, Manisa merkezde ikamet ettikleri görülmüştür. Bunlar muhtemelen vazifelerini buradan idare ediyorlardı.²⁰²

1833'te Mısır ordusunun Kütahya'dan ayrılması üzerine Anadolu eyaleti dörde ayrılmıştır. 1834-1835'te Saruhan Sancağı'nın on beş kazası bulunmaktadır.²⁰³ 25 Nisan 1852 (1268) tarihinde Kula kazası, Kütahya Sancağı'ndan alınarak Saruhan Sancağına bağlanmıştır.²⁰⁴

1864 Vilâyet Nizamnamesi ile idarî alanda bazı değişiklikler olmuştur. Sancak yönetimi mutasarrıflara bırakılmış, kaza müdürlerinin yerine de kaymakam atanmıştır.²⁰⁵ Buna göre Manisa, Saruhan adı ile İzmir, Menteşe ve Denizli ile birlikte Aydın Vilâyeti'ne bağlanmıştır. Artık Saruhan adıyla, Aydın Vilâyeti'nin bir sancağı konumuna geçmiştir.²⁰⁶

1867'de Saruhan Sancağı'nda dokuz kaza vardı ve daha önce adlarına rastlanılmayan Eşme, Kula, Alaşehir buraya bağlanmıştır.²⁰⁷ Daha önceki sayfada belirttiğimiz üzere Kula Saruhan Sancağı'na arşiv kaynaklarına göre 1852 yılında bağlanmıştır. Ancak, M.Feridun Emecen, ve 1967 Manisa yıllığında 1867 olarak geçmektedir. 1867'de Saruhan Sancağı'nın toplam 9 kazası şunlardı: Manisa Merkez, Turgutlu (Kasaba) Kula, Gördes, Akhisar, Eşme,²⁰⁸ Demirci, Alaşehir ve Adala'dır. 1867 Vilâyet Nizamnamesinden sonraki düzenlemeyi gösteren ve 1878 yılı bilgilerini içeren ilk

---

²⁰⁰Orhan Sakın, **16. yy Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu'da Türkmenler ve Yörükler (Boylar, Kabileler, Cemaatler)**, Ekim Yayınları, İstanbul, 2010, s.32.

²⁰¹Tuncer, Baykara, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş 1, Anadolu'nun İdarî Taksimatı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988, s.32.

²⁰²Feridun M. Emecen, **XVI. Asırda Manisa Kazası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s.59.

²⁰³Emecen, **XVI. Asırda...**, s.59.

²⁰⁴**BOA**, Belge No: A. MKT NZD 53-63; Belgenin orijinali ve ayrıntılı bilgi için Ek VII'ye bakınız.

²⁰⁵Musa Çadircı, "Türkiye'de Kaza Yönetimi (1840–1876)", **Belleten**, c. 53, sayı: 206 (Nisan 1989), Ankara, 1989, ss.237–254.

²⁰⁶Enver Konukçu, "Pazarcıklı Mehmed Emin'in Neşrettiği Manisa Gazetesi (1909)", **Manisa**, Sayı:5, Ağustos, Manisa, 1983, s.6.

²⁰⁷M. Feridun Emecen, **Tarihin İçinde Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları:1, Manisa, 2006, s.13; **Manisa 1967 İl Yıllığı**, Manisa 1967, s.75; Bkz. **BOA**, Belge No: A. MKT NZD 53-63; Ayrıntılı bilgi için Ek. V'e bakınız.

²⁰⁸Günümüzde Uşak'a bağlı bir ilçedir.

Aydın Vilâyeti Salnamesine göre, Saruhan sancağı 11 kazadan oluşmaktadır. Bunlar arasında Kula kazası da bulunmaktadır.²⁰⁹ 1307–1308 Salnamesinde Saruhan Sancağı’nın nahiyeleeri şunlardır: Merkez kaza (Yund Dağı, Palamut); Turgutlu (İlica Dağmarmara); Alaşehir (İnegöl): Kula(Selendi, Mende hora), Akhisar (Marmaracık) Salihli (Adala); Gördes (Borlu); Eşme (Küre); Kırkağaç (Gelenbe) ve Soma’dır.²¹⁰ Bu tarihte Manisa’nın 10 kazası ve 11 nahiyesi bulunmaktadır.

b. Cumhuriyet Döneminde İdarî Taksimat

Osmanlı dönemindeki sancak teşkilâtı, 1921 Anayasası ile kaldırılmıştır. Fakat gayr-ı resmi olarak 1924 yılına kadar devam etmiştir.²¹¹ 20 Nisan 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasîye Kanununa göre, “*Türkiye coğrafi vaziyet ve iktisâdi minâsebet noktası nazarından livalar vilayetlere , vilâyetler kazalara, kazalar da nahiyelere bölünmüştür. Nahiyeler de kasaba ve köylerden oluşur*”. Bu hükümle liva teşkilâtı kaldırılmış ve livalar vilâyetlere dönüştürülmüştür. Bu yeni teşkilât ile kaza ile vilâyeti birbirine yaklaştırmıştır.²¹²

Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne geçilirken Manisa’nın idarî durumu şöyleydi: Merkezi Manisa olan Saruhan Sancağı şu kazalardan meydana gelmekteydi. Akhisar, Alaşehir, Demirci, Eşme, Gördes, Kırkağaç, Kula, Salihli, Soma ve Turgutlu’dur. Bu idarî yapılanma 1926 yılına kadar devam etmiş ve 24 Ekim 1926 tarihli kararname ile Saruhan Vilâyeti “*Manisa*” olarak değiştirilmiştir.²¹³

1926–27 yıllarında Kula’nın Selendi Nahiyesi ile birlikte 89 köyü bulunmaktadır.²¹⁴ 1927–28 yıllarında ise Kula’nın Köy sayısı artmıştır. Bir önceki yıla göre 3 köy daha eklenmiştir ve köy sayısı 92’ye çıkmıştır.²¹⁵

1930 yılında idarî taksimatta küçük köy değişiklikleri olmuştur. İlçeler arasında değişiklikler olmuştur. Örneğin; Demirci’nin Turpçu Köyü Kula’ya bağlanmış ve Kula’nın

²⁰⁹Manisa 2000, s.48.

²¹⁰Yurt Ansiklopedisi, s.537.

²¹¹Nejdet Bilgi, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908-1950), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 1996, s.147.

²¹²Belkız Ayaz, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Akhisar Kazası (1923-1933)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2006, s.52.

²¹³Mevlüt Çelebi, Atatürk ve Manisa, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları: 3, Manisa, 2007. s.11; Manisa’nın idarî taksimatı hakkında ayrıntılı bilgi: Nejdet Bilgi, “Manisa’nın idarî Bölünüş Tarihçesi”, Manisa’ya Bakış Dergisi, Yıl 1, Sayı: 2 (Ekim 2003) ss. 29–34.

²¹⁴1926–1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.928; Ek.VIII, 1926 senesine ait Manisa Vilayeti haritası.

²¹⁵1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.964.

Çay Köyü ise Demirci'ye bağlanmıştır.²¹⁶ 1954 yılına kadar Selendi Kula'nın bir nahiyesi konumundadır. Fakat aynı yıl içinde Selendi ilçe statüsü kazanmıştır. Aynı zamanda buna paralel olarak Kula'nın toplam nüfusu ve köy sayısı da azalmıştır.²¹⁷

2. İdareciler

a. Osmanlı Dönemi İdarecileri

Cumhuriyet öncesi döneme ait en önemli kaynaklardan birisi de kuşkusuz Osmanlı devlet salnameleridir. Bu salnamelerden öğrendiğimiz bilgilerden biri de devlet idarecilerine ait bilgilerdir. 1879 yılına ait Aydın Vilâyeti Salnamesine göre; Kula Kazasının Kaymakam Vekili Ahmet Rıfat Efendi'dir. Belediye Başkanı Yusuf Ağa, Belediye Meclis Üyeleri; Raşid Ağa, Şerif Efendi, Hacı Muhammet Ağa, İzzet Efendi, Yorga Efendi ve Ahmet Efendi'dir.²¹⁸

1902 yılına ait Aydın Vilayeti Salnamesi'nde ise; Kaymakam Abdülhalim Efendi, Belediye Başkanı Ali Ağa, Meclis Üyeleri Ahmet Ağa, Süleyman Efendi, Hasan Ağa ve Vasıl Efendi vardır.²¹⁹ 1908 yılına ait Aydın Vilayeti Salnamesi'ne göre; Kaymakam Mehmet Eşref Bey, Belediye Başkanı Ali Ağa, Azalar; İstavri Efendi, Hacı Şerif Efendi, Hacı Sayıt Efendi, Hasan Ağa ve Ali Efendi'dir. Aydın Vilâyeti Salnamesi'nin 1908 tarihli Kula Kazası bölümünde idarecileri şunlardır:

Kaza Kaymakamı: Haşim Şerif Bey, Mal Müdürü: Mehmet Fahri Efendi'dir. Jandarma Kumandanı: Yüzbaşı Selahaddin Bey, Hükümet Zabiti: Rıfat Bey, Tahrirat Kâtibi: Mehmet Akif Efendi, Ziraat Bankası Memuru Zekeriya Efendi'dir. Nüfus Memuru: İsmail Efendi, Meclis İdare Azaları: İshakzade Ahmet Bey'dir. Gülmezzade Mustafa Efendi, Palanduzzade Mehmet Efendi, Belediye Reisi: Gülmezzade Süleyman Efendi'dir. Doktoru: Sadık Hulusi Bey, Kablesi: Şefika Hanım, Ticaret Odası Reisi: Mehmet Rakım Bey'dir. Kaymakam; Mehmet Eşref Bey, Naib; Hüseyin Hüsnü Efendi, Müftü; Mehmet Efendi, Mal Müdürü; Rıfat Bey, Tahrirat Kâtibi; Halid Bey'dir. Kaza meclis İdaresi ise; Kaymakam başkanlığında, Naib Hüseyin Efendi, Mal Müdürü, Rıfat Efendi ve Tahrirat Kâtibi Halil Bey'dir. İskân Muhacirin Komisyonu: Başkan, kaza kaymakamı, üye İzzet Efendi ve Mal

²¹⁶ **Hizmet**, 24 Ocak 1930.

²¹⁷ 1932 yılına ait Manisa Vilayeti haritası için Ek IX'a bakınız.

²¹⁸ M.1879 (H.1296) **Aydın Vilâyeti Salnamesi**, s.110.

²¹⁹ M.1902 (H.1319) **Aydın Vilâyeti Salnamesi**, s.280.

Müdürü, Ali Efendi'dir.²²⁰ Eğitim Komisyonu: Başkanı, Hacı Seyid Efendi, Üyeler; Mehmet Efendi, İsmail Efendi, Mustafa Efendi, İbrahim Efendi ve Sandık Emmini Süleyman Efendi'dir. Mal Kalemi: Mal Müdürü Muavini Mehmet Efendi, Bahçe Vergi Kâtibi Halil Efendi ve Sandık Emmini İsmail Efendi'dir. Ticaret Muhakemesi: Reis Naib Efendi, Aza Hacı Seyid Efendi, Aza Kozma Efendi ve Kâtip Mehmet Efendi'dir. Belediye Dairesi: Reis Ali Ağa, Aza Ali Efendi, Aza Hacı Seyid Efendi, Aza Hüseyin Ağa, Aza İstavri Efendi, Aza Hacı Şerif Efendi, Kâtip Hüsnü Efendi, Sandık Emmini Hüseyin Efendi'dir. Ziraat Bankası: Reis Hacı Seyid Efendi, Aza Ahmet Efendi, Muhasebe Kâtibi İbrahim Efendi, Aza Hüseyin Ağa, Aza Anastas Efendi, Muhasebe Refiki Tevfik Efendi'dir. Zabıt Memurları: Zabıta memuru Yüzbaşı Seladdin Efendi, Süvari Jandarma Asker 4, Polis komiseri Ali Galib Efendi ve Piyade jandarma asker 25'dir. Diğer Memurlar ise: Nüfus Memuru İsmail Efendi, Tapu Kâtibi İsmail Efendi, Posta Telgraf Müdürü Sadık Efendi, Duyun-u Umumîye Memuru Galib Efendi, Nüfus Kâtibi Mehmet Efendi, Evkaf Vekili Vasıf Efendi, Reji Memuru Ali Şerif ve Duyun-u Umumîye Kâtibi İsmail'dir.

Redif Fırkası Altıncı Alayın Dördüncü Taburu Komuta Heyeti²²¹

Binbaşı Ahmet Portu	Efendi
Kol Ağası İbrahim	Efendi
Tabur Kâtibi Ali Rıza	Efendi
Birinci Bölükte Yüzbaşı Mehmet Ali	Efendi
Birinci Bölükte Mülâzım-ı Evvel Halil	Efendi
Birinci Bölükte Sanî Kazım	Efendi
İkinci Bölükde Yüzbaşı Ali Rıza	Efendi
İkinci Bölükde Mülâzım-ı Evvel Seyfettin	Efendi
İkinci Bölükde Sanî Halid	Efendi
Üçüncü Bölükde Yüzbaşı Himmet	Efendi
Üçüncü Bölükde Mülâzım-ı evvel İbrahim	Efendi

²²⁰ M.1908(H.1326)**Aydın Vilâyeti Salnamesi**, ss. 668-673.

²²¹ **Aydın Vilâyeti Salnamesi**, (M.1908), ss.671-672.

Üçüncü Bölükde Sanî Mustafa Efendi

Dördüncü Bölükte Yüzbaşı (ayrılmış)

Dördüncü Bölükte Mülâzım-ı Evvel (ayrılmış)

Dördüncü Bölükte Sanî Reşad Efendi'ler vardır.

Cumhuriyet öncesi, Kula'ya bağlı Selendi Nahiyesi idarecilerine bakacak olursak; 1898–1899 yılına ait Aydın Vilâyeti Salnamesine Göre, Müdür, Fehmi Efendi, Müdür Vekili, Mustafa Efendidir. Tahrirat kâtibi, Ahmet Efendi'yi görmekteyiz. 1879 yılında Nahiye Müdürü Muhammet Nusret Efendi, 1880 yılında İbrahim Efendi'dir. 1884 yılında Hakkı Bey, 1886 yılında Zeynel Abidin Efendi, 1894 yılında Halit Rıfat Efendi 1895 yılında Hüseyin Efendi, 1896–1897 yılında Fehmi Efendi'dir. 1898 yılında Niyazi Efendi, 1899 yılında Muhiddin Efendi, 1900–1902–1903 yıllarında Ali Rıza Efendi, 1901 yılında Abdullah Rıfat Efendi, 1905 yılında Ali Necati Efendi'dir. 1908 yılında Muhammet Salih Efendi, 1886 yılında belediye yönetimi oluşturulmuş, ilk belediye başkanı Hacı Şerif Ağa 1877–1892 yılları arasında başkanlık yapmıştır. Meclis üyeleri; Hacı Talip, Mustafa Ağa ve Sadık Ağa'dır. 1894 yılında Belediye Başkanı Hacı Sadık Efendi, meclis üyeleri; Hacı Sadık Ağa ve Hacı Ahmet Ağa'dır. 1895–1896 yıllarında Belediye Başkanı Hacı Şerif Ağa, meclis üyeleri Mustafa Ağa, Hacı Sadık Ağa, Hacı Hüseyin Ağa, Mustafa Ağa, Muhammet Efendi ve Hacı Ahmet Ağa'dır.²²² Son olarak, 1914 yılında il genel meclisi üyesi olarak Kula'dan Fahri Efendi görev yapmıştır.²²³

b. Cumhuriyet Dönemi İdarecileri

Cumhuriyetin ilânıyla birlikte Kula kazasının bilinen ilk kaymakamı 25.03.1925 yılında tayin olan Kaymakam Haşim Bey'dir.²²⁴ 1925–1926 Devlet Salnamesine göre; Kaymakam Haşim Şerif Bey, Mal Müdürü Mehmet Fahri Bey, Müftü Mehmet Rasih Efendi, Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı Ahmet Galip Bey, Hâkim Ahmet Galip Bey, Ağır Ceza Mahkemesi üyeleri; Yusuf Ziya Bey, Abdurrahman Bey, Mustafa Bey ve Ahmet Müddehid Beydir. Asliye Mahkemesi Hâkimi ise Sedat Bey'dir.²²⁵

²²² Aydın Vilâyeti Salnamesi, (M.1908), ss.675–676.

²²³ Serçe, İzmir 1914 Aydın Vilâyeti 1330 Sene-i Maliyesi Ticaret Rehberi, Akademi Kitabevi, İzmir, 1997. s.78.

²²⁴ B.C.A., Fon:30.11.1.0.Yer No:12.12.10.

²²⁵ 1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.675.

1926–27 yıllarındaki idarecilerine bakacak olursak, 1925–26 yılındaki idarecilerden farklı olarak Savcı Celâl Bey, Üye: Rüştü Bey, Asliye Hâkimi Fuat Efendi, Ağır ceza Mahkemesi’nde görevli İbrahim Bey, Ağır Ceza Mahkemesi’nde görevli Müttehit Bey’dir. Ağır Ceza Mahkemesi’nde görevli Salih Zeki Bey, Hâkimi Ahmet Fehmi Efendi, Posta ve Telgraf Müdürü de Cemal Efendi’dir.²²⁶

1927–28 yılları arasında mülkî âmirlerden kaymakam Saib Bey, Mal Müdürü yine Mehmet Fahri Bey, Müftü İsmail Hakkı Efendi,²²⁷ Hâkim Ahmet Galip Bey, Savcı Celâl Bey, Üyeler Rüştü ve Abdulrahman Beylerdir. Hükümet doktoru Rıfat Bey ve Posta telgraf müdürü Cemal Bey’dir.²²⁸ 1928–29 yılında ise bir önceki yıldan farklı olarak sadece kaymakam değişmiştir. Kaza kaymakamı olarak Ahmet Baha Bey 13.11.1928 tarihinde göreve gelmiştir.²²⁹ 1929–30 yılında da, bu yılda da bir önceki yıldan hukuk hâkimi Sırrı Bey olmuştur. Bir de Posta ve telgraf müdürlüğüne Kemal Bey getirilmiştir.²³⁰

1930 yılında ilçede görev yapan memurlar şunlardır: Kaymakam: Sait Bey, Tahrirat Kâtibi: Akif Efendi, Nüfus Memuru: Hüseyin Efendi, Mal Müdürü: Fahri Bey’dir. Hükümet Tabibi: Dr. Rıfat Bey, Sıhhiye Memuru: Sabit Bey, Tapu Memuru: Şerif Bey, Muhasebe-i Hususîye Memuru: Tevfik Efendi’dir. Ziraat Memuru: Kamil Bey, İlk Tedrisat Müfettişi: Hikmet Ece Bey, Maarif Memuru: Ulvî Bey, Askerlik Şube Reisi: Binbaşı İhsan Bey, J. B. Kumandanı: Yüzbaşı Sezai Bey’dir.

Adliye Memurları: Asliye Mahkemesi Başkanı: Daniş Bey, Savcı: Hakkı Bey, Üye: Abdurrahman Bey, Üye: Selattin Bey, Aza mülâzımı: Fahrettin Bey, Hâkim: Eşref Bey’dir. Cumhuriyet Halk Fırkası İdare Heyeti ise; Başkan: Haşim Bey, Üye: Mustafa, Etem, Abdurrahman ve Tevfik Beyler, Ticaret Odası Heyeti Başkan: Mustafa Efendi, İkinci, Başkan: Ali Efendi, Üyeler: Mehmet, Avni, Etem, Hüseyin ve İsmail Efendilerdir. Ziraat Odası Heyeti Başkan: Adil Efendi, Üyeler: Ali Hacı Halil, Mehmet Efendilerdir. Ziraat Bankası İdare Heyeti: Başkan ayrılmıştır. Üyeler: Süleyman ve Halil Beylerdir.²³¹

1933 yılında Manisa Vilâyet Genel Meclisi açılmıştır. Vali Fuat Bey’in başkanlığında açılan mecliste, meclis kâtipliğine Selahattin Bey Kula’yı temsilen seçilmiştir.²³² 28.2.1933

²²⁶1926–1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.932.

²²⁷İsmail Hakkı Efendi, Kula Müftülüğüne 09.07.1927 yılında tayin olmuştur; B.C.A., Fon:51.0.0.0,Yer No: 13.108.1.

²²⁸1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.973.

²²⁹B.C.A, Fon:30.11.1.0.,Yer No: 44.35.17; 1928-1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.725.

²³⁰1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, s.546.

²³¹T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.296–297.

²³²Anadolu, 7 Şubat 1933.

yılında ise Kula kaymakamlığına Bodrum kaymakamı Sait Bey tayin edilmiştir.²³³ 1932 T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, Malumatı Havi Mecmua 1932 adlı eserde, 1930 senesinde Selendi Bucağı hakkında şunları yazmaktadır; Selendi Müdürü: Hulusi Bey ve Selendi Sulh Hâkimi Zeki Bey'dir.²³⁴ Selendi, daha sonra 1954 yılında Kula'nın bir nahiyesi olmaktan çıkıp, Manisa'nın bir ilçesi konumuna gelmiştir.

---

²³³ B.C.A., Fon:30.11.10, Yer No:76.6.6.

²³⁴ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.296–297.

İKİNCİ BÖLÜM

KULA BELEDİYESİ VE FAALİYETLERİ

A.Kula Belediyesi

1. Belediye Başkanları ve Belediye Meclisleri

a. Osmanlı Dönemi

Klâsik Osmanlı döneminde belediyenin mülkî ve adlî fonksiyonları, kadıların elinde toplanmıştır. Ancak Tanzimat ile birlikte, modernleşme çabaları içinde belediye örgütleri kurulmaya başlamıştır. 1864 Vilâyet Nizamnamesi ile birlikte belediye teşkilâtının kurulması gerektiği belirtilmiştir. Uygulamayı genel olarak değerlendirdiğimizde belediye teşkilâtının hemen kurulmadığı görülmüştür. Belediye örgütünün gerçek temelleri I. Meşrutiyetle (1876) atılmıştır. 1877 tarihli “Vilâyet Belediye Kanunu” belediyelerin kurulmasında ve kent yönetiminin değişim sürecinde en önemli girişimdir. Kanuna göre, 4 yıl için 6–12 kişilik belediye meclis üyeleri seçilecek, belediye reisi de bu seçilmiş üyeler arasından seçilecektir. Belediyede tabip, baytar, mühendis, kâtip, sandık emini ve gerektiği kadar belediye zabıta personeli bulunacaktır. Ancak imparatorluğun son günlerine kadar taşranın küçük kentlerinde bu kadrolar tamamlanamamıştır.²³⁵

1877 tarihli Belediye Kanunu’na göre belediyeler imar işlerini düzenleme ve kontrolünü yapmaktır. Bununla beraber bayındırlık hizmetleri, aydınlatma, temizlik, belediye mallarının yönetimi, emlak tahriri ve nüfus sayımı da yapmaktadır. Ayrıca Pazar, alış-veriş kontrolü, hijyenik tedbirler almak, mezbaha, okul açmak, itfaiye görevi ve belediye gelirlerini tahsil etmek gibi görevler yüklemiştir.²³⁶ Bu kanun 1930 yılına kadar küçük değişikliklerle yürürlükte kalmıştır.²³⁷

Bu hukukî gelişimi Kula kazası hakkındaki uygulamaları ana hatlarıyla salnamelerden çıkarabilmek mümkündür. Kula Belediye teşkilâtı, Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk kurulan belediyelerden bir tanesidir.²³⁸ Belediye, 1877 yılında

²³⁵İlber Ortaylı, **Türkiye İdare Tarihi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1979, ss.295–296.

²³⁶Ortaylı, s.299.

²³⁷Ortaylı, s.302.

²³⁸H.Şahin, s.230.

kurulmuştur. İlk belediye binası 1903 yılında yapılmıştır. Belediye teşkilâtı kurulduğunda merkezde 8 mahalle ve 1200 hane vardır.²³⁹

Belediye teşkilâtının ilk yıllarında belediye encümenliğinde iki Rum bulunmaktadır. İlk belediye başkanı Abdülhalim Ağa'dır. Abdülhalim Ağa tarafından Kula'nın tüm sokaklarına kaldırım döşenmiş fenerler asılmış ve Kula ile Eşme kazaları arasına şose yol inşa edilmiştir.²⁴⁰

Kula'nın, kuruluşundan günümüze belediye başkanları şöyledir; Abdülhalim Ağa 1877²⁴¹, 1883²⁴², 1884,²⁴³ 1885 yıllarında görev yapmıştır. Encümen Üyeleri; Ahmet Ağa, Gidiş oğlu Hacı Halil, Keleş oğlu Mustafa Ağa, Kostanti Yorgaki'dir.²⁴⁴ Göldeli oğlu Yusuf Ağa 1879²⁴⁵–1881²⁴⁶ yılları arası görev yapmıştır. Bekirbeyli oğlu Şerif Efendi 1877–1878 yılları arasında görev yapmıştır.²⁴⁷ Musa oğlu İbrahim Çavuş 1882 yılında görev yapmıştır.²⁴⁸ Serdar oğlu İzzet Ağa 1887²⁴⁹, 1888²⁵⁰–1897²⁵¹ yılları arası görev yapmıştır. Yörük Ağası Halil Efendi 1886²⁵², 1889²⁵³–1891²⁵⁴, 1896²⁵⁵–1898²⁵⁶, 1899²⁵⁷, 1901²⁵⁸, 1905²⁵⁹ yıllarında görev yapmıştır. Göldeli oğlu Ali Ağa 1900²⁶⁰, 1902²⁶¹, 1903²⁶²–1908²⁶³ yıllarında görev yapmıştır. 1908 Aydın Vilâyeti Salnamesi'ne göre Üyeleri; Ali Efendi, Hilmi Efendi, Hüsnü Efendi, İstavri Efendi ve Hacı Şerif Efendi'dir. Kâtibi Âdem Efendi'dir. Sandık Emmini olarak da Ahmet Efendi vardır.²⁶⁴ Mehmet Keleş oğlu Mustafa 1913–1918 yılları arası görev yapmıştır. Cemalettin Ağa 1918–1919 yıllarında görev

²³⁹İller Bankası Belediyeler Yıllığı, c. 2, 1949. ss. 665–670.

²⁴⁰H.Şahin, s.230.

²⁴¹Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1296 -M.1879, s.289.

²⁴²Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1300 -M.1883, s.275.

²⁴³Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1301 -M.1884, s.268.

²⁴⁴Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1302 -M.1885, s.247.

²⁴⁵Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1296 -M.1879, s.289.

²⁴⁶Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1298 -M.1881, s.276.

²⁴⁷Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1296 -M.1879, s.289.

²⁴⁸Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1299 -M.1882, s.257.

²⁴⁹Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1304 -M.1887, s.234.

²⁵⁰Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1305 -M.1888, s.241.

²⁵¹Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1314 -M.1897, s.255.

²⁵²Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1303 -M.1886, s.275.

²⁵³Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1306 -M.1889, s.269.

²⁵⁴Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1308 -M.1891, s.281.

²⁵⁵Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1313-M.1896, s.248.

²⁵⁶Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1315 -M.1898, s.272.

²⁵⁷Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1316 -M.1899, s.285.

²⁵⁸Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1318 -M.1901, s.277.

²⁵⁹Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1322 -M.1905, s. 291.

²⁶⁰Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1317-M.1900, s.254.

²⁶¹Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1319 -M.1902, s.267.

²⁶²Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1320 -M.1903, s.275.

²⁶³Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1325 -M.1908, s.338.

²⁶⁴Aydın Vilâyeti Salnamesi H. 1325-M.1908, s.339.

yapmıştır. Palanduz oğlu Mehmet Şerif Efendi 1920–1921 yılları arasında görev yapmıştır.²⁶⁵

Bu isimlerden şu sonucu çıkarabiliriz; Kula’da ilk belediye teşkilâtı kurulmasından Milli Mücadeleye kadar yerli Rumlar da belediye yönetiminde görev almıştır. Burada yaklaşık olarak iki bin, 3.000 Rum’un yaşadığını düşünürsek aralarından temsilcilerin çıkması muhtemeldir.

b. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde 1930 yılına kadar belediyecilik anlayışı, 1877 Vilâyet Belediye Kanunu ile yürütülmüştür. Milli mücadele döneminden başlayarak 1930 yılına kadar belediyecilik alanında çeşitli hukukî düzenlemeler yapılmıştır. Ancak bunlar bütünlüğü olan belediyecilik anlayışı değildir. Cumhuriyetin ilk yıllarında belediyeciliğin en önemli görevi işgal ve savaş yıllarının yaralarını sarmak, şehri yeniden imarı ve iskânı sağlamaktır.

Belediyelerin düzenli bir çalışma yoluna girmeleri 1930 yılı Eylül ayında uygulamaya başlanmış olan 1580 sayılı “*Belediye Kanunu*” ile olmuştur. Kanunun birinci maddesine göre, belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve bedeni ihtiyaçlarını tanzim ve tesviye ile mükellef ve hükmü bir şahsiyettir. Bu kanun, belediyelerin şehirlerin alt yapı ve kamu hizmetleriyle ilgili faaliyetlerini ön plâna çıkarırken, plânlama ile ilgili işlevlerini de arttırmıştır.²⁶⁶

Anadolu gazetesinin 1927 tarihli haberinde belediyenin faaliyetlerinden söz etmiştir. Bu faaliyetlere göz atacak olursak: “*Muhabirimizden: 320 senesinde merhum Göldeli oğlu Ali Ağa’nın girişimi, çalışkan Kula halkını gayretle bina yapılan Kula belediye dairesi bu kere belediye başkanı Süleyman Ağa sayesinde memlekete lâayık bir şehir oluşturulmuştur.*

Her mili ilerlemeye müsaade olduğu gibi bunda dahi genç ve faal kaymakam Haşim Şerif Bey Efendi’nin vasıtasıyla yükselmiş, gelişmiş üstün şehir oluşturmuşlardır. Belediye reisi Süleyman Efendi vasıtasıyla gelişmiş bir şehrimiz merkezdeki belediye at arabasıyla ikiye verilmiş idi. On bin nüfus cari bir kaza merkezi araba ile nezaket ve temizliğinin yapılamayacağını anlaması gerekir.

Araba adedini beşe ulaştırmıştır. Belediye reisi, heyetinin görevli olduğu arasında en mühim mesele memleket ortasında kalmış cebren çirkin bir manzara başlatan

²⁶⁵H.Şahin, s.232.

²⁶⁶Ayaz, s.65.

yağhaneler. Bu konuda belediye Süleyman Efendi'nin fikirlerini sordum. Pek yeni bir hayat başlayan bahçeler zamanla okul edeceğine Kazım Yufkanla beraber biz işlerimizde zamanı yenileyecek memleketi bu sefaletten kurtaracağız demiştir.

Mal Müdürü Mehmet, müftü, belediye memuru Rasih Efendi, belediye başkanı Süleyman Efendi, Halk Fırkası mutemedi Haşim, Muallim Ali Ulvi ve Doktor Rifat Bey Efendiler ile beraber komisyonun oluşturulması, fabrika ve ticarethanenin müsabaka edercesine buyurdıkları Ali Himmet ve Himmet sayesinde yüz elli dokuz, otuz kadın fabrika mektep talebeleri çalıştırılarak Kula halkı fabrika raporlarını gösterdikleri takdirde kalından bir cesaret kurmuşlardır. Bu uğurda gösterilen küçük buyuran beylerle Kula halkının teşekkürü bir borç biliriz".²⁶⁷ Belediye başkanı Süleyman Efendi sayesinde kazanın önemli bir değişim yaşadığını bizlere aktarmıştır.²⁶⁸

Kula'da da Cumhuriyet Döneminin ilk yıllarında belediye idarecileri şunlardır: Gülmezoğlu Süleyman Ağa 1922–1928 yılları arasında görev yapmıştır. Daha sonra Ahmet Atay (Sicim Ağaların) 1928–1942 yıllarında görev yapmıştır.²⁶⁹

2. Belediye Bütçesi

Aydın Vilâyeti Salnamesi'nde 1907 yılında belediye geliri 142.869 kuruştur. Kaza'nın bir yıllık toplam geliri 3.575.000 kuruş civarındadır.²⁷⁰ Kula kazası hükümet konağının tamiri için 200.050 kuruş Saruhan Sancağı'na 11 Eylül 1919 tarihli yazı ile bildirilmiştir.²⁷¹ 14 Mayıs 1920 tarihli yazıda Kula Kazasının Selendi Nahiyesinde kullanılmakta olan hükümet konağı kullanılamayacak derecededir. Bu sebeple hükümet konağına yeterli para tahsil edilmediğinden kiralama yoluna gidildiği, iç işleri bakanlığına bildirilmiştir.²⁷²

1925–26 yıllarında belediyenin aylık geliri 120.110 lira, aylığa mahsus 73.282 lira ve belediyeye dönüşü ise 11.000 liradır.²⁷³ Kula Belediyesi'nin 1932 senesi öngördüğü duhuliye²⁷⁴ tarifesi şöyledir; "Belediye haricinden gelecek fabrika malı unların torbasından 25, yerli dokuma ve halıların kilosundan 2 kuruş ayva ve şeftalinin kilosundan 1 kuruş, kalayın kilosundan 2 kuruş duhuliye vergisi (resmi) alınmasını kararlaştırmıştır. Bu tarifeyi

²⁶⁷ Anadolu, 30 Eylül 1927.

²⁶⁸ Emrah TULUM tarafından, 1950-1960 dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir. (Mustafa Keleşoğlu: 22.10.2015 hayatta)

²⁶⁹ H.Şahin, s.232

²⁷⁰ Aydın Vilâyeti Salnamesi 1323(1905), s.339.

²⁷¹ B.O.A., Belge No: DH MB HPS 21–51.

²⁷² B.O.A., Belge No: DH MB HPS 31–7.

²⁷³ 1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.675.

²⁷⁴ Duhuliye vergisi; belediye haricinden gelen ve çıkan mallardan alınan bir vergidir.

Encümen-i Vilâyet tasdik etmemiş, evrakın meclisi umumîye gönderilmesini kararlaştırmıştır. Kazanın gelir kaynaklarından bir tanesi de imtiyazı belediyeye ait olan elektrik üretilen yerdir. Buradan, isteyen halka ücretle elektrik verilmiştir.²⁷⁵

Kula Belediyesinin 1929–34 yıllarına ait gelir ve gider tablosu (lira cinsinden)

Seneler	Tahmini Gelir	Tahmin sonucu oluşan bütçe	Alınan Vergi	Gider
1929	24.688	34.434	16.251	15.632
1930	24.328	35.908	15.848	14.916
1931	40.701	34.752	16.113	16.634
1932	17.750	34.819	15.508	15.031
1933	13.087	35.059	15.245	14.059
1934	15.238	38.361	17.716	17.719

Kaynak: *Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Belediyeler İstatistiği, 1929-36, Neşriyat No: 136, s. 43.*

Genellikle gelirler tahmini bütçenin yarısı çıkmıştır.²⁷⁶

²⁷⁵ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.227–296.

²⁷⁶ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Belediyeler İstatistiği, 1929–36, Neşriyat No: 136, Yeni Ceza Evi Matbaası, Ankara, 1939, s.43.

1929-34 yılları Kula’da gelir vergisi ile başlıca zümreler itibarıyla tahsil edilen vergiler (Lira)

Seneler	Geçen Seneler yıllık vergi miktarından aşağıdaki senelere devren tahsil olunan ile müdevver kasa mevcudu	Yıllık verginin çeşidi					Toplam
		Devlet vergileriyle beraber tahsil olunan kesirler ve hisarlar	Gümrük resmine Uygun olan %10 belediye hizmeti	Kanuna yazılı olmayan teamül vergi ve resimler	Diğer belediye vergileri	İstikral, içtimaî	
1929	-	925	3.723	6.408	4.880	315	16.251
1930	-	943	3.957	5.337	5.594	17	15.848
1931	-	647	4.550	5.105	5.759	52	16.113
1932	-	642	3.243	4.954	6.661	8	15.508
1933	1.820	617	5.295	2.755	4.758	-	15.245
1934	5.457	624	4.688	3.237	4.040	14	17.716

Kaynak: *Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Belediyeler İstatistiği, 1929-36, Neşriyat No: 136, 1939, s. 172.*

Tabloda şu bilgiler yer almaktadır; Kula’da 1933 yılında tahsil olunan vergi miktarı 15.245 liradır.²⁷⁷ Vergilerden elde edilen bu gelir 1934 yılında 17.716 liradır.²⁷⁸

²⁷⁷ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Belediyeler İstatistiği, 1929-36, ss.172,228.

²⁷⁸ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Belediyeler İstatistiği 1929-36, s.236.

Kula Belediyesi'nin 1929–34 yıllarına ait gider tablosu (lira cinsinden)

Seneler	İdare ve hesap işleri	Sağlık ve hayır işleri	İmar ve süsleme işleri	Temizlik, Aydınlatma elektrik tesisleri	Su işleri tesisat ve tamirâtı	İtfaiye	Diğer masraflar	Toplam
1929	3.277	1.931	924	7.124	302	268	1.806	15.632
1930	4.577	1.942	843	5.825	185	144	1.400	14.916
1931	4.214	2.235	1.552	5.825	344	353	2.131	16.634
1932	3.982	2.288	1.005	5.280	158	316	2.002	15.031
1933	3.127	1.661	997	4.459	172	265	3.978	14.059
1934	2.951	2.304	1.886	5.571	2.791	110	2.726	17.719

Kaynak: *Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Belediyeler İstatistiği, 1929-36, Neşriyat No: 136, s. 447.*

Belediyenin en çok masrafı tablodan da anlaşılacağı üzere temizlik ve aydınlatma işlerine olmaktadır. İkinci olarak idarî hesap işleri ve üçüncü olarak da sağlık ve hayır işlerine olmaktadır.²⁷⁹ İller Bankası 1949 Belediyeler Yıllığı verilerine göre, Kula Belediyesinin yıllık geliri 18.000 liradır. Belediye iki sene evvel (22) beygir gücünde bir elektrik tesisatı oluşturmuş ve şehri aydınlatmıştır. Bunun ihtiyaca yeterli gelmediği anlaşıldığından tesisata (30 beygir gücünde bir makine ilâvesi yapılmıştır.²⁸⁰

B. Bayındırlık ve İmar Faaliyetleri

1. İmar Faaliyetleri

a. Resmi ve Gayr-ı Resmi Binalar

Kula, herhangi bir eski yerleşimin üzerine kurulmamış olup, tipik bir Anadolu-Türk kasabası olarak gelişmiştir. Doğa ve mimarînin bütünleşmesiyle oluşmuş geleneksel yapısını günümüze kadar koruyabilmiş nadir yerleşim yerlerinden birisidir. Bugünden geriye doğru bakıldığında, Kula'nın fizikî dokusunda hâkim olan esas unsurun, mahallelere dağılan ve kendine mahsus bir takım özellikleri bünyesinde barındıran meskenlerin oluşturduğu konut dokusu olduğunu görmekteyiz.²⁸¹

²⁷⁹ Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, *Belediyeler İstatistiği 1929–36*, s.439.

²⁸⁰ İller Bankası *Belediyeler Yıllığı*, c. 2, 1949, ss. 277–296.

²⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rüstem Bozer, *Kula Evleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988; Yılmaz Tosun, *Milli Mimarîmizde Kula Evleri*, Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1969.

Söz konusu konut dokusunu oluşturan meskenler, klâsik Anadolu-Türk şehir organizasyonuna uygundur. Şehir merkezini teşkil eden Camiiler, etrafında gelişen çarşı-pazarın oluşturduğu çekirdeğe bağlı olarak düzenlenmiş olan sokaklar üzerinde inşa edilmiştir.²⁸² Bu tarihsel doku içerisinde varlığını günümüze kadar koruyabilen nadir kentlerdendir. Kula ile benzerlik gösteren Batı Anadolu'daki diğer kentler ise Birgi ve Şirince'dir.²⁸³ Mahalle ölçeğinde, yaygın olarak bir mescidin bulunduğu merkeze açılan ve bir kısmı çıkmaz olan bu sokaklar, bugüne intikal etmiş bulunan kesitlerden de anlaşıldığı kadarıyla, genellikle bir arabanın güçlkle geçebileceği genişliktedir. Önemli bir kısmı parke taş döşeli sokakların en bariz vasıflarından birisi de, suyun toplanıp akabileceği şekilde ortaya doğru eğimli bir biçimde düzenlenmiş olmalarıdır. Şehri teşkil eden her bir mahallede, söz konusu sokaklar üzerinde dizilmiş olan evlerin ilk dikkati çeken özelliklerinden birisi, kendisini sokaktan ayıran yüksek duvarları ve bunun üzerinde sokağa uzanan kafesli çıkmalarıdır. Devrin sosyal hayatında hâkim olan anlayışa uygun olarak, içe dönük tarzda inşa edilmiş olan geniş avlulu evler, açık sofaları, köşkleri, vitraylı alçı kafa pencereleri, tavanları, nakışlı dolapları, ahşap ya da alçı bezemeli ocakları, minderli, yastıklı rahat şekilleriyle Anadolu Türk evinin hemen hemen bütün özelliklerini yansıtmaktadır.²⁸⁴

Genel olarak bakıldığında, özellikle her evin kendi avlusunda yoğunlaşan, bağlar ve bahçeler içerisine serpiştirilmiş konutlardan oluşan bir fizikî görünüm arz eder. Kula'nın bu karakteristik özellikleri, şehri ziyaret etmiş olan seyyahların eserleri başta olmak üzere, bütün XIX. yüzyıl kaynaklarında olduğu gibi,²⁸⁵ XVII. Yüzyıl seyahatnamelerinde de gayet açık bir şekilde tasvir edilmektedir. Nitekim Kâtip Çelebi, batıdan açık sahraya nâzır “bir kara taşlık içinde bir kasaba” olarak tanımladığı Kula'yı şehir dokusuna hâkim olan bağ ve bahçeleri, özellikle de üzüm, armut vs. meyvelerine işaret ederek tasvir etmektedir. Keza, 1670'lerdeki durumunu yansıtan Evliya Çelebi birkaç gün kaldığı Kula'yı “*düz bir sahrada bağlı ve bahçeli bir ferah efz(a) yer*” olarak tasvir edilmektedir. Ayrıca sekiz mahallede bin iki yüz toprak örtülü “*mamur ve müzeyyen*” ev, söz konusu mahallelere dağılmış durumda bulunan yirmi dört mihrab, üç hamam, altı han ve iki yüz dükkândan söz etmektedir. Sonradan inşa edilmiş olanlar hariç olmak üzere, bunların vakıf tahrir defterlerinde de tespit

²⁸²Bkz. “Doğan Kuban, “Anadolu –Türk Şehri, Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerine Bazı Gözlemler”, **Vakıflar Dergisi VII**, Ankara, 1968, ss.53–74.

²⁸³Emel Kayın, “Batı Anadolu'nun Tarihsel Kentlerinde Korumaya Yönelik Yeni Arayışlar: Birgi-Kula-Şirince”, **Çekul Sanatsal Mozaik**, Sayı:35, İstanbul,2000, ss.66–71.

²⁸⁴Bkz. Bozer, **Kula Evleri**, Tosun, **Milli Mimarîmizde Kula Evleri**; Besim Çeçener, “Kula”, **Turing İlkbahar**, Sayı: 63/343, İstanbul,1979.

²⁸⁵Şemsettin Samî, **Kâmusu'l, Âlâm**, c:5, Kaşgar Neşriyat, Ankara,1996, s. 3766.

edilen önemli bir kısmının XVI. yüzyıldaki kasabanın fizikî dokusunu belirleyen esas unsurlar olduğunu ifade etmek mümkündür.²⁸⁶

Cumhuriyet Öncesinde Kula'da çağdaş bir belediyeçilik anlayışı yoktur. Şehir kerpiç evler ve daracık sokaklardan oluşmaktadır. Cumhuriyetin ilânıyla beraber 15 yıl içinde yapılan çalışmalarla, bir kent statüsü kazanmıştır. Burada ağırlık verilen çalışmalar ile çağdaş bir şehir oluşturulmaya çalışılmıştır. Kula'da mimarî eserlere ilişkin hiçbir yıkık kalmamıştır. Şehir her tür mermer parçalarıyla doludur. Birçok Rum evlerinde, değersiz olmayan bir takım mermer kabartma ve diğer kabartma izleri vardır. Bunlardan özellikle bir tanesi, tanrı Lunus ya da Men'i tasvir eder ve bu dine ait bir de kitabesi vardır: "*Güneş Phalates'e, Men Tiamos'a ve kral Men'e ait bir dua meydana getirmiş olan Kullar Kulu Demas, Jüpiter'in gücünü tanımak üzere bu duaya bağlı kalmasını emreder.*" Bu emir, Slevkoslar (Seleucides)'in 256.yılıının tarihini gösterdiğine göre, milâttan 56 yıl önce demektir.²⁸⁷

Ela Çil'e göre Kula, "*Bir Bizans garnizon yerleşimi olması muhtemel olan, 14. yüzyılda Germiyanogulları Beyliğinin, 15. yüzyılın sonunda da Osmanlı Devleti'nin idaresine geçmiştir. 18. yüzyılda tam teşekküllü çarşısıyla bir küçük Anadolu kenti olan Kula'da, sekiz han, on bir çeşme ve cami, üç okul olduğu belirtilmektedir. 20. yüzyılın başında Kula'nın on bir mahallesinden ikisi Rum/Hristiyan nüfusa sahipti ve bu topluluğa hizmet eden üç kilisesi vardı. Bugün iki kilise (Aya Yorgi ve Meryem Ana Kiliseleri) yıkıntı halinde durmaktadır. Kula, köylerinin artı ürününü, eğitim, dini hizmetler ve el sanatlarıyla değiş tokuş eden ve sosyal anlamda kent ile kırsal arasında kasaba karakterine sahip bir yerleşimdir. 20.yüzyılın ikinci yarısından sonra bölgedeki yerini kaybetmeye başlayan Kula, ekonomik ve politik öneminin yerine kent dokusunun korunmasıyla gelen kültürel önemi koyma savaşı vermektedir. Bazısı volkanik olan dağlarla çevrili bir çanak içinde yer alan kasabaya günümüzde, Ankara-İzmir otoyolluyla ulaşılır. Çoğu düz alana yerleşmiş olan mahallelerden bazıları kuzey ve kuzeybatı bölgesinde az da olsa giderek yükselen alanlarda kurulmuştur. Eski iki Rum Mahallesi ve Taş Mahalle görece daha yüksekte olan bu mahallelerdir. Kula, plânsal olarak Osmanlı yerleşimlerindeki tipik çarşı-mahalle ayrımını sergiler. 2000'lerdeki Kula'nın merkezinde yer alan tarihi çarşı 20.yüzyılın başında aslında kasabanın batısında yer almaktaydı ve çarşı ana caddesi, o zaman tek olan kasabanın*

²⁸⁶ Evliya Çelebi, **Seyahatname**, c. 9, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935, s.516.

²⁸⁷ Texier, Çeviren: Ali Suat, **Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi c. II**, s. 92.

Alaşehir girişiyle doğrudan bağlantı kuruyordu. Bugün çarşı, geometrik anlamda kentin merkezi durumuna gelmiştir.”²⁸⁸

Rumi 1307-Hicri 1308 Aydın Vilâyeti Salnamesine göre Kula’da, 6.349 hane, 221 dükkan, 7 kahvehane, 1 han,1 fırın, 6 oda, 15 kule, 42 arsa, 17 değirmen, 12 tabakhane,²⁸⁹ 419 hayvan damı, 7 kiremithane,1 gazino, 1 Nakşibendi, 2 Uşşaki²⁹⁰, 1 Halveti²⁹¹, 17 camii şerif, 73 mescit bulunmaktadır.²⁹² Ayrıca Kula da 4 Müslüman Okulu, 2 Rum Mektebi, 3 Rum kilisesi, 4 Türbe, 1’er kışla, hapishane, postahane ve telgrafhane,²⁹³ silâhhane ve lonca bulunmaktadır.²⁹⁴

Kula Belediyesi’nin imar programına dair 20.09.1932 tarihli Anadolu Gazetesi’nde şunlara yer verilmiştir: *“Kasabanın en işlek caddesinde, Çarşı Camii meydanında Gazi Mustafa Kemal’in büstü dikilmiştir ve etrafı demir parmaklıkla çevrilmiştir. Çünkü cumhuriyet rejimi tam oturmamış olup, cumhuriyet rejimi karşıtlarının saldırısına uğramaması için ve hassas olan bu dönemde başka sorunlara da yol açabilirdi. Bu yüzden kendilerince böyle bir önlem almaya yeltenmişlerdir. Çarşıda önceden dikilmiş asmalar, havayı ihlâl ettiğinden kestirilmiş, yerlerine akasya ve çınar fidanları dikilmiştir. Çeşme ve kuyu suları tahlil ettirilerek içmeye elverişli olmayanları tespit edilmiş ve bunlardan su içilmesi yasaklanmıştır. Çarşı caddesindeki tabakhaneye bir yol açılmıştır. Vilâyet idarî işlerine Körhane Medresesi adındaki bina istimlak edilerek, medrese yıkılmış, yerine üzeri örtülü bir Pazar yeri yapılmıştır. Yağ, peynir, sebze burada satılmaktadır. Yapılan yer, ihtiyaca yeterli gelmediğinden aynı yerin boş yerleri de örtülerek yeniden Pazar yeri yapılma aşamasında olduğunu belirtmektedir. Su yolları tarlalara karıştığından ve sel suları da kasabanın en önemli arazisini daima istilâ ile büyük zararlara sebep olmaktadır. Bu yüzden belediye tarafından arazi sahipleri aleyhine dava açılarak su yollarına gereken yerler tarlalardan ayrılmıştır. Böylece bu ihtiyacın yarısı temin edilmiştir. Diğer yarısı da bu sene içinde oluşturulacağından bahsetmektedir. Ayrıca kazada altı –yedi adet büyük çukurlar yaptırılarak yağmur sularının evleri ve sokakları basmasının önüne geçilmiştir. Kasabanın sokaklarındaki döşemelere önem verilmiştir ve birçok yerinde yeni döşemeler yaptırılmıştır. Çarşıya ve kasabanın girişindeki caddeye çınar ağaçları dikilmiştir. Kasaba*

²⁸⁸Ela Çil, “Kula Tarihsel Kentinin Yirminci Yüzyıldaki Fiziksel Dönüşümünün Mekân Dizim Analizi ile İncelenmesi”, **Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt 23, s.284.

²⁸⁹**Aydın Vilayeti Salnamesi H.1308**, (Çev..İbrahim Cavid), s.404.

²⁹⁰Halvetiyye tarikatı şubelerinden biridir. 16.Asır başlarında Hasan Hüsamettin-il Buhari tarafından kurulmuştur.

²⁹¹Şeyh Ebî Abdullah Sirâcüttin Ömer İbn-i Eşşeyh Ekme-lüttinül- Ehci tarafıncdan kurulan tarikattir.

²⁹²**Aydın Vilayeti Salnamesi H.1308**, (Çev..İ. Cavid), s.405.

²⁹³**Aydın Vilayeti Salnamesi H.1308**, (Çev..İ.Cavid), s.406.

²⁹⁴**Aydın Vilayeti Salnamesi H.1308**, (Çev..İ.Cavid), s.407.

yakınlarındaki Kozaklıbahçe denilen yer ağaçlandırılarak muntazam bir park haline getirilmesi programa alınmıştır. Ayrıca kasabanın sağlığını tehdit eden iki kaynak vardır: Bunlardan birincisi tabakhanedir. Çünkü zamanla çarşının tam ortasında kalmıştır. Diğeri ise, çayırdır. Bu da vilâyet idaresine ait bataklıktır. Bu iki kaynağın saçtığı sağlık tehdidi için çayırılık, bedeli dört taksitte verilmek üzere belediye tarafından mülk olarak verilmiş ve bu gelirle tabakhane bölgesi alınarak, tabakhane belediyenin göstereceği başka bir alana nakledilecektir. Aynı zamanda çayırın bir kısmı spor sahası ve park olarak kullanıma açılacaktır. Mevcut çeşmeler kazanın su ihtiyacını temin etmekte olduğundan bir su mühendisi vasıtasıyla civar dağlardan su araştırması yaptırılmıştır. Kasaba ve ovası dağlar arasında olduğundan sel suları daima arazilere zarar vermektedir. Bu yüzden kayrak denilen yerden yarılarak fazla su Gediz Nehrine akıtılması amaçlanmıştır. Belediye, yardıma muhtaç kişilere üç gün ücretsiz sağlık hizmeti vermekte ve gerekli durumlarda evinde muayene edilmektedir. Ayrıca ilâçlar da belediye tarafından karşılanmaktadır. Mevcut çeşmeler de sürekli olarak temizlenmektedir. Odun ve kömür pazarı kurulma aşamasındadır. Bu yıl kasabada kuraklık olduğundan ürünlerin kıt olduğundan söz edilmekte olduğunu öğreniyoruz. Halıcılık ise ilerleme gösterememiştir. İki senelik tütün mahsulünün satılmadığı, afyonun ise ucuz fiyata satıldığından halk, Ziraat Bankası'na olan borcunu ödeyemeyecek duruma gelmiştir. Halk banka borçlarının süresinin uzatılması için müracaat etmişlerdir.”²⁹⁵ Cumhuriyetin ilk yıllarında halk henüz savaştan yeni çıkmış, yorgun ve bîtap düşmüş vaziyettedir. Teknolojik imkânlardan yoksun ve ilkel yöntemlerle tarım yapılmaktadır.

1933 yılında Kasabada, 187'si kız 389'u erkek olmak üzere 576 talebeyi barındırabilecek iki mektep ve belediye'ye ait bir hasta muayene evi, 2 hamam, 1 eczane, 1 mağaza, 594 dükkân, 4 lokanta, 6 gazino, 1 sinema ve tiyatro, 6 han, 3 otel, 2 fabrika vardır.²⁹⁶

Kula kazasında 5'i merkezde ve 62'si köylerde olmak üzere 66 resmi bina vardır. Kaza merkezinde 1824 ev, 1 mağaza, 593 dükkân, 1 hamam vardır. Merkezdeki 19 ev 1 mağaza, 32 dükkân ve iki otel, köylerde 4 ev, 8 dükkân da sonra yapılmıştır.²⁹⁷

Kula hükümet konağı, 1888'de inşa edilmiştir. 1933'te Kaza kaymakamı Said Bey, bir mühendis getirterek, binayı kontrol ettirmiş, mühendis, binanın yıkımını gerekli

²⁹⁵ Anadolu, 20 Eylül 1932.

²⁹⁶ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933, ss.718–719.

²⁹⁷ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, c. 2, 1949. ss.665–670.

görmüştür. Bina Emvali Metruke'ye (terk edilmiş mallar) ait olarak satılmıştır. Bir yıl içinde bu bina yıkılarak yerine bir meydan ve Pazaryeri kurulmuştur.²⁹⁸

Tarihsel belgelerden ve kent analizlerinden anlaşıldığı kadarıyla Kula;14., 18., 19. ve 20.yüzyıllarda değişiklik yaşamıştır. 20.yüzyıldaki değişimler, üç ana tarihsel dilime ayrılarak ve bu zaman dilimleri birbirleriyle karşılaştırılarak incelenmiştir. Birinci dönem, 1900 ile 1930 arasındaki zaman dilimidir. Bu dönem, 19. yüzyılın ikinci yarısındaki Tanzimat dönemine ait dönüşümün hâlâ okunduğu ama bir yandan da Cumhuriyetle birlikte gelen yeni kurumların yer almaya başladığı bir dönemdir; ayrıca bu dönem, İzmir-Ankara kara yolunun inşasından önceki Osmanlı karakterine ait son dönem olarak kabul edilebilir. İkinci dönem, 1930 ile 1970 arasındaki kentsel koruma kurallarından önceki son dönemdir. Bu dönemdeki en etkili değişim İzmir-Ankara kara yolunun yapılması ve kara yolunun kent büyümesini kendine doğru çekmesidir.²⁹⁹ Kula 19. ve 20. yüzyılda mimarî açıdan dikkat çekicidir. Yapılar sanatkârane yapılardır. Yapı ustaları, genellikle gayr-ı müslimdir. Bu ustaların içinde Mimar oğlu lâkaplı Hristiyan sülâle de vardır.³⁰⁰

1949'a doğru kasaba 11 mahalle halinde 1906 ev bulunmaktadır.. Dar sokaklarda sıkışık bir düzende sıralanan evlerin yapı malzemesi olarak, kereste ve volkanik taştan faydalanılmaktadır. Zemin katları ahır ve samanlık olarak kullanılmaktadır. Evliya Çelebi'nin toprak örtülü dediği evlerden artık hiçbir iz kalmamış, eski ahşap evler de yangınlar sebebi ile ortadan kalkmıştır. Kasaba suyunu 20–25 basamak ile inilen çeşmelerden temin etmiştir. Elektrik ihtiyacı dokuma fabrikasından kısmen temin edilmiştir. Kasabada bugün mevcut az çok abidevî önem taşıyan eserler 14. ve 15. asırlardan kalmıştır. Bunlar arasında Sungur Bey kervansarayı (758 tarihli; aynı zatın yaptırdığı camii sonra yanmış yerine bugünkü Çarşı Camii inşa edilmiştir). Kurşunlu Camii (Saruhanlı Seyfettin Bey tarafından 902 de yaptırılmış olup, banisinin türbesi bitişik bahçededir; Evliya Çelebi'de: Hoca Seyfettin Camii) Germiyanlı Şah Süleyman b. Mehmet b. Yakup Bey türbesi (Afyonkarahisar'da bir türbe bu zata atfedilmektedir), Emir Hamamı vb. sayılabilir.³⁰¹

1970 ile 2000 arası yılları kapsayan üçüncü dönem ise, T.C. Kültür Bakanlığı kentsel koruma kurallarının yürürlükte olduğu ve Kula'nın tarihi kentin dışına büyüdüğü zaman dilimidir. Bu dönemdeki değişimin kendinden önceki değişimlerle farkı büyüktür.

²⁹⁸ Anadolu, 19 Kanunu Evvel 1933.

²⁹⁹ Çil, ss. 283–293.

³⁰⁰ Nabi Yağcı, "Kula ve Mübadelat" **Kula Yaren Gazetesi**, 28 Şubat 2009.

³⁰¹ **İslâm Ansiklopedisi**, s.972.

1970–2000 arası otuz yıllık dönemde Kula, 1950’lerdeki yerleşim alanının iki katı büyümüş, çoğu yeni bölgelerdeki sokak dokusu tarihi kentten keskin bir şekilde ayrılmıştır. Bu dönemdeki önemli bir başka değişiklik de tarihi çeşmelerin kapatılması olmuştur. Kula’daki çeşmeler, Anadolu’da nadir olarak görülür ve avlularda kullanılırlardı. Basamaklarla inilen on bir çeşmeden 21. yüzyıla sadece biri (Eski Çeşme) kalmıştır. 1970’lerde diğer tüm çeşme boşluklarına moloz doldurulmuş ve üstleri asfaltla kapatılmıştır. Gene aynı dönemde “*eski Kula*”nın çevresine yeni mahalleler kurulmuştur. Otoyol ile çarşı alanını bağlayan üç ana caddenin çevresi “*yeni Kula*” olarak adlandırılır olmuştur. Aynı zamanda “*eski Kula*”dan pek çok aile bu bölgedeki yeni konutlara taşınarak “*içerdeki*” evlerini köylerinden Kula’ya göç edenlere satmış ya da kiraya vermişlerdir. “*Yeni Kula*,” koruma altındaki tarihi yerleşimden görsel nitelikleri açısından farklıdır.³⁰²

Bugünkü Kula mevki bakımından, yüksek ve alçak olmak üzere iki kısma ayrılabilir. Yüksek kısımdan (Taş ve Kızılkaya Mahalleleri) çarşıya doğru inilmekte ve alçak semtler güneye doğru uzanmakta ve bu kısım şimdi daha geniş bir saha kaplamaktadır.

2. Elektrik

Burada elektrik tesisatı 1924 yılında belediyeye ait jeneratör ile yapılmıştır. 1932 yılında, kazada, imtiyazı belediyeye ait olmak üzere mevcut elektrik trafosu vasıtasıyla aydınlatma yapılır. Sokaklarla resmi dairelere ve elektrik için başvuran kişilere ev ve ticarethanelere ücretle elektrik verilmiştir.³⁰³ 1933’te 30 beygir kuvvetinde Gambel markalı dinamodan elektrik üretilmekte olup, bu hizmet belediyece sağlanmaktadır.³⁰⁴ Belediye, elektrik tesisatı için 1938’de iller bankasından 153.000 lira borç almıştır. Borcun yıllık taksiti 7.900 lira, kalan vadesi 19 yıldır.³⁰⁵ Kula kasabası, belediyeye ait olan elektrik lâmbaları ile aydınlatılmıştır.³⁰⁶

1924–1926 yıllarında belediye tarafından yapılan tesisata ait dizel motoru, 1936 yılında yıpranıp işe yaramaz duruma geldiği için, elektrik enerjisi Kula Mensucat fabrikasından satın alınmak suretiyle kasaba aydınlatılmıştır. 1944 yılında elektrik enerjisi için proje yaptırılmıştır. Elektrik daimi olup, 200 amperliktir. Öğleyin 1 saat ve geceleri saat 12’ye kadar elektrik verilmiştir. Şebeke uzunluğu 9786 m’dir. Sokak aydınlatılmasında 350

³⁰²Çil, ss.283–293.

³⁰³T.C. Manisa Vilayeti Hakkında..., ss.227–296.

³⁰⁴İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933, ss.718–719.

³⁰⁵İller Bankası Belediyeler Yıllığı, c. 2 1949, ss.277–296.

³⁰⁶Orkon, ss.91–93.

adet lâmbalar kullanılmıştır. Ortalama 500 abonesi vardır. Aydınlatmanın kw. saati 36 kuruştan verilmiştir.³⁰⁷

3. İçme Suyu Sağlanması ile İlgili Çalışmalar

Osmanlı döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Kula halkı, su ihtiyacını kuyularla ve şehir merkezine borular yardımıyla getirilmiş çeşmelerle sağlamaktaydı. Kasabanın başlıca sorunlarından bir tanesi de sudur. Kula'da kuraklıktan ve su yollarının bozuk olmasından dolayı çeşmeler kullanılmaz olmuştur. Kullanılan su genelde kuyu suyudur. Kasabada kanalizasyon teşkilâtı olmadığı için kuyu suyu âdeta bir sağlık meselesi haline gelmiştir. Hükümet tabibi, bunun genel sağlık üzerinde yaptığı zararı, raporla ilgili birimlere bildirmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, 1930'da belediye faaliyete geçerek kasabanın bu ihtiyacına cevap vermek istemişse de başlangıçta başarısız olmuştur. Kasabanın ihtiyacını karşılayacak büyük bir kuyu, kumsal bir arazi üzerinde açılmak istenmiş; fakat başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Burada yaşayan halk, alınan vergilerden ve bunun karşılığında yapılmayan hizmetten şikâyetçidir. Özellikle belediyenin su politikasındaki yanlış tutumundan dolayı halk belediyeyi suçlamaktadır.³⁰⁸

1931'de Sait Bey, Kula'ya su getirme konusunda çok uğraş vermiş birisidir. 1931'de su projesi için Kula'da 40.000–50.000TL'lik proje için belediye halka müracaat etmiş, mahsullerin % 1'ini talep etmiştir.³⁰⁹ 1933'te ise, 4 kaynaktan ve 10 çeşme ile 35 kadar kuyudan kasaba suyu temin edilmiştir. Suyun sertlik derecesi çeşmelerde 5–9, kuyularda 8–17'dir. Su tesisatının fenni projesi yaptırılmıştır. Kasabaya su temini için iller Bankası'nın desteği ile şirket tarafından üç adet artezyen kuyusu açılmış ve bu suretle ihtiyacı karşılayacak su elde edilmiştir.³¹⁰

1933 tarihinde Kula halkının içtiği su, kuyu suyudur ve civardaki kaynaklardan getirilen sularla ihtiyaç giderilmiştir. Dört kaynaktan su getirilmiş ve çeşmelere ayrılmış içme suyu vardır. Bu membalar: Beş lüleli, Tuz pazarı, Ağaç çeşmelerine su veren memba yolu 1660 metre uzaklıkta olup bunun 600 metresi künk döşeli ve 1060 metresi künküdür. Hacı çeşme, Eski çeşme, Çırçır ve Alan çeşmeye su veren kaynağın yolu 2 km 112 m uzunluğunda olup bunun 1100 metresi künk döşeli, 1012 metresi künküdür. Burşuk çeşmeye su veren kaynağın yolu 3 km 62 m tulünde olup, künk döşelidir. Yeni su, Paşa Camii, Gülmezoğlu çeşmelerine su veren kaynağın yolu 1 km 960 m uzunlukta olup, 600 m künk

³⁰⁷ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, c. 2 1949, ss. 277–296.

³⁰⁸ Hizmet, 15 Eylül 1930.

³⁰⁹ Anadolu, 1 Haziran 1931.

³¹⁰ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933, ss. 718–719.

döşeli, 1360 m'si künkür. Dört memba 24 saatte 266. 819 metre mikâbı su temin etmekte olup kasaba genelinde tahminen künkle akmakta ve 11 çeşmeye su vermektedir. Bu tesisat belediyeye aittir.³¹¹

Kula'nın su şebekesi 1954 yılında tamamlanmış olup, içme suyu şebekesine kavuşmuştur.³¹² Kula eski belediye başkanlarından Mustafa Keleşoğlu ile yapılan röportajda kasaba halkı, çeşme ve kuyu sularından tam olarak 1953 yılında kurtulmuştur. İlk defa aynı yılda şehir şebekesi şeklinde Kula'ya su verilmeye başlandığı belirtilmektedir.³¹³

4. Kanalizasyon, Telefon ve Telgraf Hizmetleri

Kula'da Osmanlı döneminde kanalizasyon sistemi yoktur. Bu süreç 1930'lu yıllara kadar devam etmiştir.³¹⁴ Bu duruma 1932 yılında el konulmuştur. Kanalizasyon çalışmaları başlatılmıştır. Bunu, 1932 yılına ait bir haberden öğreniyoruz. Haberde; kasabayı sel altında bırakan yağmur suları tehlike arz etmektedir. Kasabadaki sokakları, evleri ve kasaba civarındaki tarlaları su altında bırakmaktadır. Bu yüzden daha önceki yıllarda hazırlanmış olan derin ve büyük çukurlar açılmıştır. Geçen süre içinde sel suları getirdiği topraklarla çukurları doldurmuş ve tekrar sel tehlikesi yaşanmaya başlamıştır. Gerekli tedbirin alınması için halk Kaymakam Sait Bey'den yardım istemektedir.³¹⁵ Gazete haberinden anlaşılacağı üzere yağmur suları sonucu oluşan sel baskınlarını önlemek için kanalizasyon sistemine ihtiyaç duyulmuştur. Günümüz anlamında yapılanma birçok şeyde olduğu gibi 1950'li yıllardan sonra kanalizasyon sistemi üzerinde önemli çalışmalar olmuştur.

1931 yılında, merkezde 1, Selendi'de bir olmak üzere toplamda 2 telefon santrali mevcuttur. Ayrıca, merkezde 14 ve köylerde 7'si idareten çalışan 21 telefon makinesi bulunmaktadır.³¹⁶ 1932 yılında telefon alt yapısı bir önceki yılın aynısıdır. Merkez ile Konurca Karakolu, Alaşehir, Menye Karakolu ve Selendi arasında, Selendi'den de Demirci sınırındaki Köle Köy arasında telefon hattı bulunmaktadır.³¹⁷ Halk belirli yerlerdeki telefonlardan uzun süre iletişimini böyle sağlamışlardır. Halkın tamamının telefona kavuşması için çalışmalar 1995 yılında başlamış, 1996 yılında gerçekleşmiştir.

³¹¹ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933 ss.718-719.

³¹² H.Şahin, s.381.

³¹³ Emrah TULUM tarafından, 1950-1960 dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir. (Mustafa Keleşoğlu: 22.10.2015 hayatta)

³¹⁴ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933 ss.718-719.

³¹⁵ Anadolu, 19 Mayıs 1932.

³¹⁶ Anadolu 1 Haziran 1931.

5. İtfaiye ve Mezbaha

1932 yılında kazada belediyenin 14 askerli ve bir kumandanı olan bir itfaiye kolu vardır. 2 tulumba 50 kanca, 3 balta, 2 halat, muhtelif mahallerde daima su ile dolu 350 teneke bulunur.³¹⁸ İtfaiyesi; 2 tulumba ile 15 işçi bu hizmette hazır bulunmaktadır.³¹⁹ Modern anlamda İtfaiye teşkilâtı 1950 yıllarda dahi hâlâ kurulmamıştır.

1933 İller Bankası Belediyeler Yıllığı'nın 1933 verilerine göre Kula'da fenni mezbaha yoktur. Günde asgari olarak 1 buçuk koyun 1-4 sığır 16 erkek keçi ve oğlak kesilmektedir.³²⁰ Kula'ya ilk mezbaha 1937 yılında yapılmıştır.³²¹

6. Pazar ve Panayırlar

1931 yılında, Kula'da Pazar günleri pazara gelen köylüler, ülkenin çeşitli yerlerindeki gibi ticaretin daha derli ve toplu ortamlarda yapılması için belediye başkanı Ahmet Bey'le görüşmüşlerdir. Bu görüşme sonucunda kullanılmayan Körhane Medresesi yıkılarak yerine kapalı bir pazar yeri yapılmıştır. Bu civarda çevre düzenlemesi yapılarak, yollar düzeltilmiş ve kaldırımlar yapılmıştır.³²² Böylece Kulalılar Pazar yerinde daha rahat bir ticaret yapma imkânına sahip olmuşlardır.

1925 yılında Kula pazarı pazartesi günleri pazar olarak kurulmaktadır.³²³ Kula'da Pazar, Pazartesi günü ve Selendi'de Pazar, Cuma günü kurulmaktadır. Ancak, panayır yoktur.³²⁴ 1949 Belediyeler Yıllığından ilçede daha önce Pazartesi günü kurulan pazarın, Pazar gününe alındığını öğreniyoruz.³²⁵

7. Parklar ve Temizlik İşleri

Parklar, bilindiği üzere şehir hayatında insanların dinlenebileceği eğlenebileceği, çevre düzenlemesi ile çeşitli süs bitkileri ile donatılmış mekânlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında henüz savaştan yeni çıkmışken park düzenlemesi ile ilgilenilmediğini düşünmek mümkündür. Çünkü öncelik sırası diğer ihtiyaçları karşılamaktır. Parklar, biraz daha keyfi işlere girmektedir. 1932 yılında Kula'da, Kozakbahçe denilen yerin ağaçlandırılarak büyük

³¹⁸ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss. 227–296.

³¹⁹ Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, (Mart 1925-Ağustos 1926), s. 4.

³²⁰ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933, ss. 718–719.

³²¹ H.Şahin, s. 385.

³²² Anadolu, 12 Kasım 1931.; Hizmet, 31 Mayıs 1932.

³²³ Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, (Mart 1925-Ağustos 1926).

³²⁴ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.227–265.

³²⁵ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, c.2, 1949, ss.277–296.

bir park haline getirilmesi belediyenin programına alınmıştır.³²⁶ Belediye, ilçenin Çarşı Camii önüne Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın büstünü koyarak, Atatürk'e karşı şükran ve minnetini göstermiştir.³²⁷ 1927 yılı Anadolu Gazetesi'nin haberine göre, Kula Belediyesi başkanlarından Süleyman Bey zamanında şehrin temizlik işlerinde iki at arabası görevlendirilmişken, aynı yıl bu sayı beşe çıkarılmıştır.³²⁸

1933 yılında ise, temizlik işi dört amele ve 5 araba ile yapılmıştır.³²⁹ 1949 yılında, Kula'da belediyenin 5 temizlik arabası, 5 arabacı ve 4 süpürgeci vardır.³³⁰

8. Bayındırlık İşleri

1933 yılında, iller bankası vasıtasıyla kasabanın hali hazır haritası ve imar planı yaptırılmıştır. Bu sene içerisinde belediye yollarının 82.800 m² âdi kaldırımıdır. Ayrıca, 6.575m² park, 2.500 m² çocuk bahçesi vardır.³³¹

a. Ulaşım

1891 Aydın vilâyeti salnamesine göre; iki tekerlekli atlı araba iki tanedir. Dört tekerlekli arabadan 4 adet vardır. Kağnı arabası sayısı 3095'tir.³³² Ayrıca bu salnamede verilen bilgiye göre Kula'dan Eşme'ye kadar olan yolun 30.010 metresi tamamlanmıştır. Yolun, 3.530 metresinde toprak düzlenmiş, yolun 600 metresine başlanmış ve 1 adet köprü ve 1.800 metresine duvar örülmüştür.³³³

1926 yıllı Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi'nin Kula ekine göre, yolcu ve eşya ticariye nakliyatı için iki atlı beygir ve öküz arabaları vardır. Ticaret eşyaları develerle nakil edilmiştir. Kula ile Alaşehir arasında tek araba 6 ilâ 10 liraya gitmektedir. Nüfus başına iki lira alınır. Ticaret eşyaları Kula'dan Alaşehir'e okka başına elli paraya Alaşehir'den Kula'ya iki kuruştur.³³⁴ Yine 1925–26 yılları arasında Alaşehir–Kula arası 32 kilometredir. Yolun

---

³²⁶ Anadolu, 20Eylül 1932.

³²⁷ Anadolu, 12 Kasım1933.

³²⁸ Anadolu, 30 Eylül 1927.

³²⁹ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933, ss. 718–719.

³³⁰ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1949, ss. 277–296.

³³¹ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933, ss. 718–719.

³³² Aydın Vilâyeti Salnamesi R.1307-H.1308(Çev... İbrahim Cavid) , s.476.

³³³ Aydın Vilâyeti Salnamesi R.1307-H.1308, (Çev... İbrahim Cavid), s.481.

³³⁴ Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, (Mart 1925-Ağustos 1926), s. 3.

14-25 kilometre arası dağlık ve oldukça bozuktur. 1925 senesi içinde inşaatı için çok büyük paralar harcanmıştır. Bu yol hem yokuş hem de arızalıdır.³³⁵

1933 yılında Kula ile Salihli arasında ikinci bir şose yol yapılması ticaret açısından çok faydalı olacağına inanılmaktadır. Bu yol Alaşehir yolu gibi bozuk değildir. 40 kilometreden ibaret olup bu yolun 15 kilometresi tamir edilirse araba ve otomobil zor da olsa işleyebilir duruma gelecektir. Bu sebeple tüccar hem zamandan hem mesafeden hem de tren yolundan yararlanacaktır.

1930'lu yıllarda Kula ile Alaşehir istasyonu arasında 7 kamyon vardır. Yine aynı yıllarda kasaba dâhilinde 22 km 368 m yol vardır. Bunun 21 km 396 m'si kaldırım, 972 metresi toprak yoldur.³³⁶

1930'lu yıllarda köy yolları; Kula'da köy kanunun tatbikine başlanmasından itibaren kaza merkezine bağlı köylerde 288 km ve Selendi Nahiyesi köylerinde 146 km toplamda 434 km'lik köy yolunun tesviyesi yapılmıştır. Köprü yaptırılmamıştır.³³⁷

b. Yollar

1923'ten itibaren yollara büyük önem verilmeye başlanmıştır. Ayrıca Kula konum itibarıyla ticarî yollar üzerindeki şehirlerimizden bir tanesidir. Eski çağlardan bu yana bu önemini korumaktadır. M.S.600-700'lü yıllarda Lidyalıların ünlü kral yolu üzerinde kurulmuş şehirlerden bir tanesidir. Daha sonraki yıllarda Roma, Bizans, Germiyan Beyliği ve Osmanlı Devleti dönemlerinde yollar itibarıyla, bu bölge stratejik önemini korumuştur. Cumhuriyet dönemiyle birlikte artık kağnıların yerini kamyonlar, arabalar almıştır. İzmir limanına yakın olması nedeniyle ticaretin gelişmesinde yolların etkisi olmuştur. Demir yolu Kula'da yoktur. Ama komşu ilçesi Alaşehir'de vardır.

1926 yılından itibaren Kula-Alaşehir arası 24 km olan bu yolun 10 ile 20 km arası çok bozuk olduğunda ihaleye verilmiştir. Fakat müteahhit Hacı Zeki Bey sözünü yerine getirmedigi için ihale iptal edilmiştir. İnşaat emaneten devam etmekte olup istinat duvarları tamamlanmıştır. Bu yolun ova kısmının azman deresi üzerine de 50 m. uzunluğunda 4 m. açıklığındaki ahşap köprü yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca köprü civarındaki kullanılmayan yolun 1 km'si yapılarak geçişe uygun hale getirilmiştir.³³⁸ 1927 yılında Bayındırlık

³³⁵ Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, (Mart 1925-Ağustos 1926), s. 4.

³³⁶ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933, ss. 718-719.

³³⁷ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında..., ss.227-296.

³³⁸ Ertan Yenice, Atatürk Dönemi(1927-1938) İl Meclisi Umumi Zabıtlarında Manisa,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) CBÜ, SBE, Manisa,1998, s.63.

bütçesinden il içindeki yollara ayrılan ödeneklerden Kula–Selendi yolu için 40.000 tı ödenek ayrılmıştır. Bundan ayrı 1928 yılında Alaşehir-Kula yolu için 6 adet yol yapılmış, 31 km’lik yolun 17 km’si tamamlanmıştır.³³⁹ Salihli–Kula yolu için 50 km olan bu yolda 2 köprü yapılarak 13,5 km’si bitirilmiştir. 1930 yılında ise, Salihli-Kula yolunun tamir ve masrafları için toplam 22.512, 2.814’ü de nakit verilmesi gereken paradır. Alaşehir-Kula yolu için 120 yevmîye birikmiştir. Bu yolun tamirâtı için tam 50.000 lira gerekmektedir. Salihli yolundan daha masraflı olmasının nedeni Kula–Alaşehir yolunun tamamının dağarlardan geçmesidir. Alaşehir-Kula yolu için 1932 mali yılı içinde iki yol ağzının 4 korkuluğu tamamlanmış, 10 km’si genel tamirata alınmıştır. Gerekli malzemeler hazırlanmıştır. 1932–33 yılında ise Salihli–Kula yolunda 15.250–24.860 m arasında tesviye yapılmıştır. Eşme-Kula yolunda da 1.200 m duvar yapılmış ise de derelerin çok dik olmasından dolayı ulaşımında aksaklıklar olmuştur. Bu sebeple köprüler için taş hazırlanmıştır.³⁴⁰

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu yıllarda uygulamaya konulanlardan birisi de yol vergisidir. Bu vergi nakit olarak ödenebildiği gibi ödeyemeyenler içinde bedenen çalışmak şartıyla ödeme imkânı sağlamıştır. Mahalli şartlara göre bu kişilerin çalışma günleri ayarlanarak verginin alınması gerçekleştirilmiştir. Manisa’da 1926 yılında bedeni olarak tespit edilen çalışma ayları şöyledir: Kula’da Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekim ve Kasım’dır. 1930 yılında ise Kula’da yolda çalışacak olan işçilerin çalışma dönemleri de Mart, Nisan, Mayıs, Ekim, Kasım ve Aralık’tır. Belirli ayların seçilmesi iklim şartlarının göz önünde bulundurulduğunun göstergesi olabilir.³⁴¹

1927–28 devlet salnamesinde yol durumu

	Tamirat Bilgileri				Yolun
	Tamire Başlanmış	Tamir Olunmakta	Sağlam Kısmı	Yolların Bozuk Kısmı	Başlangıcı - Sonu
	Kilometre	Kilometre			
Kula- Alaşehir	18+000	3+000	10+000	31+000	31+000- 0+000

Kaynak: *1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, Matbuat Müdüriyet Umumisi, İstanbul 1928, s. 943.*

³³⁹Yenice, s.64.

³⁴⁰Yenice, ss.67–69.

³⁴¹Yenice, ss.81–82.

1928 yılı Manisa İl Genel Meclisi'nin kararlarına göre yollarla ilgili çeşitli tadilatlar ve gerekli masraflar verilmiştir.³⁴² Bunlar; Salihli-Kula yolu için; mecliste kabul edilmiş olan tahsisat, 50.000 liradır. Bütçeyi denkleştirmek için encümence indirimine gidilen 12.500 liradır, sürekli verilen para 37.500 'liradır.³⁴³ Alaşehir-Kula yolu için mecliste kabul edilmiş olan tahsisat 6.632 liradır. Bütçeyi denkleştirmek için encümence indirimine gidilen 6.632 lira 50 krş, verilen para 10.000' liradır.³⁴⁴ Manisa İl Genel Meclisi'nde en çok görüşülen ve Kula ile ilgili en çok çıkan haber yollarla ilgilidir.

c. Köprüler

Mimarlık tarihinde ilk köprüler, Çin dünyasında ve Anadolu'da Boğazköy'de inşa edilmiştir. Köprüler, inşa edildikleri bölgenin coğrafi şartlarına ve bitki örtüsüne göre değişiklik arz eder. Köprünün yapı malzemeleri de coğrafi şartlara göre değişiklik gösterir.³⁴⁵

Kula'ya 13 km uzaklıkta Gediz Nehri üzerinde inşa edilen Hoca Seyfettin Köprüsü, Boğaz Köprüsü yada Bahas Köprüsü olarak da bilinmektedir. Kaynaklardan öğrenildiği kadarıyla yapının mimarı Hoca Seyfettin, Kurşunlu Cami'sini yaptıran kişidir. Kurşunlu Camii 1496 tarihli'dir. Köprünün 15–16. Yüzyılda yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Güney ve kuzey doğrultusundaki köprünün yol kısmı oldukça dardır. Korkuluklar oldukça dardır. Köprünün iki büyük boşalma gözü vardır. Yeni köprünün yapımı sırasında güney yönündeki iki büyük olan boşaltma gözlerinin ortasında selyaran bulunmaktadır. Selyaranın üstünde dikdörtgen şeklinde bir de kitabe bulunmaktadır. Plân olarak bu köprü düz köprüler grubuna girmektedir. Köprünün kitabesinde Hicrî 1328/ 1910–1911 yılında onarım geçirdiği öğrenilmektedir.³⁴⁶

1891 yılı Aydın Vilâyeti Salnamesi'ndeki bilgiye göre de bu tarihlerde ulaşımın kolaylaştırılması için Kula-Eşme yolu üzerine 1 adet köprü yapılmıştır.³⁴⁷ 1332 (1916) yılında Gediz Nehri üzerinde Burgaz köprüsü yapılmıştır. Bu köprü Taş Müteahhidi, Mihail tarafından yapılmıştır.³⁴⁸ Derelerin coşkulu günlerinde ulaşımı sekteye uğratan merkez kazadan ayıran Selendi Çayı'na, Selendi Nahiyesi'nin isteği üzerine bir köprü yapma gereği

³⁴²1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.973.

³⁴³Manisa Vilâyet-i Meclis-i Umumîsi Müzakeratı ve Zabıtnamesi 1928, Yeni Matbaa, İzmir, 1929, s.34.

³⁴⁴Manisa Vilâyet-i Meclis-i Umumîsi Müzakeratı ve Zabıtnamesi 1928, s.35.

³⁴⁵Serap Erçin, Kula İlçesindeki Türk Dönemi Yapıları, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2008, s.55.

³⁴⁶Erçin, ss.48–49.

³⁴⁷Aydın Vilâyeti Salnamesi R.1307-H.1308,(Çev...İ. Cavid), s.481.

³⁴⁸T.C. Manisa Vilayeti Hakkında..., s.227–296.

hissedilmiştir. Nahiye'nin muhtarı Hacı Eyüpzade Mehmet Ağa, kaza kaymakamı Ziya Beylerin de teşvikiyle ve tabi ki halkın büyük desteğine ihtiyaç olduğu vurgulanmış ve bu işe başlanmıştır.³⁴⁹ Bu işe başlanmış fakat 1945- ve 50'lerin başına doğru köprü ancak bitmiştir ve kullanıma açılabilmiştir.

C. Siyasî Hayat

23 Nisan 1920 Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasından sonra mecliste gruplaşmalar oluşmuştur. Oluşan bu gruplaşmaya karşı Mustafa Kemal 10 Mayıs 1921'de mecliste Müdafai Hukuk Grubu'nu kurmuştur. Bu grup aslında sonradan kurulacak olan Halk Fırkası'nın temelini oluşturacaktır. Türk milleti Milli Mücadeleyi kazanmasıyla Müdafai Hukuk Grubu işlevini yitirmiştir. Yeni siyasal düzende yeniden yapılanmaya gerek duyulmuştur. Bu sebeple 9 Eylül 1923'te Mustafa Kemal önderliğinde Halk Fırkası resmen kurulmuştur. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin ilanıyla, devletin rejimi belli olmuştur. Halk Fırkası bu sebeple, 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası adını almıştır.³⁵⁰

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk muhalefet partisidir. Mustafa Kemal Atatürk'ün silah arkadaşlarından olan Kazım Karabekir liderliğinde kurulmuştur. Kuruluş haberleri 17 Kasım 1924 tarihine rastlanmaktadır.³⁵¹ Parti, kurulduktan kısa bir süre sonra rejim muhaliflerinin etrafında toplanmıştır. Hemen ardından Şeyh Said isyanının çıkmasıyla parti kapatılmıştır. Böylece çok partili hayata geçiş süreci ertelenmiştir. Kula ile alakalı bir bilgi yoktur.

Serbest Cumhuriyet Fırkası, Ali Fethi Okyar öncülüğünde 12 Ağustos 1930 tarihinde kurulmuştur. Bu parti, Cumhuriyet tarihinin ikinci muhalefet partisidir. Batı Anadolu bölgesinde bu partiye ilgi fazladır. Yoğun ilginin olduğu illerden birisi de Manisa'dır. Buna sebep olarak şunu söyleyebiliriz; 1929 Dünya ekonomi bunalımının geçimini üzüm ve tütün gibi ihracata dönük tarım ürünlerinden sağlayan çiftçiyi etkilediğini söylemek mümkündür. Partiyi kitlelerin desteklediği parti haline getiren sebep, dünya ekonomik bunalımından etkilenen vatandaşların verdiği destektir demek daha yerinde

---

³⁴⁹ Anadolu, 6 Haziran 1932.

³⁵⁰ Ayaz, s.127.

³⁵¹ Nevin, Yurtsever Ateş, Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1994, s.107.

olacaktır. Bu parti tarımla uğraşan İzmir, Manisa ve Aydın gibi illerde önemli ölçüde destek görmüştür.³⁵²

Kula'da 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası Teşkilâtı kurulmuştur. Teşkilât 18 Eylül 1930 tarihinde, mahalle teşkilâtı bitmiş, kayıt işlemlerine başlanmıştır. Teşkilât çalışması başlamadan önce, Kula kazası, Vilâyet Ocağı başkanı Raşit Bey tarafından ziyaret edilmiştir. Halk tarafından davul zurnayla karşılanmıştır.³⁵³ Kula halkı, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ilkelerini benimsemiş ve acilen işe girişen öncülerini oluşturmuştur. Hatta liderleri Fethi Bey ile temas etmek ve talimat almak üzere temsilcisini Fethi Bey nezdinde göndermiştir.³⁵⁴

Fırka'nın Kaza idare heyeti şunlardır: Gidiş zade Mehmet, Avukat Ethem, Gülmez zade Mustafa, Çolak zade Halil, İdris zade Ethem, Çil zade Hamdullah, Kara İbrahim zade Osman Beylerdir.³⁵⁵ Mustafa Keleş oğlu tarafından yapılan görüşme sonucu Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının varlığından söz etmiştir.³⁵⁶ Araştırmamız neticesinde bu konuyla alakalı başka bir bilgiye rastlanmamıştır. Anadolu Gazetesi'nin haberine göre, 1930 belediye seçimleri, 21 Ekim 1930 tarihinde C.H.F. oy birliğiyle kazanmıştır.³⁵⁷

Ali Fethi Okyar, 17 Kasım 1930'da partiyi fesh ettiğini İçişleri bakanlığına verdiği bir dilekçe ile bildirir. Ali Fethi Bey'in talimatı ile tüm yurttaki temsilcilikler kapatılır. Manisa'daki şubelerin kapatılma tarihi, 21 Kasım 1930 'dur. Böylece cumhuriyetin ilk yıllarındaki çok partili hayata geçiş denemeleri başarısız oldu.³⁵⁸

Yeniasır Gazetesi haberinden yola çıkarak, Menemen Olayının Kula'ya etkisine bakacak olursak; 1931 senesinin ilk haftasında, "Kula'dan İbrahim Zevcesi Emine, Nakşibendî tarikatı mensubudur. Hükümet güçleri tarafından tutuklanmıştır. Bu kişi,

---

³⁵² Ömer Karakaş, "Dönemin Yerel Basınına Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Manisa Vilayeti'nde Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri", **History Studies: International Journal of History**, Volume: 2, Sayı:3, (Kasım 2010), ss.201-202

³⁵³ Karakaş, **Cumhuriyet Döneminde Manisa Vilâyeti (1928–1933)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), CBÜ, SBE, Manisa, 1999, s.34.

³⁵⁴ **Hizmet**, 15 Eylül 1930.

³⁵⁵ Karakaş, "Dönemin Yerel Basınına Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Manisa Vilayeti'nde Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri", **History Studies: International Journal of History**, s.210

³⁵⁶ Emrah TULUM tarafından, 1950-1960 dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir. (Mustafa Keleşoğlu: 22.10.2015 hayatta)

³⁵⁷ **Anadolu**, 22 Teşrin-i Evvel 1930.

³⁵⁸ Karakaş, "Dönemin Yerel Basınına Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Manisa Vilayeti'nde Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri", **History Studies: International Journal of History**, s.218.

Menemen'e sevk edilmiştir. Bunun akıbeti hakkında gazete haberinde başka da bilgi yoktur. Aynı tarihlerde Şeyh Esat Efendi de yargılanmış, takriben bir hafta sonra idam edilmiştir.³⁵⁹ Kula'nın küçük bir ilçe olması nedeniyle, araştırmamız sırasında siyasi hayatı hakkında sınırlı sayıda kaynağa ulaşılmıştır.

1. Milletvekili Seçimleri

Kula'da, 1923–1933 yılları arası milletvekilleri seçimleri ile ilgili araştırmamıza kaynaklık edecek bilgilere az rastlanmıştır.. Ancak yine de konumuzla alakalı belli başlı bilgileri aktaracak olursak; 1931 milletvekili seçimlerinde, İzmir milletvekillerinden Celâl Bayar, Gaziantep milletvekili Kılıç Ali (İş Bankası Genel Sekreteri), Baki Bey, Haziran ayında Manisa'ya iki günlüğüne bir gezi düzenlemiştir. Yine, Manisa milletvekillerinden Saim Bey (Uzel) ile Turgut Bey (Türkoğlu) hem Manisa'nın Kurtuluş Bayramında hazır bulunmak, hem de seçmenleri ile yakın temasta bulunmak için Manisa'ya gelmişlerdir. Aynı milletvekilleri, Ekim ayında seçmenleri ile temasta bulunmak üzere Manisa Vilâyetine gelmişlerdir. Turgut Bey seçim bölgesi olan Kula Kazasını ziyaret etmiştir. Beraberinde kaza kaymakamı Sait Bey ile jandarma kumandanı Ziya Bey ile birlikte Selendi Nahiyesi'ne kadar gitmişlerdir. Salihli yolu kontrol edilmiş, köyler tek tek ziyaret edilerek, köylülerin ihtiyaçları belirlenmiştir.³⁶⁰

Yine başka bir haberde, Manisa'da Cumhuriyet Halk Fırkası Vilâyet Kongresi Aralık 1932 tarihinde yapılmıştır. Kongre Fırka başkanı Kenan Bey'in konuşmasıyla başlamıştır. Kongreye 36 delege katılmıştır. Bu kongrede rapor encümenine Kula'dan Haşim Bey'in seçildiğini görmekteyiz.³⁶¹ Diğer üyeleri; Şerif Bey Demirci'den, Rıza Bey Kırkağaç'tan, Mevlüt Necmi Bey ise Salihli'den seçilmişlerdir.³⁶²

---

³⁵⁹ **Yeniasır**, 1 Şubat 1931.

³⁶⁰ **Anadolu**, 21 Teşrin-i Evvel 1931.; Karakaş, **Cumhuriyet Döneminde...**, s.46.

³⁶¹ Haşim Bey aynı zamanda Cumhuriyet Halk Fırkası Kula ilçe teşkilâtı başkanıdır.

³⁶² **Anadolu**, 18 Aralık 1932.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KULA'DA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

Cumhuriyetin ilk yıllarında genel olarak sosyal ve kültürel hayata dair çok renkli bir ortamdan bahsedemeyiz. Çünkü yıllarca süren işgal ve savaş yılları sosyal hayatı olumsuz yönde etkilediğini söyleyebiliriz. Cumhuriyet döneminde Kula'da sosyal hayatı bizlere aktaran birkaç gazeteden örnekler verecek olursak bunlardan birincisi; Sada-yı Hak gazetesinin 2 Şubat 1924 tarihli yazısında ilçenin sosyal hayatı hakkında genel bir bilgi vermektedir. Bu yazıda: *“Alaşehir’den yükselen tepelere tırmanarak nihayet hafif bir meyil ile dolaşan Alaşehir-Kula yolu üzerinde ve büyük taş kümeleri ve çamurlukları arasında güçlüklerle ilerleyebilen araba içindeyken Kula seyahati biraz yorucu oluyor. Fakat şehre geldikten sonra geniş ve temiz sokaklar, yüksek binalar, elektrikle aydınlatılmış caddeler bütün yorgunluklarımızı giderdi. Burada milâttan önce yaşanmış olayların bıraktığı silâhlar ve parçaları özellikle dikkat çeker yaklaşık olarak üç bini geçen ve seksen hanesi olan bu kasabada on iki bini geçen nüfus vardır.*

Halk özellikle sanatkâr ve çalışkandır. Kadın ve erkek eşit bir mesai saati takip ediyor. Halı tezgâhları, kadınlara gönül rahatlığıyla günlük yarım lira bir gelir temin edebiliyor. Şehir haricinde Çolak zadelere ait ve en küçük yerine kadar halı ve ip fabrikaları mevcuttur. Birçok halk buradan istifade etmektedir. Üç büyük un fabrikası vardır. Harika ve temiz olan çarşısı görülmeğe lâyıktır. Belediye başkanı ve Hacı Bey ve kaza kaymakamı ve hükümet doktoru cidden kıymetli ve çalışkan kişilerdir. Gösterişli bir elektrik dairesi kurmuşlardır ve sanatında usta olan Türk elektrik makinisti Mehmet Galip Efendi az bir zaman zarfında şehrin aydınlatılmasında büyük katkısı olmuştur. Birkaç ay içinde sinemada gösterileceğini öğrendim. Kula gençleri modern bir kiraathane yapılmasına karar vermişler. Bunun için önemli bir sermaye bulmuşlardır. Kula gençlerini bu hususta tebrik ederim. Kazanın büyük ve idaresi düzenli büyük bir erkek numune mektebi vardır. Talebe adedi sekiz yüzü geçmiştir. Bundan sonra bir de adedi düzenlenmiştir.

Eğitimde ve sanatta eşit olarak ilerleyen Kula'nın ilerlemeye olan alışma Manisa'nın diğer kazalarına bir temenni olabilir ve Türk milleti de İstiklâl heyetinde kuvvetli çalışkan bu topluluk için cidden gurur duyabilir. Belediyenin aynı şey için himayesini temenni ederim. Biri gösterişli bir otel diğeri de lokantadır. Bu iki noksan da giderilirse hariçten gelecek yabancılar burada geçirecekleri günleri daima bir mutluluk

*içinde hissedeceklerdir.” Bu yazı aynı yıla ait kazanın her yönüyle kısa bir değerlendirmesidir, diyebiliriz.*³⁶³

1926 yılında Kula’da sosyal hayata bakacak olursak, kasaba merkezindeki halkın geneli zengindir. Çünkü genelde herkes zanaatla uğraşır. Kadınlar düğünlerde beşi bir yerde, altın ve inci ile süslenirlermiş. İncileri başlarındaki feslerin üzerine dizmektedirler. Kadınların fesleri oyalı ve çevrilidir. Erkeklerde ise fes kalkmıştır ve hepsi kasket giymektedir.³⁶⁴

1927 yılında Anadolu gazetesi muhabirine göre ise ilçenin sosyal hayatı şu şekildedir.

“Kula, laid tezgâhlara sahip ve Türkiye’nin hemen en güzel halli seccade yetiştiren bir şehridir. Hala Çolak Zadelerin son sistem 1926 tarihli makinelerinde imalât gören seccadeler ipekten üretilmiyor. Bu cins seccadelerin maliyet fiyatları on beş lira olduğunu söylersem değerini söylemiş olurum.

Boya işiyle uğraşan iki Alman’dan başka bu muntazam kurumu idare edenlerin hepsi Türkoğlu Türk’lerdir. Yunanistan halıcılığının yükselmesi, Amerika Birleşik Devletleri’nin Türk halılarına koyduğu ambargo maalesef satışları çok düşürdüğünden Çolak zadeler Fabrikaları müdürü Abdurrahman Bey Newyork’a kadar seyahat ederek bir çare bulacağı söyleniyor. Kula yolunun geçen sene bir hayli tamir edilmişse de tamirat pek yüzeysel olduğundan yol berbat bir hale gelmiştir. Bu sene bir hayli, zaman zaman mütahitler vasatıyla çalışmalar yapılıyor.

Meclis-i Umumî Vilâyeti’nin kararı gereğince çayırılık olan Kula–Salihli yolu başlatırsa çamurluk güzergâhın uzak olan Kula’nın kamyonlar vasıtasıyla bozuk yerleri düzelecek ve ekonomik olarak çok istifade edilecektir. Kula Türk Ocağı Cesim sinemasıyla ve kulübüyle değil Kula’yı hatta koca bir vilâyet merkezi olacak haldedir. Memlekette birkaç kahve varsa da bunların yarısı oturulacak gibi değil.

Kula güzergâh olmadığından mühim oteller yok, olanlar da pahalı, hele hiçbir lokanta olmaması, yemekler bir fırında pişirilmiştir. İhtiyaç olması halinde fırında dahi pişirilmesi çok garip bir manzaradır. Kula’da bu sene afyon mahsulü iyi ve bereketli olmuş ise de tütünler kuraklıktan lâyıkıyla büyüyemediğinden çok fazla bereketli değildi.

Kula hat güzergâhında olan kazalardan daha pahalıdır. Koyun eti seksen, oğlak kırk beş, elli kuruşa satılıyor. Yalnız Nazilli’den getirdikleri zeytinyağı, Aydın’dan getirdikleri

³⁶³ Sada-yı Hak, 21 Şubat 1924.

³⁶⁴ Akşam, 15 Ağustos 1926.

*sabun İzmir'den çok ucuzdur. Kazanın doğal arazisi için gerekli her şey gibi ekmek de pahalıdır. Kaç dirhem olduğu meçhul, fakat herhâlde yüz yirmi beş, yüz otuzdur. Bayat ekmekler de on kuruşa satılıyor. Kula civarında önemli mermer ocaklarından istifade olunmuyor. Belirli miktarda mezar taşı imal ediliyor. Hâlbuki fikirce bu ocaklar önemli bir servettir. İlgi ancak itibara göredir.”*³⁶⁵ Bu yazı Anadolu gazetesi muhabiri 1927 yılına ait ilçenin sosyal hayatına dair bilgiler verilmiştir.

A. Eğitim

I. Cumhuriyet Öncesinde Kula'da Eğitim

a. İptidaî, Rüştîye Mektepleri ve Medreseler

Kula'da Cumhuriyetten önce eğitim - öğretime önem verildiği, resmi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Cumhuriyet öncesi dönemde dini eğitimin yapıldığı Gülhane (Körhane), Kurşunlu Camii, Hacılar Medreseleri vardır. Kurşunlu Soğukkuyu, Koca Mektep ve Mekteb-i İnâs ilkokulları ile Rüştîye (Ortaokul) bulunmaktadır.³⁶⁶ Şemsettin Samî, Kamus-ul Âlâm adlı eserinde, Kula'da rüştiye ve birkaç tane iptidaîye ile iki Rum okulu ve rahibeler tarafından idare edilen bir Frenk okulunun varlığından söz etmektedir.³⁶⁷

1888'de Kula'da Rüştîye yeni açılmıştır. 1898 'de Kula Kazası'nda 4 medrese ve 196 öğrenci bulunmaktadır. 1898 yılında, Kula Rüştîyesi'nde 118 öğrenci bulunmaktadır.³⁶⁸ 1891 yılında, 4 Müslüman okulu ve 2 Rum okulu vardır.³⁶⁹ 1904 yılında Kula'da kaymakamlık yapmış olan Kaymakam Hacim Muhittin Çarıklı tarafından Mekteb-i İnâs adında bir ilkokul yapılmıştır.³⁷⁰ 1907'de ortaokul; 1, Erkek ilkokulu; 2, Kız İlkokulu; 1, Mîlî Gayr-ı Müslim Mektepleri; 2, Medrese; 7, Çırak Mektebi; 1 vardır.³⁷¹

1893 tarihinde öğrenci toplamı 103'tür. Ders yılının başından sonuna kadar kayıt yaptıran 47 öğrencidir. Ders yılı sonuna kadar bir nedenle okuldan ayrılan öğrenci sayısı

³⁶⁵ Anadolu, 24 Temmuz 1927.

³⁶⁶ H.Şahin, 243.

³⁶⁷ Şemsettin Samî, Kâmusu'l, Âlâm, c:5, Kaşgar Neşriyat, Ankara,1996, s. 376.

³⁶⁸ Yurt Ansiklopedisi, s.542.

³⁶⁹ Aydın Vilâyeti Salnamesi R. 1307-H.1308,(Çev... İ. Cavid), s.406.

³⁷⁰ Yurt Ansiklopedisi, s.542.

³⁷¹ Aydın Vilâyeti Salnamesi H.1325 (M.1908), s.336.

10'dur. Sınavla diploma alan öğrenci 14, sınav sonrası 1895–1896 ders yılına kalan öğrenci sayısı 126'dır. Memur ve öğretmen sayısı 3 ve açılış yılı ise 1887'dir³⁷²

1908 yılında Kula Kaza'sının Makatib-i İbtidaiyye, (İlkokul): Baş Öğretmeni Osman Efendi'dir. İkinci Öğretmeni Süleyman Efendi, Üçüncü Öğretmeni, Süleyman Efendi, Sabık Kapı Okulu Öğretmeni Ali, İkinci Öğretmeni Ahmet Efendi, Üçüncü Öğretmeni Hüsnü Efendi ve Çırak Okulu Hafız Efendi'dir. Kula'da, 1908 yılında Mekatib-i Rüştî (Ortaokul): Başöğretmen Ahmet Nuri Efendi, İkinci Öğretmen Mustafa Efendi, Üçüncü Öğretmen Ahmet Hamdi Efendi ve Rika Öğretmeni İsmail Efendi'dir. Toplam öğrenci sayısı 121'dir.³⁷³

Milli Mücadele yıllarında Reşat Çil henüz çocuk yaşlarda iken buradaki eğitimi anlatırken şunlara değinmiştir; ilkokulda iltimaslıların okuyacağı hazırlık ilkokulunun varlığından söz etmiştir. Yalnız burada ilkokul yaşına gelmeden eğitim-öğretim yapıldığına ve daha sonra ilkokula başlandığından bahsetmiştir.. Bu yıllarda İlkokul altı yıldır. Eğer hazırlık okunmazsa yedi yıla çıkmaktadır. Okulların şubeleri vardır. Bunlar; devriye ala 1, devriye ala 2, devriye mutavassıta 1, devriye mutavassıta 2, devriye âliye 1 ve devriye âliye 2 olmak üzere altı yılda tamamlanmaktadır.³⁷⁴

b. Gayr-ı Müslim Okulları

1326 (1908) Aydın Vilâyeti Salnamesine göre Kula Gayr-ı Müslim Okulu

Nev-i Mekteb	Alanı	Öğretmen	Öğrenci Sayısı
Rum Erkek Mektebi	İlkokul	2	180
Rum Erkek Mektebi	Ortaokul	3	107
Rum Kız Mektebi	İlk ve ortaokul	2	50

Kaynak: *Aydın Vilâyeti Salnamesi H.1326(M.1908)*, s.4.

1908 Aydın Vilâyeti Salnamesine göre yukarıdaki tablodan da anlaşılabacağı üzere 3 adet Rum Okulu bulunmaktadır. Bu okullarda toplam 7 öğretmen görev yapmaktadır. Ayrıca toplam 337 öğrenci eğitim görmektedir.³⁷⁵ 1913–1914 yıllarında öğretmenler içerisinde erkek 14, kız öğretmen 2'dir. Öğrencilerde ise, erkek 636, kız 134'tür. Okula devam etmeyen erkekler 861, kızlar ise 786'dır. Zorunlu eğitim çağındakiler 1497'dir, kız mevcudu ise 920'dir.³⁷⁶ 19.yy Osmanlı Devleti'nin siyasî, ekonomik ve askeri yönden

³⁷² **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839–1924**, Başbakanlık İstatistik Enstitüsü Tarihi İstatistikler Dizisi, cilt:6, Ankara, 2000, s.79.

³⁷³ **Aydın Vilâyeti Salnamesi**, H.1325(M.1908) s.3.

³⁷⁴ Reşat Çil ile İzmir'de Ela Çil tarafından yapılan söyleşi, 13 Mayıs 2002

³⁷⁵ **Aydın Vilâyeti Salnamesi H.1325 (M.1908)**, s.4.

³⁷⁶ **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839–1924**, s.191.

çöküşe geçtiği dönemdir. Birinci Dünya Savaşı sonunda 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondros Mütarekesi ile birlikte fiilen ve resmen savaş kaybedilmiştir. Bu antlaşmayla Türk milleti olumsuz yönde etkilemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri Anadolu'yu bir bir işgal etmişlerdir. Mustafa Kemal önderliğinde Samsun’da Milli Mücadele başlatılmıştır. 1918 yılına ait bir haritaya göre, Kula kazasında 2 tane Rum okulunun varlığından söz edilmektedir.³⁷⁷

2. Cumhuriyet Döneminde Kula’da Eğitim

a. Kula’da İlk ve Orta Öğretim

1926-1927 yıllarında Kula’daki ilkokullarda öğrenci sayısı ve istatistiği

Mektep	Karma	11	
	Toplam	11	
Dershane Sayısı		31	
Geçen Seneden Kalan ve Sene Başındaki Derslerde Öğrenci Mevcudu	Sınıf	Cinsiyet	
		E	K
	1	349	-
	2	219	-
	3	263	-
	4	155	-
	5	97	-
	Toplam	1.083	-
Sene İçerisinde Giren Öğrenci Sayısı	Kayıt Yaptıran	331	-
	Toplam	331	-

Kaynak: *T.C. Maarif Vekaleti 1926-27 İstatistik Yıllığı Cilt:4, Devlet Matbaası, 1929, s.92.*

³⁷⁷ Ülker, “Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilâyeti’nin Nüfusuna Dair Bir Belge” **Tarih İncelemeleri Dergisi Sayı:5**, ss. 24-27; İşte bu dönemde Aydın Vilayeti'nin nüfusuna dair numarasız bir belge, bu döneme ait en son istatistiklerden yararlanılarak hazırlanmıştır. Ayrıca bu belge üzerinde Aydın Vilayeti'nin bir haritası çizilmiş olup, harita bu vilayete bağlı yerlerin km² olarak yüzölçümü, nüfusları okulları ve mabet sayıları gösterilmiştir. bu belge M.İbnü'l Cemal Ragıp tarafından hazırlanmıştır. burada kullanılan bilgilerin tahmini olarak 1917 Türk istatistikleri kullanılmıştır. Ama belgenin hazırlanması çok önemli bir husustur, çünkü Yunan kuvvetlerinin hakim olduğu bir bölgede büyük gayretle bu çalışmanın yapıldığı aşikardır.

1926–1927 yıllarında 11 karma mektep vardır. Bu mektepler genelde 1 ve 3 dershanelidir. Toplamda ise 1.083 öğrenci bulunmaktadır. Kız öğrenciler henüz okullara gönderilmemektedir.³⁷⁸ Bu ancak 1930'lu yıllardan sonra yaygınlaşacaktır.

1926–27 yıllarına ait Kula merkez kazasında resmi ilkokullara devam eden öğrencilerin genel sınav sonuçları

		Cinsiyet	
		E	K
Sınavda	Geçenler	674	-
	Bitirme Sınavlarında Kalanlar	21	-
	Dönenler	420	-
	Toplam	1.115	-
Bitirme	Geçenler	20	-
	Dönenler	1	-
	Toplam	21	-

Kaynak: *T.C. Maarif Vekâleti 1926–27 İstatistik Yıllığı Cilt:4, Devlet Matbaası, 1929, s.116.*

Toplamda 1.115 öğrenci bulunmaktadır. Fakat burada dikkatimizi çeken bir şey de kız öğrencilerin sayısının verilmemiş olmasıdır. Henüz o yıllarda Müslüman kız öğrencileri okula gönderme anlayışı Anadolu’da yaygın olmadığı için kız öğrenci yoktur.³⁷⁹

Yeni Türk Devleti kurulunca, yazı ve eğitimin ayrıcalıklı kesimin tekeline çıkarılıp yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Halkın çağdaş bir toplum meydana getirebilmesi isteği, alfabede değişikliği zorunlu kılmıştır. 1 Kasım 1928 tarihinde TBMM tarafından yeni Türk harfleri kabul edilmiştir. Yeni Türk harflerinin kabulü ile birlikte bütün yurtda eğitim seferberliği başlatılmıştır.³⁸⁰

İşte bu eğitim seferberliği çerçevesince, Manisa Vilâyetinde, 1928 senesi içinde 1 yatılı orta mektep, 193 ilkokul vardır. Bu okullarda 370 öğretmen görev yaparken, 12.409 öğrenci öğrenim görmektedir.³⁸¹

Kula’nın en yüksek yerinde kurulmuş olan Zafer İlkokulu, Rumlardan kalma en eski okuldur. 16 Eylül 1923 tarihinde Türk Okulu olarak Eğitim öğretime açılmıştır.

³⁷⁸ *T.C. Maarif Vekâleti 1926–27 İstatistik Yıllığı Cilt:4, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, s.92.*

³⁷⁹ *T.C. Maarif Vekâleti 1926–27 İstatistik Yıllığı Cilt:4, s.116.*

³⁸⁰ Kocatürk, s.334.

³⁸¹ *Anadolu*, 12 Eylül 1928.

1927 yılında Manisa ili genelinde 246 öğretmen vardır. Bu öğretmenlerden 39'u Kula'da görev yapmaktadır. Daha sonraki yıllarda başöğretmen unvanında artış gözlenmiş ve 8'e çıkmıştır.³⁸²

Kula'da 1926–27 yıllarına ait resmi ilk mekteplerin öğretmen durumları

Cinsiyet			E	K
Geçen Seneki Öğretmen Mevcudu	Asil	Asil	10	-
		Yardımcı	19	-
		Ayrılmış	1	-
		Toplam	30	-
Yıl İçinde Mesleği Bırakanlar	Bazı Sebeplerle	Öğretmen Okulu Mezunu	1	-
		Diğerleri	-	-
	Toplam	Öğretmen Okulu Mezunu	1	-
		Diğerleri	-	-
Mevcut Çalışanların Alanları	Yüksek Okullar		2	-
	Öğretmen Okulu Mezunları		2	-
	Diğer Okullar		25	-
	Toplam		29	-

Kaynak: *T.C. Maarif Vekâleti 1926–27 İstatistik Yıllığı Cilt:4, Devlet Matbaası, 1929, s.70.*

Bu yılda toplam öğretmen sayısı 30'dur. Ayrıca Kadın öğretmen bulunmaması da dikkatimizi çekmiştir.³⁸³

³⁸²T.C. Manisa Vilayeti Hakkında..., s.227–296.

³⁸³T.C. Maarif Vekâleti 1926–27 İstatistik Yıllığı Cilt:4, s.70.

1934–35 yılları arası Kula Kazası resmi ilkokullar, sınıf ve dershaneler

Sınıf kuruluşu üzerine okul sayısı		3 sınıflı okullar	1
		5 sınıflı okullar	1
		Toplam	2
Şubeleri olan sınıfların şube sayısına göre ayrılışları	I	1 şubesi olan okullar	1
		2 şubesi olan okullar	1
Sınıf	II	2 şubesi olan okullar	1
	III	2 şubesi olan okullar	1
	IV	2 şubesi olan okullar	1
Dershane üzerine okulların ayrılışları		4 dershaneli okullar	1
		6–10 dershaneli okullar	1
Okulların öğretmen sayısına göre ayrılışları		4 öğretmenli okullar	1
		10 ve daha fazla öğretmenli okullar	1

Kaynak: **Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Kültür İstatistiği No: 81**, Köyhocasısı Matbaası, Ankara (Basım Tarihi Yok), s.24.

Yukarıdaki tabloda 1934–35 yıllarındaki, sınıf şube sayıları, öğretmen sayılarına göre okulların ayrılışı ve sınıf sayılarına göre okullarla ilgili bilgiler verilmiştir.³⁸⁴

³⁸⁴ **Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Kültür İstatistiği No: 81**, Köyhocasısı Matbaası, Ankara, (Basım Tarihi Yok), s.24.

1934–35 yılları arası Kula ve köyleri resmi ilkokulların sınıf ve dershaneleri

Sınıf kuruluşu üzerine okul sayısı	1 sınıflı okullar	1
	3 sınıflı okullar	8
	4 sınıflı okullar	1
	Toplam	10
Dershane üzerine okulların ayrılışları	1 dershaneli okullar	9
	4 dershaneli okullar	1
Okulların öğretmen sayısına göre ayrılışları	1 öğretmenli okullar	9
	4 öğretmenli okullar	1
	Öğretmenin üstünde 3 sınıf olan okullar	8

Kaynak: **Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Kültür İstatistiği No: 81, Köyhocas**
Matbaası, Ankara (Basım Tarihi Yok), ss.24–25.

1934–35 yılına ait bu tabloda sınıf kuruluşuna göre okul sayısına bakacak olursak: 1 sınıflı okul sayısı 1, 3 sınıflı okul sayısı 8, 4 sınıflı okul sayısı 1 toplamda 10 tane okul vardır. Dershane sayısına göre, 1 dershaneli okul 9 tane, 4 dershaneli okullar 1 tanedir. Okulların öğretmen sayılarına göre ayrılışları ise, 1 öğretmenli okullardan 9 tane, 4 öğretmenli okullardan 1 tane ve öğretmenin üstünde 3 sınıf olan okullar 8 tanedir.

1934–1935 yılları arasındaki resmi gündüz ilkokullarının öğrenci durumları

Cinsiyet		E	K	Toplam
Bir yıl içinde birinci sınıflara yeniden giren öğrencilerin sayısı		116	49	165
Bir yıl içinde okuldan tamamen ayrılan öğrenci sayıları	Ölümden	1	1	2
	Hastalıktan	3	1	4
	Öğrenimini bıraktığından	2	-	2
	Toplam	6	2	8
Sınav	Birinci Sınıfta	157	64	221
Genel Toplam		285	117	402

Kaynak: **Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Kültür İstatistiği No: 81, Köyhocas**
Matbaası, Ankara (Basım Tarihi Yok), s 104.

Yine 1934–35 yıllarında okula yeni kayıt yaptıran kız öğrenciler 49, erkek öğrenciler 116 ve toplamda 165 öğrenci kayıt olmuştur. Bu yıl içinde okuldan ayrılanların sayısı toplam 8'dir.

Kula'da 1934–35 yılları arasında resmi gündüz ilkokullarının öğrenci durumları

Cinsiyet	E	K	Toplam
Okulda bulunduğu köy ve bölgede öğrenim çağındaki çocuklar sayısı	805	655	1.460
Bir yıl içinde birinci sınıflara yeniden giren öğrencilerin sayısı	152	63	215
Ölümünden	2	1	3
Hastalıktan	5	3	8
Öğrenim çağını bitirdiğinden	23	12	35
Öğrenimi bıraktığından	18	19	37
Tutar	48	35	83
Birinci Sınıfta	261	104	365
Toplam	1.314	892	2.206

Kaynak: *Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Kültür İstatistiği No: 81, Köyhocas Matbaası, Ankara (Basım Tarihi Yok), s.104.*

Yukarıdaki tablo, bu yıllarda bölgede toplam 1460 öğrenci bulunduğundan söz etmiştir. Ayrıca öğrencilerin çeşitli hastalıklardan, kaza sonucu ölümlerinden bahsetmektedir. Eğitim esnasındaki durumlarıyla ilgili çeşitli bilgiler vermektedir.³⁸⁵

Akşam gazetesinin 15 Ağustos 1926 tarihli yazısında, orta mektebinin 1923 yılında açıldığı belirtilmiştir. Ayrıca okul müdürü Refik Yıldırım Bey olmuştur. İlk sene sekiz öğrenci mezun olmuştur. Diğer sınıfların da oldukça kalabalık olduğu belirtilmiş, sayıları verilmemiştir.³⁸⁶

3. Okuma Yazma Kursları ve Millet Mektepleri

Yeni Türk Devleti'nde, Cumhuriyet'in ilânından sonra ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine ulaştırmak için birçok yenilik yapılmıştır. Bunlardan bir tanesi de 1928 yılındaki Lâtin Harfleri'nin kabulüdür. Bununla beraber ülkenin her yerinde okuma yazma seferberlikleri başlamış, millet mektepleri açılmıştır. Yeni Türk harflerinin kabulüyle iş

³⁸⁵ Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Kültür İstatistiği No: 81, s.104.

³⁸⁶ Akşam, 15 Ağustos 1926.

kökten çözüme kavuşmamıştır. Aksine yarış asıl bundan sonra başlamaktadır. Çünkü Türk harflerinin kabulüyle tüm yurdu mektebe dönüştürecek bir seferberlik başlayacaktır. En üst yöneticiden halka kadar herkes şevkle yapılan çalışmalara katılmış ve canla başla çalışarak örnek birer mücadele örneği vermişlerdir.³⁸⁷

Millet Mekteplerini belli bir ülkeden alıp uygulanmamıştır. Halk Eğitim çalışmaları hakkında yoğun çabalar, ABD’den 1924 yılında Türkiye’ye davet edilen Prof. Dr. John Dewey’in raporunda görülmektedir. Dewey, yazmış olduğu raporda, ülkenin ileriye götürülmesi cumhuriyetin gelişmesi, halkın mutlu ve refah yaşama kavuşması için, sosyal yaşam ürünlerinden yoksun kalmış olan köylülerin cemaat hayatının merkezini oluşturması gerekliliği üzerinde durmuştur. Halk Eğitim çalışmalarını başarıyla uygulayıp, ülkede istenilen düzeyde ekonomik düzeyi gerçekleştiren Danimarka Halk Mektepleri bizim için esin kaynağı olmuştur. Kısaca Millet Mektepleri harf devriminden sonra Türkiye şartlarına uygun ve diğer devletlerdeki “Halk Eğitim” çalışmalarından esinlenmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.³⁸⁸

1 Kasım 1928’de gerçekleştirilen Harf İnkılâbından sonra açılan Millet Mektepleri 1 Ocak 1928’de Manisa’da faaliyete geçmiştir. Millet mekteplerinde Arap harflerini bilenlere 92, bilmeyenlere 284 olmak üzere toplam 476 dersane açılmış olup, buralarda 5022 kadın 18817 erkek öğrenim görmüştür. Yeni Türk harflerinin öğretilmesi için maddî destek mahalli idareler tarafından sağlanmış, hatta bölgelerde Millet Mektepleri için seyyar okullar kurulmuştur. Hatta bu okullara Umumî Meclisten Belediyeden, Ticaret ve Ziraat odalarından destek alınması için görüşme yapılmıştır.³⁸⁹

Kula’daki camii ve mescitlerin imam hatip ve müezzinlerinin, Zafer Mektebinde açılan yeni Türk harflerini okuma yazma kursuna katılmalarını bildiren 24.8.1928 tarihli bir tebligat yayınlamıştır. Ailelerin yeni Türk harflerini okuyup yazması Diyanet İşleri Başkanlığı’nın görevidir. Bu kursa katılacak kişilerin yanlarında kalem, defter ve tebeşir bulundurmaları gerektiğini söylemektedir.³⁹⁰

Okuma yazma seferberliğinin basına yansımalarına bakacak olursak; Ocak 1929 tarihli sayısında İkdâm Gazetesi’nde başlık olarak: “*Seferberlik bitti, bugün memlekette cehaletle harp başlıyor*” diyordu. Ardından; “*İstanbul’da dört ay sonra okuma- yazma*

³⁸⁷Mustafa Şahin, **Millet Mektepleri (İzmir Örneği)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, , İzmir, 1990, s.33.

³⁸⁸M.Şahin, s.33.

³⁸⁹Yenice, s.157.

³⁹⁰BCA., Belge No: 51.131.087.

bilmeyen tek bir fert kalmayacaktır. Cehalete karşı açılan seferberlik bugün öğleden sonra bitiyor. Saat altıda harbe başlıyoruz.” diyerek gazeteye demeç vererek etkili olan kişi İstanbul Milli Eğitim Müdürü Haydar Bey’dir.³⁹¹ Burada harpten kastettiği önemli olanın yeni harfleri kabul etmek değil, halka nasıl benimsetmek olduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

Kula’da okuma yazama kurslarına 1928–1929 yıllarında 230 kadın, 560 erkek devam etmiş, 120 kadın 450 erkek diploma almıştır. 1929-1930’da 181 kadın, 636 erkek devam etmiş, 44 kadın 308 erkek diploma almıştır. 1930-1931’de 91 kadın, 401 erkek devam etmiş, bunlardan 41 kadın 274 erkek diploma almıştır. Toplamda, 3 senede 502 kadın, 1597 erkekten 205 kadın 1032 erkek diploma almayı hak kazanmıştır. 1035 kaynakta dersane ismi belirtilmektedir.

Millet Mektepleri 1 Ocak 1929 yılında, yeni harflerin kabulünden hemen sonra halka yeni harfleri öğretmek için açılmıştır. Millet Mekteplerinin 1929 yılındaki öğrenci miktarı hakkında eğitim amirliğine şu bilgiler gelmiştir.³⁹² Kula millet mekteplerinden, 1928- 1929 ders senesinde 230 kadın, 560 erkek öğrenci devam ederek bunlardan 120 kadın 450 erkek yararlanmıştır.

Millet Mektepleri, 1928 sonu ve 1929’daki ilk heyecanını yavaş yavaş yitirmiştir. Teşkilâtı ve sorumluları 1931’de basından da ince fakat yerinde eleştiriler görmeye başlamıştır. Anadolu gazetesinin konuya ilişkin getirmiş olduğu eleştiride, Türk milletinin bir işe başlarken büyük heyecanla başlayıp sonradan yavaş yavaş bu heyecanın söndüğünden bahsetmekte ve bütün bir yıl boyunca millet mektepleri sınıflarının boş olduğunu söylemektedir.³⁹³

1932 yılında Kula Kaza merkezinde 2 mektep vardır. Bunların 16 öğretmeni mevcuttur. Bu mekteplere 187 kız ve 389 erkek öğrenci gelmektedir. Kula’da adı geçen köylerde 10 mektep ve 11 öğretmeni vardır. Bu mekteplere 165 kız ve 344 erkek öğrenci gelmektedir.³⁹⁴

1932 yılında Manisa vilâyet merkezinde bir orta mektep ve vilâyet merkeziyle birlikte kazalar ve köylerinde 144 mektep 364 öğretmen 5662 kız 9659 erkek öğrenci mevcuttur. İlk mekteplerin öğretmen ve öğrenci adedi kazalar itibarıyla Kula’da şöyledir:

---

³⁹¹M.Şahin, s.112.

³⁹²Yenice, s.159.

³⁹³M.Şahin, s.117.

³⁹⁴T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.227–296.

Kula merkez kazasında 2 mektep, 16 öğretmen 389 erkek öğrenci, 187 kız öğrenci olmak üzere 576 öğrenci bulunmaktadır. Kula'nın köylerinde ise; 10 mektep, 11 öğretmen, 344 erkek öğrenci, 165 kız öğrenci olmak üzere 509 öğrenci vardır.³⁹⁵

1932 tarihinde Selendi Nahiyesi'nde ise, bir kaza sonucu okul yanmıştır. Nahiye merkezindeki mektebin, tekrar kullanıma açılmasına yönelik nahiye halkı her türlü fedakârlığı göstermiştir ve gerekli yardımları yapmışlardır.³⁹⁶

Manisa ve köylerinde yatılı mekteplerin açılacağı duyurulmuştur.³⁹⁷ 1933 yılında Manisa'nın bazı köylerinde “*Köy Yatılı Mektepleri*” açılıyordu. Bu okullar yatılı olup, çevre köylerden gelen çocuklar burada kalıyor ve ilkokul eğitimi görüyorlardı. Bu okullardan bir tanesi de Kula'nın Selendi bucağında 1933'te yapılmaya başlanmıştır.³⁹⁸

1933 yılında Kula'da 2 ilkokul olup, ihtiyaca cevap vermediği, 7000 öğrencinin açıkta olduğu belirtilmektedir.³⁹⁹ Millet Mektepleri, sadece Manisa Vilâyetinde değil tüm ülkede yeni Türk harflerinin öğretilmesinde önemli bir görev üstlenmiştir.

a. Yeni Türk Harflerine Geçiş

1928 yılının Eylül ayı ortalarına doğru, Manisa vilâyetine “Maarif Vekâleti”nden gelen telgrafla, yeni harflerin öğretiminin bakanlıkça organize edileceği bildirilmiştir. Bunun üzerine dönemin Manisa milletvekilleri, “*Türk harfleri hakkındaki faaliyetleri tetkik etmek üzere, atıdaki muntıkaları taksim etmişlerdir. Kasaba, Akhisar, Kırkağaç, Soma kazalarına, Dr. Saim ve Kani Beyler, Eşme, Kula, Alaşehir; kazalarına Bahri, Akif ve Yaşar Beyler, Salihli, Demirci, Gördes kazalarına Mustafa Fevzi, Kemal ve Osman Beyler, Manisa muntıkası da Heyet-i Umumîye'ce tetkik olunacaktır*”⁴⁰⁰ diyerek görev paylaşımı yapmışlardır.

1928 yılı ekim ayının başlarında, Kula Kazasında, kurs merkezi Türk Ocağıdır. Ayrıca kazada görev yapan jandarmalar içinde bir kurs tertip edilmiştir. Kula'nın köyleri için kazada beş ayrı mahallede kurslar açılmıştır.⁴⁰¹

³⁹⁵ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., s.67.

³⁹⁶ Anadolu, 6 Haziran, 1932.

³⁹⁷ Anadolu, 2 Mayıs 1933.

³⁹⁸ Hakkı Uyar, Cumhuriyet Döneminde Manisa'da Eğitim (1923–1950), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DEÜ, AİİTE, İzmir, 1993, s. 20.

³⁹⁹ Anadolu, 19 Ekim 1933.

⁴⁰⁰ Anadolu, 14 Eylül 1928.

⁴⁰¹ Anadolu, 7 Ekim 1928.

Yeni Türk harflerine geçiş aşamasında, ülkenin birçok yerinde eski harflerin kaldırılmasını istemeyenler veyahut ortalığı karıştırmak isteyen çeşitli gruplar tarafından bu süreç suiistimal edilmiştir. Bunlardan birisi de 14.1.1929 günü Kula’da yaşanmıştır. Olay şöyledir: Kula’da arşı Camii karşısındaki bir dkknın duvarına Türk harfleri aleyhinde ve Kur’an’dan bahis ve Süleyman Nuri imzalı bir beyannamenin yapıştırıldığı görülmüştür. Bu beyannamedeki yazının araştırılmasından sonra Kunduracı oğlu Kamil’in yazısına benzemesi nedeniyle adliyeye sevk edilmiştir. Bu olay Manisa vilâyetine de bildirilmiştir. Bu olaydaki yazıda aynen şunlar yazmaktadır: “Biz yeni yazıyı okuyacak olursak hiçbir vakit adam olamayız. Eğer Kur’an-ı Kerim okuyacak olursak her milletten üstün oluruz ve Allah bize iyi kıymet verir ve herhangi bir millet çıkarsa biz hepsinin üzerine çıkarız. Biz bu yeni çıkanları bırakalım, eskisi gibi namazda Kuran’ı okuyalım Allah’a dua edelim. Mustafa Kemal şöyledir; bizi her işe sokan odur. Millet okullarımızı başınıza toplayınız her işe merak vermeyiniz Allah’a dua ediniz. Allah’ı unutmayınız. Allah sizin karnınızdaki gibi verir Kur’an-ı Kerim’i her zaman akıllarınızdan çıkarmayınız.”⁴⁰² Yeni Türk harflerine yeni geilmişken böyle tepkilerin olması gayet doğalıdır. Çünkü halka bir anda yeniliklerin hepsini kabul ettirilemezdi. Yine bu olaya benzer bir olay Bursa’da yaşanmıştır.

b. Halk Okuma Odaları ve Halk Evleri

1933–1934 yıllarında, Manisa’da şehirlerde 19, köylerde 103, toplam 122 halk okuma odası vardı.⁴⁰³

1933–34 yıllarında Kula’da Halk Okuma Odalarının, şehir ve köy itibarıyla adedi

Okuma Odalarının Adedi		
şehirlerde	Köylerde	Toplam
1	8	9

Kaynak: *Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1933-34, Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği*, Neşriyat No: 60, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, s.6.

1933–34 yıllarında tablodan da anlaşılaı üzere Kula merkezde 1 köylerinde 8 olmak üzere toplam 9 halk okuma odası vardır.⁴⁰⁴

⁴⁰²BCA., Belge No: 03.010.000.010.266.831–03.010.000.010.266.832.

⁴⁰³ Uyar, s.40.

⁴⁰⁴Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1933–34, Halk Okuma Odaları ve Umumi Kütüphaneler İstatistiği, Neşriyat No:60, Devlet Matbaası, İstanbul ,1935, s.6.

1933–34 yılları itibarıyla Kula'nın Halk Okuma Odalarının kitap ve mecmua mevcudu ile kitapların ilim zümreleri itibarıyla ayrılışları

Bir sene zarfında yeniden giren kitap adedi				Haziran başlarında kütüphanelerdeki kitapların dillere göre mevcudu		
				Türk Lirası		
Hükümet tarafından ücretsiz verilen	Satın alma şartıyla	Bağışlamak suretiyle	Toplam	Türk Harfleriyle	Arap Harfleriyle	Toplam
37	-	125	162	294	153	447

Kaynak: *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1933–34, Halk Okuma Odaları ve Umumî Kütüphaneler İstatistiği*, Neşriyat No: 60, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, s.14.

Halk okuma odalarına hükümet tarafından verilen kitap 37, Bağışlanan kitap sayısı ise 125, Türk harfleriyle olan 294 ve Arap harfleriyle olan kitap sayısı 153'tür. Toplamda kitap sayısı ise 447'dir.⁴⁰⁵

Kula'nın 20 Ekim 1935 tarihli nüfus sayımında şehir ve köyler itibarıyla okuma- yazma bilen ve bilmeyenlerin miktarı ve yüzde oranları

İdarî Taksimat	Cinsiyet	Okuma ve yazma bilen	Yalnız okuma bilen %	Bilmeyen	Toplam	Bilen %	Bilmeyen %
Kula, Şehir Merkezi	Erkek	1.557	15	2.424	3.996	39.3	60.7
	Kadın	588	11	4.018	4.617	13.0	87.0
	Toplam	2.145	26	6.442	8.613	25.2	74.8
Kula, Nahiye ve Köyleri	Erkek	1.359	20	10.035	11.414	12.1	87.9
	Kadın	183	4	12.026	12.213	1.5	98.5
	Toplam	1.542	24	22.061	23.627	6.6	93.4

Kaynak: Kaynak: *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1933–34, Halk Okuma Odaları ve Umumî Kütüphaneler İstatistiği*, Neşriyat No: 60, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, s.123.

⁴⁰⁵ *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1933–34, Halk Okuma Odaları ve Umumî Kütüphaneler İstatistiği*, s.14.

Halkın eski harflerden yeni harflere geçmesi çok kolay olmamıştır. Osmanlı döneminde halkın okuma yazma oranı çok düşüktür. Yeni harflere geçişle birlikte halk okuma odaları ve millet mektepleri açılarak halka yeni Türk harfleriyle okuma yazma öğretilmeye çalışılmıştır. Bu tarihlerde dahi okuma yazma bilmeyenlerin fazla olmasının sebebi halkın zaten işiyle gücüyle tarlada uğraşıyor olmasıdır. Bu yüzden bu açılan kurslar fazla rağbet görmemiştir. Görüldüğü üzere 1935'lerde, hala okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %60'lardadır.⁴⁰⁶

Halkevleri, 19 Şubat 1932 tarihinde kurulmuştur. Bu tarihte başta Ankara olmak üzere 14 ilde Halkevleri'nin açılış töreni yapılmıştır.⁴⁰⁷ Halkevleri açıldığı tarihten Demokrat Parti dönemine kadar organize ettiği sosyal etkinliklerle inkılapların yayılmasını ve benimsenmesini amaç edinmiştir.⁴⁰⁸ Açtıkları okuma yazma kursları ile halkın okuma yazma oranını arttırmışlardır. Dil tarih ve folklor alanlarında çalışmalar yapmışlarla sık sık adından söz ettirmiştir.⁴⁰⁹ Kısaca Halkevleri, Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin sosyal ve kültürel anlamda gelişmesine katkısı olmuştur. Cumhuriyetin getirdiği yeniliklerin halk tabanına ulaşmasını sağlamıştır.

Manisa Halkevi 24 Şubat 1933 tarihinde açılmıştır.⁴¹⁰ Kula'da 22 Şubat 1934 tarihinde açılmıştır.⁴¹¹ Manisa ilçeleri içerisinde ilk açılan Halkevi Kula Halkevi'dir. Açıldığı yıl ilde 9 kişiyle temsil hakkı kazanmıştır.⁴¹² Halkevleri 8 Ağustos 1951 tarihinde kapatıldı.⁴¹³ Daha sonraki yıllarda 1963'te tekrar açılan Halkevleri farklı bir statüde günümüze kadar devam etmiştir. 1980 darbesiyle tekrar kapatılmıştır. Son olarak 1987'den bu yana varlığını sürdürmektedir. Kula Halkevleri ile ilgili bilgiler çalışma alanının tarihlerini kapsamadığı için kısa ve özet bilgi vererek konuyu sonlandırıyoruz.

4.Eğitim Alanında Teşkilâtlanma ve Yardımlaşma

a. Muallimler Birliği

Kültürel hayatta rol oynayan kuruluşlardan biri de Muallim Birlikleridir. Öğretmenleri örgütleyen bu dernek, halkın kültür düzeyini yükseltmek amacıyla kurslar

⁴⁰⁶ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Genel Nüfus Sayımı, Manisa Vilâyeti 20 Ekim 1935, s.123.

⁴⁰⁷ Zeki Arıkan, "Halkevleri'nin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi" *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, VI/23 (1999), ss. 261,268.

⁴⁰⁸ Yavuz Özdemir- Elif Aktaş, "Halkevleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:45 Erzurum 2011. s.260.

⁴⁰⁹ Özdemir-Aktaş, s.261

⁴¹⁰ Uyar, s.64

⁴¹¹ Uyar, s.66.

⁴¹² Uyar, s.83

⁴¹³ Arıkan, Halkevleri, s.279.

düzenliyor, konferanslar veriyordu. Manisa'nın merkezinde, Akhisar, Kırkağaç, Kula, Salihli ve Soma'da olmak üzere 6 Muallim Birliği vardı.⁴¹⁴

Muallimler Cemiyeti ilk olarak 10 Mart 1918 tarihinde İstanbul'da açılmıştır. Ülkenin birçok il ve ilçesinde açılan bu cemiyet daha sonra “*muallimler birliği*” adını almıştır.⁴¹⁵ 1926–27 yıllarında kazada Muallimler Birliği'nin varlığından söz edilmekle beraber başka bilgi verilmemiştir.⁴¹⁶ Muallimler Tasarruf ve Yardım Sandığı 1931 senesi ekim ayında oluşturulmuştur. Sandığın mevcudu 1000 lirayı aşmıştır. Kaza muallimleri 1933 borç senetlerinden birer tane satın almışlar, bu milli iktisat hareketinde Kula halkına rehber ve örnek olmuşlardır. Muallimler Birliği ile Muallimler Tasarruf ve Yardım Sandığı idare heyeti ile birleştirilmiş ve 24.4.1933'te yapılan seçim sonucunda başkanlığa Maarif memuru Fadıl Bey, sekreterliğe muallim Reşat Bey, veznedarlığa muallim Özdemir Bey, saymanlığa muallim Uğur Beyler seçilmişlerdir.⁴¹⁷

1933–34 yılları arasında Kula'da resmi gündüz okulları ve öğretmenlerin meslekî alanları

Kaza Adları	Yüksek Okullar		İlk Öğretmen		Orta ve Orta Dereceli Meslek Okulları		İlk		Yüksek Okullar		2sınıflı		4 sınıflı		5 sınıflı		6sınıflı	
	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	K	E	K	E	K	E
Kula Merkez Kazası	-	-	12	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-	10	2	-
Kula Köyleri	1	-	5	-	3	-	3	-	1	-	1	-	-	-	-	4	-	-

Kaynak: *Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1933-34 Muallimler İstatistiği*, Neşriyat No: 58, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, s.60.

⁴¹⁴Uyar, s.4.

⁴¹⁵Uyar, s.44.

⁴¹⁶1926–1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.928.

⁴¹⁷Anadolu, 28 Nisan 1933.

Yukarıdaki tabloda öğretmenlerin meslek alanları ve öğretmen sayıları verilmiştir.⁴¹⁸ Kula Muallimler Birliği'nin açılış tarihi bilinmemekle beraber, Anadolu Gazetesi'nde çıkan bir haberi aktarmak istiyorum. Kula Muallimler Birliği, Ekim 1933'te, Kula'da bulunan 5–6 tane çeşmenin 3 aydır akması ve kuyu sularının da içilemeyecek durumda olmasından dolayı ilçeye bir saat uzaklıktan ilkokul öğrencilerine su getirmek için 20 liraya bir “merkep” satın almışlardır. Zafer Okuluna hediye edilen merkebin bakımını Muallimler Birliği üstlenmiştir.⁴¹⁹

b . Okullardaki Kültürel Etkinlikler

Manisa'daki ilkokulların öğrencileri ve öğretmenleri birbirlerini ziyarete giderlerdi. Kulalı mekteplilerden Zafer Okulu dördüncü sınıf öğrencileri ve öğretmenleri Münir ve Başöğretmenleri Fadıl Beylerle birlikte 18.5.1933 Perşembe günü kamyonla Alaşehir'e bir seyahat yapmışlardır. Bu seyahat, demir yolu ve istasyon teşkilâtının, tren nakliyatının incelenmesi maksadıyla yapılmıştı. Kula'dan gelen mekteplileri, Alaşehir mektebi dördüncü sınıf öğrencileri ile öğretmen Safi ve Zeki Bey'ler şehir dışında karşılamışlardır. Alaşehirli öğrenciler yanlarına birer ikişer misafir almışlar, topluca mektebe gitmişlerdir. Mektepte bir müddet dinlendikten sonra misafirlerine Alaşehir çarşısını gezdirmişlerdir. Öğle yemeğinden sonra da öğrenciler yine topluca istasyona giderek incelemelerde bulunmuşlardır. Burada posta katarının geçişini seyretmişlerdir. Alaşehir mektebi öğrencisi, Kula'lı misafirlerini Alaşehir'in görülmeye değer yerlerini gezdirmiştir. Kulalı talebeler neşe içinde güzel bir gün geçirmişler ve gün sonunda tekrar Kula'ya dönmüşlerdir.⁴²⁰

B. Sağlık

1. Sağlık ve Temizlik Tesisleri

Sağlıkla ilgili önemli bilgilerden bir tanesi de 1926 yılında seyyar doktorların maaşının 150 lira olduğudur.⁴²¹ 1928 yılında kazada 10 yataklı bir hastane mevcuttur.⁴²² 1949 yılında kasabada 3 doktor, 1 eczane vardır. Umumî temizlik, 4 adet tek atlı araba, arazör, 4 amele, bir el arabası ile yapılır. Çöpler 500 m uzaklıkta yakılır. 1949'da kamuya ait

⁴¹⁸ Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1933–34 Muallimler İstatistiği, Neşriyat No:58, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935, s.60.

⁴¹⁹ Anadolu, 20. Ekim 1933; Uyar, s. 45.

⁴²⁰ Anadolu, 23 Mayıs 1933.

⁴²¹ Yenice, s.124.

⁴²² Anadolu, 25 Kanun Evvel 1928.

bir hamam, iki umumî havuz dizaynli, kükürt, karbonatlı kaplıca, kalevî teamülü maden suyu, seyyar bir fırın ve 2 tuvalet vardır.⁴²³

a. Hastane, Dispanserler ve Eczaneler

1923 yılında ilçede yazın ishal, dizanteri şekli, kışın ise zatüre ve zatülkasabat ve Gediz ve Selendi Çayı arasındaki alanda sıtma görülmektedir. Bu sebeple, Manisa İl Genel Meclisinde 23 Ocak 1923 tarihinde Mutasarrıf Hüseyin Aziz Bey başkanlığında bir toplantı yapılmıştır. Toplantıda, Hüseyin Aziz Bey konuşması sırasında Gördes, Kula ve Demirci kazalarına birer dispanser yapılmasını beyan etmiştir.⁴²⁴ Daha sonraki yıllarda Kula’ya sağlık binası yapılmıştır.

1926–27 yılları arasında ilçede 30 yataklı bir revir mevcuttur. Henüz hastane kurulmamıştır. Halka sağlık hizmeti bu revirden verilmektedir.⁴²⁵ 1927–28 yıllarında 10 yataklı belediye hastanesinin varlığından söz edilmektedir.⁴²⁶ Ege Tecim ve Endüstri Büyük Kılavuzunun Kula bölümünde, 5 yataklı bir muayenehane ve tedavi evinden söz edilmektedir.⁴²⁷ Kula’da belediye emrinde bir hasta muayenehanesi vardır. Hasta ayakta muayene ve tedavi edilir. Muhtacın ve köylünün yatmasına mahsus yatakları da mevcuttur. Aynı zamanda müteahhit Binbaşı Refik Bey’e ait bir de eczane vardır.⁴²⁸

b. Doktorlar, Ebe ve Başlıca Hastalıklar

Kula’da Milli Mücadele döneminde hastalıklardan bir tanesi de Lekeli Humma (Tifüs) hastalığıdır. İzmir gazetelerine baktığımızda 1334 (1918) yılında hastalığın Kula, İzmir, Aydın ve Denizli çevresinde yaygın olduğunu görüyoruz. Ayrıca 1335 (1919) tarihli habere göre Kula’da bu hastalıktan 3 kişi ölmüştür. 1336 ‘da ise 2 kişi daha bu hastalık sebebiyle ölmüştür. Daha sonraki yıllarda hastalık büyük oranda kontrol altına alındığı için haber olarak verilmemiştir.⁴²⁹

25 Ekim 1920 tarihinde Kula hapishanesinde lekeli humma hastalığından dolayı kiralama usulüyle tutulan odaların kira bedellerinin gönderildiği ve bu kiralanan yer için

⁴²³ İller Bankası Belediyeler Yıllığı c. 2, 1949, ss. 277–296.

⁴²⁴ Bilgi “Saruhan Sancağı’nın Son Mutasarrıfı: Hüseyin Aziz Akyürek”, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi, XX/1, İzmir, 2005, s. 12.

⁴²⁵ 1926–1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.928.

⁴²⁶ 1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.973.

⁴²⁷ Ege Tecim ve Endüstri Büyük Kılavuzu, İzmir, 1937, s. 629.

⁴²⁸ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, c. 2, 1949, ss. 277–296.

⁴²⁹ Anadolu, 3 Haziran 1918.

bedellerinin 335 kuruş olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu hastalıktan dolayı hükümet doktoruna büyük görev düşmüştür ve hapishanenin nakil ve sağlık kontrolü için şehri yüz on kuruş kiralama ücreti ile yerler tutulmuştur. Bunun için 335 kuruş Saruhan Sancağı'ndan karşılanacağı belirtilmiştir.⁴³⁰

1919 yılında Kula'nın Gölde Köyü'nde frengiye tutulanlar da vardır. Bunlardan birisi, Gediz muharebesinin meşhur mitralyöz çavuşudur. Ayrıca bunun haricinde bu hastalığa tutulan birkaç jandarma çavuşu ile köyde 10 ile 20 arası genç bulunmaktadır. Bu yüzyılda bu hastalığın tedavisi olmamasına karşı hastalığa tutulanlar çareyi tütsü yaptırmakta bulmuşlardır.⁴³¹ 1932 yılına ait mecmuaya göre, Kula'da bir hükümet bir belediye doktoru ve diplomalı bir belediye kabilesi mevcuttur. 1949 yılı bilgilerine göre Kula'da bir hükümet ve diplomalı bir belediye doktoru mevcuttur.⁴³²

C. Spor

Cumhuriyet devrine kadar, Türk sporunun dünya Miletlerinin çeşitli spor dallarındaki faaliyetlerinin yanında çok geri kaldığını söylemek mübalâğa olmaz. Bu devrede Türk gücünü temsil eden güreş sporunun dışında memleketimizde hemen hemen hiçbir spor kolunda başarılı bir çalışma görülmemiştir. Osmanlı devrinde, spor küçümsenmiş, zaman kaybindan başka bir şeye yaramayan, ciddî ve ağır başlı kişilerin uğraşmaması gereken bir faaliyet olarak görülmüştür. Bu görüşün ne kadar yanlış olduğunu zaman doğrulamıştır. Bir toplumun sosyal kültürel ve ekonomik yapısının temelini insan varlığının teşkil ettiği bilinmektedir. İnsanın beden ve ruh sağlığı tam olmadıkça bu temel zayıf kalacaktır. Dolayısıyla, sosyal kültürel ve ekonomik kalkınmada mümkün olmayacaktır. İnsanın beden ve ruh sağlığının kuvvetlenmesi ve gelişmesi için önem verilecek tek faaliyet sahası spordur. Kitle halinde sporla meşgul olmayan milletlerin cılız ve geri kalacakları muhakkaktır. Türk milletini çağdaş medenî milletler seviyesi üstüne çıkarmayı amaç bilen Mustafa Kemal Atatürk spor sahasında da Türk milletine ve Türk gençliğine önemli tavsiyeler vermiştir.⁴³³

Cumhuriyet öncesinde örgütsüz bir şekilde yapılan spor faaliyetleri, cumhuriyetin ilânından sonra yurt çapında yayılmaya başlamıştır. Fakat futbol kulüpleri ile birlikte

⁴³⁰BOA, Belge No: DH MB HPS 46-9.

⁴³¹Sada-yı Hak, 21 Şubat 1924.

⁴³²T.C. Manisa Vilayeti Hakkında..., s.286.

⁴³³Manisa Bölge Sporunda 50 Yıl 1923-1973, Yayınlayan: Manisa Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı, Karınca Matbaacılık ve Ticaret Koll, Şti. İzmir, 1973, s.16.

yaygın hale getirilmiştir.⁴³⁴ 31 Temmuz 1922 tarihinde Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı'nın kurulması ile spor faaliyetleri teşkilâtlı bir şekilde yürütölmeye başlanmıştır.⁴³⁵ Manisa spor kulübü de bu ittifaka 1930 yılında bağlanmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında spor kulüpleri, sportif çalışmaların yanında, halkın eğitim ve kültürüne katkıda bulunacak sosyal etkinliklerde bulunmuşlardır. Çeşitli branşlarda kulüpler oluşturmuşlardır. Bunlardan bazıları; futbol, voleybol, tenis ve binicilik oluşturmuştur. Bu sportif faaliyetlere genelde o şehrin idarî personeli ve CHP'nin himayesinde olan ve yöneticileri genellikle bulunduğu ilçenin memurlarından oluşan grupların desteğiyle bu kulüpler kurulmuştur.⁴³⁶ Bu çalışmalar doğrultusunda, Kula'da 1932–1933 yıllarında sadece Halkevi Spor Kulübü'nün adını görmekteyiz.⁴³⁷

1. Spor Kulüpleri

Bu dönemde spor ve kültürel faaliyetler genellikle CHP'nin öncülüğünde düzenlenmektedir. Bu sadece Kula'da değil tüm yurttta bu şekildedir.

1932 yılında, Kula'da Şafak Spor Kulübünün faaliyetleri şöyledir: Cumhuriyet Halk Fırkası ve yardımı altında bulunan Şafak Spor Kulübü çevresine yararlı olabilmek için her şeyi yapmaktadır. Kulüp başlangıçta memleketin fakir çocuklarını sünnet ettirmek için bir eşya piyangosu düzenlemiştir. Bu piyango hâsılatı ile sünnet düğünü yapılacaktır. Kulüp yöneticileri ve on iki kişiden oluşan iki grup halinde köylere gitmişler. Yaya olarak yapılan bu seyahatte birinci gruba kulüp başkanı öğretmen Ali Rıza, ikinci gruba ise genel sekreter öğretmen Mustafa Azmi Beyler başkanlık etmişlerdir. Gruplar, köy çocuklarına şeker ve lokum gibi hediyeler götürmüşler, hastalara ilâç dağıtmışlardır. Gençler, gittikleri köylerde köylünün menfaatleri için görüş alışverişinde bulunmuşlardır.⁴³⁸

Yine Nisan 1932'de Halk Fırkasına mensup gençlerden oluşan bir spor kısmı vardır. Geliştirilmesi düşünülmektedir.⁴³⁹ Buradan hareketle Kula'da, Gençler Birliği adında Halk Fırkası himayesinde bir birlik oluşturulmuştur. Bu birlik, yalnızca öğretmen ve beylerin değil, bütün gençlerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur.⁴⁴⁰ Temmuz 1932'de

---

⁴³⁴ Ayaz, s.166.

⁴³⁵ Kocatürk, s. 332.

⁴³⁶ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında..., ss. 227–296.

⁴³⁷ Ege Tecim ve Endüstri Büyük Klavuzu., s. 629.

⁴³⁸ Anadolu, 19 Mart, 1932.

⁴³⁹ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss. 227–296.

⁴⁴⁰ Anadolu, 7 Nisan 1932.

Göldeli Zade Enver Bey ve Mithat Beylerin uğraşları sonucu Halk Fırkası Gençler Birliği'nden ayrılmak suretiyle Şafak Spor kulübü adında yeni bir kulüp kurulmuştur.⁴⁴¹

Anadolu Gazetesi 10 Ocak 1933 Salı günkü nüshasında Kula'dan bir mektup aldıklarını ve Alaşehirli sporcularının, Kula Şafak Spor Kulübüyle maç yapmak için teklifte bulunduklarını Cuma günü geleceklerini ifade etmişlerdir. Fakat gelmedikleri belirtiliyor. Büyük bir mazeret sebebiyle gelemediklerini tahmin ederler ve en yakın zamanda karşılaşacaklarını umut ederler.⁴⁴² 1933 yılının Mayıs ayında, Kula'daki Şafak spor Kulübü'nün yıllık kongresi yapılır. Kulübe ait işler konuşulduktan sonra Milli Eğitim Müdürü Fadıl Bey söz alarak: “*Şafak kelimesi Acemce bir kelimedir. Bu Türklük cereyanına aykırıdır. Bunun için kulübün adını (Tan spor) koyalım bunu teklif ediyorum.*” Der ve teklif alkışlarla kabul edilir. Bundan sonra yeni idare heyeti seçimi yapılarak başkanlığına öğretmen Ali Rıza, genel sekreterliğe öğretmen Azmi, veznedarlığa Tahsin, idare memurluğuna İsmail Hakkı Beyler ve azalığa da Mehmet Bey seçilmiştir. Ali Rıza Bey, konuşmasında gençlere başarı dileklerini iletir.⁴⁴³

İlçede Tan Spor Kulübü tarafından fakir çocukları sünnet ettirebilmek için tertip edilen piyango çekilmiştir. Kulüp binasının önündeki kalabalık bir halk topluluğunun önünde çekilen piyangodan kazanan kişiler hediyeler almışlardır.⁴⁴⁴

Anadolu Gazetesi'nin 11 Temmuz 1933 tarihli haberine göre, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın himayesinde bulunan Tan Spor ile Gençler Birliği futbol kulüpleri arasında maç yapılmıştır. Bu maçı izleyenler arasında Tan Spor başkanı öğretmen Ali Rıza Bey de vardır. Sarı-Siyahlı Tan Spor'un 3-1'lik galibiyeti ile maç sona ermiştir.⁴⁴⁵ Yine Anadolu Gazetesi'nin 27 Ağustos 1933 tarihli sayısında, Kula'da Turan adında yeni bir kulübün kurulmak üzere olduğundan bahsedilmektedir. Bu kulübü diğer kulüplerle alâkası olmayanlar kurmaktadır. Bu kulüp C.H.F. himayesi haricinde kurulmuştur.⁴⁴⁶

Cumhuriyetin ilânından sonra Kula'da iki adet kulübün bulunduğunu bunların Kula Gençler Birliği ile Şafak Spor olduğunu görüyoruz. Bu dönemde bu iki kulüpte Kula'nın gençleri futbol oynamaktadır. Bunlar; Maşgar Ahmet, Hacı Efendilerin Nazif, Kara Sayıt, Ahmet Gürhan, Kula Mensucat'ın usta ve işçilerinden Medeni Bey, Jandarma Yüzbaşı Deveci İbrahim Bey, Vahab Mehmet, Çöte Ali, Desenci İbrahim, Ciğer Mehmet'dir. Şafak

⁴⁴¹ Anadolu, 14 Temmuz 1932.

⁴⁴² Anadolu, 7 Şubat 1933.

⁴⁴³ Anadolu, 23 Mayıs 1933.

⁴⁴⁴ Anadolu, 31 Mayıs 1933.

⁴⁴⁵ Anadolu, 11 Temmuz 1933.

⁴⁴⁶ Anadolu, 27 Ağustos 1933.

Sporun ilk kuruluş yıllarında başkanlığını öğretmen Ali Rıza Bey yapmıştır. Çok kıbar bir beyefendi olan bu zat, Kula'da futbolun gelişmesinde büyük katkıları olmuştur.⁴⁴⁷ Bu spor kulüplerinin varlığıyla Kula, Cumhuriyetin ilk on yılında sporda önemli bir yol katetmiştir.

2. Güreş

Güreş, Türk'ün milli sporudur. Tarihi belgeler, Orta Asya'daki göçebe hayatından beri güreşin Türk'ün yaşamında bulunduğunu kanıtlar. Türk güreşi, Osmanlı Devleti'nin son devrinde, Özellikle Sultan Abdülaziz döneminde büyük bir mesafe katetmiştir. Ancak futbol kadar yağlı güreş ilgi görmüştür. Bunlar arasında; Küçük Hasan(Hasan Işık), Filiz Mehmet, Hüseyin Efeoğlu, Himmet Çağılıcı, Mehmet Zorlu ve Celâl Kaptan gibi güreşçilerimiz Kırkpınar'da meydanlara çıkmıştır.⁴⁴⁸ Cumhuriyetin ilânından önce spor olarak halkın aklına sadece güreş gelmektedir. Bu anlayış, Cumhuriyetin ilanıyla yavaş yavaş değişmeye başlamıştır.

D. Dernekler

1926–27 Devlet Salnamesine göre Türk Tayyare Cemiyeti, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Himaye-i Etfâl Cemiyeti, Spor Birliği, Türk Ocağı, Muallimler Birliği, Ticaret Birliği ve Avcılar Birlikleri mevcuttur.⁴⁴⁹ Ayrıca 1908 yılında Osmanlı döneminde kurulan Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti de Kula'da şubesi bulunduğu için bunların içine koyabiliriz

1. Hilâl-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay)

Ortaçağ'da kabile ve bedevîlerde savaşta yaralananlara yardım etmek şerefli bir iş olarak kabul edilmiştir. Bu görüş İslâmiyet'te de vardır. Çünkü silâhları bıraktıktan sonra asker olarak değil, insan olarak yaşama hakkı olduğu savunulmuştur. Bunu zamanla Avrupalılar geliştirerek savaş esnasında düşman askerine bile yardım imkânına sahip olmuş

---

⁴⁴⁷H.Şahin, s.346.

⁴⁴⁸Ayaz, s.52.

⁴⁴⁹1926–1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.930.

ve çeşitli isimler altında kuruluşlar kurmuşlardır. Bunlardan bir tanesi de Salib-i Ahmer (Kızıl haç)'tır. Bugün dünyada popüler bir yardım kuruluşudur.⁴⁵⁰

19.yy'ın ikinci yarısı dünyada ve Osmanlı'da düşünce ve eylem yönünden birçok olayların, değişimlerin yaşandığı, kurum ve kuruluşların oluşturulduğu bir dönemdir. Tarihimizin bu dönemine bakıldığında; gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan düşünce ve uygulamaların, zaman geçirilmeden devletimiz ve insanımız tarafından benimsenerek uygulamaya konulmuştur.. Bunun en tipik misali Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'dir.⁴⁵¹

Hilâl-i Ahmer, İsveç hükümetinin daveti üzerine on altı devletin katılımı ile 22 Ağustos 1864'te imzalanan Cenevre Sözleşmesi uyarınca kurulan Salib-i Ahmer (Kızıl haç) teşkilâtının benzeri olarak Osmanlılar tarafından kurulan bir cemiyettir. Osmanlı Devleti, 5 Temmuz 1865'te Cenevre Sözleşmesi'ni imzalamıştır. Ancak ordularımızın Kızıl haç sembolünü kullanmak istememiştir.⁴⁵² Bunun yerine Hilâl-i Ahmer sembolünün kullanılması için girişimlerimiz sonuçsuz kalınca ilk başvuru Dr. Abdullah Bey⁴⁵³ tarafından yapılmıştır. Cemiyetin kurulması için bu sefer Sadrazam Mehmet Rüştü Paşa çalışmalara başlamış ve çalışmalar sonuç vermiştir. Cenevre Sözleşmesi gereğince ilk aşamada, 11 Haziran 1868 tarihinde yaralı askerlere yardım cemiyeti kuruldu. Ancak bu cemiyet, kendisinden beklenen çalışmaları ve faaliyetleri gerçekleştiremedi. Tarihimizde 93 harbi diye bilinen Osmanlı-Rus harbi devam ederken duyulan ihtiyaç üzerine, padişah I. Abdülhamit himayelerinde 14 Nisan 1877 tarihinde Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti kuruldu ve hızlı bir şekilde faaliyete geçti.⁴⁵⁴ Hilâl-i Ahmer, 1877–1878 Osmanlı-Rus Harbi boyunca önemli hizmetler gördü. Hilal-i Ahmer, cephe gerisinde dokuz seyyar hastane ile İstanbul'da dört hastane açarak 25.000'den fazla yaralı ve hasta askeri tedavi olmuştur. 1897'deki Türk- Yunan Harbi'ndeki iki hasta vapuru kiralayarak yaralı ve hasta askerleri İstanbul'a taşımıştır.⁴⁵⁵

---

⁴⁵⁰ Zuhale Aydın "Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1987, s.18.

⁴⁵¹ Aydın, s.34.

⁴⁵² Aydın, s.34.

⁴⁵³ Tıp tarihimizde Macarlı Dr. Abdullah Bey adı ile tanınan ve Müslüman olmadan önceki adı Karl Edward Hammerschmidt olan bu büyük bilim adamı 1800'de Viyana'da doğmuştur. İlk olarak hukuk sonra da tarım bilimleri öğrenimini görmüştür. Bundan sonra tıp bilimleri öğrenimini yaparak hekim olmuştur. Genellikle zooloji bilimi alanında önemli çalışmalar yaparak yeni bazı buluşlarla zoolojinin gelişmesine katkısı olmuştur. 1848'de Avusturya'nın Macaristan'ı işgal etmesiyle 30 arkadaşı ile birlikte Osmanlı Devleti'ne sığınmıştır. Kırım Savaşı'nda hekim olarak görev yapmış ve Gülhane ve Haydarpaşa Askeri hastanesinde çalışmıştır. Ülkemizde ilk olarak Jeoloji ve Mineroloji ile Doğa varlıkları müzesini kurmuş önemli bir bilim adamıdır.

⁴⁵⁴ Aydın, s.45.

⁴⁵⁵ İsmail Hacıfettahoğlu, **Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer**, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2007, s.12.

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti hilal amblemi Kızılhaç tarafından uzun süre kabul edilmedi. Nihayet 1897 Haziran ayında Londra’da toplanan milletlerarası VIII. Kızılhaç Konferansı’nda Dr. Besim Ömer Paşa’nın gayretleriyle Hilâl-i Ahmer’in amblem olarak Hilâli alması resmen kabul edildi. II. Meşrutiyetin ardından oluşan atmosfer içinde Hilâl-i Ahmer Cemiyeti güçlendirilerek yeniden teşkilâtlandırıldı. 20 Nisan 1911’de Hilâl-i Ahmer Genel Meclisi sadrazam İbrahim Hakkı Paşa’nın başkanlığında toplanarak, cemiyetin başkanlığına dış işleri bakanı Rıfat Paşa, Başkan vekilliklerine ise Prens Abbas Paşa ve Talat Bey getirildiler.⁴⁵⁶

Kurucuları ve yöneticileri çoğunlukla çağdaş eğitim alan seçkin kişilerden meydana gelen Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti ilkelerini, Osmanlı medeniyetinin esasını teşkil eden vakıf müessesesi ile ilkeleri ile birleştirerek oluşturmuştur. Faaliyetlerini, toplumda var olan yardımseverlik duygularını, hayır yapma arzularını çağdaş organizasyona dönüştürmüştür. Geleneksel yapı ve halkın inançlarıyla ters düşmeden, devletin siyasetine uygun olarak yürütmüştür. Cemiyet’in modern tıbbın tedavi usullerini sağlık hizmetlerinde uygulamıştır. Açtığı kampanyalar, sergiler, kurslar, okullar ve yaptığı yayınlar ile Osmanlının çağdaşlaşmasına çok önemli katkılarda bulunduğu kabul edilir. Dr. Besim Ömer Paşa’nın teşebbüsüyle 1912 yılı başında kurulan Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezi, cemiyet’in merkez binasında çalışmalarına başlamıştır. Hilâl-i Ahmer, Trablusgarp Savaşı’nda 3013 yaralı ve hastayı tedavi etti. Balkan Savaşı’nda çoğu 1.000 yataklı 15 Hilâl-i Ahmer hastanesi kurarak hizmet verdi. Gülnihal vapuru da hastane haline getirilerek yıllarca kullanıldı. Bu savaş dolayısıyla gelen göçmenlerin yerleştirilmesi, iaşelerinin temini ve savaş esirlerinin değişiminde çok önemli roller üslenmiştir. 20 Temmuz 1913 tarihinde Cemiyetin Hanımlar Merkezi tarafından Cağaloğlu’nda küçük bir evde Dar-üs Sına’a (Sanat Yurdu) açılarak hem kimsesiz çocukların istihdamı sağlandı, hem de burada yapılan, Türk milli motiflerinin hâkim olduğu el işleri sergilerle tanıtıldı. Bir müddet sonra Trabzon, Eskişehir, Aydın ve Halep gibi şehirlerde Hilâl-i Ahmer Hanımlar Merkezleri açıldı. Bu merkezler yurt dışında da açılmaya başlandı. Viyana’ya da açılan Hanımlar Merkezi’nin bir yıl içinde 26.000 Kron gibi önemli bir yardım topladığı kayıtlarda vardır.⁴⁵⁷

---

⁴⁵⁶ Aydın, s.45.

⁴⁵⁷ Hacıfettahoğlu, s.13.

Alaşehir'in Haziran 1920'de Yunanlılar tarafından işgali esnasında Heyet-i Hilâl-i Ahmer'e bağlı bulunduğu milletler arası sıfat ve vaziyetine güvenerek Alaşehir'de kalmış, doktorlar ve memurları Yunanlılar tarafından esir edilmiştir.⁴⁵⁸

Milli Mücadele döneminde, Hilâl-i Ahmer Cemiyeti'nin hastanesi Manisa Vilâyeti İlçelerinden sadece Akhisar'da bulunmaktadır. Kula'da yoktur. Akhisar'daki bu hastane de 15 Temmuz 1921 yılında Eskişehir'e taşındıktan sonra burada hizmet vermiştir.⁴⁵⁹

Ayrıca Anadolu'da Yunanlıların yaptıkları zulümler, bu zulümler karşısında Türk halkının çaresizliği, Kurtuluş Savaşı'nı anlatan birçok eserde yer almaktadır. İtilâf devletlerinin desteğiyle Yunanlılar zaman zaman Türk halkına yaptığı zulümlerde ileri gitmeleri karşısında duruma çözüm arayan devlet yetkilileri, Hilâl-i Ahmer-i bu olayları dünyaya duyurabilecek umut kaynağı olarak görmüşlerdir.⁴⁶⁰

Yunan işgali sonrası Hilâl-i Ahmer tarafından imdat ekipleri kurulmuştur. Büyük Taarruz sonrası Türk ordusunun zaferi ile birlikte Yunan birlikleri geri çekilmeye başlamıştır. Bu geri çekilme 9 Eylül 1922'de İzmir'in kurtuluşu ile sona ermiştir. Aslında asıl iş bundan sonra başlamıştır. Çünkü Yunanlılar, geri çekilirken her şeyi yakıp yıkmıştır ve bu bölgelerde acil yardıma ihtiyaç vardır. Hilâl-i Ahmer bu sebeple savaş sonrası sorunları çözmek için yine tüm olanaklarını kullanarak çeşitli imdat ekiplerini bölgeye göndermiştir. Bunlardan birisi de İzmir-Manisa imdat ekibidir. Hilâl-i Ahmer'in göndermiş olduğu ekibin bölgede başlattığı dikkatli bir çalışma sonunda toplam 25.000 civarında konutun yıkıldığı tespit edilmiştir. Muhtaçlara öncelikli olarak ihtiyaç duydukları yiyecek ve giyecek maddelerinin yanı sıra Turgutlu ve Alaşehir'de 20, Manisa'da 30 yataklı bir hastane açarak burada toplam 2.600 hastaya bakım yapmıştır.⁴⁶¹

1919–1923 Kurtuluş Savaşı'nda savaş cephelerindeki gezici sağlık hizmetleri (hastane ve ambulanslar) yanında cephe gerisinde birçok sabit hizmet hastanesi kurulmuş, askerlerimize ve işgal altındaki insanlarımıza giyecek ve yiyecek sağlanmıştır. Bu

---

⁴⁵⁸ Hacıfettahoğlu, s.62.

⁴⁵⁹ Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin, **Hilâl-i Ahmer'den Kızılay'a**, Beyda Basımevi, Ankara, 2000, s.289.

⁴⁶⁰ Örnek olarak, Aydın Belediye Başkanı, buradaki Hilâl-i Ahmer şubesinin başkanı Esat Hoca'yı yanına alarak İstanbul'a gitmiş. İtilâf Devletlerinin temsilciliğine başvurarak durumu değerlendirmek üzere bir inceleme heyeti istemiş böyle durumlarda uluslararası bir kurum olarak kabul edilen Hilâl-i Ahmer'in başvurusunu dikkate almamazlık edemeyen İtilâf Devletleri, istemeyerek de olsa Uluslararası bir kuruluş olan Salib-i Ahmer Cemiyeti Kızılhaç temsilcilerini ve İngiliz ve İtalyan delegelerinden oluşan bir heyeti göndermiştir. Bu heyet, daha Aydın'a varmadan yaptıkları gözlemlerle Yunan harekâtının bölgedeki Müslümanları yok etme amacında olduğunu duyurmuştur.⁴⁶⁰ Ayrıca Batı Anadolu'daki Yunanlıların zulümleri Salib-i Ahmer tarafından ayrıntılı inceleme yapılmıştır. Bu incelemelerde buralar, fotoğraflarla belgelenmiştir.

⁴⁶¹ Orhan Yeniaras, **Türkiye Kızılay Tarihine Giriş**, Kızılay Bayrampaşa Şubesi, İstanbul, 2000, s.110.

hastanelerde Türk kadını feragatle hizmet vermiştir. Kayıtlara göre 1922 başına kadar 1,5–2 senede 35.418 (tahminlere göre 50–60 bin) yaralı tedavi edilmiştir. Bundan başka Nazilli-Denizli hattında 90.000 göçmen çocuk, kadın ve yaşlı barındırılmıştır. Kurtuluş Savaşı’nda Türk kadını hazırladığı ve topladığı ilâç, yiyecek, giyecekleri ilkel kağnılarla cepheye ulaştırmıştır.⁴⁶²

Hilâl-i Ahmer, Kurtuluş Savaşı cephelerinde; İnönü Savaşları, Kütahya ve Eskişehir, Sakarya ve Büyük Taarruz gibi muharrebelerde Türk milletinin hep yanında olmuştur.⁴⁶³ 1923’te Savaş Esirleri Mübadele Komisyonu kurulmuş. Selanik’te değişiklik bekleyen yardıma muhtaç kişilere 30.000 yorgan, battaniye, elbise, çarık ayakkabı ve 150.000 kg un gönderilmiştir. 1923 ve 1924’te Türk ve Yunan savaş esirleri ve son durumda Yunan topraklarında kalan Türklerden 500.000 kadarının ülkemize getirilmesi, geçici olarak barınmaları ve yerleştirilmeleri Hilâl-i Ahmer tarafından sağlanmıştır.⁴⁶⁴

Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti 2 Kasım 1922 tarihinden itibaren “*Türkiye Hilâl-i Ahmer Cemiyeti*” adını almıştır.⁴⁶⁵ Başkanlığına da Prof. Dr. Tevfik Sağlam getirilmiştir.⁴⁶⁶ 1911 yılından beri tüzüğü değiştirilmeden Genel merkezi İstanbul’da faaliyetini sürdürmüştür. Ancak 1925 yılına gelindiğinde genel merkez, İstanbul’dan Ankara’ya taşınmıştır. Türk Dilinin sadeleştirilmesi için yoğun çabaların harcandığı 1935 yılında Mustafa Kemal Atatürk’ün önerisiyle “*Kızılay*” adını almıştır.⁴⁶⁷

1925–26 yılları arasında Kula kazasında Hilâl-i Ahmer’in (Kızılay) şubesinin varlığından söz edilmektedir.⁴⁶⁸ Kula şubesinin 1926’daki başkanı Hamza Efendi’dir.⁴⁶⁹ 1927–28 yıllarında Himaye-i Etfâl Cemiyetinin Kula Şubesi başkanlığını Çilli Zade Hamdullah Efendi yapmıştır.⁴⁷⁰

Bir başka kaynakta, Kula şubesinin Manisa Merkeze bağlı ilçelerde 1935 yılından itibaren şubeler açılmıştır. Kula Şubesi 21. 05. 1945 tarihinde açılmıştır.⁴⁷¹ Hilâl-i Ahmer Cemiyeti, Osmanlıyla Cumhuriyet rejimi arasında bir köprü görevi görmüştür.

⁴⁶² Rıdvan Ege, *Kızılay*, Yorum Basım Yayın San. Ltd. Şti., Ankara, 1998, s.17.

⁴⁶³ Yeniaras, s.106.

⁴⁶⁴ Ege, s.18.

⁴⁶⁵ Karal Akgün- Uluğtekin, s.308.

⁴⁶⁶ Ege, s.18.

⁴⁶⁷ Karal Akgün- Uluğtekin, s.310.

⁴⁶⁸ **1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi**, s.675.

⁴⁶⁹ **Anadolu**, 13 Mayıs 1926.

⁴⁷⁰ Emrah TULUM tarafından, 1950-1960 dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir. (Mustafa Keleşoğlu: 22.10.2015 hayatta)

⁴⁷¹ Kızılay Manisa Şubesi Hakkında, www.todiya.com 2007.

2. Türk Ocağı

II. Meşrutiyet'in sağladığı hürriyet ortamında kurulan Türkçü derneklerden biri Türk Ocakları'dır. Yakın tarihimizde önemli yere sahip olan bu kuruluş, Türkçü dernekler içerisinde en uzun ömürlü olanıdır.⁴⁷² 1789 Fransız ihtilaliyle birlikte Avrupa'da hızla yayılan milliyetçilik akımları 18.yy'ın sonlarıyla 19.yy'da Osmanlı Devleti'ni de etkisi altına almıştır. Zamanla bu devlet içindeki milletlerin ayrılmasına sebep olmuştur. Bir taraftan bunlar olurken bir taraftan yeni bir Türk devletinin temellerini atacak örgütlenmeler başlamıştır. Milliyetçilik akımları öncelikli olarak gençler üzerinde etkisini daha fazla göstermiştir. Genelde örgütlenmeler siyasî, sosyal ve sportif faaliyetlere yönelik olmuştur. Bu amaca yönelik Türk milliyetçiliği esasına göre kurulan ilk cemiyet "Türk Derneği" olmuştur. Bunu Türk Yurdu ve Türk Ocakları izlemiştir. Türk Ocakları, bu iki derneğin mirası üzerine kurulmuştur. Aynı zamanda Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumu etkilemiş ve Cumhuriyetin biçimlenmesinde önemli bir katkısı olmuştur.⁴⁷³ Bu derneklerin kurulduğu ve faaliyet gösterdiği yıllarda İttihat ve Terakki Cemiyeti iktidardadır. 1912–18 yılları arasında cemiyetin Osmanlıcılık fikri kaybolmuş, yerine Türkçü bir düşünce egemen olmuştur. Türk Derneği 12 Aralık 1908 tarihinde kurulmuştur. Bu derneğin kuruluş amacı sadece ilimle uğraşmaktır. Türk Yurdu Cemiyeti, 31 Ağustos 1911 tarihinde kurulmuştur. Bu cemiyet bir gazete çıkarmıştır ve bu gazeteyle fikirlerini topluma yaymaya çalışmıştır. Bunun ardından bir yıl sonra 25 Mart 1912 tarihinde Türk Ocakları kurulmuştur.⁴⁷⁴ Kuruluşuna askeri tıbbiye öğrencileri ve dönemin ulusçu aydınları önderlik etmiştir.⁴⁷⁵

İttihat ve Terakki'nin desteği ile 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşmasına kadar İstanbul'da ve diğer yerlerde 28 Türk Ocağı açılmıştır.⁴⁷⁶ İttihat ve Terakki'nin "kültür" kuruluşu olarak etkinlik gösteren dernek, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı desteklediği için işgalcilerin baskısı ile çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır.⁴⁷⁷

Türk Ocakları'nın amacı, Türklerin ahlâkî, ilmi, sosyal ve ekonomik seviyelerinin yükseltilmesi ve yüceltilmesiyle Türk dilinin mükemmelleştirilmesine yardımcı olmak olarak açıklanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesi ve

⁴⁷²İbrahim Karaer, **Türk Ocakları (1912–1931)**, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992, s.9.

⁴⁷³Hüseyin Karaduman, "Türk Ocakları ve Hars Müzeleri", **Vakıflar Dergisi**, Sayı: XXX, Ankara, 2007, ss.503–518.

⁴⁷⁴Karaduman, ss.503–518.

⁴⁷⁵Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler II. Meşrutiyet Dönemi**, C. 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, ss. 414–416.

⁴⁷⁶Yusuf Sarıınay, **Türk Milliyetçiliği'nin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912–1931**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994, ss.121–125.

⁴⁷⁷Uyar, s.53.

ardından Mustafa Kemal Atatürk'ün başlattığı Kurtuluş Savaşı ile Türk Ocakları, yeni Türk devletinin kurulmasında önemli rol üstlenmiştir. Türk milliyetçileri ve düşünceleri yeni kurulan devletin yönetiminde aktif rol oynamıştır.⁴⁷⁸

Türk Ocakları, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda, tekrardan faal hale gelmiştir. 1923 yılında 37 Türk Ocağı varken, bu sayı 1928'de 260'a, 1931'de 276'ya ulaşmıştır. Bunların 12'si Manisa'dadır. Manisa Merkez, Turgutlu, Gördes, Soma, Kula, Kırkağaç, Palamut, Salihli, Akhisar, Demirci, Alaşehir ve Ahmetli Türk Ocakları'dır.⁴⁷⁹ Halka yönelik eğitim ve kültür çalışmaları yapan Türk Ocakları, konferans, kurs, kitap yayını, gece dersleri, konferanslar, eğlence ve tiyatro gibi etkinlikler yapmıştır.⁴⁸⁰ 1925–26 cumhuriyet dönemi devlet salnamesine göre bu yıllar arasında da Türk Ocağı'nın varlığından söz edilmiştir. Ancak, başka bir açıklama yapılmamıştır.⁴⁸¹

Manisa'da ilk açılan ocak şubelerinden, Kula Türk Ocağı'nın yönetim kurulu 1925 yılında başkanı, Müftüzade Haşim, delege, hükümet tabibi Rıfat, sayman, merkez mektebi Baş Öğretmen Ali Ulvî, Veznedar. tüccardan Gülmez zade Mustafa, Üyeler: Savcı Enver, Tüccardan İshak zade Ahmet, Küçük Ahmet zade Süleyman Beylerden meydana gelmiştir.⁴⁸² Manisa Türk Ocaklarından Kula Türk Ocağı Bütçesi 1927 yılında, 6.866 liradır.

1926 yılına gelindiğinde ise, Türk Ocakları mesai programında, Türklüğü ilgilendiren bütün meselelerle ilgilendiği ve bunlardan bir kısmının doğrudan doğruya milli kültürümüzle özdeş olduğu belirtilmiştir. Bunun için; lehçe incelemeleri, şarkıların, notaların, masalların, atasözlerinin ve mahalli tabirlerinin toplanması, halk oyunlarının tespitine çalışılmıştır. Ayrıca, o bölgede yetişmiş Türk büyüklerinin hayat hikâyesiyle birlikte ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Tarihi abidelere ait kitabelerin çıkarılması, plânlarının tespiti, fotoğraflarının alınması, mimarî ve gayr-ı mimarî bütün Türk süslemelerinin renkleriyle beraber resmedilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun yanında, buralardaki mezhepler hakkında inceleme yapılmasına karar verilmiştir. Türklüğün en eski gelenek ve göreneklerini muhafaza eden göçebe (Yörük) Türkler hakkında bilgi toplanması

---

⁴⁷⁸Karaduman, ss.503–518.

⁴⁷⁹Uyar,s.53–60.

⁴⁸⁰Uyar, s.53.

⁴⁸¹1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.675.

⁴⁸²Günver Güneş, “Türk Ocaklarının Manisa’da Kuruluşu ve Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Faaliyetleri” **Türk Yurdu**, 7.Devre, Cilt:31,Sayı: 290, Ankara, 2011,s. 241.

kararlaştırılmıştır. Sanatımızı ve Türk toplumunun hayatına dair her çeşit vesika bilgilerinin bir araya getirilmesi amaçlanmıştır.⁴⁸³

Ağustos 1926 tarihinde bir doktorun Alaşehir'den Kula'ya yolculuğu esnasında gördüklerini bir köşe yazısında bahsettikleri şunlardır: Halk Fırkası başkanı Haşim Bey ile görüşme yapıldığından bahsetmektedir. Daha sonra Türk Ocağına beraber giderek, buradaki verem ve frengi hakkında konferans verdiğini anlatmıştır. Çünkü on yaşındaki kız çocuklarından, kadınlarına kadar hepsi verem hastalığına yakalanabilmekteydi. Her yıl, oldukça önemli bir kesim vereme yakalanabiliyordu. Bu konferansta ayrıca veremle mücadele cemiyeti kurulması için çaba gösterilmiştir.⁴⁸⁴

1927 yılında tüzüğünde yapılan bir değişiklikle Türk Ocakları faaliyet sahası, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içine alınmıştır. Ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkası ile birlikte olduğu vurgulanmıştır ve bu yıl içinde yapılan başka bir değişikliklerle Türk Ocakları, Cumhuriyet Halk Fırkası denetimine alınmıştır.⁴⁸⁵ Kula Türk Ocağı bu denetime girdikten sonra 600 kuruş değerindeki Kula Türk Ocağı şubesine ait sinema, Halk Fırkasına devredilmiştir.⁴⁸⁶ 1931 yılında, Türk Ocakları kapatılmış ve aşağı yukarı aynı misyonu üstlenen Halk Evleri faaliyete geçmiştir. Ocakların kapatıldığı 1931 yılında Kula'da Türk Ocağı bulunuyordu.⁴⁸⁷ Kula'daki Türk Ocağı belirli bir dönem çarşı içerisinde 10 odalı bir müstakil binadır. Ayrıca belirli bir dönem okul olarak da kullanılmıştır.⁴⁸⁸ 10 Ağustos 1928 günü Sarayburnu'nda düzenlenen toplantıda konuşan Atatürk, harf inkılâbının işaretini vermiştir. Bunun üzerine Kula Türk Ocağı başta olmak üzere birçok yerde halka yeni harfleri öğretmek için kurslar açılmıştır.⁴⁸⁹ 1928 senesi Ocak genel kurultayına Kula adına temsilen Yaşar Bey katılmıştır.⁴⁹⁰

Türk Ocakları, Türkiye'nin birçok yerinde olduğu gibi; yoksulluk geri kalmışlık ve bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmiştir. Halkın yaklaşık % 80'i köylerde yaşıyordu. Türkiye'de 1930'lu yıllar, üst üste gerçekleştirilen devrimlerin toplumsal tabana benimsetilme yılları olmuştur. Ekonomik anlamda devletçilik ilkesiyle yola çıkılmıştır. Eğitim ve kültür alanında yapılan köklü devrimlerde cumhuriyet rejimi halka

---

⁴⁸³Karaduman, ss.503-518.

⁴⁸⁴**Akşam**, 15 Ağustos 1926.

⁴⁸⁵Karaduman, ss.503-518.

⁴⁸⁶Güneş, s.244.

⁴⁸⁷Uyar, s.53; Güneş, s.235.

⁴⁸⁸Emrah TULUM tarafından,1950-1960dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir.(Mustafa Keleşoğlu:22.10.2015 hayatta)

⁴⁸⁹Karaer, s.73.

⁴⁹⁰Güneş, s.244.

benimsetilmeye çalışılmıştır. Bunları ön plâna çıkaran kuruluşlar, Millet mektepleri, Halk Okuma Odaları, Muallim Birlikleri ve Türk Ocakları olmuştur.⁴⁹¹

3. Türk Tayyare Cemiyeti (Türk Hava Kurumu)

Kurtuluş Savaşı'ndan yeni çıkmış Türkiye Cumhuriyeti'nin malî kaynakları kısıtlı olduğu için var olan bütçeyle uçak almak olanaksızdır. Büyük yatırımlara ihtiyaç vardır. Bu durum yurt çapında yardım almayı amaçlayan para toplama kumpanyalarının açılmasına neden olmuştur. Bağışların çoğalması, bu etkinliklerin tek elden yönetimini zorunlu kılmıştır. Böylece Türk Tayyare Cemiyeti'nin kurulması, ulusal bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır. 16 Şubat 1925'te Atatürk'ün yönlendirmesi ile Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur. İl tüzüğüne göre cemiyetin amacı, Mustafa Kemal Paşa tarafından; Türkiye'de havacılığın askeri iktisâdi ve sosyal önemini tanıtmak, havacılığa gerekli olan personel ve malzemeyi sağlamak ve Türk gençliğine havacılığı sevdirmek olarak belirlenmiştir. Cemiyet Tayyare Piyangosu, Gazi Mustafa Kemal'in tarihi nutuk, yağlıboya renkli tabloları, büstleri, bir kuruşluk Tayyare Cemiyeti dilekçe pulu, fitre, zekât ve kurban derileri, civa madeninin işletilmesinden elde edilen tüm gelirleri ve sigara paketlerindeki tek bir sigaradan gelir sağlamıştır.⁴⁹²

İlçede, 1925–26 yıllarında Türk Tayyare Cemiyeti, yani Türk Hava Kurumunun varlığından söz edilmiştir.⁴⁹³ 1926 yılında Türk Tayyare Cemiyeti'nin kutlama törenlerinde yaşananlara dair gazete haberine göre: *“Bu gün ocakta yalan söyleyen kişiler 38 kişiye yazı işlerinden tayyare cemiyetinin kutlama töreninin yapılacağını ilân ediyordu. Halk saat 10'da ocak binasında toplanmaya başladı. Tayyare Cemiyeti kâtibi Âdem Efendi açılış konuşmasını yapıyor; başkanı Gülmez zade Süleyman efendi salona gelen misafirleri karşılıyordu. Ocağı daha evvel ziyaret eden kaymakamımız Haşim Şerif Bey etrafa bakındıktan sonra gelenleri selâmlamakta idi.*

Saat 10:45'de İzmir Tayyare Kongresi'nde kazamızı temsil eden hükümet doktoru Rıfat Bey yerine geçerek aşağıdaki maddeler okunmuştur. Bunlar:

— Efendiler öteden beri toprak kazanmak, cihat için birçok ülke toprağını topraklarımıza katmış, ta Viyana kapılarına kadar gidilmiştir. Teşkilât ve yenilik memleketin medenî, ekonomik çıkarları düşünülmüştür. Bir taraftan da sülük gibi milleti emen saltanat devirleri bizi geri bırakmış. Bunu anlayan bu garip millet ve memnuniyeti huzura kavuşturan

⁴⁹¹Güneş, s.235.

⁴⁹²Ayaz, s.182.

⁴⁹³1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.675.

hükümet çevrelerini dize getirmiştir. Bu hükümet meclisini zamanında güçlü iktidarlarına olan ricalar bir elleri milleti diğerlerinde göstermiş ve dikkatimizi oraya çekmemize sebep olmuşlardır. Efendiler! Bizim bu manzarayı karşı daha fazla istişareye vaktimiz yoktur. Bütün kuvveti yazıya vererek çalışmak, ilerlemek, onlar gibi bu salmak lâzımdı. Bu maksadın hususlu için kuvvetli bulunmak denizden, karadan, havadan bütün araçlarımızı oluşturmak mecburiyetindeydik. Bu araçların başlıcalarından biri de tayyare idi.

Hükümet bünyesinde düzenlenen vazifeyi yapıyor ve bunu görmekle gurur duyuyoruz. Birçok güç karşısında her şeyi de hükümete yüklemek doğru değildir. Bu toplantıya katılanlar bilgilendiler. Milletin azminden cemiyet doğdu. Şimdi milli vicdanı vazifemiz her türlü fedakârlığı yaparak cemiyeti büyütmek ve işlemektir. Muhterem doktorumuz bu hususta daha basit ifadelerle kongre kararlarını büyük işlere açıklayıp duyurdular. Adı geçen Tayyare Cemiyeti açıklamasından halk fırkası başkanı Haşim Bey...

Hayır ve hasenatta memleket halkının göstermiş olduğu titizlik ve Çolak zadelere fabrikasının Şerif Beyler orta mektep'in tadilatı için gerekli maddi yardımı yapmıştır. Bu işte orta mektebin yüksek müdürü Refik Yıldırım Bey kendilerine verilmesini rica ettiler. Yüksek kardeş kalıbından doğan bu saf ve samimî arzu Şerif Bey tarafından kabul ederek adı geçeninin imzasıyla Şerif Beyden ziyade aşağıdaki isimleri aşağıya verilmiştir. Toplantıya katılanların isimleri:

Palanduz zade Mehmet Efendi

Kara İbrahim zade Hüsnü Efendi

Bey zade Halil Efendi

Göldeli zade Rıza Efendi

İshak Rıza Ahmet Bey

Şapçı Zade Mustafa Efendi

Göldeli zade Mustafa Efendi

Hacı Halil Ağa zade Hüsnü Efendi

Çolak zade Ali

Mustafa zade Süleyman Efendi

Emin zade Hacı Ahmet Efendi

Tanburacı Mehmet Efendi

Ağa Bey zade Hacı Halil Efendi

Hoca zade Mehmet Efendi

İdris zade Hüseyin Efendi

Holan zade Halil Efendi

Bey zade Ahmet Efendi

Körezli Halit Efendi

Emin zade İsmail Efendi

Şapçı zade Ahmet Efendi

Gülmez zade Mehmet Efendi

İmam zade Süleyman Efendi

Makinist Mehmet Efendi

Ziraatten Körezli Halil Azgılı: Güzel Hamit Efendi

Şekerci zade Abdurrahman Efendi

Ali Paşanın İbrahim Efendi

Ziya Bey zade Mehmet Efendi

Şevket zade Fehmi Efendi

Halil Paşa zade Mehmet Efendi

Hacı zade Mehmet Efendi

Ziraatten Hacı Şemsi oğlu Süleyman Efendi

Ziraatten dolma oğlu Hasan Efendi

Çakır zade Mehmet Efendi

Hacı Nurullah oğlu Mehmet Efendi

Ziraatten Hacı Ahmet oğlu İbrahim Efendi

Ticaretten Çolak zade Mehmet Efendi

Kazamızın Bebekli köyü muhtar ve imamı sefil” halk bu kutlama törenine Türk Ocakları binasının önünde toplanmışlardır. Bu kutlamanın yapılacağını 38 kişi imzasıyla duyuru yapılmıştır.⁴⁹⁴ 1927–28 yıllarında Çilli zade Hamdullah Efendi⁴⁹⁵ Türk Tayyare Cemiyeti Kula şubesi başkanlığını yapmıştır.⁴⁹⁶

4. Himaye-i Etfâl Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu)

Osmanlı, son dönemlerinde birçok cephede savaşması nedeniyle, cepheye sürekli asker sevk etmek durumunda kalmıştır. Cephelerde savaşanların büyük çoğunluğu şehit düşmüştür. Ülkede kimsesiz çocuklar sorunu her geçen gün büyümeye devam etmiştir. Savaş sonrası yaşanan toprak kayıplarıyla, imparatorluğun başta İstanbul olmak üzere, diğer

⁴⁹⁴ **Anadolu**, 30 Mayıs 1928.

⁴⁹⁵ Aynı zamanda Kızılay’ın da başkanıdır; aynı zamanda Rauf Orbay’ın yakın arkadaşlarındandır.

⁴⁹⁶ Emrah TULUM tarafından, 1950-1960 dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir. (Mustafa Keleşoğlu: 22.10.2015 hayatta)

illere büyük göçler aldığı, bu durumun ailelerin sosyal ve ekonomik yönden çöküşüne neden olduğu görülmektedir.⁴⁹⁷

Kimsesiz çocuklar sorununun büyümesi üzerine, halkın girişimiyle çözüm arayışına gidilmiştir. Girişimlerin yetersiz kalması üzerine devlet kanalıyla çözümler aranmıştır. Devlet kanalıyla yapılan çalışmaların ilki II. Abdülhamit döneminde kurulan Darülhayr-ı Ali'dir. 1903 yılında Abdülhamit'in tahta çıkışının yıl dönümü nedeniyle açılan Darülhayr-ı Ali'de bakılan çocuk sayısı 400'e ulaşmıştır. Kurum 22 Ağustos 1909 yılında kapatılmıştır. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki'nin destekleriyle kimsesiz çocuklar sorununa çözüm amacıyla Darüleytamlar açılmıştır. Devlet eliyle kurulan Darülhayr-ı Ali ve Darüleytamlar'ın yetersizlikleri sonucu kapanması üzerine kimsesiz çocuklara bakım için yeni arayışlara girilmiş. Bunun sonucunda 6 Mart 1917'de Galatasaray yurdunda İsmail Canbulat, Muhtar Bey, Celâl Derviş Bey, Osman Tevfik Bey, Kemal Derviş Bey, Adnan Bey, Mustafa Reşat Bey ve Ahmet Emin Bey'den oluşan grup cemiyetin kurulabilmesi için hükümete başvuruda bulunmuşlardır. Himayet-i Etfâl cemiyetinin ilk defa 1908 yılında yerel olarak Kırklareli'nde kurulduğunu ve çalışmalarını Balkan Savaşı'na kadar sürdürdüğü ortaya çıkmıştır. Daha sonra 1917 yılında Himaye-i Etfâl Cemiyeti ülke çapında kurulmuş ve Kırklareli'ndeki cemiyet de İstanbul ile birleşmiştir. 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'da 1919 Mayıs'ında Erzurum'a geldiğinde Ermeni zulmünün ve savaşların yetim bıraktığı çok sayıda Türk Çocuğu ile karşılaşmıştır. İstiklâl Savaşında yetim kalan çocukları sefaletten çekip kurtarmış, bunları "gülbüzler ordusu" diye adlandırmış, okullar açmış ve ülkeye kazandırmıştır. Bu çocukları koruyan ve çeşitli meslekleri öğrenmelerini sağlayan okulları açmıştır.⁴⁹⁸

Kurtuluş Savaşı yıllarında 30 Haziran 1921'de tekrarı Ankara'da kurulan Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyetinin çalışmalarına hemen başlamadığı, yurdun bütünlüğü, milletin egemenliğini sağlamak için cephede koşan kahraman babaların cepheye cepheye yetiştirmeye koşan fedakâr anaların çocuklarına kucağını açan kurumun 1 Ekim 1921 tarihinden itibaren esas çalışmalarına başladığı görülmektedir. Himaye-i Etfâl Cemiyeti'nin kuruluş amacı Cemiyetten ilk önce, şehit çocukları ile gazilerin ve felâketzedelerin çocuklarının her türlü anlamda hizmet sunmaktır.⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ Mahmut Delialioğlu, "**Himaye-i Etfâl Cemiyeti ve Eğitim Boyutu**", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2009, s.10.

⁴⁹⁸ Delialioğlu, s.11.

⁴⁹⁹ Delialioğlu, s.12.

1925–26 yılı devlet salnamesinde Himaye-i Etfâl adıyla bilinen Çocuk Esirgeme Kurumu’nun varlığından söz edilmiştir.⁵⁰⁰ 1930 yıllarında Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığını İshak oğlu Ahmet Bey yürütmüştür.⁵⁰¹ Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti Nizamnamesinin Beşinci Kongresi’ne göre; Cemiyetin merkezi Ankara’da olmak üzere Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti adıyla bir cemiyet kurulmuştur. Cemiyetin Flâması; kırmızı yıldız içinde beyaz aydır. Cemiyetin gayesi çocukların hayat ve hukukunu korumak kollamaktır. Bu amaca ulaşabilmek için çalışma planı şu şekildedir:

- 1) Yayın
- 2) Araştırmalar
- 3) Bağlılık himaye altında bulunma.⁵⁰²

Çocuk dispanserleri tesisi kurmak, misafırhane ve yetim yuvaları tesisi kurmak, fakir ve hasta çocukların tedavileri için para yardımında bulunmaktır. Mekteplerdeki fakir çocuklara gıda ve giysi yardımında bulunmak, iş görececek halde bulunan çocuklara iş bulmak, kuruma ait kütüphane tesis etmek, başlıca amaçlarındandır. Çocuklara sağlıklı bir tarzda eğlendirebilmek için oyun meydanları ve bahçeler kurmak gibi vb. gibi görevleri vardır.⁵⁰³ Kula Himaye-i Etfâl Cemiyeti ise, Ocak 1928’e kadar ciddî bir çalışma yapmamıştır. Bu tarihte yeni seçilen ve çoğu öğretmenlerden oluşan idare heyeti, 50 kadar çocuğa her gün öğleyin iki çeşit yemek ve haftada bir tatlı verilmesini sağlayarak etkinliklerini arttırmaya başlamıştır. Bu çocuklara para yardımında bulunan dernek, Kula’lıların yardımı ile onları giydirmeyi amaçlıyordu.⁵⁰⁴

1928–1929 yılları Kula şubesinin 1.7.1932–30.6.1933 tarihine kadar gelir, gider ve gönderilen yardımlar

Adlar	Gelir Lira k.	Gider Lira k.	Gönderilen
Kula	201 Lira 31 Kuruş	46 Lira 12 Kuruş	45 Lira 90 Kuruş

Kaynak: *Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti Umumî Merkezi Yedinci ve Sekizinci Seneler Kongresi 1928 ve 1929 Seneleri Mesai Raporu*, Yeni Gün, Ankara 1933, s. 31.

Merkez ve şubelerimizin 1.7.1933–30.6.1934 tarihine kadar elde ettikleri gelir, yaptıkları masraflar ve merkezi umumîye gönderdikleri paralar yukarıdaki gibidir.⁵⁰⁵

⁵⁰⁰ 1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.675.

⁵⁰¹ Hizmet, 26 Nisan 1930.

⁵⁰² Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti Nizamname-i Esasî, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1930, s.3.

⁵⁰³ Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti Nizamname-i Esasi, ss.4-5.

⁵⁰⁴ Anadolu, 26 Ocak 1928.

⁵⁰⁵ Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti Umumî Merkezi Yedinci ve Sekizinci Seneler Kongresi 1928 ve 1929 Seneleri Mesai Raporu, Yeni Gün, Ankara, 1933. s.31.

Manisa merkez, 126 lira 052 kuruş gelir, 30 lira 304 kuruş merkezi umumîye gönderilendir. 57 lira 300 kuruş da masraftır. Aynı şekilde Kula'nın da şube olarak 13 lira 435 kuruş geliri, 8 lira 655 kuruş merkeze gönderilen para ve 4 lira 388 kuruş da masraftır.⁵⁰⁶ İshak Zade Ahmet Bey 1928–29 yıllarında bu kurumun başkanlığını yapmıştır.⁵⁰⁷

1934 yılında Himaye-i Etfâl Cemiyeti'nin adı Mustafa Kemal Atatürk tarafından “*Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu*” olarak değiştirilmiştir. Kula Himaye-i Etfâl Cemiyetinin Ocak 1934'te, fahrî başkanlığını Kaymakam Sait Bey, başkanlığını ise CHP İlçe başkanı Haşim Bey yapmıştır. Bayram nedeniyle 100 çocuğu giydiren heyet, ayrıca 100 çocuğa da her gün sıcak yemek vermiştir.⁵⁰⁸

24 Mayıs 1983 tarihinde 2828 sayılı yasa ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu kabul edilmiştir. 27 Mayıs 1983 tarihinde de 18059 sayılı Resmi Gazetede 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu yayınlanarak bugünkü statüsüne kavuşturulmuştur.⁵⁰⁹

5. Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti

Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti, II. Meşrutiyet döneminde kurulmuş ilk derneklerden birisidir. Bilindiği üzere Meşrutiyetin ilânı üzerine siyasi, iktisadi-mesleki, kadın, gençlik, dinsel, etnik ayrımcı birçok cemiyet toplumsal hayatta yerini almıştır. Donanma Cemiyeti yarı resmi niteliği ve vatanseverlik söylemiyle bu cemiyet ve dernekler arasındaki yerini almıştır. Cemiyetin kuruluş amacı, gelişen siyasi olaylar sebebiyle devletin bekası için donanmanın gerekliliğine dair kamuoyunda üst düzeyde duyarlılık oluşturmuştur. Bu ortamda Osmanlı donanmasını güçlendirmek amacıyla merkezi İstanbul'da olmak üzere iane – yardım toplamak amacıyla kuruldu. 19 Temmuz 1909 tarihinden 2 Nisan 1919 tarihine kadar yaklaşık olarak 10 yıl süreyle faaliyet göstermiştir.⁵¹⁰ Cemiyetin Kula'da şubesinin bulunduğu tespit edilmiştir. ⁵¹¹ Konuyla alakalı araştırmamız dahilinde başka bir bilgi tespit edilmemiştir.

⁵⁰⁶Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti Umumî Merkezi Yedinci ve Sekizinci Seneler Kongresi 1928 ve 1929 Seneleri Mesai Raporu, s.33.

⁵⁰⁷Emrah TULUM tarafından,1950-1960dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir.(Mustafa Keleşoğlu:22.10.2015 hayatta)

⁵⁰⁸Anadolu, 29 Ocak 1934.

⁵⁰⁹Delialioğlu, s.12.

⁵¹⁰Nurşen Gök, “Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı:43, Ankara, 2008, s.78.

⁵¹¹Selahattin Özçelik, **Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000, s.94.

E. Kültürel Ortam ve Faaliyetler

1. Kütüphane, Sinema ve Tiyatrolar

Kula'da eski bir kütüphane olmadığı ya da varlığı henüz kanıtlanmadığı için Cumhuriyet dönemiyle birlikte kütüphane oluşturulmaya başlandığını söylemek mümkündür. 1932 yılı verilerine göre, Cumhuriyet Halk Fırkası bünyesinde 3-4 yüz cilt kitaplı bir kütüphane vardır. Bu kütüphane halka açıktır.⁵¹²

1927 yılında Anadolu Gazetesi'nin haberine göre Türk Ocağı'na bağlı Cesim sineması adında bir sineması vardır.⁵¹³

1933 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın bir sinema binası ve sahnesi vardır. 3-4 yüz kişi kapasiteli bu bina oldukça eskidir.⁵¹⁴ 1937 yılında, Rumlardan kalan Akgün Mahallesindeki mermer sinema salonunda 300 kişi kapasiteli bir yer vardır. Daha sonraları, Doğan Sineması, 1946 yılında Hulusi Değer tarafından açılmıştır.⁵¹⁵

1926 yılı itibarıyla sinema, tiyatro, saz veya eğlence unsurları yoktur. Ocakta plâkları yumuşamış bir gramofon ara sıra eski şarkıları çalıyor herkes bunları dinlemektedir. Cazband, dans, radyo ve telefon henüz burada kullanılmaya başlanmamıştır. Gazetenin yazarına göre uzun yıllar kullanılmayacak derecede bir görüntüsünün olduğundan bahsetmektedir. Radyonun ne zaman geldiği hakkında bilgimiz yoktur. Ancak 1930'lu yıllardan itibaren telefon kazada kullanılmıştır.⁵¹⁶

2. Müsamereler

Parti ve baloların dışında, bu dönemde köylere kadar ulaşan veya bulundukları yerde kurulan tiyatro ve müsamere grupları da önemli görevler üstlenmişlerdir. Gösteri sanatı olan müsamere veya tiyatrolar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında halkın bilinçlendirilmesi için kullanılmıştır. Halka ilke ve inkılâpların yerleştirilmesi için bir araç olarak kullanılmıştır. Türk Ocakları ve spor kulüpleri, okullar bünyesinde oluşturulan müsamere grupları büyük başarı elde etmişlerdir. Bu dönemde, Gençler birliği, İdman Yurdu gibi spor kulüpleri, bütün sportif faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunların yanı sıra, müsamere, piyes, müzik gibi alanlarda hizmet vermiştir. Örneğin Alaşehir Gençler Birliği müsamere

⁵¹² T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., s.227-296; Yenice, s.168.

⁵¹³ Anadolu, 24 Temmuz 1927.

⁵¹⁴ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933, ss.718-719.

⁵¹⁵ H.Şahin, s.386.

⁵¹⁶ Akşam, 15 Ağustos 1926.

temsilcileri, Remzi, Ali Rıza, Hüseyin 3 Mart 1932 tarihinde, Kula'ya giderek orada bir müsamere vermişlerdir.⁵¹⁷

3. Bayramlar ve Diğer Kutlamalar

Hizmet Gazetesi'nin 26 Nisan 1930 tarihli haberine göre; Kula'da 23 Nisan kutlamaları yapılmıştır. Bayram, kazada büyük bir coşkusu içinde kutlanmıştır. Alayda, büyük millet meclisini temsil eden otomobilin içinde hükümet büyükleri ve sanatkâr temsilcileri ve kendilerini takip eden şehir çocukları ile kasabanın ileri gelenleri vardır. Çocukların isteklerini gösteren pankartlar açılmıştır. Her dükkâna çocukların dikkatini çekecek oyuncaklar konulmuştur. Hükümet ve Çocuk Esirgeme Kurumlarında konuşmalar yapılmıştır. Belediye tarafından çocuklara şeker, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından ayran ikram edilmiştir. Fakat çocuklar büyük bir vefakârlık örneği göstererek dağıtılan ayrandan hapisanedekilere de dağıtılmasını istemişlerdir. İstekleri hemen yerine getirilmiştir. Kaymakamlık, hükümet yetkilileri, belediye, Çocuk Esirgeme Kurumu ve Türk Ocağı başkanlıkları çocuklar tarafından ziyaret edilmiştir. Akşamına eğlence düzenlenmiştir. Çocuklar ertesi günü Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından hazırlanan otomobillerle Kozaklı bahçe mevkiindeki eğlence yerine götürülmüştür.⁵¹⁸

Anadolu Gazetesi 28 Nisan 1933 tarihli yazısında, Kula'daki 23 Nisan kutlamalarını şöyle anlatmaktadır: *“Kula'da 23 Nisan Bayramı geçen yıllardan daha plânlı olarak kutlanmıştır. Yapılan programa göre bütün öğrenci ve kasabanın bütün çocukları saat 9'da Zafer Mektebi'nde toplanmışlardır. Mektep başöğretmeni Fadıl Bey çocuklara yarım saat konuşarak 23 Nisan'ın inkılâp tarihimizdeki önemini açıklamış, istibdat devrindeki çocuk ve mektep hayatını anlatarak: -Ak bahtlı Gazi yavruları, sevgili Cumhuriyet çocukları, bayramınızı kutlar, hepinizi sevgi ile selâmlarım. Her gününüz bir bayram olsun. Cümleleriyle sözlerine son vermiştir. Saat 9.30'da başta kaza kaymakamı Sait Bey olduğu halde bütün kaza erkânı ve memurları, idare heyetleri, Cumhuriyet Halk Fırkası Gençler Birliği sporcuları mektebe gelerek çocuklara ayrı ayrı iltifatlarda bulunmuşlar bayramlarını kutlamışlardır. Gelenler dersaneleri de gezerek yavruların bu büyük gün şerefine dersanelerini çok güzel donattıklarından memnun bir şekilde okuldan ayrılmışlardır.*

⁵¹⁷Karakaş, Cumhuriyet Döneminde..., s.174.

⁵¹⁸Hizmet, 26 Nisan 1930.

Saat 10'da 2.000 çocuktan oluşan çocuk alayı ellerinde (isteriz) levhaları ve bayraklar olduğu halde mektepten hareket ederek mahalle ve çarşıları dolaşmışlar; saat 11'de belediye önüne gelmişlerdir. Belediye heyeti ile erkân ve memurlar karşılamışlardır. Burada öğrenciler tarafından milli bayramlara dair şiirler okunmuş ve Zafer Mektebi öğrencisinden bir Efendi belediye başkanı Bey'e hitaben Gazi çocuklarının belediye'den neler dilediklerinden bahseden çok özlü bir nutka belediye namına Cumhuriyet Halk Fırkası kaza idare heyeti başkanı Haşim Bey cevap vermiştir. Bundan sonra çocuklara hediyeler verilmiş ve alay mektebe dönmüştür. Öğleden sonra Zafer Mektebi talebesi tarafından verilen kutlama çok canlı olmuş ve izleyenleri pek memnun bırakmıştır".⁵¹⁹ Bu şekilde bir 23 Nisan Bayramı daha Kula'da kutlanmıştır.

a. Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Kula'daki törenler hakkında elimizde uzun bir gazete yazısı bulunmaktadır. Bu yazıyı aynen veriyoruz: "Cumhuriyet Bayramı burada da parlak şekilde tes'it edildi ve program mükemmelen tatbik olundu. Diyebilirim ki, bu tezahürat, vilâyetimizin diğer kazaları içinde birinciliği kazanmıştır. Bayramın birinci günü Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan merasime bütün halk, teşekküller, mektepliler, sporcular iştirak etmişler; bayraklar içinde süslenen şehrin diğer mıntıkaları ıssız kalmıştı. Firkamız mahfelinde on beş günden beri devam eden eksersiz neticesi, Cumhuriyet Marşı hep bir ağızdan söylendi. Resmi geçitte temsili tablolar taşıyan arabalardan halka, lokum, şeker, kolonya vesaire atılıyordu. Temsillerde şayan-ı hayret derecede muvaffakiyet vardı. Berberler, fırıncılar da kendi sanat eserlerini gösteriyorlardı. Belediye Reisimiz Ahmet Bey'in gayretiyle şehirde 20–25 kadar tak yapılmıştır. Ahmet Bey günlerce bunların başında bizzat çalışmış ve uğraşmıştır. İlk gün bu alay 5 saat şehri dolaştı. Öğleden sonra halk kürsülerinde konferanslar başladı. Savcı Ziya Bey de adliye inkılâbımızı anlattı. Cumhuriyetin ilânına müsadif saat 20.30'da Çarşı Cami'nin minaresinden 101 adet silâh atılarak on yıl evvelki tarihi gece hatırlatıldı. İlk silâhla beraber halk, şapkalarını çıkararak ayağa kalktı, iki dakika cumhuriyete selâma durdu. Bunu, zevkli bir fener alayı takip etti. Davullar, sazlar çalınıyor, mekteplerde müsamerele veriliyordu."⁵²⁰

İkinci günü yapılan toprak alma merasimine bütün halk iştirak etti ve ilk günün heyecanını aynen yaşandı. Üçüncü günü, Cumhuriyet Halk Fırkası, Tan spor Kulübü tarafından, bayram şerefine, firka hizmetinde muazzam bir kalabalığın iştirakiyle 16 fakir

⁵¹⁹ **Anadolu**, 28 Nisan 1933.

⁵²⁰ **Anadolu**, 10 Kasım 1933.

çocuk sünnet ettirildi. Belediye reisimiz çocukların gezdirilmesi için, kulüp binasına süslü bir otomobil göndermek inceliğinde bulundu ve herkesi memnun etti. Hükümet tabibi Etem ve jandarma kumandanı Bahri Beyler de yavrularımıza bisiklet dağıttılar.

Sporcularımız bu alâkadan müteşekkirdirler. Şeker Bayramında bir müsamere vererek hâsılat ile yeni bir çocuk kafilesini daha sünnet ettireceklerdir. Gençlerinizi ve çalışan reisleri Ali Rıza Bey'i bilhassa tebrik ederiz. Sünneti müteakip, Cumhuriyet Halk Fırkası, Gençler Birliği tarafından; seyirciler tarafından hararetle alkışlanan bir müsamere verilmiştir. Üçüncü günü halk ve sporcular, Şehitler Abidesi'ne giderek muhtelif çelenkler koymuşlardır. Bunu spor eğlenceleri ve pehlivan güreşleri takip etmiştir.

Halk, bu üç günlük merasimi, şuurlu tezahür ve eğlencelerden o kadar memnundu ki, avdetimde şu sözleri dinliyordum:

- *Ah bu bayram, daha üç gün devam etse! Yaşasın kaymakamımız, fırka reisimiz, belediye reisimiz. Halkın bu sade, fakat samimî takdirine iştirak etmek hakikaten vicdan borcudur.*⁵²¹
- Yukarıdaki gazete yazısından da anlaşılacağı üzere Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ilçede 3 gün boyunca, coşku içerisinde kutlanmıştır. Aslında bu gazete yazısı, Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının, halkın katılımı ve coşkusunun diğer yıllarda pek değişmeyeceğini gösteriyor.

b. Onuncu Yıl Kutlamaları

Kula'da Bayram kutlamaları şu şekildedir; Kula, CHF ilçe teşkilâtının organizasyonu ile Kula'nın tüm resmi ve özel kuruluşları bayrama hazırlanmıştır. Cumhuriyet'in 10. Yıl Marşı'nı, memur-sivil, asker ve köylü bütün halka öğretmek amacıyla, CH F mahfelinde her gün saat 19: 00 ile 20:00 arasında kurs tertip edilmiştir. Dersler, musiki muallimi Yusuf Halit Kemanî Bey tarafından verilmiştir. Ayrıca, Maarif Memurluğu'nda da saat 15:30 ile 16:30 arasında Sakarya Mektebi'nde hanımlara da bir kurs açılmıştır. Kula'da Cumhuriyet'in 10. Yılında, Türk hanımlarına da bir kurs açılmıştır. Kula'da, Cumhuriyet'in 10. yılında, Türk milletine kazandırdıklarını, resim ve gravürlerle canlandırmak üzere bir sergi açılmıştır⁵²²

Cumhuriyetin 10. Yıl kutlamalarında, kasabada heyecan ve ilgi uyandıran, anılmaya lâyık günlerden bir tanesidir. O günlerden bazıları da resmi ve olağanüstü bayramlarda

⁵²¹ Anadolu, 7 Kasım, 1933.

⁵²² Karakaş, Cumhuriyet Döneminde..., s. 180.

yapılan şenliklerdir. Örneğin, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları ile ilgili, 29 Ekim 1933 tarihindeki olayı anlatacak olursak; o gün merasime katılacaklar ve sanatkârlar atlı arabalar üzerinde sanatlarını göstermişlerdir. Arabalar çiçekler ve bayraklarla donatılmış, halk yürüyüş için sıraya dizilecekleri vakit bir anda karışıklık çıkmıştır. Demirciler, bizim öne geçmemiz lâzım, çiftçiler, bizim geçmemiz lâzım gibi anlaşmazlık olmuştur. Sonunda kaymakam ve belediye reisi araya girerek çiftçileri öne almıştır. Düzenlenen kortejle birlikte esnaflar düzgün bir şekilde kutlama programını sunmuşlar ve alkışlar arasında resmi geçit devam etmiştir. Gece de meşalelerle fener alayı geçit yapmıştır. Su oyunları sergilenmiştir. Cumhuriyetin 10. Yıl dönümünde kutlanan bayram, ilk günlerindeki kadar coşkulu ve heyecan içinde geçmiştir. Özellikle kalabalığın başını çeken gençliğin, onuncu yıl marşı söyleyerek devam etmesi gösterileri ile coşkulu bir bayram yaşatmıştır.⁵²³

Sonuç olarak,cumhuriyetin ilk yıllarında resmi bayram ve kutlamalar günlerce haftalarca sürmüştür. Bu program çerçevesince aylar öncesinden hazırlıklar yapılmıştır. Ayrıca tüm camiilerden mevlitler okutulmuştur. Halk, bu coşku içerisinde geçen bu bayramların gelmesini heyecanla bekler hale gelmiştir. Bu zeminin oluşmasındaki temel amaç, cumhuriyet ve cumhuriyetin getirdiklerini halka benimsetmek ve bunun korunmasını sağlamaktır.

F. Asayiş

1925–26 yıllarında kazada bir sene içinde 246 suç işlenmiş olup, 175 kişi mahkûm olmuştur.

1927–28 yılları arasında Kula’da asayişle ilgili haberler

Şehirde yaşanan olaylar	104
Darp	51
Yaralamak	26
Kundakçılık	26
Kız kaçırma	22
Hırsızlık	20
Azlettirme	9
Hayvan hırsızlığı	9
Silâh çekme	7

⁵²³İ.Tosun, s.46.

Adam Öldürme	7
Emniyeti su-i istimal	5
Dolandırıcılık	3
Haneye tecavüz	3
Çocuk düşürme	3
Zabıtaya hakaret	1
Sahtekârlık	1
Toplam	297

Kaynak: *1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, s. 973.

En çok adlî vakalar, sahtekârlık, darp, azlettirme, çocuk düşürme ve hayvan hırsızlığı olarak sıralanmıştır.⁵²⁴

Adli vakalara örnek erecek olursak; Kula'nın Tahtacı Köyü'ndeki bir aşireti basarak, çeşitli kıymetli eşyalarla altınları gasp eden grup vardır. Bu kişiler bir kişinin kulağını kesip 200 banknotunu almışlardır. Bunlar, Demirci'nin Satılmış Köyü'nden Geveze Mehmet ile Gömle Köyü'nden Mustafa'dır. Bu kişiler, aynı gün Kula'ya sevk edilirken kaçmışlardır. Askerler tarafından 3 gün içinde yakalanmıştır.⁵²⁵

24 Kasım 1931 tarihinde Kula'daki Tekel tütün idaresi ambarında bulunan ve önceleri kaçak olan sigara kâğıdının depolandığı 14.000 defter sigara kâğıdı kaybolmuştur. Olay yerine Alaşehir'den Tekel Tütün Müdürü Kemal Bey Kula'ya gitmiştir ve olayla ilgili inceleme başlatmıştır. Sonunda Kula Tekel İdaresi idare memuru Raif Efendi ile odacı İbrahim Efendi görevden uzaklaştırılmışlardır. İncelemeler bu kişilerin aleyhindedir. Fakat her ikisi de bir şey bilmediklerini söylemişlerdir. Çalınan 14.000 defter seksener yapraklı defterlerdir. Kâğıtlar bulunmuş ve incelemeler bu kişilerin aleyhinde işlediğinden bu kişilere 1.000.000 lira ceza verilmesi kararlaştırılmıştır.⁵²⁶

1932 yılında, adlî teşkilât şöyledir; Kula kazasında ağır ceza işlerini gören salâhiyettar aslîye mahkemesi vardır. Aslîye hukuk ve aslîye ceza işlerini birleşmiş aslîye mahkemesi halinde, sulh hukuk ve sulh ceza işlerini azalardan birisi münferit olarak görür.

⁵²⁴ *1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi*, s.973.

⁵²⁵ *Hizmet*, 6 Mart 1930.

⁵²⁶ *Hizmet*, 25 Kasım 1931.

Selendi Nahiye merkezinde müstakil bir sulh hâkimi vardır. Sulh hukuk ve sulh ceza işlerine bakardı. 1930 yılında, Kula’da 275 kabahat suçları işlenmiştir.⁵²⁷

1933'te ilginç bir vaka yaşanmıştır. Bu vaka şöyle; Kula'nın Seyit Ali Mahallesi'nden Pabuççu oğlu Yusuf tarlasına gitmekte iken, yol üzerinde otlamakta olan Bey Mahallesi'nden Zeybek oğlu İsmail'in beygiri üzerine saldırmış ve zavallı adamı kolundan yakaladığı gibi yere çarpmıştır. Sadece bununla da sınırlı kalmayıp adamın sol kulağını ısırıp koparmıştır. Tek kulak kalan Yusuf Bey, tedavi altına alınmıştır.⁵²⁸

1933 yılında, Kula kaymakamlığı tarafından kazanın tüm bekçilerine tek tip elbise yaptırılmış ve bunları teftiş için bir bekçi başı atanmıştır. Amaç, bekçilerin görevlerini sistemli bir şekilde yapmalarını sağlamaktır. Bunun haricinde bir de adliye müfettişi Bedri Bey Kula'ya gelerek Kula adliyesini teftiş etmiştir. Kula'nın her beş-altı köyüne bir kâtip atamak suretiyle köy hesaplarının kontrol edilmesini sağlamıştır.⁵²⁹

Kula’da 1933, 34 ve 35 yıllarında adliye ile bilgileri

Ağır Ceza Dairel eri	Sene ler	Ceza Mahkemeleri							
		Ağır Ceza		Asliye Ceza		Sulh Ceza		Toplam	
		Gelenl erin Toplam ı	Çıkanl arın Toplam ı	Gelenl erin Toplam ı	Çıkanl arın Toplam ı	Gelen ler Topla mı	Çıkan lar Topla mı	Gelenl erin Toplam ı	Çıkanl arın Toplam ı
Kula	1933	120	111	113	104	376	373	609	588
	1934	107	92	92	160	406	391	700	643
	1935	103	89	89	193	373	348	721	630

Kaynak: *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Adliye İstatistikleri, Neşriyat No: 97, Cilt: 5, Recep Ulusolu Basımevi, Ankara 1937, s. 64.*

İlçede 1933 yılı itibarıyla ağır ceza dairelerine gelenlerin toplamı 609, çıkanların toplamı 588 olmuştur. 1934 yılında, gelenlerin toplamı 700, çıkanların toplamı 643

⁵²⁷T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.227–296.

⁵²⁸Anadolu, 5 Mayıs 1933.

⁵²⁹Anadolu, 5 Mayıs 1933.

olmuştur. 1935 yılında ise, 721 kişi gelmiş,630 kişi çıkmıştır. Bu verilere dikkat edilecek olursa gelen kişilerde sürekli bir artış tespit edilmiştir.⁵³⁰

1933–35 yılları arasında mahkeme faaliyetleri

Ağır Ceza Dairel eri	Sene ler	Ceza Mahkemeleri							
		Asliye Hukuk		Ticaret Hukuk		Sulh Hukuk		Toplam	
		Gelenl erin Toplam ı	Çıkanl arın Toplam ı	Gelenl erin Toplam ı	Çıkanl arın Toplam ı	Gelen ler Topla mı	Çıkan lar Topla mı	Gelenl erin Toplam ı	Çıkanl arın Toplam ı
Kula	1933	302	178	1	1	313	136	616	315
	1934	336	295	1	1	365	341	702	637
	1935	396	329	1	-	481	309	878	638

Kaynak: *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Adliye İstatistikleri, Neşriyat No: 97, Cilt: 5, Recep Ulusolu Basımevi, Ankara 1937, s. 65.*

Bir önceki tabloda olduğu gibi bu tabloda gelenlerin sayısında bir artış gözlenmektedir.⁵³¹

1935 itibarıyla Kula’da noter faaliyetleri

Ek memuriyet	Seneler		Kefaletnameler		Vekâletnameler		İbraname		Mukavelenameler	
	A	B	A	B	A	B	a	b	a	b
1	154	261	6	24	62	115	4	2	7	7

Kaynak: *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Adliye İstatistikleri, Neşriyat No: 97, Cilt: 5, Recep Ulusolu Basımevi, Ankara 1937, s. 220.*

1935 yılına ait noter işlemleri hakkında da ön bilgi olması açısından yukarıdaki tabloda aktarmaya çalıştık.⁵³²

⁵³⁰ *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Adliye İstatistikleri, Neşriyat No:97, Cilt:5, Recep Ulusolu Basımevi, Ankara, 1937,s.64.*

⁵³¹ *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Adliye İstatistikleri, s.65.*

⁵³² *Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Adliye İstatistikleri, s.200.*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KULA'DA İKTİSÂDİ HAYAT

A. Ziraat

1937 yılında yayınlanan, Manisa Coğrafyası adlı kitapta Cengiz Orkon, Cumhuriyetin ilk 10 yılındaki Kula'nın ziraî ve iktisâdî hayatını şöyle anlatmaktadır: *“Halkın genel işleri, ziraat ve hayvan işleriyle halıcılıktır. Hububat (buğday, mısır, çavdar, arpa, patates); bakliyat (nohut, bezelye, börülce, burçak); afyon ilk akla gelenlerdir. Pamukçuluk azdır. Vaktiyle çekirdeksiz üzümlerden çok istifade edilirken, Filoksera hastalığıyla kuruyan bağlar, tamamen yeniden doğmaya başlamıştı. Afyon ve tütüncülüğü kotalıdır, diğer kazalarda olduğu gibi buranın da arıcılığı da ilk derecededir. Meyveciliği yereldir. En çok kıl keçisi, koyun, öküz, manda vs'dir. Yün ve pamuk çıkarır. Her hafta kurulan Pazar ve Pazartesi pazarlarından başka bir de panayırı vardır. Bu pazarlarda günün ve haftanın mübadelesi yapılır. Üzüm, incir, zeytin ve zeytinyağı ve benzerleri gibi eşya Aydın bölgesinden tedarik edilirdi.”*⁵³³

19. yüzyılda dönemin hemen hemen bütün kazaları gibi Kula da tarımsal etkinliği ağır basan bir yöre durumundadır. Ancak çekirge istilâları kuraklık gibi nedenlerden dolayı tarımsal faaliyetler olumsuz etkilenmiştir. Nitekim 1850, 1851, 1888, 1911 tarihli belgelerden Kula'nın çekirge sürülerinden etkilendiği, bunun yanında 1887 tarihli belge kuraklığın da tarımsal üretimi azalttığı ve vilâyetten zahire ve tohumluluk istendiği görülmektedir.⁵³⁴

Cumhuriyetin ilânından önce, çiftçilerin başını ağrıtan olaylardan bir tanesi çekirge istilâlarıdır. Bununla ilgili Başbakanlık Osmanlı Arşivi kaynaklarında, 20 Mayıs 1919 tarihli belgede, Eşme ve Kula Kazalarının çekirge istilâsına uğradığı belirtilmiştir. Bu iki kazadan İçişleri Bakanlığına bir yazı gönderilmiştir. Yazıda, Gediz havzasını çekirgelerin işgal ettiğini ve olaya hemen müdahale edilerek çekirgelerin imhasına başlandığı belirtilmektedir. Ayrıca, Saruhan Sancağı'ndan yardım istemektedirler.⁵³⁵

1929 yılında Kula'da çekirge ile mücadele sürdürülmüş ve çekirge istilâsındaki araziler sürülmüş kış mücadelesi yapılmıştır.⁵³⁶

⁵³³Orkon, s.159.

⁵³⁴Sütgibi, s.56.

⁵³⁵BOA, Belge No: DHİUM 56-1.

⁵³⁶Yenice, s.61

1930 yılında çekirge istilâsından kurtulmak için Kula, Demirci ve Gördes'te 31.081 dönüm arazi çift ve çapa yöntemi ile sürülmüş veya toprağı aktarılmıştır. Böylece çekirgelerle mücadelede kış mevsimi mücadelesi devam etmiştir. İlkbahar mücadeleleri için önlemler alınmıştır.⁵³⁷

1932 yılında, Kula ilçesinin Manaklar Köyü çevresindeki çekirge istilâsı, kaza kaymakamı Sait Bey ve Ziraat memuru Kamil Beylerin gayretleriyle imha edilmiştir. Bu çekirge sürüleri bu sefer Selendi Nahiyesi'ne bağlı Karakozan çevresinde görülmüştür. Orada da gerekli çalışmalar yapıp, çekirgeler imha edilmiştir. Halkın, yaşanan bu çekirge felâketinden dolayı mahsulleri zarar görmüştür. Buradaki köylüler, yağmur duasına çıkmışlardır. Çünkü çekirgelerin yumurtalarından çıkması için, havaların kurak gitmesi lâzımdır. Bu yüzden çekirge sürüleri yağmurun uzun süre yağmadığı zamanda başlar ve önüne gelen tarım alanlarına zarar verir. Bu yıllarda ziraî ilâç yaygın olmadığı için halk bunları çuvallara doldurarak derin çukurlara gömmek gibi çeşitli yollarla imha ediyordu. Çekirgelerin imhası sırasında devlet tarafından o civardaki her evden bir kişinin gitmesi zorunlu kılınmıştır. Bu imha sırasında bu toplanan halkın başında bir de çekirge çavuşları denilen kişiler bulunduğu ve bunlar tarafından organize edildiği anlatılmaktadır.⁵³⁸

1933 yılında ise, Kula'da çekirge bulunması hasebiyle şüpheli sahalar çift sürülmesi yoluyla tohumları tahrip edilmiştir.⁵³⁹

1. Hububat

19.yüzyıl kentin ekonomisi içinde tarımın ve toprak kökenli gelirin önemini koruduğı açıklıkla söylenebilir. 1844-45 Temettuat Defterlerinde, tarım dışı meslekleri olanların, az da olsa toprağına sahip olduğu görülür. Kula'da tarımla uğraşan nüfusun oranı %74 gibi önemli bir değeri göstermesi bunu kanıtlar. Çarşıda dükkân veya dükkânların sahibi varlıklı esnaflar arasında tarla sahibi olanlar, çok az da olsa bağ bahçe sahibi olanların varlığı tarımsal üretimin ve toprak sahipliğinin önemini koruduğunu gösterir. Kentin çevresindeki tarıma elverişli arazilerin % 46'sı ekili alanlardır. Defterde bu alanların üzerinde yetiştirilen ürünlerle adlandırılabilir veya sadece ekilmiş tarla olarak tanımlanabilir. Bu alanlar için ekilmiş araziler % 30,82 oranındadır. Ayrıca sırasıyla bostan,

⁵³⁷T.C. Manisa Umumî Vilâyet Meclisinin Müzakeratına Ait Zabıtname, (İkinci İntihap- Dördüncü Adi İctima Meclisin Küşadı 15 KanunSanî 1930, ss.40-41.

⁵³⁸Anadolu, 20 Haziran 1932.

⁵³⁹Yenice, ss.57-58.

tütünlük, susamlık, soğanlık şeklinde tanımlanan araziler de ekili tarım arazisi içinde değerlendirilir.⁵⁴⁰

Kula Temettuat Defterlerinde kayıtlı hane reislerinin topraktan tamamen kopmaksızın geçimlerini sağladığı net olarak söylenebilir. Ancak sahip olunan toprakların, bir ailenin ek bir gelire gereksinim duymadan geçimlerini sağlamaya her zaman yettiğini söylemek güçtür. Hane reislerinin sadece kendi topraklarından elde ettikleri gelir, yıllık 100–200 kuruş arasında yoğunlaşmaktadır. Bunun etkisiyle Batı Anadolu genelinde olduğu gibi, ortakçılık oldukça yaygındır. Ortaklıkla işletilen topraklar 10–50 dönüm arasında yoğunlaşmaktadır. Ancak defterlerde, ortak işletilen toprak kayıtlı olsa bile her zaman miktarı belirtilmediği için bu oranlara dikkatle yaklaşmak gerektiği unutulmamalıdır. Hane reislerinin ortakçılıkla işlettikleri topraklardan kazançları yıllık 50–250 kuruş arasında yoğunluk göstermiştir.⁵⁴¹

1903 Aydın Vilâyeti Salnamesi'ne göre Kula'da, tahıl, susam, afyon, armut, siyah üzüm ve palamut yetiştirilir.⁵⁴² Tohum sonbaharda Ekim ayı içinde (Selendi 10–15 gün önce) atılır. Hasat ise, Haziranın ortalarından Temmuz başına kadar sürmektedir.⁵⁴³

1908 yılı, Kula'ya ait tarım ürünleri ekim alanları Ahenk Gazetesi'nde şöyle haber olmuştur; *1908 yılında Kula kazasında, buğday 25.000, arpa 27.000, bakla 2500, çavdar 500, burçak 4.000, sarı darı 1.000, afyon 1.500 dönüm arazinin ekildiği bildirilmiştir.*⁵⁴⁴

19. yüzyıl Temettuat Defterlerinde Kulahlıların, %10'unda bostan, %33'ünde armut bahçesi, %3'ünde tütün tarlası, %2'sinde susam tarlası, %1'inde soğan tarlası, %2'sinde de sebze bahçesi vardır.⁵⁴⁵ Saruhan Sancağı'nın genel olarak, 20. yüzyılın başlarında temel gelir kaynağı tarımdır.⁵⁴⁶

Cumhuriyetin ilânından sonra 1925–26 yılında kaza merkezinde ziraat yapılan arazi, 109.854 dönümdür. Mahsullerden, 3.398.063 kg buğday, 3.666.616 kg arpa, 533.859 kg çavdar, 93.632 kg soğan ve 11.520 kg sarımsak üretimi yapılmaktadır. Ayrıca, 200.000

⁵⁴⁰ Arıkan, **Temettuat Defterlerinde...**, s.104.

⁵⁴¹ Arıkan, **Temettuat Defterlerinde...**, s.105.

⁵⁴² **Yurt Ansiklopedisi**, s.540.

⁵⁴³ **Yurt Ansiklopedisi**, s.561.

⁵⁴⁴ **Ahenk**, 24 Mayıs 1908.

⁵⁴⁵ Arıkan, **Temettuat Defterlerinde...**, s.106.

⁵⁴⁶ **Manisa 2000**, ss.49–50.

kg tütün, 520.000 kg burçak, 3.200 kg afyon, 8.000 kg fasulye, 3.000 kg mercimek ve 51.200 kg patates üretilmiştir.⁵⁴⁷

1927 yılında Kula'daki tahıl ekim alanları ve üretimi

Ürün Adı	Dönüm	Kilo
Arpa	100.046	2.702.828
Buğday	83.286	3.178.834
Çavdar	8.485	253.323
Darı	3.459	38.797
Yulaf	190	3.816

Kaynak: *1927 Tarım Sayımı*, Yayın No: 614, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1970, s. 25,36.

Tahıllardan en çok ekilen, 100.046 dönümle arpa ilk sırayı almaktadır. En az ekilen, 190 dönümle yulaf olmuştur.⁵⁴⁸

1927 yılına ait tarım ürünlerinden baklagillerin ekim alanı ve üretim miktarı

Ürün Adı	Dönüm	Kilo
Burçak	11.617	355.154
Nohut	2.073	69.485
Bakla	1.321	2.520
Börülce	437	164.998
Fasulye	360	1.503
Mercimek	77	1.213

Kaynak: *1927 Tarım Sayımı*, Yayın No: 614, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1970, s. 47,57.

Ekilen alan olarak burçak, birinci sırayı almaktadır. En az yer de 77 dönümle mercimek olmuştur.⁵⁴⁹

⁵⁴⁷1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.675.

⁵⁴⁸1927 Tarım Sayımı, Yayın No:614, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1970, ss.25,36.

⁵⁴⁹1927 Tarım Sayımı, ss.47,57.

1927 yılına ait Kula'daki tarım alanında yetiştirilen sanayi bitkilerinin ekim alanları ve üretim miktarları

Ürün Adı	Dönüm	Kilo
Afyon	4.071	8.110
Susam	3.861	25.714
Tütün	1.785	398.953
Soğan	158	16.347
Sarımsak	104	15.903
Patates	9	576
Pancar	1	90

Kaynak: **1927 Tarım Sayımı**, Yayın No: 614, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1970, s. 67,77.

Yukarıdaki tablolar incelendiğinde Kula ve çevresinde iklime bağlı olarak genel itibarıyla tahıl tarımı yapılmaktadır. Sulama yapılamadığından, su ile yetişen ürünler bulunmamaktadır.⁵⁵⁰ 1927–28 yılları arasında ziraî ürünlerin alanları ve hasat toplamına göre, 23.000 dönüm buğday, 40.000 dönüm arpa, 4.500 dönüm çavdar, 8.350 dönüm burçak ve 4.500 dönüm mısır vardır. Ayrıca, 100 dönüm patates, 13.800 dönüm susam, 4.500 dönüm afyon ve 7.500 dönüm tütün alanları vardır.⁵⁵¹

⁵⁵⁰ **1927 Tarım Sayımı**, ss.67,77.

⁵⁵¹ **1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi**, s.973.

1928–29 yılları arası ziraat yapılabilen alanlar

Ürün Adı	Dönüm
Buğday	58.360
Arpa	43.770
Afyon	14.590
Burçak	14.550
Çavdar	5.840
Susam	5.830
Tütün	3.200
Mısır	2.920
Darı	2.920
Patates	300
Yulaf	200
Bakla	50
Pamuk	10

Kaynak: *1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı*, s. 718–719.

1928–29 yılı itibarıyla tabloya göre, en fazla alanı 58.360 ile buğday almıştır. İkinci sırada arpa vardır. En son sırayı ise, 10 dönümle pamuk almıştır. Pamuğun en son sırayı almasının sebebi de Kula'nın coğrafi olarak dağlık olması ve pamuk yetiştirmek için gerekli şartların uygun olmamasıdır.⁵⁵²

⁵⁵²1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, ss.718–719.

1928–29 yılları arası ziraat yapılabilen ürünlerin üretim miktarları

Ürün Adı	Kilo
Buğday	5.252.400
Arpa	2.845.050
Burçak	873.000
Çavdar	262.800
Mısır	233.600
Darı	202.400
Tütün	128.000
Susam	87.000
Afyon	29.180
Patates	21.000
Yulaf	8.000
Bakla	2.500
Pamuk	90

Kaynak: *1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı*, ss. 720–721

Tabloya göre, tarım ürünlerinin alanlarıyla doğru orantılı olarak en çok buğday ve en az pamuk üretimi yapılmıştır.⁵⁵³

---

⁵⁵³1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, ss.720–721.

1930 verilerine göre Kula’da hububat çeşitleri, alanı ve üretim miktarı

Cinsi	Dönümü	Kilo
Buğday	65.000	3.874.370
Arpa	49.500	226.0720
Afyon	18.500	11.100
Burçak	16.600	917.836
Çavdar	9.500	340.290
Nohut	7.500	238.480
Darı	5.500	440.000
Mısır	4.500	391.030
Börülce	2.500	59922
Bezelye	500	11.780
Patates	500	44.000
Yulaf	450	18.000
Bakla	100	4.800
Pamuk	-	2000

Kaynak: *T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında Tâbiî, Coğrafi, Tarihi, İdarî, İktisâdi, Malûmatı Havi Mecmua 1932, s.227–296.*

1928–29 yılı ile kıyaslayacak olursak tahıl ürünlerinin üretiminde genel itibarîyle bir artış gözlenmiştir.⁵⁵⁴

⁵⁵⁴T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss. 227–296.

1932 yılında Kula'ya bağlı bulunan çiftlikler

Dönümü	İsmi
150000	Manaklar Çiftliği
6500	Çelinkos ve Tatlıçeşme Çiftliği
4500	Papuşlu Çiftliği
4500	Evcî Çiftliği
4500	Aktaş Çiftliği
4200	Çakıro Çiftliği
4200	Çakırca Çiftliği
3500	Davala Çiftliği
3500	Sarnıç Çiftliği
3500	Yalımlar Çiftliği
3500	Selendi Yeniköy Çiftliği
2500	Yanko Çiftliği
2500	Mehmet Ağa Çiftliği
2500	Kara koca Çiftliği
2500	Sazlı Çiftliği
1500	Karacayerhisar Çiftliği
1500	Yeniköy Çiftliği

Kaynak: *T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında Tâbü, Coğrafi, Tarihi, İdarî, İktisâdi, Malûmatı Havi Mecmua 1932*, s.290.

Yukarıda verilen çiftliklerden en büyüğü 150.000 dönümle Manaklar Çiftliği'dir. Daha sonra sırasıyla, Çelinkos ve Tatlı Çeşme Çiftliği yer alır. En küçüğü ise Yeniköy Çiftliği'dir. Toplamda, 17 çiftlik bulunmaktadır.⁵⁵⁵

⁵⁵⁵ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., s.290.

Kula ilçesinde, 1932–33 yıllarında ürünlerin yazlık üretim cetveli

Üretilen Ürün	1932 Bildirilen Ton	1933 Tahmini Ton
Karpuz	875	800
Kum darı	346.5	440
Mısır	243	420
Kavun	205.5	490
Fasulye	100	
Börülce	48	22
Tütün	3.4	8.8

Kaynak: *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:8, Sayı:1–2, 1933, ss.290–292.*

Bu bilgilere göre; Kula’da 1933 yılında patatesten tahmini üretim 33 ton, 1932 yılı üretimi ise 17,5 ton olmuştur.⁵⁵⁶ Soğan ise 1933 yılı tahmini 1080 ton, 1932 yılı üretimi ise 432 tondur. Susamda ise 488 ton 1933 yılındaki tahmini üretim olup, 168 ton ise 1932 yılı üretim miktarıdır ve sarımsak ise 1933 yılı tahmini 20 ton olup 1932 yılı üretimi de 9,6 ton olmuştur.⁵⁵⁷

1933–34 yılları arasında tarım alanları

Üretilen Ürün	1933 Hektar	1934 Hektar
Buğday	5.682	5.409
Arpa	4.228	4.128
Çavdar	1.223	1.146
Yulaf	19	19
Bakla	19	23
Nohut	1.146	1.156
Haşhaş Tohumu	1.591	919

Kaynak: *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:8, Sayı:1–2, 1934, ss.145–146.*

1933–34 yıllarını yukarıdaki tabloya göre değerlendirecek olursak, en fazla alan yine 5.409 hektar ile buğdayda ve en az alan ise, 19 hektar ile yulaftır.⁵⁵⁸

⁵⁵⁶ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:9, Sayı:1–2, 1933, s.294.*

⁵⁵⁷ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:8, Sayı:1–2, 1933, ss.290–292, 295–296.*

⁵⁵⁸ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:9, Sayı:1–2, 1934, ss.145–146.*

2. Üzüm

Kula ve yakın çevresinde tarımsal üretimde bağların, antik dönemden beri çok önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Nitekim Strabon, bu bölgeden bahsederken şunları söylemiştir; “*Burada hiç ağaç yoktur; sadece, kalite olarak ünlü şarapların hiçbirinden aşağı olmayan Katakekaummene şarabının elde edildiği bağlar vardır.*” şeklinde bahsetmiştir.⁵⁵⁹ Yine, 1617’de Batı Anadolu’yu dolaşırken Kula’ya uğrayan ve burada birkaç gün kalan Evliya Çelebi Kula’dan bağlı bahçeli bir yer olarak bahseder.⁵⁶⁰

Öte yandan, 19. Yüzyılda bölgede araştırma yapan gezginlerden Hamilton (1842), volkanik tepelerin yakınlarında, ünlü Manionia (Menye–Gökçeören) şarabının üretilmiş olduğu bağların hala görülebildiğini söylemektedir. Ayrıca Keppel (1831) de Manionia civarında ziyaret ettiği bir evin sahibi tarafından ikram edilen şarabın, tüm yolculuğu boyunca içtiği en iyi şarap olduğu kanısındadır.⁵⁶¹

Temettuat Defterlerinde, bağcılık hemen bütün hane için olmazsa olmaz bir uğraş olarak görülür. Kula nüfusunun %64’ünün bağ sahibi olduğu görülüyor. En sık rastlanan bağ alanı 1–2 dönüm arasındadır. 2–4 dönüm arasında bağ sahibi olanlar oldukça fazladır. 4 dönüm üzeri bağ sahibi hane reisleri sayısı artma eğilimindedir. Defterlerde kayıtlı hane reislerinin yıllık 10 ile 200 kuruş arasında geniş bir aralıkta kazançları söz konusudur. 400 kuruşa kadar azalan miktarda bağ sahibi varken, bunun üzerinde bir artma eğilimi gözlenir. Bu, sahip olunan bağların dönüm cinsinden miktarının kişi sayısı ile doğru orantılı olması ile ilgilidir. Kazada vaktiyle bol miktarda çekirdeksiz üzüm bağları ve bunların arasında bazı meyve ağaçları önemli bir yer oluştururken flokseradan tamamen kurumuştur. Halk yerli çubukla yeniden bağ ihdasına çalışmaktadır.⁵⁶²

1910 tarihli Ahenk Gazetesi’nin haberine göre, İzmir ve civar kazalara ait üzüm rekoltesi aşağıya verilmiştir.⁵⁶³

Bu seneki üzüm rekoltesi

Ticaret ve ziraat odasından:

⁵⁵⁹Nusret Köklü, “Yanık Ülke (Katakekaumene)”, **Manisa Dergisi**, Manisa Turizm Derneği Yayınları, Sayı:3, Manisa, 1982, s.29.

⁵⁶⁰Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesine Göre Anadolu Suriye Hicaz (1671–1672), Dokuzuncu Cilt, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1935, ss.50–52.

⁵⁶¹Sütgibi, s.82.

⁵⁶²Arıkan, **Temettuat Defterlerinde...**, s.106.

⁵⁶³Ahenk, 6 Ağustos 1910.

Havaların bu sene pek etrafsız gitmesi sebebiyle bağlara ârız olan envai emraz tesiriyle çekirdeksiz kuru üzüm istihsalatının düçarolduğu cümlece malûm olan tetanoz hakkında erbab-ı tüccarice mühimma imkân bir fikr-i sabit istihsalî üzüm ticaretine faide-i külliyesi olacağı mütalâasıyla mahal-i istihsalîyeden vaki olan istizahane gelen cevablardan İzmir ve civarı kazalar kantar 90.000, Soma 650, Akhisar 16.000, Nif 10.000, Salihlû 15.000, Kula 325, Kasaba 2500, Karaburun 7000, Demirci 1400, Urla 30. 000, Alaşehir 8000; Çeşme 10.000, Foçayen 11.000, Menemen 35.000, Mağnisa 75.000, Aydın, Tire, Bayındır, Kuşadası 20.000, Kırkağaç 4000 yani bu sene men hisseü'l-cem'i 335470 kantar hal-ı hazırına nazaran yetişeceği tahmin edilmiş olduğu anlaşılmış olduğundan münafi-i memlekete teallük hasbîyle ilânına mübaderet olundu.”⁵⁶⁴ Yukarıdaki gazete haberi, Ticaret ve ziraat odasında 21 Temmuz 1910 tarihinde yayınlanmış olup, 6 Ağustos 1910 tarihinde de Ahenk gazetesinde yayınlanmıştır. Gazetenin haberine göre, 1910 yılında Kula’da 325 ton üzüm üretimi yapılmıştır.

1928–29 devlet salnamesi’ne göre; 1928 yılında, Kula’nın üzüm üretim miktarı ve alanının olmadığını göstermiştir. Ama bizim görüşümüz, bu yıllarda üzüm alanının olmadığını ve üzümün üretilmediği anlamına gelmemektedir. Çünkü öncesi ve sonrası yıllarla ilgili ilçenin üzüm üretim alanı ve miktarı verilmiştir. Bize göre, o yılla ilgili sayısal verilerin gerekli makamlara iletilmediği ve resmi olarak kayıt altına alınmadığından sayısal verilerin olmadığı kanaatindeyiz.⁵⁶⁵ 1929 yılında kazanın üzüm üretim miktarı 40.000 kg’dır.⁵⁶⁶

Kazada, 22.280 dönüme yakın dikili arazi varsa da 1930 senesinde ancak 9500 kilo kuru üzüm üretilmiş ve bunun 350 kilosu ihraç edilmiştir. Diğerleri iç pazarda tüketilmiştir.⁵⁶⁷

Kula’da 1928- 1933 yılları arasında kuru üzüm olarak alınan mahsul (ton hesabıyla)

Yıllar	1928	1929	1930	1931	1932	1933
Kula	555	-	9	0,5	12	228

Kaynak: *Cenap Refik, ORKON, Manisa Coğrafyası, Manisa Halkevi Yayınları, Sayı: 3, İstanbul 1937,s.159; Ahmet Nural, ÖZTÜRK, Katakekaumene (Yanık Yöre) Kula, Öğrenci Basımevi, İzmir 1986, s.88.*

⁵⁶⁴ Ahenk, 21 Temmuz 1910.

⁵⁶⁵ 1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, ss.718–719.

⁵⁶⁶ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:4, Sayı:12, 1929,ss.362,364.

⁵⁶⁷ Arıkan, Temettuat Defterlerinde..., s.106; Yenice, ss.77–78.

Yukarıdaki tabloya göre, 1928 yılında 555 ton üzüm üretimi yapılmıştır. 1929 yılı verileri boştur, bunun sebebi olarak üretim verilerinin girilmemiş olması yada bu dönemlerde bağlarda oluşan floksera hastalığı sebebiyet verdiği düşünülebilir. 1931 yılında en az üretim, 0,5 tondur.⁵⁶⁸ 1933 yılında bağlar floksera⁵⁶⁹ hastalığından kurumuştur.⁵⁷⁰ 1935 yılı verilerine göre bağ sahası 1214 hektardır.⁵⁷¹

Günümüzde, 2.296 hektarlık bağ-bahçe alanının yaklaşık %13'ü (297 hektar) bağ alanlarından oluşmaktadır. Bunun 31,6 hektarlık alanı ise Strabon'un söz ettiği Kula'nın meşhur şaraplık üzümleridir. Ancak, hemen belirtmek gerekir ki Kula günümüzde şaraplık üzümeleri ve şaraplarıyla ünlü bir ilçemiz durumunda değildir. 1930'lu yıllara kadar Kula'da bağların bulunduğu, ancak bundan sonraki yıllarda yaşanan bağların gençleştirilmediği ve giderek bağcılık faaliyetlerinin azaldığı belirtilmektedir. Ülkemizde kayıtların uzun süreli tutulmaması, değişiklikleri sağlıklı olarak gözlemlememizi engellemektedir. Bununla birlikte günümüzde bağcılık faaliyetlerinin tekrar önem kazandığını söyleyebiliriz. Buna istinaden yeni bağ alanlarının oluşturulduğu görülmektedir. Buna örnek olarak, Kula'nın girişinde yaklaşık 60–70 hektar alanda Anemon Otelleri'nin sahibi tarafından organik şarap üretim alanı oluşturulmuştur.⁵⁷² Günümüzde bu yerde üretim devam etmektedir.

3. Tütün

Amerika'nın keşfedilmesi ile birlikte Fransa'dan Almanya'ya kadar, bütün Avrupa'ya hızla yayılmıştır. Avrupa üzerinden Türkiye'ye gelmiştir.⁵⁷³ Osmanlı Devleti, 16. ve 17. yüzyıllar arasında tütün ile tanışmış ve ilk tütün ekimine Rumeli'de başlamıştır. Türkiye'ye Avrupa ve Asya yollarından gelen tütün, 1600 senesinden beri keyif verici bir madde olarak kullanılmıştır. Bazı Türk tarihçilerine göre, tütün tohumu ilk defa Selanik'te üretilmiştir. Şimdiki ticaret odalarına denk olan, o dönemki lonca teşkilâtına gelen Fransız tüccarlar tarafından, Osmanlı topraklarına geçirilmiştir. Ayrıca, Selanik'in Yenice kazasında ekilmesine başlandığını bildirmektedirler. Anadolu'da ilk tütün ekimi yapılan yerlerden birisi de Ege Bölgesi olmuştur.⁵⁷⁴

⁵⁶⁸ Orkon, s.159; Öztürk, s.88.

⁵⁶⁹ Floksera: Bir çeşit sebze ve meyve hastalığı, bitkiye bu hastalık geldiğinde bitki kurumaya başlar.

⁵⁷⁰ Arıkan, **Temettuat Defterlerinde...**, s.106.

⁵⁷¹ Öztürk, s.88.

⁵⁷² Sütgibi, s.82.

⁵⁷³ Hakkı Nezihi Erkson, **Türkiye Tütünleri**, Yeni Matbaa, İstanbul, 1954, ss. 12–22; **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, Cilt:10, İstanbul, 1954, ss.54–55.

⁵⁷⁴ **İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi**, Cilt:10, ss.54–57.

Tütüncülük, Manisa civarında 1880’li yıllarda Saray altı adındaki tarlalarda ve Ödemiş civarında yetiştiriliyordu. Ancak Batı Anadolu’da, tütüncülük, 1877–78 yıllarından itibaren artmıştır ve bu artışın sebebi Anadolu’ya gelen muhacirlerdir. 1916 yılında, Drama’dan getirilen tütünler Selçuk havalisinde denenmiş iyi neticeler alınınca bu tarihlerden itibaren bilhassa İzmir ve Manisa çevresinde yetiştirilmeye başlanmıştır. Özellikle, 1924 Büyük Mübadeleden sonra, tütün yetiştiriciliğinde ülke genelinde gözle görülür bir artış kaydedilmiştir. Türkiye’de 1923’te tütüncü çiftçi adedi 125.542 ve ekili arazi 351.521 iken, 1924’de çiftçi sayısı 173.221’e, tütün ekilen arazi de 644.021 dönüme ulaşmıştır. 1928 yılına gelindiğinde ise elinin emeğini alamayan tütün üreticisi için, 1929 yılında büyük düşüş yaşamıştır. Bu düşüşte, dünya ekonomik krizinin büyük payı vardır. daha sonraki yıllarda kötü gitmeye başlamıştır.⁵⁷⁵

1925–26 yılında kazada, tütün ziraatı yapılan arazi 109.854 dönümdür. Buradan 200.000 kg tütün üretimi sağlanmıştır.⁵⁷⁶ Kula’dan İzmir vilâyetine gönderilen 2 Haziran 1926 tarihli bir yazıda, Kula’da 3.000 Rum’un tütün ziraatı yaptıklarını belirtmekte ve tütün ziraatı yapanlara 30.000 lira ayrılması istenmiştir. Fakat Manisa Ziraat Bankası şubesine 80.000 liradan sadece 5.000 lirası Kula’ya ayrılmıştır. Bu ayrılan paranın tamamının üreticilere verilmesine yönelik karar alınmıştır.⁵⁷⁷ Bu yazıdan şunu çıkarabiliriz demek ki Kula’daki tütün üreticileri ekonomik yönden çok sıkıntı çekmektedirler. İzmir vilâyeti tütün ithal olunan yerden, İzmir merkez şubesinden 30.000 lira istemişler. Bunun ancak 1/6’sı Manisa Vilâyet Meclisince uygun görülmüştür.

Kula’da 1925 yılı tütün üretim miktarı ve fiyatı

Tütün üretilen yer	Üretim miktarı (kg)	Mevsim başlangıcından 10 Kasım 1926 tarihine kadar olan fiyatlar (kuruş)	1925 senesi fiyatları (kuruş)
Kula	1.500.000	90–70	130–70

Kaynak: *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 1926, Sayı: 1–12, s.724.

⁵⁷⁵Karakaş, *Cumhuriyet Döneminde...*, s.75; T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Yıllığı 1929, Cilt 2, Ankara Cumhuriyet Matbaası, Ankara, 1929, s.133.

⁵⁷⁶1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.675.

⁵⁷⁷BCA., Belge No: 03010000018125115; Mübadeleden sonra Rum nüfus kalmamış olması gerekir.

En kaliteli tütünün birim fiyatı bir önceki yıla göre 50 kuruş düşmüştür. Fiyatların aşağı düşmesinin sebebi olarak ihracatın sekteye uğradığı düşünülebilir.⁵⁷⁸

1927 tarihlerinde Kula’da yetişen tütün miktarı

Kaza	1927 senesi üretim kilo	1927 senesi satış miktarı kilo	1927 satış fiyatları	1926 satış fiyatı
Kula	192.300	64.100	50–100	70–190

Kaynak: *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı:1,1929, s.24.

Bunun yanında, 1927 yılında üretilen 192.300 kg tütünün 64.100 kg’ı satılmıştır.⁵⁷⁹ 1927–28 yılları arasında ziraî ürünlerin alanları ve hasat toplamına göre, bakıldığında 7.500 dönüm tütün alanı vardır.⁵⁸⁰

Tütün Manisa sınırları içerisinde Akhisar kazası ve çevresinde yoğun olarak üretilmekteydi. Kula ve çevresinde tütün üretimi çok az miktardaydı. 1920’li yıllardan sonra yavaş yavaş tütün üretimi artmaya başlamıştır. Bunun sebebi olarak 1925–26 yıllarında mübadele ile gelen mübadillerinde etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Mübadillere Manisa’nın merkez köylerine yerleştirildiklerinde bağ ve zeytinlikler verilmiştir. Fakat mübadiller bunları yetiştirmeyi bilmediği için bazıları bunları söküp ya da aralarına tütün ve hububat türü ürünler ekip- biçmişlerdir. Buna göre, Yunanistan’dan gelen mübadiller tütün üretimini bilmektedirler. Bu sebeple, Kula’ya gelen mübadiller tütün ziraatı ile uğraşmışlardır. 1920–30 yılları arası Kula’da tütün üretiminde önemli bir artış olmuştur. 1928–29 yılları arası, 3.200 dönüm tütün ekimi yapılmış, ayrıca 128.000 kilo tütün üretimi yapılmıştır.⁵⁸¹

1928 yılı tütün üretim miktarı, satılan miktar ve fiyatı

Kaza	1928 senesi üretimi kilo	1928’de satılan miktar kilo	Fiyatlar kuruş
Kula	150.000	50.000	40–90

Kaynak: *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı:1,1929, s.24.

⁵⁷⁸ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, 1926 Sayı: 1–12. s. 724.

⁵⁷⁹ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı:1, 1929, s.24.

⁵⁸⁰ 1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.973.

⁵⁸¹ 1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, ss.718–721.

1928 yılında üretilen 150.000 kg tütünün sadece 50.000 kg'si satılabılmıştır. Geriye kalan 100.000 kg'ı satılamamıştır.⁵⁸²

1929 senesinde ziraî ürünlerinden tütünün üretim miktarı 70.000 kilodur.⁵⁸³ 1928 yılında ise, elinin emeğini alamayan tütün üreticisi için, 1929 yılı dünya ekonomik krizi olumsuz etki yapmıştır. Tütün üretimi, yıldan yıla kötüye gitmiştir. 1929 yılında Dünya Ekonomik krizi tütün ihracat oranını düşürmüştür. Onun kadar önemli olan bir başka gerçek ise, hükümetin tarım politikasında olan değişikliğidir. “1928–1934 tarihleri arasında tarımın gayr-i safı milli hâsıla içindeki payı %44. 33’den %34’e düşerken, sanayi%11. 6’dan %17. 9’a çıkmıştır”.⁵⁸⁴ Tütün İnhisar idaresi (Tekel), tütüncüyü, firmalara ezdirmemek için, alım yapmaya başlamıştır. Üzümcünün, borsa simsarlarına karşı Ziraat Bankası’ndan beklediği yardımı tütüncü tekel idaresinden beklemiştir. Tekel idaresi, “Kula, Gördes, Manisa, Kasaba yörelerinde büyük miktarda alım yapmıştır. Kasaba’dan 115 kuruştan alım yaparak atıl durumda bulunan kumpanyaları harekete geçirmiştir.”⁵⁸⁵ 1929 senesi içinde tütün fiyatları 1928’den pek farklı olmamış, 115 kuruş ile 200 kuruş arasında değişmiştir ki, bu üreticinin yüzünü güldürmemiştir. 1930 senesi ortalama fiyatları; 125 ile 130 kuruş arasında olup, 1929 senesinin ortalama fiyatlarından %15 az olmuştur. Ege bölgesinin 1930 tütün rekoltesi, 25. 000. 000 kilo olup, 23.000.000 kilosu satılmış, 2. 000. 000 kilosu halkın elinde kalmıştır. Batı Anadolu bölgesinde tütün alımı daha çok Glen, Di Amerikan, Amerikan Tobacco gibi Amerikan firmaları yapmaktadır. Tekel her ne kadar tütün alımı yapsa da büyük çoğunluğu şirketler tarafından yapılmaktadır.⁵⁸⁶

Tütünlerin 1930, 1929 ve 1928 yıllarına ait üretim miktarları ve fiyatları

Kaza	1930 senesi		1929 senesi		1928 senesi	
	Üretilen miktar kilo	Satış, kilo kuruş	Üretilen kilo	Kilo fiyatı kuruş	Üretilen kilo	Kilo fiyatı kuruş
Kula	480.000	-	100.000	90.180	150.000	40.90

Kaynak: *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı:9–10,1930, s.511.

⁵⁸² *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı: 1, 1929, s.24.

⁵⁸³ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:4, Sayı:12, 1929, ss.362,364.

⁵⁸⁴ Naci Bostancı, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ekonomi ve Siyaset*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996. s.108

⁵⁸⁵ *Anadolu*, 6 Teşrin-i Evvel 1929.

⁵⁸⁶ Karakaş, *Cumhuriyet Döneminde...*, s.77.

1928 yılında 150.000 kilo üretilirken fiyatı 40 ile 90 kuruş arasında değişmiştir. 1929 yılında, 100.000 kilo üretilirken 90 ile 180 kuruş arasında kilogram fiyatı değişmiştir. 1930 yılında da 480.000 kilo üretilirken fiyatı belirtilmemiştir.⁵⁸⁷

Kula’da 1930 yılı tütün üretim miktarı ve kilogram fiyatı

Kazanın Adı	Üretim	1929’da kg satışı	Kilogram fiyatı	1928’de üretilen kg.	Aynı senede kg satışı	1923 fiyatları kuruş
Kula	100.000	100.000	90.180	150.000	50.000	40.90

Kaynak: *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı:3,1930, s.136.

1923 yılında Kula’da tütünün fiyatı 40 ile 90 kuruş arasında değişirken, 1928 yılında 90 ile 180 kuruş arasında değişmiştir.⁵⁸⁸

1927–1930 yılları itibarıyla Manisa vilâyetinde dönüm olarak tütün eken köy ve aile adedi

Manisa Vilâyeti	1925	1926	1927	1928	1929	1930
Köy adedi	-	-	1,132	574	309	422
Aile adedi	-	-	23,360	20,125	5,670	9,502
Dönüm	-	-	155,008	140,927	44,495	76,358

Kaynak: *T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Devlet Tekel İdareleri ve Tekel Maddeleri İstatistiği*, İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından Sayı:20, İstanbul Marifet Matbaası, Ankara 1932, s. 13.

Tütünün 1927 yılından sonra üretiminin yapıldığını görüyoruz. Muhtemelen ülkenin yeni milli mücadeleden çıkmış olmasına bağlayabiliriz.⁵⁸⁹ Genel itibarıyla Anadolu’da 1925–26 yıllarında mübadiller ön plâna çıkarmışlardır. Unutulmamalıdır ki tütünün Osmanlı sınırları içine girdiği ilk yerlerden birisi Rumeli yakasıdır. Daha sonra mübadele ile gelenler tarafından Anadolu’ya yayılmıştır.

Cumhuriyetin ilk on yılında tütüncülük, Kula Kazasının önemli bir gelir kaynağıdır. Yapılan araştırmalarla bölge, tütün yetiştirmeye elverişlidir. 1930 senesinde 8.500 dönüm

⁵⁸⁷ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı:9–10, 1930, s.511.

⁵⁸⁸ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı: 3, 1930, s.136.

⁵⁸⁹ *T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Devlet Tekel İdareleri ve Tekel Maddeleri İstatistiği*, İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından Sayı:20, İstanbul Marifet Matbaası, Ankara, 1932, s.13.

tütün dikilmiş ve kuraktan bu tütünler telef olmuştur. Ancak, 25.000 kilo tütün inhisar idaresi tarafından satın alınmıştır, geri kalanı satılamamıştır.⁵⁹⁰ Eylül 1930 tarihi itibarıyla Manisa’da 1.500.000 okka tütün ihracatından 1.000.000 okkası Amerikan şirketleri tarafından alınmıştır. Kula’da 350 bin okkasından 15 bin okkası Amerikan şirketlerine satılmıştır.⁵⁹¹ Kula’nın tütünleri iki yıl halkın elinde kalmış, satılamamıştır. Bazıları bankalardan borç almışlardır. Bazıları ailelerinin emekleriyle meydana getirdikleri tütünlerin ellerinde kalmasıyla, ekonomik olarak büyük sıkıntı yaşamışlardır. Halk, tekel idaresinin tütünlerini almasını, bedellerini taksitle kendilerine verilmesini istemektedir.⁵⁹²

1931 yılı Kula’daki tütünlerin ticarî rekoltesi 150.000 kilodur.⁵⁹³ 1932 yılında tütün ziraatı için Kula bölgesindeki izin alınan tahmini tütün alanı 860 dönümdür. Ayrıca, 30.000 kilo tütün üretilmiştir.⁵⁹⁴ Her iki yıl arasında rekolte farkı çok büyüktür, bunun sebebini tütün fiyatlarındaki dalgalanma ve düşük fiyat sebebi ile çiftçi tarafından fazla tercih edilmediğine bağlayabiliriz.

1928–32 yılları arasında tütün ihraç bedelleri

1928	1929	1930	1931	1932
50. 028. 000TL	40. 687. 000TL	42. 981. 000TL	28. 752. 000TL	26. 940. 000TL

Kaynak: *Hizmet*, 14 Haziran 1929

1929 yılında, geçen yılın fiyat düşüklüğünden dolayı tütün daha az ekilmiştir.⁵⁹⁵ Kula ilçesinde 1932–33 yıllarına ait tütünün yazlık üretim cetveline göre 1932 de 3,4 tondur. 1933 tahmini ise 8,8 tondur.⁵⁹⁶ Kula’da ruhsat alınan tahmini dönüm 800 dönüm, üretim 70.000 kilodur ve bunlardan satış miktarı 10.000 kilodur.⁵⁹⁷ İller Bankası’nın 1949 Belediyeler Yıllığı’na göre ilçede, 300 ton tütün üretimi yapılmaktadır.⁵⁹⁸

⁵⁹⁰ İller Bankası Belediyeler Yıllığı, 1933 s.718.

⁵⁹¹ Hizmet, 23 Eylül 1930.

⁵⁹² Anadolu, 12 Kasım 1931.

⁵⁹³ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:6, Sayı:9-10,1931, s.444.

⁵⁹⁴ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:7, Sayı:10-11, 1932, s.424.

⁵⁹⁵ Hizmet, 14 Haziran 1929.

⁵⁹⁶ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:8, Sayı:1-2,1933, s.290.

⁵⁹⁷ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:8, Sayı:1-2,1933, s.13.

⁵⁹⁸ İller Bankası Belediyeler Yıllığı,c. 2. 1949, ss. 277-296.

4. Meyvecilik

19. yüzyıl Temettuat Defterlerine göre, bütün tarımsal araziler içerisinde Kula'nın %10'u bostan, %3,31'lik kısmını armut bahçesi oluşturur.⁵⁹⁹ 20. yüzyılın başlarında 1903 Aydın Vilâyeti Salnamesine göre armut ve palamut yetiştirildiği belirtilmektedir.

Ancak Cumhuriyet dönemi ile birlikte kazada 1935'li yıllara kadar pamuk ekilen alan ve zeytin dikilen alan yoktur. Bol miktarda armut ve ayva ağaçları vardır. Kaliteli ve lezzetli kavun ve karpuz yetiştirilmiştir.⁶⁰⁰

Kula'da 1930 yılında meyvecilikten alınan mahsul

Cinsi	Ağaç adedi	Yaş meyve (kilo)	Kurutulmaya ayrılan (kilo)	Kuru olarak elde edilen (kilo)	Yaş olarak tüketile (kilo)
Armut	6400	128000	60000	150000	60000
Ayva	950	23750			23750
Elma	350	7000			7000
Erik	340	8600			8600
Dut	280	1400			1400
Nar	250	5000			5000
Ceviz	240	7200	7200	5000	
İncir	120	36000			3600
Vişne	100	2000			2000
Zerdali	50	1250			1250

Kaynak: *T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında Tâbii, Coğrafi, Tarihi, İdarî, İktisâdi, Malûmatı Havi Mecmua 1932, Manisa Vilâyeti Özel İdaresi, Manisa 1932,s.289–290.*

Yukarıdaki tablodan hareketle en çok armut, incir ve ayva'nın üretimin yapıldığını görüyoruz.⁶⁰¹ Kazada toplu olarak meyve ağaçları bahçesi yoktur. Muhtelif tarlalarda dağınık şekilde badem, erik, elma, armut, ayva, iğde, nar, ceviz, vişne, incir, zerdali, kayısı ve dut ağaçları vardır. 45000 dönüm palamutluk 500 dönüm kavaklık vardır. 9.500 dönüm

⁵⁹⁹ Arıkan, **Temettuat Defterlerinde...**, s.106; Hilâl Ortaç- Sabri Sürgevil-Olcay P.Yapucu-Cihan Özgün, "Değişim Sürecinde Aydın" **19. Yüzyıldan Günümüze Sosyal ve Ekonomik Hayatın Dönüşümü**, Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları, Aydın, 2010, ss.213–214.

⁶⁰⁰ **İller Bankası Belediyeler Yıllığı**, 1933 ss.718–719.

⁶⁰¹ **T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında...**, s.289–290.

ahlât ağacı⁶⁰² mevcut olup bunlar armuda aşılarmaktadır. Yalnız palamut mahsulü dış ülkelerle ihraç edilmekte olup diğerleri ancak kazanın ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Armut ve ayva civar kazalara kısmen sevk edilmektedir. Ziraî hastalık olarak kazada yalnız filoksera vardır, bu hastalık, bağları kurutmuştur. Zararlı böceklerden, çekirge mevcut ise de yapılan mücadeleler sonucunda % 96' sı imha edilmektedir.⁶⁰³

1932-1933 yılı badem ve ceviz üretimi bilgileri ve tahmiller

	Kabuklu badem		Kabuklu ceviz	
	1933 tahmini	1932 bilgileri	1933 tahmini	1932 bilgileri
	Ton		Ton	
Kula	3.5	4.5	2.3	2.6

Kaynak: *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:8, Sayı: 1-2, 1933, s.297.

1932 yılında bu iki meyveden badem 4,5 tondur ve 1933 tahmini 3,5 tondur. Ceviz de, 1932 yılında 2. 6 ve 1933 tahminine göre de 2,3 tondur.⁶⁰⁴

B. Hayvancılık

Kula halkının geçim kaynakları arasında hayvancılığın önemli bir yeri vardır. Temettuat Defterlerine göre kayıtlı hane reislerinin %43'ü büyükbaş, %5'i küçükbaş hayvan yetiştirdiği görülmektedir. Büyükbaş hayvanlar arasında sağmal inek olarak tanımlanan süt ineği en sık rastlanandır. Ayrıca camız, dana, düve ve merkep gibi gücünden yararlanılan veya binek olarak kullanılanlar oldukça yaygındır. Küçükbaş hayvanlar arasında en çok koyun, keçi vardır.⁶⁰⁵ Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yaygındır. Çok yerde toprağın fazla verimli olmayışı, halkı hayvancılığa yöneltmiştir. Küçükbaş hayvancılık, özellikle koyun yününün ham madde olarak kullanıldığı endüstriyi geliştirmiştir. Böylelikle halıcılık yöre halkının geçiminde önemli bir yer tutmuştur..⁶⁰⁶

1889 Aydın Vilâyeti Salnamesi'ne Göre Saruhan Sancağı'nda beslenen hayvanların kazalara dağılımı şöyledir; Kula'da 57.100 koyun, 80.239 keçi, 1.115 beygir, 33 katır, 716 deve, 407 öküz, 5.130 inek, 82 manda, 4.202 eşek vardır.⁶⁰⁷ 1894'te Saruhan Sancağı'nda yetiştirilen başlıca hayvan türlerinin dağılımında ise, 4.070 boğa, 5.130 inek, 82 manda,

⁶⁰²Yabanî armut.

⁶⁰³T.C. Manisa Vilayeti Hakkında..., s.17.

⁶⁰⁴İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:8, Sayı:1-2,1933, s.297.

⁶⁰⁵Arıkan , Temettuat Defterlerinde..., s. 107.

⁶⁰⁶Darkot, - Tuncel, .s. 79.

⁶⁰⁷T.C. Manisa Vilayeti Hakkında..., s.77; Salname-i Vilâyeti Aydın 1304, İzmir, 1304.

1.115 at, 4.202 eşek, 33 katır, 716 deve, 57.100 koyun ve 80.239 keçi mevcuttur. Toplamda ise 152.687'dir.⁶⁰⁸

Hicri 1308 Aydın Vilâyeti Salnamesine göre kasabadaki hayvan sayıları verilmiştir; 57.100 koyun, 80.239 keçi, 1.115 beygir, 33 katır, 4.202 merkep, 716 deve, 4.070 öküz, 5.130 inek ve 82 manda bulunmaktadır.⁶⁰⁹

Kıl keçisinin 1927, 1929 ve 1930 yıllarında Manisa Meclisi Umumî Zabıtlarındaki sayısı 99.000'dir.⁶¹⁰ 1927–28 yıllarında 559 adet beygir, 654 kısırak, 4.462 merkep, 50 katır, 304 deve, 7.584 inek, 6728 öküz, 135 manda, 51.531 koyun ve 78.744 keçi bulunmaktadır.⁶¹¹

1928–29 yılları Kula'daki hayvan sayıları

Hayvanın Cinsi	Baş
Keçi	86.998
Koyun	51.242
Öküz	6.506
Merkep	4.513
İnek	1.649
At	658
Kısırak	602
Deve	463
Manda	124
Katır	65

Kaynak: *1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı, Matbuat Umum Müdürlüğü Devlet Matbaası, İstanbul 1929, s.722.*

Bu yılda en fazla keçi ve koyun vardır. En az katır vardır. Yukarıdaki tabloya dayanarak küçükbaş hayvancılık oldukça yaygındır diyebiliriz.⁶¹² 1931 senesinde Kula kazasında mevcut hayvan sayısı şöyledir: 10.000 erkek koyun, 55.000 dişi koyun, 14.000 erkek kıl keçisi, 85. 000 dişi kıl keçisi, 4 erkek tiftik keçisi, 50 dişi tiftik keçisi, 200 erkek

⁶⁰⁸Karakaş, *Cumhuriyet Döneminde...*, s.88.

⁶⁰⁹Aydın Vilâyeti Salnamesi R.1307-H.1308,(Çev... İ. Cavid), s.476.

⁶¹⁰Yenice, s.77–78.

⁶¹¹1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.964.

⁶¹²1928–1929 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.722.

deve ve 450 dişi deve vardır.⁶¹³ Cumhuriyetin ilk yıllarında ziraat alanında uygulanan modernleştirme çabalarından hayvancılık da eklenmiştir. Manisa Vilâyeti idaresi, 1932 yılında çiftçinin kalkınabilmesi için il genelinde bazı kazalarına ait 18 köy için damızlık boğa verileceğini duyurmuştur. Bu boğalar, Kula'dan Selendi Nahiyesi, Mine ve Körez Köylerine verilecektir.⁶¹⁴

1932 yılında mevcut hayvan “tahmini”

Cinsi	Erkek adet	Dişi adet
Koyun	10000	55000
Kıl keçisi	14000	85000
Tiftik keçisi	4	50
Deve	200	450
Manda	140	20
Öküz	8000	
İnek		7000
At	900	
Kısrak	2800	900
Merkep		2500
Katır	59	

Kaynak: *T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında Tâbii, Coğrafi, Tarihi, İdarî, İktisâdi, Malûmatı Havi Mecmua 1932, Manisa Vilayeti Özel İdaresi, Manisa 1932, ss.227–296.*

Bu yıllarda kazada tahminen toplam 187014 hayvan vardır.⁶¹⁵ Kula'da 1933 senesi hayvan miktarı şu şekildedir; 41.891 keçi, 49.083 koyun ve 41 tiftik keçisi vardır.⁶¹⁶

1932 ve 1933 yılı yün yapağı, keçi kılı ve tiftik üretim miktarı

	1933 senesi üretimi			1932 senesi üretimi		
	Yün ve yapağı	Keçi kılı	Tiftik	Yün ve yapağı	Keçi kılı	Tiftik
	Ton			Ton		
Kula	104.7	69.2	0.1	114.8	88.3	0.1

Kaynak: *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl: 8, Sayı: 1–2, 1933, s.401.*

⁶¹³ Yurt Ansiklopedisi, s.540.

⁶¹⁴ Anadolu, 17 Aralık 1932.; Yurt Ansiklopedisi, s.541.

⁶¹⁵ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.227–296.

⁶¹⁶ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:8, Sayı:1–2,1933, s.400.

Tablodan da anlaşılacağı üzere bir önceki yıla oranla bir azalma kaydedilmiştir. Bunun sebeplerine bakacak olursak; Bulaşıcı bir hayvan hastalığı ortaya çıkmış olabilir, ya da ekonomik nedenlerden dolayı hayvan sayısı azaltılmış olabilir.⁶¹⁷

Kula, coğrafi ve iklim şartlarına bağlı olarak küçükbaş hayvancılığa elverişlidir. Yörük diye tabir edilen yaylak-kışlak arasında gidip gelen en eski Türk yaşam biçimi konumuz olan dönemlerde hala sürdürülmektedir.

C. Ticarî ve Sanayi Faaliyetler

1. Ticaret

Dünyada 16. yy dan başlayan hızlı gelişmeler sonucu İngiltere tarımında pazar için üretim yaygınlaşmış, verimlilik artışı hızlanmaya başlamıştır. Tarımsal kesimde kapitalist üretim ilişkileri gelişirken, pek çok köylü üretici topraklarından koparılmış, ya kırsal alanlarda ücret karşılığı çalışmak ya da kتلere göç etmek zorunda kalmıştır.⁶¹⁸ 19.yy'da Anadolu'da demiryolu hatları iç bölgelere kadar gittiğinden, hinterlandı geniş limanlara mal aktarımı söz konusudur. Bu da ihracat ürünlerinin ucuzlamasına ithalât ürünlerinin de fiyat artırımına sebep olmuştur. Böylece Osmanlı ekonomisi dünya ekonomisiyle bütünleşmiş, yani kısa adı sömürgecilik başlamıştır.⁶¹⁹

19. yy'da Anadolu içlerine demiryollarının gelmesi ile kendi ihtiyaçlarını karşılayan köylüler yerine, piyasalarla karşılaştırarak pazar için çalışan köylüler gelmiştir.⁶²⁰

19. yy da Osmanlı Devleti, dış ticaret politikası açısından bağımsızlığını yitirmiş durumdaydı. Avrupa devletlerinin baskısıyla, Birinci Dünya Savaşı'na kadar ithalât ve ihracata uygulanan gümrük vergileri son derece düşük düzeylerde tutulmuş ve açık ekonomi koşulları egemenliğini sürdürmüştür.⁶²¹ İşte bu sebeplere bağlı olarak Osmanlı Devleti'nin gerileme sebeplerinden birisi, kol gücünün ucuzluğudur, diyebiliriz.⁶²²

Kula kasabasında, 19. yüzyılda yün, pamuk, afyon ve tahıllardan oluşan yerel ticaret, tamamen Rumların elindedir. Türkler, kervan ticaretinden başka Rumlarla bir

⁶¹⁷İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:8, Sayı:1-2,1933, s.401.

⁶¹⁸Şevket Pamuk, Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, 2005, s. 2.

⁶¹⁹Pamuk, s.43.

⁶²⁰İsmail Hüsrev Tökin,(Sunuş, Korkut Baratov), Türkiye Köy İktisâdiyatı, 2. Baskı, İletişim Yayınları, Ankara, 1990, s.16.

⁶²¹Pamuk, s.60.

⁶²²Tökin, s.197.

sanatı daha paylaşırlar ki o da iyi bir geleceği olan İzmir halısı (haliçe) üretimidir. Bu halılar, Amerika'ya kadar ihraç edilir. Yörük kadınları çadırlarının altında bu halıyı dokurlar. Bunlar, ufak namaz seccadeleridir. Kula'daki yün bolluğu boya veren bitkilerle birleşmiştir. Kırmızı, sarı, siyah renkler üretilen aş boyası, kök boya, palamut ve kervanlarla gelen çivit (indigo), buradaki bu yerel sanatın ana maddesini sağlamıştır.⁶²³

Temettuat Defterlerinde hane reisi sayılan vergi mükelleflerinin lâkabı veya bazen aile adlarıyla beraber ismi, mesleği, sahip olduğu bağ, bahçe, tarla, ev, dükkân, değirmen, hayvan v.b. gelir elde edebileceği diğer tüm kalemler yazılmıştır. Bunlardan elde edilen gelir Temettu adı altında toplanarak bir yıllık ortalama kazanç kaydedilmiştir. Temettuat Defterlerinden elde ettiğimiz veriler 19. yüzyıl ortalarında Kula'nın çarşı esnafının ekonomik uğraşlarına önemli bir ışık tutmaktadır. Kula esnafı ana uğraşları yanında tarımsal etkinliklerini de sürdürmüşlerdir. Özellikle çerçi, manifaturacı, terzi ve demirci esnafı yoğunluktadır. Bu dönemde Kula'da 150 kişinin dükkânı vardır. Kula Halkının temel uğraşlarından biri olan ve bölge ekonomisinde önemli bir yeri olan debbağlık⁶²⁴ faaliyetlerinin yürütüldüğü 26 tabakhane bulunmaktadır. Bunun yanında, 5 değirmen, 2 sabunhane, 3 yağhane, 3 karhane, 5 kiremithane ve 17 kahvehane bulunmaktadır. Tanzimat'tan sonra vergi gelirlerini denetlemek ve vergilendirmelerdeki haksızlıkları önlemek için kazanç vergisinin kaydedildiği Temettuat Defterlerinde bulunan tüccar, çiftçi veya zanaatkar tüm vergi mükelleflerinin ödedikleri vergiler, bölge halkının gelir düzeyleri ve sosyo-ekonomik durumları hakkında ayrıntılı bir bilgi vermektedir. Temettuat Defterleri'ne göre Kula'da meslek grupları ise şöyledir: 94 derici, 29 dikmeci, 22 tabakçı, 13 ayakkabıcı, 3 çizmeci, 3 ayakkabı satan, 1 derici kalfası mevcuttur.⁶²⁵

Kula'ya ait Temettuat Defterlerinde, kişi başına düşen gelir göz önüne bulundurularak, aşar ve cizrenin dışında herkesin emlak ve arazi gelirine, Temettuat gelirine ve kârına göre vergi konulmuştur.⁶²⁶

Osmanlı döneminde yabancı sermayeli demir yolları yapılmıştır. Bunlardan birisi de ilk aşamada Anadolu'nun zenginliklerini Avrupa'ya götürmek üzere İzmir'e taşımak için yapılan İzmir- Kasaba demir yolunun, doğuya doğru uzanması gerekmiştir. 1875 yılında demir yolu Salihli'ye ulaşmıştır. Demir yolu, 12 Mart 1875 tarihinde işletmeye açılmıştır.

⁶²³Texier, Çeviren: Ali Suat, **Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi c. II**, s. 91.

⁶²⁴Derinin terbiye edilmesi.

⁶²⁵Arıkan, **Temettuat Defterlerinde...**, ss.107-112

⁶²⁶Arıkan, **Temettuat Defterlerinde...**, s.112.

Alaşehir, Eşme ve Afyon güzergâhı tamamlandığında İç Anadolu'nun zenginlikleri Salihli'den geçmeye başlamıştır. Salihli'nin bir başka işlevi de Kula, Gördes, Demirci ve Selendi'deki üretimin pazarlara sevk edildiği, pazarlandığı nokta haline gelmiştir. Bu sebeple Salihli'de, Duyun-u Umumîye ve Reji depolarının yanında yerli ve yabancı tüccarların depoları vardır.⁶²⁷

Cumhuriyet dönemiyle birlikte Manisa Mutasarrıfı olan Hüseyin Aziz Bey, İzmir'de yayınlanan bir gazete haberine göre; 1923 Haziran'ında heyetiyle birlikte sancağın, tüm kazalarını dolaşmıştır. Bu kazaların arasında Kula da vardır. Kula kazasını teftiş için dolaşmış ve notlar almıştır. Tespit edilen notlarda; Kula-Salihli yolunun yapılmasını, halıcılığın korunması ve geliştirilmesini vurgulamıştır.⁶²⁸

1926 yılı gazete haberine göre, 1926 yılı Kula açısından bolluk ve bereketli bir yıldır. Sosyal hayat ve geçim yönünden, memurlar için oldukça rahat bir yer olduğundan bahsedilmiştir.⁶²⁹ 1926 yılında yayınlanan Türkiye Salon ve İlânât Gazete'sinin verilerine göre esnaf isimleri şöyle idi; Halı imalâthanelerindekiler; Hancı Halil Ağa zade, Halı ticarethanesi vardır. Kula'da halı üzerine çalışan diğer müesseseler, Çolak zade Hacı İbrahim ve Şerif biraderler fabrikatör Çolak zade Ali, Çolak zade Hacı Şerif, Mumcu zade Mehmet Efendilerdir.

İthalât ve İhracat Tüccarları; Kara İbrahim zade Hüsnü İsmail, Emir Osman zade Hakkı ve Oğulları, Palanduz zade Mehmet Şevket, Türk zade Ali Vehbi, Suhte zade Fehmi, Tanburacı zade Mehmet, Hacı Nurullah zade Mehmet, Suhte zade Mustafa, Çınar zade Mustafa Efendi oğlu, Gülmez zade Mustafa Faik Efendidir.

Manifaturacılar; Göldeli Rıza zade, Ağa Bin zade Şerif, Ali Paşazade, Mehmet Ali zade Atıf ve Emin, Halid ve Oğlu Fehmi, Emir Dede zade Mustafa Asım, Emir Dede zade Mustafa Asım Beylerden oluşur. Kula Kunduracı Türk İttifakı Şirketi de vardır. Bu İdari Heyet; Topal Ahmet oğlu İbrahim Usta, Kör Ali oğlu İbrahim Usta, Ağa Ahmet oğlu Hüseyin Usta, Hacı Muharrem oğlu Mehmet Usta, Kâtip: Ali ve İsmail Efendilerden oluşmaktadır. Terziler; Terzi Hacı Hüseyin oğlu Ahmet, Terzi Mumcu zade Yusuf İzzet Beylerdir.

⁶²⁷Ergül, *Antik Uygarlıkların Mirasçısı...*, s.16.

⁶²⁸Bilgi, Saruhan Sancağı'nın Son Mutasarrıfı..., s.15.

⁶²⁹*Akşam*, 15 Ağustos 1926.

Çolak zadeler halı şirketinin 1926 yılı ithalât oranları lira

Manifatura ve hırdavat	192,320
Makine yağı	144
Halı için gerekli malzemeler (yün, ip, eriş v.b.)	110,500
Yapağı ve yün (yerli yapağıdan başka)	30,898
Deri ve kösele	25,857
Boya (halı için)	10,85
Soda ”	7,785
Posata ”	5,917
Klor duşu (halı yıkamak için)	5,000
Maden kömürü	2,152
Toplam	616,000

Kaynak: *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*, 1926, ss.3–4.

Anason	617	270
Palamut	562,176	10,940
Sığır	500	15,00
Tütün	89,692	66,368
Yumurta (adet)	50,000	750
Haşhaş	8,704	1,836
Mazı	7,849	2,354
Çekirdeksiz üzüm	6,675	1,835
Afyon	3,261	78,660
Oğlak ve kuzu	2,300	4,400
Koyun (baş)	2,250	21,100
Keçi ve erkek	1,900	26,500
Av derisi	—	21,505
Kuzu ve oğlak derisi -		5,326

Kaynak: *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*, 1926, ss.3–4.

Çolak zadeler halı şirketinin 1926 yılı ihraç olunan sanayi ürünleri (m²-çift)

Halı ve seccade	50,000-385,000(m ²)
Kundura çizme v.b.	69,000(çift)
Kösele	23,212 (çift)
Toplam	527,212

Kaynak: *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*, 1926, ss.3-4.

1926 yılı, Salon ve İlanat Gazetesi'nin, 1924 yılı verilerine göre en çok ithal olunan ürünler, manifatura ve hırdavat malzemeleridir. İhracatta ise, 562.176 kilo ile palamut, en çok ihraç edilen ürün olmuştur. İkinci sırayı 89.692 kilo ile tütün almıştır.⁶³⁰ Bu yıldan sonra tütün üretimi son yıllara kadar artmıştır. Fakat günümüzde tütün üretimi yavaş yavaş azalmaktadır. Sanayi ürünleri içerisinde en çok halı ve seccade üretilmiştir. Ocak 1928 yılında İzmir İktisadi mıntıkasında bulunan Kula ilçesinin ormanlarından elde ettiği ürünlerin miktarı 2.700 kilo çivit mazi⁶³¹ 2.525 kilo beyaz mazi toplanmıştır.⁶³² Bu yıl içerisinde ormanlardan 665 kilo kömür elde edilmiştir.⁶³³

1930 yılı İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası'na göre Kula'da 1.200 ton palamut elde edilmiştir.⁶³⁴ Kula'nın sanayi ihracatından en önemlisi, merkezde yıllık imal edilen, 55. 000 – 60. 000 metrekare halıdan ibarettir.⁶³⁵ 1931 yılında ilçede 9.400 lira sermayeli bir nakliye şirketi kurulmuştur. Böylece araba ile yapılan nakliyatı bir kişinin tekeline kurtulmuştur. Artık, Kulalılar, yakın olan Alaşehir ve Salihli ile daha rahat ve ucuz ulaşım imkânına sahip olmuştur.⁶³⁶ Kula'da Çolakzade halı kumpanyası kolektif şirket olup 30 Aralık 1925 tarihinde kurulmuştur. Sermayesi 950.000 liradır. Uzun süre varlığını sürdürmüştür. Beyzade Tevfik Bey ve ailesinin kolektif şirketi olup 24 Ekim 1927 tarihinde kurulmuştur. Sermayesi 49.000 liradır. Beş yıl süreyle varlığını sürdürmüştür.⁶³⁷

Çolakzadeler şirketinin bünyesinde, Kula Beyzade Tevfik Bey ve ortaklarının un fabrikası ile kırma ve un yapan bir fabrika ve pek çok su gücüyle çalışan değirmen vardır.

⁶³⁰ *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*, s.3.

⁶³¹ Meşe ağaçlarında bulunur ve ilaç yapımında kullanılmak üzere toplatılmaktadır.

⁶³² *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı:1-2, 1930, s.93.

⁶³³ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı:1-2, 1930, s.94.

⁶³⁴ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:5, Sayı:9-10, 1930, s.544.

⁶³⁵ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Sayı:1-12, 1930, s.94.

⁶³⁶ *Anadolu*, 12 Kasım 1931.

⁶³⁷ *T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında...*, ss. 227-296

Kurulduğunda 30.000TL sermayeli Beyzade Fabrikası'nın ürettiği un ve irmik, Kula ve Alaşehir'de pazarlanmıştır. Beyzade Tevfik Ağa tarafından, 24 Ekim 1927 yılında sermayesi 49.000 lira olan şimdi Refik Atasoy'a ait binada kurulu bulunan değirmende üretilen un ürünlerinin pazarlanması için bir de İzmir'de şirket kurulmuştur.⁶³⁸ 1934'te ilçede kurulan ve ilin en büyük kuruluşlarından Kula Mensucat Fabrikası'nda 1.500 kişi çalışmıştır. Fabrika, İzmir'e taşınmış ve işçi kapasitesini 1951 yılında 3.000 kişiye çıkarmıştır. Fabrika, yünlü halı ve pamuklu dokuma birimleriyle entegre bir tesise dönüşmüştür.⁶³⁹

1949 yıllarında ilçe belediyesinin geliri 50,021 kuruştur. Ayrıca kasabada 15.000 hayvan derisi işlenmiştir. 130.000 metre el dokuma tezgâhlarında dokunan bez, 300 m² halı, 25.000 çift ayakkabı, 300 ton tütün, 2 ton afyon üretimi yapılmaktadır.⁶⁴⁰

2000'lerden önce Kula adıyla özdeşleşen battaniye, halı ve kilimleriyle iç ve dış piyasada adından fazlasıyla söz ettirmiştir. Bunlar, yöre ekonomisine önemli katkı sağlamıştır. Yörede yaygın olan küçükbaş hayvancılıktan elde edilen yün ve yapağı, halı ve kilimin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Kula ekonomisinin en önemli uğraşlarından birisi olan dokumacılık günümüzde etkisini yitirmiştir.

2. Sanayi

Kula'da, 18. ve 19. yüzyılda, keçecilik, bakırcılık, demircilik, dokumacılık, deri işlemeciliği ve ayakkabıcılık gibi sektörler büyük gelişme kaydetmiştir. Fakat Milli Mücadele yıllarıyla birlikte sanayi faaliyetler büyük bir çıkmazın içine girmiştir. Bu yıllarda mesleğini icra eden çok fazla kişi yoktur. Atölyeler ve küçük fabrikalar bu yıllarda kapanma noktasına gelmiştir. İşgalin bitmesiyle yöre halkı yeniden huzur ve rahata kavuşmuştur. Huzur ve güven oramı sağlanmasına karşın, küçük atölye ve fabrika sahiplerinin elinde yeterince maddî kaynak yoktur. Cumhuriyet dönemi ile birlikte yurdun dört bir tarafında sanayiye teşvik etmek için devlet tarafından kalkınma plânları hazırlanmıştır. İlçede özellikle halıcılık adına önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

1926 yılı Devlet Salnamesine göre, Kula merkezde dört çeşit fabrika ile 9.000 lira sermayeli (*Kunduracı Şirketi*) ve 8.250 lira sermayeli Ticaret Birliği şirketi vardır.⁶⁴¹ 1926 yıllarında köylüler genellikle çiftçilikle uğraşmaktadır. Özellikle afyon en önemli geçim

⁶³⁸H.Şahin, s.392.

⁶³⁹Yurt Ansiklopedisi, s.574.

⁶⁴⁰İller Bankası Belediyeler Yıllığı, c.2, 1949, ss.277–296.

⁶⁴¹1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Salnamesi, s.675.

kaynaklarındandır. Tarlaları sürmek için şehirdeki tüccarlardan borç para alan köylüler, mahsullerini şehirlere getirip satıyordu. Senelik afyon mahsulünden 20.000 kilo afyon ihraç edilmiştir. Bundan 10.000 lira gelir elde edilmiştir. Afyonun 1926 yılı birim fiyatı 24 liradır. Sadece afyon değil, tütün ve palamut da önemli geçim kaynaklarındandır. Halı fabrikası Çolakzadeler adını taşımakta olup; Amerika ile de ticarî ilişkiler istenilen düzeydedir. Fabrikanın İzmir’de şubesi vardır. Fabrikada köylerde dokunup gelen halıların tüyleri kesiliyor, yıkanıyor ütüleme işleminden sonra satışa hazır hale getiriliyordu. Ayrıca fabrikada günlük 300 işçi çalışmaktadır. Bu fabrika sayesinde sadece Kula halkı değil o bölgedeki birçok yer geçimini sağlamaktadır

Kula kazasında iki halı ve bir un fabrikası vardır. Evlerde 1.550 halı el tezgâhı vardır. Bunlarda senelik 50 metre kare halı dokunmuştur. Kula halıları genellikle Londra ve Amerika’ya ihraç edilmiştir. Tezgâhlarda çalışan şehir kadınlarına ücretleri metre kareye (işine göre) bir buçuk liraya kadar ücret verilmiştir.⁶⁴² Fabrika sahipleri tarafından işçiler sürekli borçlu tutulmuşlardır. Ayrıca, kaza dâhilinde 16 su değirmeni, 20 demirci, 40 derici, 70 kunduracı vardır.⁶⁴³

---

⁶⁴²Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, s. 3.

⁶⁴³Türkiye Salon ve İlânât Gazetesi, s.4.

1926 yılına ait ilçedeki çeşitli sanayi kolları

Sahibi ve ortakları	Üretilen ürün	Motor Adedi ve Beygir Gücü	Günlük iş ve işçi miktarı
Çolak Zade Şirketi	Halı ipliklerinin boyası	6 motor -349	Geçen sene zarfında 170.000 halı üretilmiştir.
		3 eslim kazanı - 305	İşçi miktarı 200-250'dir.
	Halı içi boyası	2elektrik dinamosu-120	Yıllık 400.000 okka yapağı.
		2 elektrik motoru -32	Ve tüketilmektedir.
Hancı Halil Ağa Zade Ahmet Ragıp oğulları	Halı içi boyası	1 eslem kazanı - 12	Sevke hazır bulunmakt adır.
Bin Zade Ahmet Bin	Dakikada	1 motor – 15	1. 000 okka 9 işçi
Belediye	Dakika ve aydınlatma	1 motor- 17	1. 000 okka 9 işçi
		1 elektrik	1. 000 okka 5 İşçi
		Dinamosu 20	

Kaynak: *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl: 1926 Sayı:1-12.

İlçede 1926 yılı sanayi alanları ve bu alanların enerjisini nerden elde ettiği öğrenilmektedir. Ayrıca bu sanayi alanlarında hangi ürünlerin imal edildiği ve ne kadar işçi çalıştığına dair bilgi almaktayız.⁶⁴⁴ Kula'da Beyzade Tevfik Bey adında bir tüccar tarafından son teknolojiyle donatılmış makine ve elekleriyle bir un fabrikası açılmıştır. Bu suretle unu ucuza mal eden Tevfik Bey İzmir'e kadar un nakliyesine başlamıştır. Bu fabrikanın kurulması sadece Kula'ya değil bölge halkına çok büyük bir faydası olmuştur, diyebiliriz. Ayrıca sanayi faaliyetler için, 10.000 lira sermayeli Kunduracı İttifak Şirketi'ni de saymak mümkündür.⁶⁴⁵

⁶⁴⁴ *İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası*, Yıl:1926 Sayı:1-12

⁶⁴⁵ 1926-1927 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.929.

1927 yıllarında Kula'daki sanayi kolları

Sanayi Kolları	İşletme Sayısı	Çalışanların Sayısı
Tarım, Hayvan Ürünleri ve Balık Sanayi	175	260
Dokuma Sanayi	37	244
Açık Bitkisel Madde ve Ağaç Mamulleri Sanayi	20	24
Bina İnşaat Sanayi	13	34
Maden ve Maden İşletmesi Sanayi ile Makine İmalâtı Sanayi	47	73
Kimya Sanayi	2	20

Kaynak: *1927 Tarım Sayımı*, Yayın No: 614, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1970,s.43.

1927 Sanayi İstatistiğine göre, toplam 294 işletme sayısı bulunmaktadır. Bunların içinde şehrin sanayisi için en önemlisi 37 tane olan dokuma işletmeleridir. Bu istatistiğe göre toplam 655 kişi burada çalışmaktadır. En çok işçi dokuma, tarım ve hayvancılık sektörlerinde rağbet vardır.⁶⁴⁶

⁶⁴⁶ *Sanayi Sayımı1927*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969, s.43.

1927–28 yılları Kula'daki fabrikalarla ilgili bilgiler

	Fabrika İsimleri			
	Çolakzadeler	Beğzadeler	Hancı Halil Ağazadeler	Belediyeler
Hangi Alanda Üretim Yaptığı	İp İşleri	Un İşleri	İp ve Un İşleri	Un İşleri
Çeşitleri	Fabrika	Fabrika	Fabrika	Fabrika
Sahiplerinin İsimleri	Hacı İbrahim	Ahmet Bey	Halil Ağazade Ahmet oğulları	Belediye
Ülkesi	Türkiye Cumhuriyeti	Türkiye Cumhuriyeti	Türkiye Cumhuriyeti	Türkiye Cumhuriyeti
Kuruluş Tarihleri	1916	1919	1924	1906
Güç Çeşiti ve Markası	Alman- İngiliz	-	-	-
Kaç Motor Gücünde Olduğu	811	52	12	25
Bir Yıl İçinde Üretilen Ürün Toplamı	500.000 kilo yün yapığı	36.000 kilo un	Kapalıdır.	360.000 kilo un

Kaynak: *1927–1928 T.C. Devlet Salnamesi, Matbuat Müdüriyet Umumîsi, İstanbul 1928, s.968.*

Dört işletmeden biri olan, Hancı Ağazadeler, 1924 yılında kurulmuştur. İşletme, 1927 yılı itibarıyla kapalıdır. Belediyeye ait fabrika ise, bu yılda hala faaliyetini sürdürmektedir.⁶⁴⁷ Halı dokuma atölyelerinde mevsimine göre 100–300 halı tezgâhında halı dokunmaktadır. Evlerde ise 1000'e yakın halı tezgâhı mevcuttur Beyzade Tevfik ağa ve ortaklarına ait un fabrikası mevcuttur. Beyzade fabrikası olarak anılan bu fabrikanın değeri 1930 yılı itibarıyla 30 bin liradır. İmal ettiği un ve irmiği Kula'da ve Alaşehir'de, büyük bir kısmını da İzmir'de pazarlamıştır. Üretiminin 10 da 8'i ilçede kalanını taşrada

⁶⁴⁷1927–1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.968.

pazarlanmıştır. Beyzade Tevfik Bey ve ortakları Kollektif Şirketi 24 Ekim 1927 tarihinde kurulmuştur. Sermayesi 49.000 liradır Beş sene müddetle kurulmuştur.⁶⁴⁸

Kula'da Beyzade Tevfik Bey ve ortaklarının un fabrikası ile kırma ve un yapan bir fabrika ve pek çok su gücüyle çalışan değirmen vardır. Beyzade Fabrikası 30. 000TL sermayelidir.⁶⁴⁹

Çolak zadeler halı şirketi'nin kısa tarihçesine bakacak olursak, 19. yüzyılda halıcılık ve daha önceleri değirmencilik yapan Çolak zade Süleyman Beyin oğulları İbrahim Bey ve Abdurrahman Bey tarafından 1866 yılında başlamıştır. Aile işi, daha sonra oğulları Sait, Şerif, Abdurrahman ve Süleyman Çolak tarafından devam ettirildi. Çolak zadeler halı şirketi, halı üretiminin yanı sıra, bir yıkamahane, boyahane ve iplik imalalathanesi kurmuştur. Şirket ilme ipliği imalinde kullandığı yünü, Afyon, Eskişehir ve İzmir gibi merkezlerden satın almıştır. Kula'daki boyahanede boyanan ipliklerin bir kısmı dokunmak üzere Kula ve çevresindeki köylere dağıtılmıştır. Bir kısmı kervanlarla Isparta'ya gönderilmiştir. Kula'da Çolakzade halı kumpanyası kollektif şirket olarak 30 Kânunuevvel 1341 tarihinde (30 Aralık 1925)'te kurulmuştur. Sermayesi 950 bin liradır. Daha sonra Kula Mensucat Fabrikası olarak kumaş üretimine geçilmiştir. Kula'daki fabrikanın bina ve makinelerinin kıymeti 250 bin liradır. (1930 yılı değerlerine göre) Kula, Demirci ve Isparta'da halı tezgâhları olup burada imal edilen dokunan halılar dünya piyasasına arz edilmiştir ve o tarihlerde Amerika'da satış mağazası mevcuttur.⁶⁵⁰

Bu arada şirket, ortaklar vasıtası ile Amerika ve Almanya gibi ülkelerde mağaza açmıştır. Bir süre İngiliz şark halı kumpanyası adlı şirketle de ortaklığa gitmiştir. 1929 yılında Amerika'da patlak veren ekonomik kriz, 1929–1933 yılları arasında Türkiye'de dış ticaretle uğraşan üreticileri etkilemiştir. Sait Çolak Amerika'ya giderek, mağazasında bulunan tüm halı stoklarını eritmeye çalışmış, şirket bu sayede batmaktan kurtulmuştur. Amerika'da satılmayan bir miktar halı ile İstanbul'a dönen Sait Çolak, bu halıları İstanbul'da satmış ve Çolakzade halı şirketi halıcılıkla ilgisini 1934 yılında bitirmiştir. Kula'ya dönen Sait Çolak ellerinde bulunan ve halı ipliği üretiminde kullandıkları

⁶⁴⁸ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.277–296.

⁶⁴⁹ Yurt Ansiklopedisi, s.574.

⁶⁵⁰ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.277–296.

makinelere ilâveler yaptırmıştır. Bunları daha da geliştirerek halı işini kumaş dokuma işine çevirmiştir.⁶⁵¹

Fabrika, İzmir’e taşındığında 1951 yılında 3.000 işçi çalıştırmıştır. Fabrika, yünlü, halı ve pamuklu dokuma birimleriyle entegre bir tesise dönüşmüştür. Çolak zadeler halı şirketi bu değişiklikten sonra dokuma sanayinde büyük bir hızla ilerlemiştir.⁶⁵²

a. Halıcılık

Dokuma sanatı, insanın en erken çağlardan başlayarak başardığı işlerden birisidir. Dokumanın temelinde, dikey ve yatay doğrultuda uzayan ipliklerin birbiriyle dik açıda birleşerek bir doku oluşturması yatar. Dokuma sanatının geçmişine baktığımız zaman, ölçülerin “ağ örgüsü tekniği” ile “ilmik tekniği” olduklarını görürüz.⁶⁵³

Halının hangi tarihten itibaren dokunmaya başladığı ve ilk nerede dokunduğu konusunda araştırmacılar arasında kesin bir fikir birliği söz konusu değildir. Ama tahminen 2500 yıldan bu yana dokunduğu kabul edilen halının, yapılan arkeolojik çalışmalara dayanılarak Orta Asya kültürüne ait olduğunu söyleyebiliriz. Halı denilince akla ilk gelen Pazırık halısıdır. Çünkü ele geçen en eski buluntu niteliğindeki Pazırık halısının, dokuma tekniği ve kalitesi yönünden Türklere ait olabileceğini göstermektedir.⁶⁵⁴ M.S. 8.yy’dan itibaren Türkler hayvancılıkla geçimini sağladıkları için hayvanlardan elde ettikleri yünleri eğirip ip haline getirmişler ve elde edilen bu iplerle örgü ve dokuma yaparak günlük hayta kullanabilecekleri çeşitli eşyalar elde etmişlerdir.⁶⁵⁵

Halıyı ilk olarak, Orta Asya’da yaşayan konar- göçer toplumlar, yaygı yapmak için koyun yünlerini iplik yaparak dokudukları ileri sürülmektedir. Halı sanatının Anadolu’ya gelişi, Türk boylarının Anadolu’ya gelmesiyle 11. yüzyıla rastlamaktadır.⁶⁵⁶

11.yy’ın ikinci yarısında (1075-1076) Türkmen aşiretlerinin Kula ve çevresine kısa zamanda yayıldıkları görülmektedir.⁶⁵⁷ Moğol istilâsından kaçan Türkmenler büyük bir hızla

⁶⁵¹Kula Mensucat: **Bir Devrin Trajik Çöküşü**, <http://www.tumgazeteler.com/haberleri/manisa-kula/> 12. 12. 2008.

⁶⁵²Kula Mensucat: **Bir Devrin Trajik Çöküşü**, <http://www.tumgazeteler.com/haberleri/manisa-kula/> 12. 12. 2008; **Yurt Ansiklopedisi**, s.574.

⁶⁵³Nazan Ölçer, **Türk İslâm Eserleri Müzesi Kilimler**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988, s.9.

⁶⁵⁴Harun Ürer, **Haneden Ticarethaneye Batı Anadolu Halıcılığı (1836-1935)**, 2. Baskı, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2007, s.1.

⁶⁵⁵Öztürk, s.30.

⁶⁵⁶Hilâl Bozkurt, **Manisa İli Kula İlçesi El Sanatları**,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2010, ss.16–19.

Ahi kültürünü Uç'larda yaymaya başlamışlardır. Dolayısıyla Batı Anadolu bu tarihlerden itibaren Ahilerin meşgul olduğu meslek guruplarından Debbağlık, Demircilik, Dokumacılık ve Örgücülükle tanışmış ve bunlarla ilgili yeni kurumlar meydana getirmiştir. Özellikle halı dokumacılığında Orta Anadolu'dan uç'lara doğru gerçekleşen bu kültür aktarımı çok net olarak görünmektedir. Orta Anadolu'da Kırşehir ve Sivas bölgelerinden, Batıda Uşak, Kula, Gördes, Bergama'ya geleneksel desen ve motifleriyle bir aktarım söz konusu olmuştur.⁶⁵⁸

Uşak, Gördes ve Kula'nın en iyi dönemini yaşadığı XVI-XVII. yy'da, Demirci, Selendi (Manisa), Simav (Kütahya) gibi merkezler, o dönemlerde Uşak, Gördes ve Kula halı grubu içinde yer almaktaydı.⁶⁵⁹ Ancak XIX. yy'dan itibaren İngiliz şirketlerinin buralarda halı dokutturdıklarını söylemek mümkündür. Ayrıca, temsilcilikler kurdukları ve 1934 yılında Şark Halı Kumpanyası'nın iflâs etmesiyle yöre halıcılığının bir çıkmaza girdiğini söyleyebiliriz. Desen açısından adı geçen şirketin, Gördes ve Kula'da dokuttuğu halılara benzeyen bu halılar, günümüzde çok az bir kişi tarafından dokunmaktadır. Ancak, 20.yy başlarındaki gibi kalitesiz ve sıradan halı olma özelliğini korumaktadır.⁶⁶⁰

17. yüzyılda Kula'da halıcılığın önem kazandığı görünmektedir. 19. yüzyılda ise, Kula halıları evrensel bir üne kavuşmuş ve yörenin belli başlı ürünlerinden biri olmuştur.⁶⁶¹ Artık 19. yüzyılda dış ilişkilerin giderek yoğunlaştığı İzmir, Batı Anadolu ve Akdeniz'in en önemli ekonomi merkezi haline gelmiştir.⁶⁶² 1864 yılından itibaren de İngiliz şirketler iplik ve model vererek Uşak-Kula çevresinde halı dokutturmuşlardır. 1880 yıllarında ise, şark halı şirketi adı altında altı büyük İngiliz şirketi birleşmiştir ve artık buradaki halıcılık bu şirketin tekeline girmiştir. Bunun sonucu olarak ilçedeki ve çevresindeki küçük halı işletmeleri ve tüccarları, bu şirketle baş edemeyeceğini anlayınca işlerini bırakmak zorunda

---

⁶⁵⁷ Kula mimarisi, geniş bilgi için bkz. Bozer, **Kula Evleri**, ss. 1. -72 ; Bozer, **Kula'da Türk Mimarisi**, ss. 1. -88.

⁶⁵⁸ Şakir Turan, **Moğolların Anadolu'yu İstilas Sonrası Batı Anadolu'da Türkmen Tarzında Şekillenme**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:29, Kütahya, 2011, s. 193; Bkz. F. Bodur , “ **Batı Anadolu Halılarından Bir Grup**”, Sanat Çevresi, 2, 1984,ss.10-13.

⁶⁵⁹ Ahmet Tabakoğlu, “Klâsik Dönemde Osmanlı Ekonomisi”, **Türkler**, cilt: 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.1261.

⁶⁶⁰ Bekir Deniz, **Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları**, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000. ss. 108-109.

⁶⁶¹ Sütgibi, s.56.

⁶⁶² Elvan Anmaç, “Batı Anadolu Halıcılığı İçinde Kula Halıcılığının Yeri ve Çolakzade Halı Şirketi”, **XIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler, III. Cilt, II. Kısım**, Ankara, 2002. s. 3.

kalmıştır.⁶⁶³ 1890 yılında Kula'da halı üretim miktarına bakacak olursak, 35.400m² halı üretimi yapılmıştır ve değeri de 862.000 franktır.⁶⁶⁴

20. yy'ın başlarında Şark Halı Şirketi'ne karşı durabilen Türk Şirketlerinden birisi de Çolak zadeler Halı Şirketidir. Çünkü Şark Halı Şirketi ile rekabet edemeyen küçük şirketlerden 8 tanesi iflâs etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda gerileyen, Kurtuluş Savaşı yıllarında Yunan İşgaliyle hırpalanan halıcılık, 1930 yıllarına doğru dünya ekonomik krizi yüzünden sönükleşmiştir. Fakat daha sonraki yıllarda yeniden canlanmıştır.⁶⁶⁵ Ayrıca Birinci Dünya Savaşı yıllarında ilçede ikisi Türk olmak üzere beş şirket ayakta kalabilmiştir. Bu şirketler evlerde metre hesabı ile halı dokutturmushlardır.⁶⁶⁶ Çolakzadeler Halı Şirketi, halı üretiminin yanı sıra Kula'da bir yıkama hane, boyahane ve iplik imalâthanesi kurmuştur. Şirket ilme ipliği imalinde kullandığı yünü Afyon, Eskişehir ve İzmir gibi merkezlerden satın almıştır. Kula'daki boyahanede boyanan ipliklerin bir kısmı dokunmak üzere Kula ve çevresindeki köylere dağıtılırken, bir kısmı da Isparta'ya merkezlerden oluşan kervan ile gönderilmiştir. Dokunan tüm halılar yıkanmak için tekrar Kula'ya getirilmiştir. Bu arada şirket, Momolyan adlı bir Ermeni ile ortak olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde bir mağaza açmıştır. Ayrıca bir süre Şark Halı Kumpanyası ile işbirliği içinde çalışmıştır. 1926 yılında Kula'da gerçekleşen toplam halı üretim miktarının, Batı Anadolu'daki toplam halı üretimi içindeki yeri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

1926 yılında Batı Anadolu ve Kula'da halıcılığın durumu

	Tezgâh Sayısı	İşçi Sayısı	Üretim miktarı (m2)
Kula	1800	4200	30. 518
Batı Anadolu	11. 305	30. 940	547. 909
Batı Anadolu üretim merkezleri içinde Kula'nın durumu (%)	% 15,92	% 13,57	% 5,57

Kaynak: *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*, 1926, s.69.

Çolakzadeler Halı Şirketi ortaklarından Sait Bey'in özverili çalışmaları sonucu, şirketin halı üretim miktarı, dolayısı ile Kula'daki halı üretimi artmıştır. 1922 yılında 23.100

⁶⁶³Elvan Anmaç, "İngiliz Sermayesinin Batı Anadolu Halıcılığına Etkisi ve Şark Halı Kumpanyası", **Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri**, (18–20 Kasım 1992 İzmir), Ankara, 1994, s.7.

⁶⁶⁴Anmaç, "Batı Anadolu Halıcılığı İçinde Kula Halıcılığının Yeri ve Çolakzade Halı Şirketi", s. 3.

⁶⁶⁵Darkot, - Tuncel, s.80.

⁶⁶⁶ *Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi*, s.69.

m² olan toplam üretim, 1926 yılında toplam 30.518 m² ye yükselmiştir. Aynı yıl şirket halı ipliği imalinde 400.000 okka yapağı kullanmıştır.⁶⁶⁷

1927 yılında Kula'da üretilen halı miktarı, 1926 yılındaki üretimle hemen hemen eş değerdedir. 1927 yılında Kula'da toplam 30.492 m² halı üretilmiş 24, yılın ilk altı ayında bu üretimin yurt dışına ihraç edilen kısmı verilmiştir. Tablodan görüleceği gibi ihracatın %78,8'lik bölümü İngiltere'ye yapılmıştır.⁶⁶⁸

1927 yılı ilk altı ayında Kula'dan yapılan halı ihracatı değeri ve miktarı

Ay	İhraç Olunan Ülke	İhraç Edilen Miktar (Kilogram)	İhraç Edilen Miktar (Metre kare)	Değer Lira Kuruş
Ocak	İtalya Mısır	20 11	7 4	84 32
Şubat	İngiltere	225	86	1832
Mart	İngiltere	524	-	2128
Nisan	İngiltere	453	-	3124
Mayıs	İngiltere	95	30	481 92
Haziran	Amerika İngiltere Fransa Yunanistan	227 416 54 114	82 126 17 44	902 1926 306 660
Toplam	2191		413 (Mart ve Nisan ayları)	11. 747 92

Kaynak: Elvan, ANMAÇ, “Batı Anadolu Halıcılığı İçinde Kula Halıcılığının Yeri ve Çolakzade Halı Şirketi”, *XIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler, III. Cilt, II. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002,s.8.*

1927 yılında Çolakzade Halı Şirketi ham madde temini, yün ipliği imalatı ve boyanması, halının dokunması, kırkımı, yıkanması ve ihracatı gibi tüm işlem aşamalarını denetimleri altına almışlardır. Ancak halıların dış piyasalardaki satışını Ermeni

⁶⁶⁷Türkiye Salon ve İlanat Gazetesi, s.69.

⁶⁶⁸Anmaç, “Batı Anadolu Halıcılığı..”, s. 8.

komisyoncularla yürütmeye devam etmişlerdir.⁶⁶⁹ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası'na göre 1927 senesinde Kula'da halı imalâtı, 66.000 m² dir.⁶⁷⁰

9 Eylül 1928 tarihinde İzmir'in kurtuluşu nedeniyle açılan sergiye Çolak zadeler, Yılcı zadeler, Kadayıfçı zadeler, Şark Halı Kumpanyaları yanı sıra Eğridir'den Ispartalı İmam zade Mehmet Tahir, Isparta'dan Kaçkın zade Hacı Ahmet ve Şükrü Biraderler halı firmaları katılmıştır. Çolak zadeler birinci dairenin alt katında 3 numaralı yerde halılarını sergilemiş ve bu halılar sergiyi ziyaret edenler tarafından büyük beğeni kazanmıştır. Sergide başarılı bulunan firmalara altın, gümüş, bronz madalya veya takdirname verilmiştir. Çolakzadeler Halı Şirketi sergi sonunda altın madalya ile ödüllendirilen firmaların arasına girmiştir.⁶⁷¹ 1929 yıllarından 1950 yılına kadar faaliyetini sürdüren Sait, Şerif ve Süleyman Çolak kardeşler tarafından kazada "Demirkapı" mevkiinde, günümüzde ise Halk Bankası binasının yerinde kurulmuştur. İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, 1929 yılı verilerine göre, Kula'da halıcılıkta 900 halı tezgâhı, 2100 işçi 30.000 metre halı imalâtı olmuştur.⁶⁷²

1930 verilerine göre Kula'da dokumacılık şöyle idi: Kula'da Çolakzade halı Şirketi'ne ait bir halı ilmesi imal eden ve boyayan fabrika vardır. Bu fabrikanın bina ve edevat kıymeti 250 bin lira civarındadır. Bu fabrikada kirli yapağıyı muntazam ve mükemmel halı ilmesi olarak çıkarır. En iyi en sabit bir şekilde boyar. Bu fabrikada imal edilen ilmeleri Çolakzade Şirketi Kula, Demirci ve Isparta tezgâhlarında halı imal edilir ve dünya piyasasına sevk edilirdi. Fabrikada halı dokuma atölyesi vardır. Bu atölyelerde bazı mevsimlerde 100–300 kadın amale halı dokumuştur. Evlerde bine yakın tezgâh vardır. Halıcılık değerli olunca bu tezgâhlar faaliyete geçmiştir. Halıcılık sanatı bu gün durmuş vaziyettedir.⁶⁷³ 1930 yılında üretilen halı kilo olarak; 250.000'dir.⁶⁷⁴

1932 yılında ilk altı ayında İzmir limanından ihraç edilen Kula halısı 454 kilodur. Bu halılar, 1864 lira tutmuştur ve 152 m²'dir.⁶⁷⁵

1933 senesi ikinci altı ayı içinde İzmir limanından dış memleketlere ihraç edilen ürünlerin toplamını gösteren cetvele göre, Kula'nın halı üretim miktarı 196 kilo, 450 lira ve 67m²'dir.⁶⁷⁶

⁶⁶⁹ Anmaç, *Batı Anadolu Halıcılığı...*, s.9.

⁶⁷⁰ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:5, Sayı:1, 1929, s.314.

⁶⁷¹ Anmaç, *Batı Anadolu Halıcılığı İçinde...*, s.9.

⁶⁷² İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:4, Sayı:5, 1929, s.139.

⁶⁷³ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., s.58.

⁶⁷⁴ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:5, Sayı:9–10, 1930, s.577.

⁶⁷⁵ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası Yıl:7, Sayı:9, 1932, s. 400.

⁶⁷⁶ İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:9, Sayı:1–2, 1934, s.22.

1933 yılında Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt'in New Deal-Yeni Görüş politikası sonucu Amerika'ya yapılan ihracat eski cazibesini kaybetmiştir. Türkiye'nin halı ihracatı bu durumdan etkilenmiş, Kula'da halıcılıkla uğraşan firmalar teker teker kapanmıştır. Bu yıllarda Kula'da yalnız evlerde çalışan 500 kadar halı tezgâhı kalmıştır.

Çolakzadeler Halı Şirketi, değişiklikten sonra 1934 yılında Mensucat Fabrika T.A.Ş. adını alarak dokuma sanayinde büyük bir hızla ilerlemiştir. 1951 yılında şirket, "Kula Mensucat Fabrikası A.Ş." adı ile İzmir'e taşınmıştır. 1954 yılında Şerif Bey'in oğlu Süreyya Çolak'ın ısrarları sonucu halıcılığa tekrar başlayan şirket, iflâs ettiği 1984 yılına kadar halı ve kumaş üretimine devam etmiştir.⁶⁷⁷

Kula'da 1950 yılından sonra ilginç bir dönem yaşanmıştır. Sonradan Kula Mensucat adıyla tanınan Çolaklar Halı Fabrikası'nın İzmir'e taşınmasıyla, fabrikada çalışanların bir kısmı İzmir'e gitmiş, diğerleri Kula'da kalmıştır. Sonuçta, Kula'da işsizlik baş göstermiştir. 1952 senesinde şehrin ileri gelenlerinden Hakkı Külâhçı, Ali Keleşoğlu, devrin belediye başkanı Mustafa Keleşoğlu ve o dönemin kaymakamı Suat Ergüneş, halıcılığı yeniden canlandırmak için Ticaret Vekâletine (Ticaret Bakanlığına) başvurmuşlardır. Ticaret Vekâletince önce iki, daha sonra 70 takım halı tezgâhı verilmiş, Hakkı Külâhçı'nın kurs öğretmenliği yaptığı bu çalışmaların ardından tezgâhlar kursiyerlere dağıtılmıştır. Şehirde birkaç yıl içinde halıcılığın yeniden canlanmasından sonra Hakkı Külâhçı o dönemde İzmir'de halıcılık yapan Jack Kontente ile birlikte Kula ve köylerinde ısmarlama halı dokutturmaya başlamıştır. 1985 yıllarında Kula'da halıcılık yapan, Hakkı Külâhçı'nın oğlu Yılmaz Külâhçı, Jack Kontente'nin oğlu Aslan Kontente ile Kula ve çevresinde aynı usulle halı dokutturmıştır. Kula'da 1956 senesinde, Sümerbank bir şube açarak halı dokutturmaya başlamıştır. 1990 yıllarında, Sümer Holding A.Ş. adıyla isim değiştiren bu kuruluş günümüzde, Kula merkezde ve köylerinde, ısmarlama yoluyla, halı dokutturmaya devam etmektedir. 1985 yıllarında, Kula 'da 1984 yılında üretimi durduran Kula Mensucat A. Ş.'den başka Sümerbank ve iki imalâthane bulunmaktaydı. Bu kuruluş aracılığıyla, Kula merkez ve merkeze bağlı Ayazvıran, Gölde (İncesu), Sandal, Ayvatlar, Saraçlar, Emre, Başbüyük, Kalınharman, Çakırca, Nalincabıtrak, Ahüzeren ve İbrahim Ağa köylerinde dokuma yapılmaktadır.

Kula halılarının malzemesi yün ve pamuktur. Her yanı yünden dokunan halılar bulunduğu gibi, çözgü ve atkısı pamuk, sadece düğümü yünden dokunmuş halılar da vardır. Yün, yörede, kirmen ve çıkırık ile eğrilmektedir. Firma ve tüccarların dokutturduğu

---

⁶⁷⁷Deniz, ss.108-109.

halılarda, hazır, fabrika ipleri kullanılmaktadır. Halkın kendisi için dokuduğu halılarda sarı, mavi, siyah, yeşil ve beyaz renkler görülür. Bu renkler doğal boyalarla, bitkilerden elde edilen boyalar ve sentetik boyaların karışımıyla yapılmaktadır. Tüccar halılarında ise, pastel renkler hâkimdir. Bu renkler sentetik boyalardan elde edilmektedir.⁶⁷⁸

Günümüzde dokunan Kula halılarında, Türk düğümü ve sine düğümü kullanılmaktadır. Halk arasında, Türk düğümüne ters düğüm, Sine düğümüne düz düğüm adı verilmektedir. Bazen, aynı halıda, iki düğüm tekniği de uygulanmaktadır. Halının en dışında yer alan dar sulara dolangeç denir. Zikzak şekilli desenlerle süslenir. Bu desenlere halk arasında sıçandışi denir. Dolangeç bölümünden sonra yer alan dar şeritlere etlik adı verilir. Üç- dört tanesi yan yana işlenen bu motifler bazen geniş kenarın iki yanında işlenir. Boyutlarına göre büyük etlik ve küçük etlik ismini alır. İki etlik arasındaki geniş bordüre su adı verilir. Bu bölüm, halk arasında, merak gubadan (merak kabartan- meraklandıran) ve büyük etlik, zeminin rengine göre de sarı sulu, gar(siyah) sulu, safirol (lâcivert), kürümüş gibi isimlerle adlandırılır. Desenlerinde Hacı Recep suyu, Bergama motifi, lâle ve deve figürü görülür. Halının kısa kenarlarındaki dikdörtgen çevrelere ayetlik denir. İçi yazı, Kuran'dan alınmış ayetler ve çiçeklerle süslenir. Halıda zemini çeviren su ile zemin arasında kalan köşeye bucak denir. Daha çok safirol (lâcivert) renklidir. Halıların zemini ise, mihraplı veya mihrapsızdır. Mihraplı örneklerde mihrap çift yönlüdür. Bu durumda zeminde, halkın öbek dediği, eşkenar dörtgen şekilli motifler ya da madalyon yer alır. Madalyona, göl(göbek) denir. Bugün Kula'da, taban halısı, kelle halısı, yan halısı, yolluk halısı, bitmez bucaklı halı ve seccade halısı tipleri dokunmaktadır.⁶⁷⁹

Sonuç olarak, günümüzde halen Batı Anadolu'nun önemli halı merkezlerinden olan Kula'da halıcılık, 20.yüzyılın başlarına kadar bir ev sanayii olarak sürmüştür. 19.yüzyıl sonunda Kula halıcılığının durumuna baktığımızda; Kula'da, 1890 yılında toplam üretimin 35. 400 m², 1894 yılında ise 35.250 m² olarak gerçekleştiği görülmektedir. Uşak, Kula, Gördes ve Demirci'nin o tarihlerde ki toplam üretimi içinde Kula'nın üretim miktarı yaklaşık % 9,6 seviyesinde kalmıştır. 20.yüzyılın başında (1910–1913) durumda büyük bir değişiklik olmamış, Kula'da bulunan 1.500 halı tezgâhında toplam 35.000 m² halı üretilmiştir. Batı Anadolu'daki halı üretim merkezleri içinde Uşak, Simav, Kula, Gördes, Demirci, Isparta, Eğridir, Burdur ve Buldan vardır. Toplam üretim miktarı dikkate alındığında 456.000 m²'lik üretimin % 7,68'i, 500.000 liralık ekonomik değerin % 9,40'ı Kula'da gerçekleştirilmiştir. Üretim miktarı % 7,68 iken, ekonomik değerin % 9,40

⁶⁷⁸Deniz, ss.108–109.

⁶⁷⁹Deniz, ss.108–109.

seviyesinde olmuştur. O dönemlerde üretilen Kula halılarının, Batı Anadolu'da üretilen diğer halılara nazaran daha yüksek fiyata satıldığının bir işareti olarak değerlendirilebilir. 1922 yılında Kula'da 23.100 m² ye düşen üretim miktarı, 1926 yılında 30.518 m² ye yükselmiştir. Bu yıllarda Kula halılarının ihraç edildiği ülkeler arasında İtalya, Mısır, Amerika, Fransa, Yunanistan ve İngiltere'yi saymak mümkündür. Ancak ihracatın büyük bir kısmı İngiltere ile yapılmıştır. Kula'da halı üretimi yapan firmaların en önemlilerinden biri Kulalı bir ailenin kurduğu Çolakzadeler Halı Şirkettir.⁶⁸⁰

Günümüzde Kula'da halıcılıkla ilgilenen pek az kişi kalmıştır. Onlar da evlâtları veya torunlarının çeyizliği için dokumaktadır.⁶⁸¹ Kula halılarına bir de isimler verilmiştir. Bunlar; Gemili(Mezarlı), Yılanlı, Sinekli, Namazlı, Kömürcü, dilgozlu, Kafalı (Aslanbaş), Göllü, Bucaklı, İbrikli, Direktli, Bahçeli, Gelinli, Bergama, Elmalı ve Eski Kula gibi isimler verilmiştir.⁶⁸²

b. Dericilik

Kula, dericilik denilince akla ilk gelebilecek yerlerden bir tanesidir. Dericilik, küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinin yaygın olduğu yerlerde daha fazla önem kazanmıştır. Türkler tarih boyunca konar-göçer kültürüne bağlı olarak, hayvanlardan üst düzeyde yararlanmışlardır. Kimisinin etinden, kimisinin sütünden, tüyünden ipler eğrilmiş, çadırlar yapılmıştır. Ayrıca eğrilen iplerden halılar ve heybeler dokunmuştur. Yine, çobanlar için kıyafetler yapılmıştır. Bozkır kültürünün gerektirdiği yaşam şekli kılık kıyafetlere de yansımıştır. Örneğin hayvanların derileri, yiyecek ve içecek saklamada kullanılmıştır. Bundan başka, elbise yapımında, ayakkabı yapımında ve eyer vb. yapımlarında deri kullanılmıştır.

Dericilik, buranın Türklerin eline geçmesiyle birlikte başlamıştır. 18. ve 19.yy'da büyük bir gelişme kaydetmiştir. Temettuat Defterleri'ne göre Kula'da meslek gruplarından dericilikle ilgili bilgiler şunlardır; 22 kişi tabakçı, 13 kişi ayakkabıcı, 3 kişi çizmeci ve 1 kişi de tabakçı kalfası mevcuttur.⁶⁸³

Kent ekonomisinde önemli bir diğer uğraş, Kula'da 450 yıldan bu yana yapılmakta olan dericilik olup, kentin lokomotif sanayi iş kolu olmayı sürdürmektedir. Günümüzde, yine bu sektörle ilişkili olarak gelişen ve ilçenin en eski mesleklerinden biri ayakkabıcılıktır.

⁶⁸⁰ Anmaç, "Batı Anadolu Halıcılığı İçinde Kula Halıcılığının Yeri ve Çolakzade Halı Şirketi", s.10.

⁶⁸¹ Bozkurt, ss.16-19.

⁶⁸² Bozkurt, s.73.

⁶⁸³ Arıkan, **Temettuat Defterlerinde...**, s.107.

Günümüzde İzmir- Ankara kara yolu üzerinde kurulan ayakkabıcılar sitesindeki 100 imalâthane ile faaliyetlerini sürdürmektedir.⁶⁸⁴

c. Keçecilik

Keçe yün liflerinin ısı, nem ve basınç uygulanarak, kohezyon özelliğini artırıp, birbirine kenetlenmesi ile meydana getirilmiştir. Tabaka halinde sıkıştırılmış, dokusuz bir tekstil ürünüdür. Türklerde keçe yapımına, hayvancılık ve özellikle koyun yetiştiriciliğine önem verilmiştir. Soğuk iklim koşulları ile konargöçer hayat şartlarına bağlı olarak, keçeden üretilmiş yaygı ve giyimi gerektiren Orta Asya bozkırlarında doğmuştur.⁶⁸⁵

Keçe, Türklerin tarih boyunca günlük hayatında önemli ihtiyaçlarını karşılayan bir tekstildir. Asya'dan bu yana göçebe yaşamın bir mirası olarak sürdürdüğümüz keçe yapımı, yakın zamana kadar yaygı, kepenek ve koşum takımlarının parçaları içerisinde günlük hayatın vazgeçilmez unsuru iken giderek unutulmaya yüz tutmuştur.⁶⁸⁶

Türklerde keçe yapımı ve kullanımı aralıksız olarak Hun'lardan sonra Göktürk, Uygur ve Selçuklu dönemlerinde devam etmiştir. Anadolu Selçuklu döneminde keçecilik, ahilik örgütü içinde büyük önem arz etmiştir. Osmanlı döneminde keçe yapımı yaygındır. Osmanlı hükümdarlarından I. Abdülhamit Devri'nde keçeci esnafı İstanbul'da müstakil bir esnaf sınıfı olarak görülmektedir. Keçe eskiden beri, iklim şartlarına ve sağlıklı yaşam şekline uygun olması; nem tutma, sıcaklığı ve soğukluğu geçirmeme gibi özelliklerinden dolayı yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Keçe, böylece günlük giyilebilecek eşyalar ve ev eşyaları olarak kullanılmıştır. Keçe ayrıca, süs eşyası olarak da kullanılmıştır. Çünkü keçenin üzerine hayvanın yün ve kılından değişik şekiller oluşturulmuştur. Artık günümüzde keçenin yerine günlük kullanım eşyalarının ve süs eşyalarının artması nedeniyle keçenin kullanım alanı kısıtlanmıştır. Keçe imal eden birçok atölye kapanmıştır.⁶⁸⁷

Kula'da keçecilik, bunların yanında çobanların kullandığı kepenek yani keçe palto, keçe kalpak, yaygılar, eyer keçeleri günümüzde hala kullanılmakta ve keçecilik bir meslek olarak sürdürülmektedir. Geleneksel yöntem ve bezeme özellikleri ile Kula'da hala el sanatı olarak keçeciler, eskiden olduğu kadar önemli olmasa da bir iş kolu olarak mesleklerini icra etmektedirler.⁶⁸⁸

⁶⁸⁴Sütgibi, s.57.

⁶⁸⁵Ayşen Soysaldı, "Toros Türkmenlerinde Keçecilik", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı:8 Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2008, ss.71-72.

⁶⁸⁶*Manisa* 2000, s.198.

⁶⁸⁷Bozkurt, ss.8-10.

⁶⁸⁸Soysaldı, ss.71-72.

Keçeden elde edilen ürünlere bakacak olursak bunlar, yaygı keçesi, süt keçesi, yük keçesi, eyer keçesi, at keçesi, bebe keçesi, kepenek, kış keçesi, sünger yatak keçesi, başlıklar, börk, hartavi, sikke, zerrin, külâh, üsküf, taç, takke, arakiye, giysi olarak kullanılan keçelerdir. Ayrıca, çizme, çorap, elbise, aba, yelek, hayvan heykelleri, yastık, çuval, ayakkabı keçesi, seccade, yolluklar, kapı keçeleri, yağmurluk ve minder keçesi gibi ürünler elde edilir.⁶⁸⁹

Teknolojinin getirdiği yenilikler, keçe yerine daha pratik, hafif ve bakımı kolay olan elyaf vb. maddelerden yapılan ürünler kullanılmaya başlanmıştır. Böylece keçe sanatına ve keçeden yapılmış ürünlerin kullanımına olan ilgi azalmıştır. Günümüzde ilçede baba- oğul olarak keçe sanatını devam ettirmeye çalışan dört işletme bulunmaktadır. Bu işletmelerin ikisi ayakkabı keçesi üretmekte, diğer ikisi de yaygı, paspas, keçe külâh, keçe heybe, torba, bebek keçesi, at, semer keçesi ve yine keçenin bir çeşidi olarak kabul edilen kepenek gibi ürünler yapmaktadırlar.⁶⁹⁰

ç. Kaplıca ve Maden Suyu

Kula Selendi yolu üzerindeki, Kula'ya bağlı Şehitlioğlu Köyü sınırları içinde bulunan Emir Hamamları, Kula'ya 20 km, il merkezine 144 km uzaktadır. Tesisin yakınında bulunan tarihi hamam kalıntılarından, buranın önceki dönemlerde eski bir kaplıca merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Yüzeye ulaşan suyun sıcaklığı 50-59C⁰ arasında değişmektedir. Debisi 5lt/sn olan sodyum bikarbonatlı, karbondioksitli sulardan kaplıca olarak romatizma, siyatik, kırık-çıkık, cilt ve kadın hastalıklarında az miktarda içildiğinde sindirim sistemi ve karaciğer üzerindeki olumlu etkilerden faydalanılmaktadır.⁶⁹¹

1939 senesi içerisinde, Manisa'nın yerel dergilerinden olan Gediz dergisindeki bir yazıda şunlar anlatılmaktadır, Emir Hamamları adı ile bu civarda tanılan suların ziyaretçileri yılda binleri bulmaktadır. Burada iki kaynak yan yanadır. Birinin sıcaklığı 50, diğerinin 59 C⁰'dir. Çevresinde başka kaynaklar da vardır. Emir hamamlarının 3 km mesafesinde ve ayrıca suyu gayet temiz ve berrak memba suları vardır ki bunların maden suyuyla aynı olduğu söylenmektedir.⁶⁹²

1926 yılı Türkiye Salon ve İlanat Gazetesindeki Kula rehberi kısmında şöyle bahsedilmiştir; Kula'ya iki buçuk saat mesafede kaşıntı ve romatizmaya iyi gelen meşhur,

---

⁶⁸⁹Bozkurt, ss.32–33.

⁶⁹⁰Bozkurt, s.8,22.

⁶⁹¹Manisa 2000, s.265.

⁶⁹²Gediz Dergisi, Sayı 26,01. 06. 1939. s.13.

iki havuzlu kükürt ve çelikli sıcak bir kaplıca vardır. Bu kaplıcaya on beş dakika mesafede tahlil edilmiş soğuk bir maden suyu vardır. Mide ekşimesine karşı az miktar da kullanılan bir su olarak bahsedilmektedir.⁶⁹³ Günümüzde buradaki tesisten halkımız yararlanmaktadır.

3. Bankalar

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yeni bir devletin kurulması ile birlikte, ulusal bankacılık ön plâna çıkmaya başlamıştır. 1923–1930 yılları arasında ulusal bankacılık iki yönde oluşmuştur.

- 1- Devlet tarafından veya siyasal iktidar çevresinde, başkent Ankara'da kurulan bankalardır.
- 2- Taşra'da genel olarak siyasal iktidarın gözetimi altında veya siyasal iktidarın teşviki ile kurulan bankalardır. Kula'da şubesi açılan bankalardan bir tanesi de Kula Ziraat Bankası'dır.

a. Ziraat Bankası

Türkiye Ziraat Bankası'nın geçmişi 1863 yılında Tuna Vilâyeti'nde vali bulunan Mithat Paşa tarafından kurulan Memleket Sandıklarına kadar gitmektedir. Memleket sandıkları çiftçiyi tefecilerin elinden kurtarmak, kredi sorununa çözüm bulmak gayesiyle oluşturulmuştur. Memleket Sandıklarının, 20 yıl faaliyette bulunduktan sonra, yolsuzluk ve teminatsız borç verme yüzünden sermayeleri azalmıştır. Artık bozulmuş olan memleket sandıkları yerine 1883 yılında Menafi Sandıkları kurulmuştur. Menafi Sandıkları daha sonra kurulan Ziraat Bankası'nın sermayesinin toplanmasına esas teşkil etmiştir. 15 Ağustos 1888'de Ziraat Bankası Nizamnamesi yürürlüğe girmiş, Menafi Sandıkları kaldırılarak yerine Ziraat Bankaları kurulmuştur. Banka, Osmanlı Devleti döneminde sadece bir kuruluş olarak kalmıştır. Cumhuriyetin ilânından sonra, 15 Ağustos 1924 yılında yayınlanan Ziraat Bankası Bütçe Kanunu ile, bir anonim şirketi haline getirilmiştir. Böylece ziraî kredi muameleleriyle beraber, başka her çeşit hizmetleri görmeye yetkili kılınıyor ve yeni bir hüviyet kazanmıştır. 1937 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanunu ile banka, tüzel kişiliği olan bir devlet kuruluşu haline getirilmiştir.⁶⁹⁴

⁶⁹³Türkiye Salon ve İlânat Gazetesi, s.4.

⁶⁹⁴Şahap Sıtkı İtler, **Ziraat Bankası, Dün- Bugün**, Ankara, 1967.

Kula'da Ziraat Bankası şubesi, (1305) 1889 tarihinde açılmıştır. Bu şube, 56.600 lira sermayeli bir bankadır.⁶⁹⁵ 1908 Aydın Vilâyeti Salnamesi'ne göre; Ziraat Bankası şubesinde başkanlığı Halil Efendi, yardımcısı; Hacı Halil Efendi, Genel sekreterliğe İbrahim Efendi, Üyeler de; Hüsnü Ağa ve Vasıl Efendi vardır. Ayrıca genel sekreter yardımcısı Tevfik Efendi vardır. Bu yılda, banka şubesinin kayıtlı sermayesi 1.779.000 kuruştur.⁶⁹⁶

1927-28 Devlet Salnamesi'ne göre, Kula Ziraat Bankası Şubesinin sermayesi 54.879 liradır.⁶⁹⁷

1930 yılındaki sermayesi 56.600 liradır. İdare heyeti 1930 yılında başkan boş, aza olarak Süleyman ve Halil Beyler vardır.⁶⁹⁸

Kula eski belediye başkanlarından Mustafa Keleşoğlu ile yapılan görüşmede Kula Ziraat Bankası Binasının 1920 -1935'li yıllarda Kula merkez çarşısı, bugünkü Yunus Emre caddesi üzerinde bir yerin kiralandığını ve faaliyetlerine burada devam ettiğini bildirmektedir. Ziraat Bankasının şimdiki binasının 1952 yılında yaptırıldığını, daha önce bankanın ilk defa Cambaz Ahmet'in Tuz Pazarındaki dükkânında (bu binada banka müdürü Zekeriya Bey) daha sonra Zağ'o'nun lokanta olarak kullandığı binada, ondan sonra şekerçi Haşmet Evi olarak bilinen Orhan Acar'a ait eski kent pazarında olduğu söylenmektedir.⁶⁹⁹

Son olarak da banka konusu dışında bir başka husus, ziraai kooperatifler meselesidir. Araştırmamız sonucu, ilçede araştırma dönemimize ait sadece bir tek bilgiye ulaşılmıştır. O da 1932 tarihli gazete haberinde Kula'nın Selendi Nahiyesi'nde Ziraat Kooperatifinin açılışından bir görüntü mevcuttur.⁷⁰⁰ İktisâdi kuruluşlardan birisi de, Kula'nın Selendi Nahiyesi'nde bir Ziraî Kredi Kooperatif'in açılmasıdır.⁷⁰¹ Haberi gönderen kişi altına bir de açılış törenine ait fotoğraf çekip göndermiştir. Bu haberle, ilgili başka yazı olmamasına rağmen buradan anlaşılabacağı üzere 1932 yılında Kula'nın Selendi Nahiyesi'nde bir Ziraai Kredi Kooperatifi açılırken Kula'da hala açılmamış olması biraz ilginç görünmektedir. Belki de vardır, ama henüz gün yüzüne çıkarılamamıştır.

⁶⁹⁵ T.C. Manisa Vilayeti Hakkında ss.. 227-296.

⁶⁹⁶ Aydın Vilâyeti Salnamesi H.1325 (M.1908), ss.338-339.

⁶⁹⁷ 1927-1928 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, s.968.

⁶⁹⁸ T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında..., ss.275-300.

⁶⁹⁹ Emrah TULUM tarafından, 1950-1960 dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Miladi 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşmedir. (Mustafa Keleşoğlu: 22.10.2015 hayatta)

⁷⁰⁰ Anadolu 12 Şubat 1932.

⁷⁰¹ Anadolu, 22 Eylül 1932.

SONUÇ

Kula, İzmir- Ankara ana yolu üzerinde ve kurulduğu yıllardan beri ticaret yolları üzerinde, geçiş güzergâhı olması nedeniyle oldukça önemli bir şehirdir. Bu stratejik konumundan dolayı eski çağlardan beri pek çok uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Arazi bakımından volkanik bir yapıya sahiptir. Bunun yanında, bu volkanik arazide ilk insan ayak izlerine rastlanmıştır. Roma döneminde bu yollar üzerinde güvenlik amacıyla bölgede irili ufaklı birçok yerleşim yeri kurulmuştur. Malazgirt Savaşı'ndan sonraki süreçte 1304'te Türk hâkimiyetine giren Kula, 1356'da Germiyanogulları'nın önemli bir üssü haline gelmiştir. 1429 yılından sonra Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçmiş, Osmanlı idarî yapısı içerisinde de 1852 yılında Aydın Vilâyeti'nin Saruhan Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olmuştur.

Kurtuluş Savaşı yıllarında ve ondan önceki dönemlerde nüfustaki hem nitelik hem de nicelik bakımından gerileme, cumhuriyet döneminin nüfus politikası ile aşılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde 1908 yılında Rum nüfusunun Kula'da azımsanmayacak derecede olduğu görülmüştür. Yunan işgali başlayınca, Gayr-ı Müslim nüfusun bir kısmı işgalci güçler tarafında yer almıştır. Hal böyle olunca buradaki Rumların bazıları Türk halkını karşısına almışlardır. Kurtuluş Şavaşı sonrası Rumlar, artık burada hayatlarını sürdüremeyeceğini düşünmeleriyle, Türk ordusu şehre girer girmez şehri boşaltıp, Alaşehir yönüne trenle kaçmak için yollara düşmüşlerdir.

Milli Mücadele döneminde, Batı Anadolu'da birçok şehir yakılıp yıkılırken Kula herhangi bir tahribata uğramamıştır. Bu suretçe, Kula belediyesi üyeleri Rum Damyon Efendi, Doktor Alistri ve diğer üyelerin yanında Kula Efelerinin büyük payı vardır.

Kula asıl gelişimini cumhuriyetin ilk on yıllık döneminde gerçekleştirmiştir. Bununla beraber, belediye başkanlarının hizmetleri, yapılan faaliyetler ve cumhuriyetin ilk on yılında nasıl bir gelişme gösterdiği ve görünüş itibarıyla de çehresinin değiştiği açıklanmıştır. Özellikle bu dönemde Cumhuriyet Halk Partisi ve diğer siyasî partilerin kuruluş aşaması, kurucuları ve gelişim süreci ele alınmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin milli, lâik, çağdaş bir devlet haline gelebilmesi için yurttaki köklü bir reform dönemi başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kula'da yapılan yoğun bir imar ve bayındırlık faaliyetleri ile, Kula'yı çağdaş ve gelişmiş bir kaza görünümüne ulaştırmak için önemli yol kat edilmiştir. Diğer imar faaliyetlerinin yanında sağlık

sektörü geride bırakılmamış, bu alandaki yatırımlara diğer sektörler kadar önem verilmiştir.

Ülkeyi “muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak” her şeyden önce eğitim ile gerçekleşeceği fikrinden yola çıkılarak, eğitime gereken önem verilmiştir. Kula’da Yeni Türk Harflerinin kabul edilmesi ile birlikte okuma yazma seferberliği başlatılmıştır. Açılan Millet Mektepleri ile halkın okuma yazma oranı yükselmiştir. Eğitim alanındaki gelişmelere paralel olarak kültür ve spor faaliyetlerine de önem verilerek halkın sosyal yaşama ve yeniliklere katılımı sağlanmıştır. Çeşitli spor kulüpleri kurulmuş, bu kulüplerle müsabakalara katılmışlardır. Yine aynı şekilde okullar bu kültürel ve sportif etkinliklerde rol almışlardır. Bu tür etkinlikleri siyasî parti temsilcilikleri üstlenmiştir. İlçede çeşitli derneklerden de söz etmek mümkündür.

Bunlardan birincisi; Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay)’dır. Hilal-i Ahmer’in kuruluş aşaması, Türkiye’deki örgütlenmesi ve son olarak Kula’daki yapısı üzerinde durulmuştur. Bu başlıkta asıl vurgulanmak istenen şudur ki; Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin Osmanlı ile Cumhuriyet rejimi arasında bir köprü vazifesi görmüştür.

İkincisi ise; Türk Ocağı’dır. Türk Ocakları II. Meşrutiyet’in ardından oluşturulan hürriyet ortamında kurulan Türkçü derneklerden bir tanesidir. Bu Ocak, Mustafa Kemal’in başlattığı Kurtuluş Savaşı’ndan sonra yeni bir Türk devletinin kurulmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Türk Ocakları’nın programında, lehçe incelemeleri, şarkıların, notaların, masalların, atasözlerinin ve mahalli tabirlerin toplanması, halk oyunlarının tespiti, o bölgede yetişmiş Türk büyüklerinin hayat hikâyesiyle birlikte ortaya konulması amaç edinilmiştir. Tarihi abidelere ait kitabelerin çıkarılması, plânların tespiti, fotoğrafların alınması, mimarî ve gayr-ı mimarî bütün Türk süslemelerinin renkleriyle beraber resmedilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun yanında, buralardaki mezhepler hakkında incelemeler yapılması, Türklüğün en eski gelenek ve göreneklerini muhafaza eden göçebe Türkler (Yörükler) hakkında bilgi toplanılması kararlaştırılmıştır. Türk sanatına ve Türk toplumunun hayatına dair her çeşit vesika bilgilerine ulaşılması amaç edinilmiştir. İşte ocağın bu amaçları etrafında Kula’da çalışmalar yürütülmüştür.

Üçüncüsü; Türk Tayyare Cemiyeti(Türk Hava Kurumu)’dur. Kurtuluş Savaşı’ndan yeni çıkmış Türkiye Cumhuriyeti’nin mali kaynakları kısıtlı olduğu için var olan bütçeyle uçak alması olanaksızdı. Büyük yatırımlara ihtiyaç vardır. Bu sebeple

çeşitli yardımlarla büyümüş ve tek elden idare edilmesi için ulusal bir gereksinim olarak resmen kurulmuştur. Yine diğer bölgelerde olduğu gibi Kula'da temsilciliği bulunmaktadır. Burada çeşitli sosyal ve kültürel faaliyetlerine devam etmiştir.

Dördüncü olarak Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu)dur. Osmanlının son dönemlerinde yapılan savaşlarda ve Kurtuluş Savaşı süresince birçok Türk hayatını kaybetmiştir. Ülkede kimsesiz çocuklar sorunu her geçen gün büyümüştür. Bu sebeple çeşitli girişimler sonucunda Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. Kula'da, Cumhuriyetin ilk yıllarında faaliyetlerini devam ettirmişlerdir. Bu dönemde özellikle kadınları sosyal yaşam içerisinde erkeklerle yan yana yaşaması sağlanmıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet ile birlikte müsamereler düzenlenmiştir. Bayram kutlamaları ve anma törenleri ile Kula, Cumhuriyet İnkılâplarına, tarihlerine ve kültürlerine sahip çıktıklarını göstermiştir.

Cumhuriyet'in ilânıyla birlikte, ekonomik ve ticarî alanda meydana gelen gelişmelerin Kulaya yansması üzerinde durulmuştur. Kula Kazası'na incelediğimiz dönem itibarıyla bakacak olursak ziraatta genelde hububat çeşitleri vardır. Üzüm 1930'lu yıllarda floksera hastalığından dolayı kurumaktadır. Kazada tütüncülükte önemli bir geçim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik anlamda halkın diğer önemli geçim kaynakları ise; meyvecilik ve küçük ve büyükbaş hayvancılık ön plâna çıkmaktadır. Ticaret ve sanayi faaliyetlerde Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi karşılaştırılmıştır.

Sanayi içerisinde ele alınması gereken en önemli faaliyet kolları halıcılık ve dokumacılıktır. Osmanlının son dönemlerinden itibaren halıcılık ve dokumacılık adına küçük dokuma atölyeleri, el tezgâhları mevcuttur. Küçük işletmelerle sanayi faaliyetleri yürütülmekteydi. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarına gelindiğinde Çolakzadeler halı fabrikası, sonradan ismi Kula Mensucat olacak olan dev bir kuruluş göze çarpmaktadır. Bu fabrikanın kuruluş aşamasından gelişim sürecine kadar olan süre zarfı aktarılmaya çalışılmıştır.

Türkler'in tarih sahnesine çıktığı Orta Asya'dan bugüne kadar, göçebe (Yörük) kültürü, coğrafi şartların getirmiş olduğu uğraş alanlarında halıcılığın yanında, dericilik ve keçecilik de ilçede önemli bir ekonomik faaliyettir. Özellikle, dericilik ve keçeciliğin Türklerde gelişim aşamasından ve Kula'daki sürecinden söz edilmiştir.

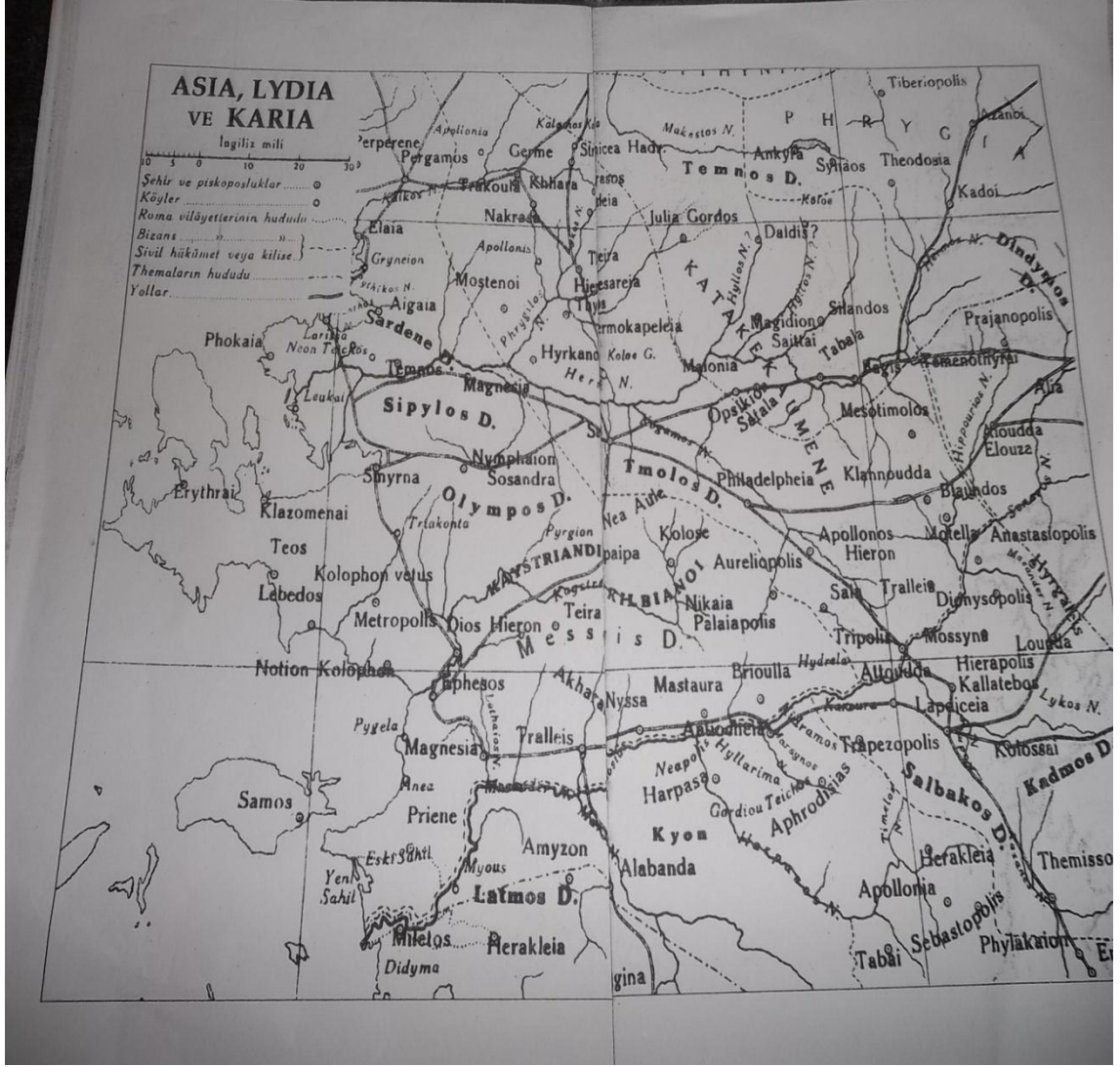
Bunların yanında, kaplıca ve maden suyu da, cumhuriyetin ilk yıllarında ilçeye ekonomik bir gelir olmaya devam etmiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, ulusalcılık ön plâna çıkmıştır. Bu sebeple ulusal bir banka kurulması veya desteklenmesi kararlaştırılmıştır. Böylece cumhuriyetin ilk yıllarında temel atılımlar gerçekleşmiştir. Ziraî kredi ile beraber her çeşit hizmet yetkisi 1924 tarihinde çıkarılan bir kanunla Ziraat Bankası'na verilmiştir. Ziraat Bankası araştırma alanımız içerisinde ilçede lâıkiyla bu görevi ifa etmiştir. Bu dönemde sadece kazada Ziraat Bankası Şubesi'nin varlığından söz edilmektedir. Ziraat Bankası'nın yanı sıra ilk defa Selendi Nahiyesi'nde Ziraî Kredi Kooperatifi'ni görmekteyiz.

Kula, halkı ve yöneticileri ile Cumhuriyetle birlikte yapılan yeniliklere uyum sağlamakta zorlanmamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki Kula'nın bu durumu, gelişmesini sürdürmesine ve bugünkü konumuna gelmesinde önemli rol oynamıştır.

EKLER

Ek. I

Batı Anadolu'da Roma şehirlerinden Kula'yı gösteren bir harita.

Kaynak: David MAGEI Çev:Nezih BAŞGELEN, **Anadolu'da Romalılar II, Batı Anadolu ve Zenginlikleri**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Deneme , Eleştiri ve Tarih Dizisi:28, İstanbul, 2002.

Ek. II

Kula'daki Kuva-yı Milliyeçiler:⁷⁰²

- 1- Yüzbaşı Seyit Ali: Kula'daki piyade taburu komutanıdır. Salihli Cephesinde savaşmışlardır.
  - 2- Yüzbaşı Hasan Fehmi: Kula'daki piyade taburu komutanıdır. Salihli cephesinde savaşmışlardır.
  - 3- Yüzbaşı Celâl: Kula'daki piyade taburu komutanıdır. Salihli cephesinde savaşmışlardır.
  - 4- Teğmen Halim: Kula'daki piyade taburu komutanıdır. Salihli cephesinde savaşmışlardır.
  - 5- Ömer Bey: Alaşehir-Uşak Heyet-i Merkezîye üyesidir. Kula'daki Kuva-i Milliyeçiler bunlardan birkaçıdır.
  - 6- Raşit Bey: Ömer'den sonra Alaşehir - Uşak Heyet-i Merkezîye üyesidir. Alaşehir ve yöresindeki Kuva-yı Milliye faaliyetlerinin yürütülmesinde uyulacak kuralları belirlemek üzere toplanan talimatname hazırlama komisyonu üyesidir.
  - 7- Tosun Efendizade Raşit Efendi: Alaşehir Kongresi'nde Kula temsilcisidir.
- Dramalı Hacı Fehmi Bey: Alaşehir Kongresi'nde Kula temsilcisidir.
- 8- Keleş Mehmet Ağa, Kula Müdafaa-i Hukuk Heyet'i Başkanıdır. Milli kuvvetlerin oluşturulmasında gayret göstermiştir.
  - 9- İhsanoğlu Mehmet Efe: Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem'in akıncılarından. Kula ve çevresinde ekibiyle birlikte Kurtuluş Savaşı boyunca savaşmıştır.
  - 10- Kulalı Yabaayak Halil: Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem'in akıncılarından. Kula ve çevresinde ekibiyle Kurtuluş Savaşı boyunca savaşmıştır.
  - 11- Burşuk oğlu Mehmet Efendi: Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem'in akıncılarından. Kula ve çevresinde ekibiyle Kurtuluş Savaşı boyunca savaşmıştır.
  - 12- Killik Jandarma komutanı Hüseyin: Demirci Kaymakamı İbrahim Ethem'in akıncılarından. Kula ve çevresinde ekibiyle Kurtuluş Savaşı boyunca savaşmıştır.

---

⁷⁰² Nurettin Gülmez, “*Manisa ve İlçelerinde Kuva-yı Milliyeçiler*”, **Milli Mücadele’de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu (6-7 Kasım 2009)**, Manisa 2009, ss. 83-85.

- 13- Avukat Abdurrahman (Çil) Milli kuvvetlerin oluşturulmasında çaba göstermiştir.
- 14- Mehmet Şevket (Palanduz): Milli kuvvetlerin oluşturulmasında çaba göstermiştir.
- 15- Halil (Taner): Milli kuvvetlerin oluşturulmasında çaba göstermiştir.
- 16- Mehmet (Gidişoğlu): Milli kuvvetlerin oluşturulmasında çaba göstermiştir.
- 17- İsmail (Tanıl): Milli kuvvetlerin oluşturulmasında çaba göstermiştir.

Bülent Turan tarafından yakın akrabası olan Mehmet Koyuncuoğlu ile yapılan söyleşiye göre bu isimler haricinde şu efelerin de isimlerine rastlanılmıştır:⁷⁰³

- 18- Kulalı Şabanoğlu Mehmet (Yabaayak) Efe.
- 19- Kulalı Burşukoğlu Adil
- 20- Kulalı İhsanoğlu Hüseyin
- 21- Kulalı Burşukoğlu Mehmet, bu dört kişi şehit olmuşlardır.
- 22- Kulalı Burgazlıoğlu Yunus Ahmet.
- 23- Kulalı Kilimci Gödelioğlu Fehmi.
- 24- Kulalı Kerim oğlu Şerif.
- 25- Kulalı Sandal Köy Sirkecioğlu Mustafa.
- 26- Kulalı Sandal Köy Köseoğlu Mehmet.
- 27- Kulalı Menye bucağından Çobanoğlu Halil.
- 28- Kulalı Menye bucağından Çakır Mahmutoğlu Ahmet.
- 29- Kulalı Menye bucağından Yapıcıoğlu: Mustafa.
- 30- Kulalı Kenger Köyünden Akçaoğlu Mehmet.
- 31- Kulalı Kenger Köyünden İlyasoğlu Ali.
- 32- Kulalı Kenger Köyünden Ayrancıoğlu Ali.
- 33- Kulalı Kenger Köyünden Kara Musaoğlu Ali.
- 34- Kulalı Gölde Köyünden Kabakçioğlu Ahmet.
- 35- Salihli Dombaylı Köyünden Mehmet.
- 36- Salihli Arnavut Hasan.
- 37- Alaşehirli Tabak Hüseyin.
- 38- Alaşehirli Caber Fakılı Köyünden Abdullah.

---

⁷⁰³ Yazılanlar Mayıs 1999 tarihinde Bülent Turan'ın yakın akrabası olan Mehmet Koyuncuoğlu tarafından anlatılmıştır. Mehmet Koyuncuoğlu Alo Efe'nin oğlu, Yabaayak Mehmet Efe'nin yeğenidir. Kayıtlar ve yazıya geçirme Bülent Turan tarafından yapılmıştır. 17 Haziran 1999, Karşıyaka İzmir; Ayrıca, www.bulentturan.com, internet adresinden 01.01.1999 tarihinden alınmıştır. (Mehmet Koyuncuoğlu, vefat tarihi: 12.08.2009)

- 39- Alaşehirli Karacalar Köyünden Mehmet Ali.
- 40- Demircili Kako Mehmet.
- 41- Demircili Üşümüş Kamil Çavuş.
- 42- Balıkesirli Ramazan Çavuş.
- 43- Yenişehirli Kürtoğlu Necip.

Kaynak: Nurettin Gülmez, “*Manisa ve İlçelerinde Kuva-yı Milliyeciler*”, **Milli Mücadele’de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu (6-7Kasım 2009)**, Manisa 2009, ss. 83-85; 18. maddeden itibaren yazılanlar Mayıs 1999 tarihinde Bülent Turan’ın yakın akrabası olan Mehmet Koyuncuoğlu tarafından anlatılmıştır. Mehmet Koyuncuoğlu Alo Efe’nin oğlu, Yabaayak Mehmet Efe’nin yeğenidir. Kayıtlar ve yazıya geçirme Bülent Turan tarafından yapılmıştır. 17 Haziran 1999, Karşıyaka İzmir; Ayrıca, www.bulentturan.com, internet adresinden 01.01.1999 tarihinden alınmıştır.(Mehmet Koyuncuoğlu, vefat tarihi:12.08.2009).

Ek.III

Simav, Demirci, Eşme Müdafaa-i Hukuklarına

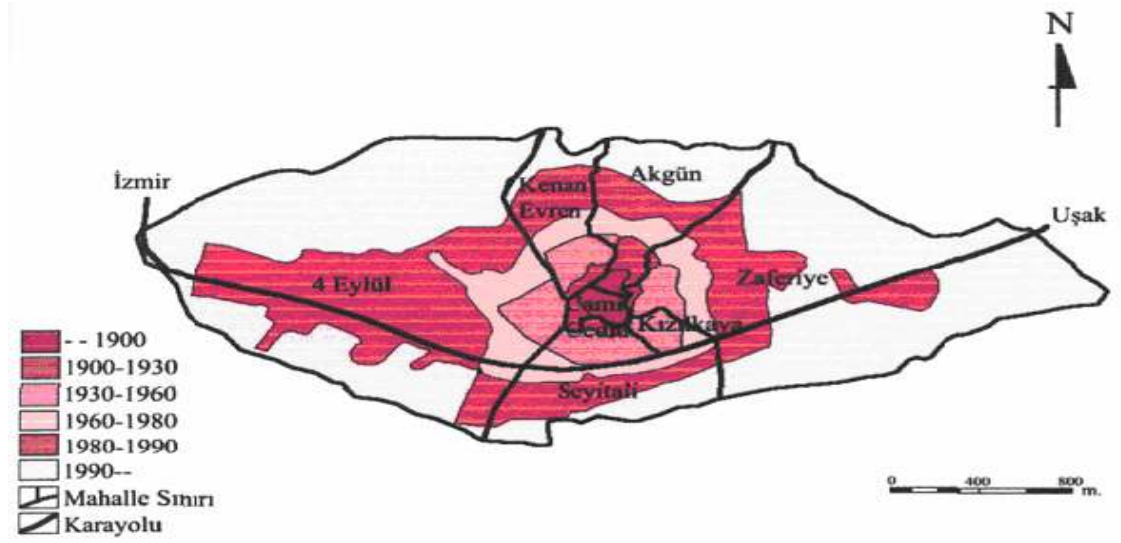
25 Haziran 336

Halkın heyecanını teskin ve bulunduğu mahalin emn ü âsâyişini muhafaza ile mükellef olan Kula kaymakamı ve jandarma yüzbaşısı ve şube reisi bilâ luzum memleketi terk etmiş olduklarında halbuki Yunan kuvvetleri daha Alaşehir Çayını geçmemiş bulunması ve gönderilen kuvvetlerin inâyet-i hakla tevkif etmesi mümkün bulunduğundan ahâlden hiçbir ferd memleketinden kaynaşmamış iken memurinin terk-i vazife etmesi bunların oraya vüsulünde heman mahal-i memuriyetlerine iâdesi mütemennâdır.

Kaynak: Uşak Heyeti Merkeziyesi'nin 25 Haziran 1920 tarih ve 693 sayılı yazısı.(Kaynak: TEKELİ, İlhan – İLKİN, Selim, **Ege'deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı'na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, TTK. Yayınları, Ankara 1989, s.571)

Ek. IV

Kula'daki Mahalleler ve Şehrin Gelişim Aşamaları.

Kaynak: Arife KARADAG, "Kent Coğrafyası Yaklaşımıyla Kula'da (Manisa) Bir Kentsel Kimlik Araştırması", *Geçmişten Geleceğe Yanık Ülke Kula Sempozyumu Bildiriler*, Kula, 2006, s.46.

Ek. V

Kula’da bulunan Karamanice mezar taşından bir görünüm.

Türkçe Transkripsiyon

1844 OCTOBER 26: YA RAPI HARP? ZİYARET SU MEZARDA TEFN OLUNAN GIULUN RAHMETLİ HATZI YANİNİN OGLU MİHAİL (BEKİM UNUTMA?) YA (TIRIT?) PATİSAHLIGINDA GELTİYİNDE

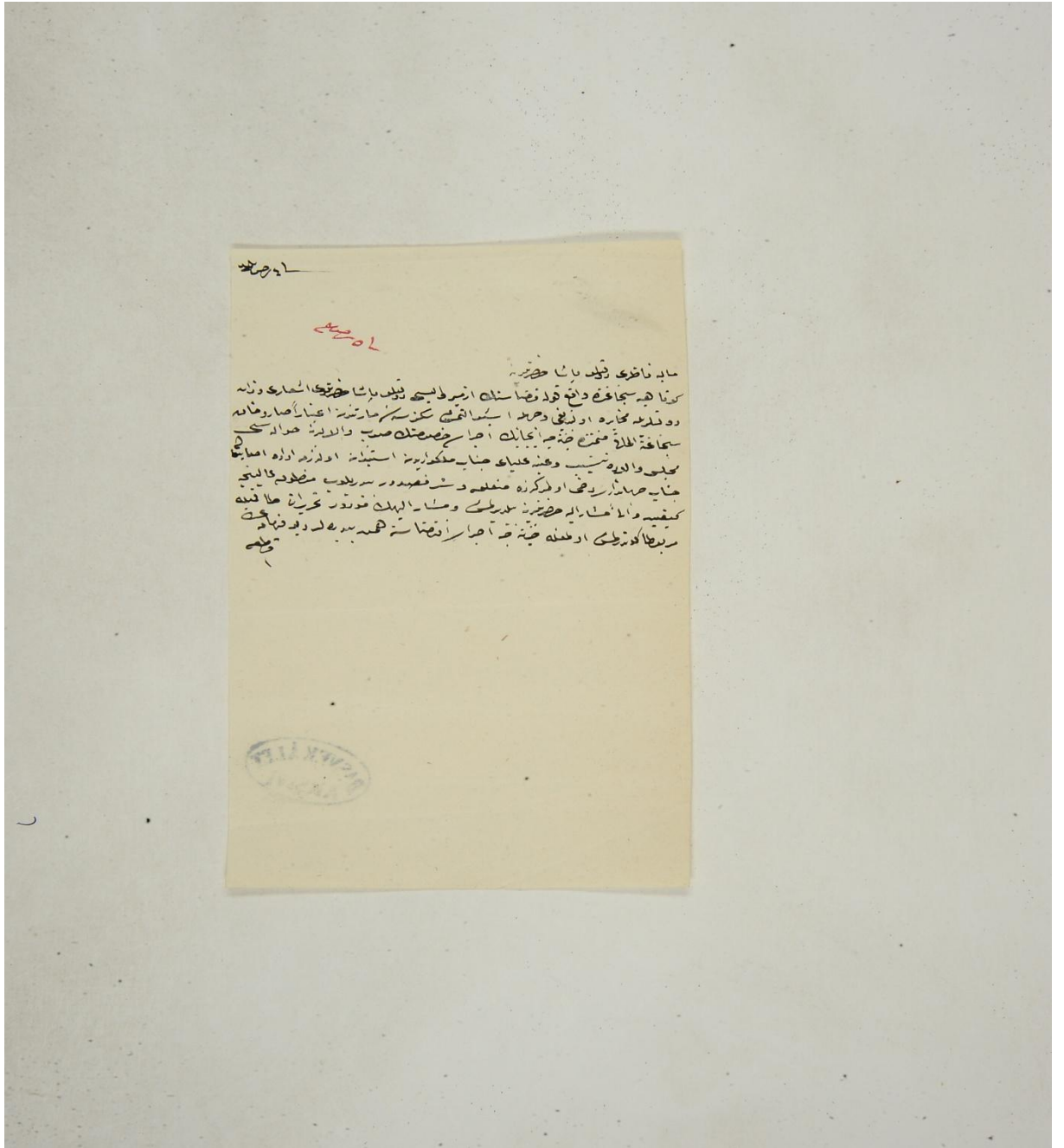
Metindeki “padişahlığa geldiğinde” sözü ile muhtemelen 1839’da tahta geçen Sultan Abdülmecit kastedilmektedir. Bu tahmini doğru kabul edersek, adına mezar taşı dikilen Mihail 1839’da doğmuştur ve 5 yaşında vefat etmiştir.

*Kaynak: Ahmet Çelikkol, **Kula’da Karamanice Mezar Taşları**, Popüler Tarih, Haziran 2005.*

Ek. VII

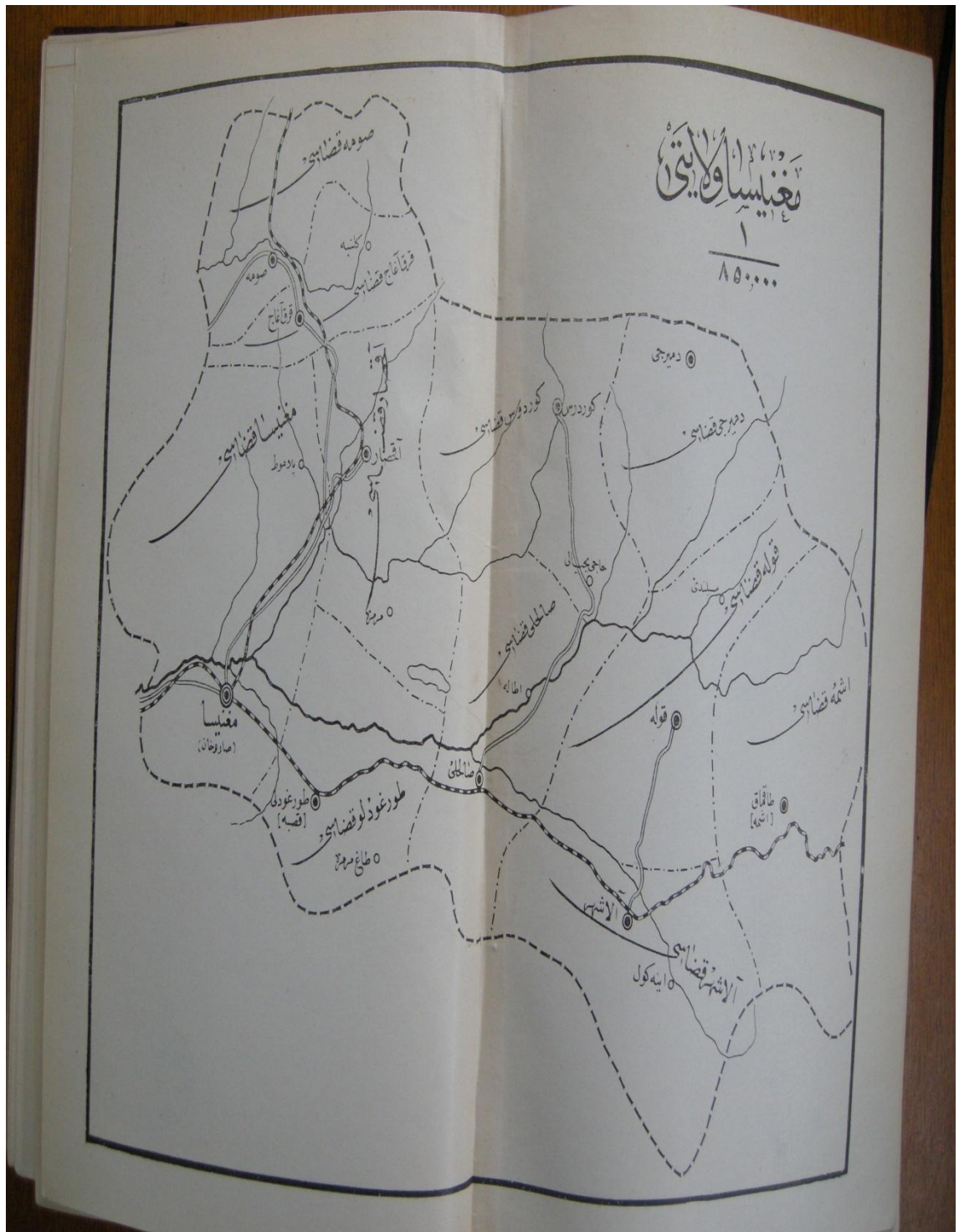
1867 yılında Kula Kazası'nın Saruhan Sancağı'na bağlanmasını gösterir belge.

Kaynak: BOA Belge No: A.MKT NZD 53-63 .

Ek. VIII

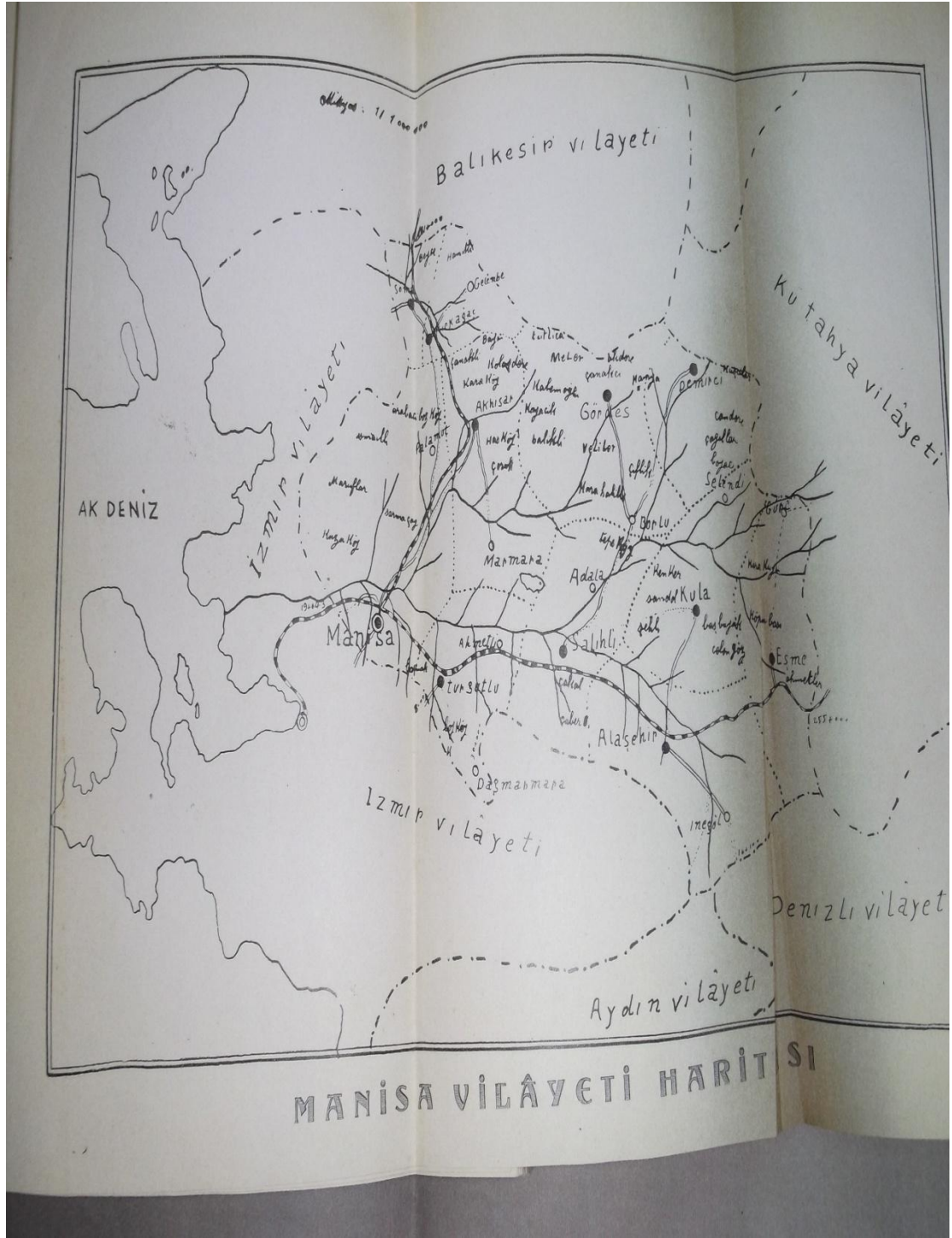
1926 yılına ait Manisa haritası.

Kaynak:1926-27 T.C. Devlet Salnamesi, Matbuat Müdüriyet Umumisi, İstanbul 1927.

Ek. IX

1932 yılına ait Manisa Vilâyetini gösteren bir harita.

Kaynak: T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, Malumatı Havi Mecmua 1932, Manisa Vilayeti Özel İdaresi Manisa, 1932.

BİBLİYOGRAFYA

A. ARŞİVLER

a) Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsusa Evrakı(DH: KMS), 55-1.
- BOA, DH,SFR, 660-97.
- BOA, A. MKT NZD 53-63.
- BOA, DH MB HPS 21-51.
- BOA, DH MB HPS 31-7.
- BOA, DH MB HPS 46-9.
- BOA, DH İUM 56-1.

b) Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

- Fon: 130.16.13.2.Yer:559.137.5
- Fon: 130.16.13.2.Yer: 161.77.8.
- Fon: 130.16.13.2.Yer: 152.29.9.
- Fon: 130.16.13.2.Yer: 126.597.5.
- Fon:30.11.1.0. YerNo: 12.12.10.
- Fon:51.0.0.0.Yer No: 44.35.17.
- Fon: 30.11.1.0.Yer No: 44.35.17.
- Fon:30.11.10.Yer No:76.6.6.
- Fon:51.0.0.0. Yer No: 13.108..1.
- Belge No: 51.131.087
- Belge No: 030-0 010-000-000-102-668-3
- Belge No: 03.010.000.010.266.831
- Belge No: 03.010.000.010.266..832.
- Belge No: 03.010.000.018.125.115.

B. SALNAMELER

I. Aydın Vilâyeti Salnameleri

H.1296-M. 1879 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H. 1298-M.1881 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1299-M.1882 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H. 1300-M.1883 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1301-M.1884 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1302-M.1885 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1303-M.1886 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1304-M.1887 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1305-M.1888 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1306-M.1889 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1308-M.1891 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H. 1313-M.1896 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1315-M.1898 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1316-M.1899 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1318-M.1901 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1319-M.1902 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1320-M.1903 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1322-M.1905 Aydın Vilâyeti Salnamesi

H.1325-M.1908 Aydın Vilâyeti Salnamesi

Aydın Vilâyeti Salnamesi, R.1307, H.1308, (Çev: İbrahim Cavid), TTK Yayınları, Ankara 2010.

II. Devlet Salnameleri

1925–1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, Matba-i Âmire, İstanbul 1926.

1926–1927 T.C. Devlet Salnamesi, Matbuat Müdüriyet Umumîsi, İstanbul 1927.

1927–1928 T.C. Devlet Salnamesi, Matbuat Müdüriyet Umumîsi, İstanbul 1928.

1928–1929 T.C. Devlet Yıllığı, Matbuat Umum Müdürlüğü Devlet Matbaası, İstanbul 1929.

1929–1930 T.C. Devlet Yıllığı, Matbuat Umum Müdürlüğü Devlet Matbaası, İstanbul 1930.

C. GAZETE VE DERGİLER

I. Gazeteler

- a) **Ahenk (1908-1910)**
- b) **Akşam (1926)**
- c) **Anadolu (1927-1934)**
- d) **Hizmet (1927-1932)**
- e) **Sada-yı Hak (1924)**
- f) **Türkiye Salon ve İlânat Gazetesi (1924-1925)**
- g) **Yeni Asır (1931)**
- ğ) **Kula Yaren Gazetesi (2009)**

II. Dergiler

- a) **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı:43, 2008.**
- b) **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (C:8, Sayı:23)**
- c) **Belleten C:53, Sayı:256, 1989.**
- d) **Çekül Sanatsal Mozaik Sayı:35, 2000.**
- e) **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi , Sayı:5, İzmir, 1990.**
- f) **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi XX/1 İzmir, 2005.**
- g) **Folklor Edebiyat Dergisi, Cilt:12, Sayı:46, 2006.**
- h) **Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt:23, No:2, 2008.**
- i) **Gediz Dergisi, Sayı:26, 1939.**
- j) **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası**
  - **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Sayı:1-12, İzmir 1926.**
  - **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası,Yıl: 4, Sayı:5, İzmir 1929.**
  - **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:4, Sayı:12, İzmir 1929.**
  - **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:5, Sayı:1, İzmir 1929.**
  - **İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:5, Sayı:3, İzmir 1930.**

- İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:5, Sayı:1-2, İzmir 1930.
- İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:5, Sayı:9-10, İzmir 1930.
- İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Sayı:1-12, İzmir 1930.
- İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:6, Sayı:9-10, İzmir 1931.
- İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl: 7, Sayı:9, İzmir 1932.
- İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:7, Sayı:10-11, İzmir 1932.
- İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl:8, Sayı:1-2, İzmir 1933.
- İzmir Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Yıl: 9, Sayı:1-2, İzmir 1934.

k) Manisa Dergisi, Sayı:3, 1982.

- Manisa Dergisi, Sayı:4, 1983.

- Manisa Dergisi , Sayı:5, 1983.

l) Manisa'ya Bakış Dergisi (Yıl:1, Sayı:2, 2003.

i) Nüfus Bilim Dergisi, Ankara,2004.

j) Popüler Tarih, Haziran 2005.

k) Sanat Çevresi Dergisi Sayı:2, 1984.

l) Turing İlkbahar, Sayı:63/343, İstanbul, 1979.

m) Türklük Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı:3, 1988.

n) Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi, Sayı:8, 2008.

o) Türk Yurdu, 7. Devre,Cilt:31, Sayı:290, 2011.

ö) Ulusal Kültür Dergisi, Yıl:2, Sayı:5, 1979.

- Ulusal Kültür Dergisi, Yıl:2, Sayı:6, 1979

p) Vakıflar Dergisi, Sayı:7, 1968.

- Vakıflar Dergisi, Sayı:30, 2007.

D. KİTAP, TEZ VE MAKALELER

AÇIKGÖZ, Halil, “ Türk Dünyası Edebiyatı”, **Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı**, İstanbul,1992.

AKINCI, İbrahim Ethem, **Demirci Akıncıları** 3. Baskı, TTK, Ankara, 2009.

ANMAÇ, Elvan, “Batı Anadolu Halıcılığı İçinde Kula Halıcılığının Yeri ve Çolakzade Halı Şirketi”, **XIII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler, III. Cilt, II. Kısım**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2002.

- "İngiliz Sermayesinin Batı Anadolu Halıcılığına Etkisi ve Şark Halı Kumpanyası", **Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri**, (18–20 Kasım 1992 İzmir), Ankara, 1994.

APAK, Rahmi, **İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

ARI, Kemal, “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. VIII, Sayı 23 (Mart 1922 ‘den ayrı basım).

- **Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923–1925)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.

ARIKAN, Zeki, “Temettuat Defterlerinde Kula”, **Birinci İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler–1**, Ekonomik ve Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2010.

- **Haydar Rüştü Öktem, Mütareke ve İşgal Anıları**, TTK Yayınları, Ankara, 1991.
-
- “Tarih İçinde Kula”, **Geçmişten Geleceğe Yanık Ülke Kula Sempozyumu- Bildiriler**, Kula, 2006.
- "Halkevleri'nin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi" **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, VI/23 1999.

AYAZ, Belkız, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Akhisar Kazası (1923–1933)”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), CBU, SBE, Manisa, 2006.

AYDIN, Zuhâl, **Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1987.

AYDINEL, Sıtkı, **Güneybatı Anadolu’da Kuva-yı Milliye Harekâtı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Kaynak Eserler Dizisi 40, Ankara, 1990.

Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Belediyeler İstatistiği, 1929–36, Neşriyat No: 136, Yeni Ceza Evi Matbaası, Ankara, 1939.

Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü Kültür İstatistiği No: 81, Köyhocas Matbaası, Ankara, (Basım Tarihi Yok).

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1933–34, Halk okuma Odaları ve Umumî Kütüphaneler İstatistiği, Neşriyat No:60, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Maarif 1933–34 Muallimler İstatistiği, Neşriyat No:58, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü, Adliye İstatistikleri, Neşriyat No:97, Cilt:5, Receb Ulusolu Basımevi, Ankara, 1937.

BAYAR, Celâl, **Ben De Yazdım Cilt:5**, Baha Matbaası, İstanbul, 1972.

BAYKARA, Tuncer, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş 1**, Anadolu’nun İdarî Taksimatı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Cilt: III, Kısım: IV, TTK, Ankara, 1983.

BİLGİ, Nejdî, “1842 Yılında Saruhan Sancağı’nın Nüfusu ve İdarî Bölünüşü”, **Manisa Araştırmaları 1**, Celâl Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa, 2001.

- **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Manisa Kazası (1908- 1950)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir,1996.
- “Saruhan Sancağı’nın Son Mutasarrıfı: Hüseyin Aziz Akyürek”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih İncelemeleri Dergisi**, XX/1, İzmir, 2005.
- “Manisa’nın idarî Bölünüş Tarihçesi”, **Manisa’ya Bakış Dergisi**, Yıl 1, Sayı: 2, Ekim 2003, Manisa, 2003.
- BODUR, F. “ Batı Anadolu Halılarında Bir Grup”, **Sanat Çevresi**, 2.1984.
- BOSTANCI, Naci, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Ekonomi ve Siyaset**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1996.
- BOZER, Rüstem, **Kula Evleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,1988.
- **Kula’da Türk Devri Mimari Araştırmaları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- BOZKURT, Hilâl, **Manisa İli Kula İlçesi El Sanatları**,(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2010.
- CEBESÖY, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, Vatan Neşriyat, İstanbul, 1953.
- ÇADIRCI, Musa, “Türkiye’de Kaza Yönetimi (1840-1876)”, **Belleten**, c. 53, sayı: 206 (Nisan1989), Ankara,1989.
- ÇEÇENER, Besim, “Kula” **Turing İlkbahar**, Sayı:63/343, İstanbul,1979.
- ÇELEBİ, Mevlüt, **Atatürk ve Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları: 3, Manisa, 2007.
- ÇELİKKOL, Ahmet, “Kula’da Karamanice Mezar Taşları”, **Popüler Tarih**, Haziran 2005.

ÇİL, Ela, “Kula Tarihsel Kentinin Yirminci Yüzyıldaki Fiziksel Dönüşümünün Mekân Dizim Analizi ile İncelenmesi”, **Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Cilt 23, No 2, Ankara, 2008.

DARKOT, Besim – TUNCEL, Metin, **Ege Bölgesi Coğrafyası**, 3. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 1995.

DELİALİOĞLU, Mahmut, **Himaye-i Etfâl Cemiyeti ve Eğitim Boyutu**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2009.

DEMİRELLİ, Taner, **Kula’da Kırsal Yerleşmeler ve Eğitimin Dağılımı**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi S.B.E. Afyon, 2007.

DENİZ, Bekir, **Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları**, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

EGE, Rıdvan, **Kızılay**, Yorum Basım Yayın San. Ltd. Şti., Ankara, 1998.

Ege Tecim ve Endüstri Büyük Kılavuzu, İzmir, 1937.

EMECEN, Feridun M. **XVI. Asırda Manisa Kazası**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

- **Tarihin İçinde Manisa**, Manisa Belediyesi Kültür Yayınları:1, Manisa, 2006.

ERÇİN, Serap, **Kula İlçesindeki Türk Dönemi Yapıları**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2008.

ERGÜL, Teoman, **Kurtuluş Savaşında Manisa (1919–1922)**, Manisa Kültür Sanat Kurumu Yayınları, İzmir, 1991.

- **Antik Uygarlıkların Mirasçısı Bir Kentin Özgün Tarihi (Türkleşen Anadolu’da Sardis...ve Salihli)**, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2010.

ERKSON, Hakkı Nezihi, **Türkiye Tütünleri**, Yeni Matbaa, İstanbul, 1954.

Evliya Çelebi, **Seyahatname**, c. 9, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesine Göre Anadolu Suriye Hicaz (1671–1672), c.9, İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.

FOSS, Clive, Çeviren: Çiğdem, ÖNAL EMİROĞLU, **Bizans ve Türk Dönemlerinde Sardis**, Salihli Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2011.

GÖK, Nurşen, “Donanma Cemiyeti’nin Anadolu’da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Dergisi**, Sayı:43, Ankara, 2008.

GÖKÇE, Turan, “XVI. Yüzyılda Kula”, **Manisa Araştırmaları -1**, Celâl Bayar Üniversitesi Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa, 2001.

GÖKÇEN, İbrahim, **16. ve 17. Asır Sicillerine Göre Saruhan’da Yörük ve Türkmenler**, Manisa Halkevi Yayınları, İstanbul, 1946.

GÜLMEZ, Nurettin, “Manisa ve İlçelerinde Kuva-yı Milliyeciler”, **Milli Mücadele’de Manisa ve Kuva-yı Milliye Sempozyumu, 6-7Kasım 2009**, (Ed. Nurettin Gülmez), Manisa Valiliği ve Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 2009.

GÜNEŞ, Günver, “Türk Ocaklarının Manisa’da Kuruluşu ve Cumhuriyetin İlk Yıllarındaki Faaliyetleri” **Türk Yurdu**, 7.Devre, Cilt:31, Sayı: 290, Ankara, 2011.

HACIFETTAHOĞLU, İsmail, **Milli Mücadelede Hilâl-i Ahmer**, Türkiye Kızılay Derneği Yayınları, Ankara, 2007.

HATEMİ, Nilüfer, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, II. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

İktisat ve Ticaret Ansiklopedisi, Cilt:10, İstanbul, 1954.

İller Bankası Belediyeler Yıllığı, Ankara, 1933.

İller Bankası Belediyeler Yıllığı, c. 2, Ankara, 1949-1950.

İNAN, Afet, **İzmir İktisat Kongresi 17 Şubat–4 Mart 1923**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

İNCEDAYI, Cevdet Kerim, **Türk İstiklâl Harbi (Garp Cephesi)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

İslâm Ansiklopedisi, “Kula”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

İslâm Ansiklopedisi, “Kula” c. 6, M.E. Basımevi, İstanbul, 1986.

İTLER, Şahap Sıtkı, **Ziraat Bankası, Dün- Bugün**, Ankara, 1967.

KARADAĞ, Arife, “Kent Coğrafyası Yaklaşımıyla Kula’da (Manisa) Bir Kentsel Kimlik Araştırması”, **Geçmişten Geleceğe Yanık Ülke Sempozyumu Bildiriler**, Kula, 2006.

KARADUMAN, Hüseyin, “Türk Ocakları ve Hars Müzeleri”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı: XXX, Ankara, 2007.

KARAER, İbrahim, **Türk Ocakları (1912–1931)**, Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992.

KARAKAŞ, Ömer, **Cumhuriyet Döneminde Manisa Vilâyeti (1928–1933)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) CBU, SBE, Manisa, 1999.

KARAL, Ziya Enver, **Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831**, II. Baskı, T.C Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1997.

KARAL AKGÜN, Seçil-ULUĞTEKİN Murat, **Hilâl-i Ahmer’den Kızılay’a**, Beyda Basımevi, Ankara, 2000.

KARPAT, H. Kemal, **Osmanlı Nüfusu(1830–1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul ,2003.

KAYIN, Emel, “Batı Anadolu’nun Tarihsel Kentlerinde Korumaya Yönelik Yeni Arayışlar: Birgi-Kula-Şirince”, **Çekul Sanatsal Mozaik Dergisi**, Sayı:35, İstanbul, 2000.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi 1918–1938**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 1973.

KOÇAK, Ali İrfan, “Çocukluğum İşgal Yılları ve Kula”, **Folklor Edebiyat Dergisi Cilt.12**, Sayı:46, Ankara, 2006.

KONUĞU, Enver, **Alaşehir Kongresi (16-25Ağustos 1919)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

- “Manisa Vilson Gazetesi”, **Manisa Dergisi**, Sayı:4, Manisa, 1983.
- “Pazarcıklı Mehmed Emin’in Neşrettiği Manisa Gazetesi(1909)”, **Manisa Dergisi**, Sayı:5, Manisa, 1983.

KÖKLÜ, Nusret, “Yanık Ülke (Katakekaumene)”, **Manisa Dergisi**, Manisa Turizm Derneği Yayınları, Sayı:3, Manisa, 1982.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Milli Mücadele’de Manisa-Uşak-Afyonkarahisar-Konya Hattı (8. Fırka ve Akşehir Kalem Riyasetleri 1920 Yılı Şifre-i Mevrude Defteri)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk araştırma Merkezi, Ankara, 2009.

KUBAN, Doğan, “Anadolu –Türk şehri, Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fizikî Özellikleri Üzerine Bazı Gözlemler”, **Vakıflar Dergisi VII**, Ankara, 1968.

MAGEI, David, Çev:Nezih BAŞGELEN, **Anadolu’daRomalılar II, Batı Anadolu ve Zenginlikleri**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, Deneme , Eleştiri ve Tarih Dizisi:28, İstanbul, 2002.

MALAY, Hasan, “Katakekaumene’de Yerleşimler, Yerel Dinler ve Tapım Merkezleri”, **Geçmişten Geleceğe Köprü Yanık Ülke Kula Sempozyumu Bildiriler** (1–3 Eylül 2006), Kula ,2006.

Manisa Bölge Sporunda 50 Yıl 1923–1973, Yayınlayan: Manisa Beden Terbiyesi Bölge Başkanlığı, Karınca Matbaacılık ve Ticaret Koll, Şti. İzmir, 1973.

Manisa Vilâyet-i Meclis-i Umumîsi Müzakeratı Zabıtnamesi 1928, Yeni Matbaa, İzmir, 1929.

Manisa 1967 İl Yıllığı, Manisa, 1967.

Manisa 2000, Manisa Valiliği, Manisa, 2000.

NAKRACAS, Georgias, Çeviren: İbrahim Onsunoğlu, **Anadolu ve Rum Göçmenlerin Kökeni (1922 Emperyalist Yunan Politikası ve Anadolu Felâketi)**, Belge Yayınları, İstanbul, 2003.

ORKON, Cenap Refik, **Manisa Coğrafyası**, Manisa Halkevi Yayınları, Sayı: 3, İstanbul, 1937.

ORTAÇ, Hilâl – SÜRGEVİL, Sabri- YAPUCU, Olcay P.- ÖZGÜN Cihan, “*Değişim Sürecinde Aydın*” **19. Yüzyıldan Günümüze Sosyal ve Ekonomik Hayatın Dönüşümü**, Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları, Aydın, 2010.

ORTAYLI, İlber, **Türkiye İdare Tarihi**, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1979.

ÖLÇER, Nazan, **Türk İslâm Eserleri Müzesi Kilimler**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1988.

ÖZALP, Kazım, **Milli Mücadele 1919–1922**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

ÖZÇELİK, Selahattin **Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2000.

ÖZDEMİR, Yavuz- AKTAŞ, Elif, "Halkevleri", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı:45, Erzurum 2011.

ÖZKAYA, Yücel, **Milli Mücadele’de Ege Çevresi**, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1994.

ÖZTOPRAK, İzzet, **Kurtuluş Savaşı ile İlgili Yunan Belgeleri**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2006.

ÖZTÜRK, Ahmet Nural, **Katakekaumene (Yanık Yöre) Kula**, Öğrenci Basımevi, İzmir, 1986.

PAMUK, Şevket, **Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme 1820-1913**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Üçüncü Basım, İstanbul, 2005.

·SAKIN, Orhan, **16. yy Osmanlı Arşiv Kayıtlarına Göre Anadolu’da Türkmenler ve Yörükler (Boylar, Kabileler, Cemaatler)**, Ekim Yayınları, İstanbul, 2010.

SAMÎ, Şemsettin, **Kamus’ul- Alam**, c.5, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996.

Sanayi Sayımı 1927, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1969.

SARIHAN, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü I**, TTK, Ankara, 1996.

SARINAY, Yusuf, **Türk Milliyetçiliği’nin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912–1931**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994.

SELEK, Sebahattin, **Ulusal Kurtuluş Savaşı Milli Mücadele c. I-II**, Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2011.

SELEK, Sebahattin, **Milli Mücadele**, Örgün Yayınları, İstanbul, 1982.

SERÇE, Erkan, **İzmir 1914 Aydın Vilâyeti 1330 Sene-i Maliyesi Ticaret Rehberi**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1997.

- İzmir ve Çevresi Nüfus İstatistiği 1917, Akademi Kitabevi, İzmir, 1988.

SOYSALDI, Ayşen, “Toros Türkmenlerinde Keçecilik”, **Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi**, Sayı:8, Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Müdürlüğü Ankara, 2008.

SU, Kamil, “Sevr Antlaşması ve İzmir Vilâyet Merkezi Sorunu” **Ulusal Kültür Dergisi**, Yıl: 2, Sayı 6, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ekim 1979, Ankara, 1979.

- “Sevr Antlaşması’nın İzmir’de Uygulanması”, **Ulusal Kültür Dergisi**, Sayı:5, Temmuz 1979, Ankara, 1979.
- **Manisa ve Yöresinde İşgal Acıları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986.
- “Manisa’nın Yunanlılar Tarafından İşgalini Doğuran Sebepler ve İşgal Olayı”, **2. Mesir Konferansları 20–30 Nisan 1983**, Manisa Turizm Derneği Yayınları No: 4, Manisa, 1983.
- SÜTGİBİ, Semra, **Kula Yöresinde (Manisa) Doğal Çevre Özellikleri ve Arazi Kullanımı**, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2011.

ŞAHİN, Hüseyin, **Tarihin Güzel Mirası Kula**, Ezgi Yayınları, Kula, 2010.

ŞAHİN, İlhan, “Anadolu’nun İskânı ve Türkleşmesi; Anadolu’da Oğuzlar”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

ŞAHİN, Mustafa, **Millet Mektepleri (İzmir Örneği)**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir, 1990.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Klâsik Dönemde Osmanlı Ekonomisi”, **Türkler**, cilt: 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

TAMER, Aytül- BOZBEYOĞLU ÇAVLİN, Alanur “1927 Nüfus Sayımının Türkiye’de Ulus Devlet İnşasındaki Yeri: Basında Yansımalar”, **Nüfus Bilim Dergisi**, Ankara,2004.

Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Modernleşme Sürecinde Eğitim İstatistikleri 1839–1924, Başbakanlık İstatistik Enstitüsü Tarihi İstatistikler Dizisi, Cilt:6, Ankara, 2000.

T. C. Başvekâlet İstatistik Umum Yıllığı 1929, Cilt 2, Ankara Cumhuriyet Matbaası, Ankara,1929.

T.C. Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Devlet Tekel İdareleri ve Tekel Maddeleri İstatistiği, İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyatından Sayı:20, İstanbul Marifet Matbaası, Ankara, 1932.

T.C. Maarif Vekâleti 1926–27 İstatistik Yıllığı Cilt:4, Devlet Matbaası, İstanbul,1929.

T.C. Manisa Vilayeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, Malumatı Havi Mecmua 1932, Manisa Vilayeti Özel İdaresi, Manisa, 1932.

T.C. Manisa Umumî Vilâyet Meclisinin Müzakeratına Ait Zabıtname, (İkinci İntihap-Dördüncü Adi İçtima Meclisin Küşadı 15 Kanun Sanî 1930, Manisa,1930.

TEKELİ, İlhan – İLKİN, Selim, **Ege’deki Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşı’na Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (Tahtakılıç) Bey**, TTK. Yayınları, Ankara, 1989.

TEXİER, Charles, Çeviren: Ali Suat, **Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi c. I- II-III** , Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002.

TOSUN, Yılmaz, **Milli Mimarîmizde Kula Evleri**, Ticaret Matbaacılık, İzmir, 1969.

TOSUN, İsmail, **Anılarla Kula Milli Kültürel Tarihi**, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1990.

TÖKİN, İsmail Hüsrev (Sunuş Korkut BARATOV), **Türkiye Köy İktisâdiyatı**, 2. Baskı, İletişim Yayınları, Ankara, 1990.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler II. Meşrutiyet Dönemi**, C. 1, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

TURAN, Mustafa, **Yunan Mezalimi İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919–1923**, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006.

TURAN, Şakir, **Moğolların Anadolu’yu İstilâsı Sonrası Batı Anadolu’da Türkmen Tarzında Şekillenme**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:29, Kütahya, 2011.

Türk Ansiklopedisi, “Kula”, c. 22, M. E Basımevi, Ankara, 1975.

Türk İstiklâl Harbi I. Cilt Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları, Ankara 1962.

Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi, Cilt: II, Kısım:1, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları Seri, No:1, Ankara, 1963.

Türk İstiklâl Harbi, Batı Cephesi (4 Eylül 1919–9 Kasım 1920), c.II, Kısım II, Genelkurmay Başkanlığı Harp Dairesi Resmi Yayınları Ankara, 1991.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direkttörlüğü Genel Nüfus Sayımı, Manisa Vilâyeti 20 Ekim 1935.

Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet İstatistik ve Umum Müdürlüğü 28 Ekim 1927 Umumî Nüfus Tahriri Fasikül 1, Hüsnü Tabiat Matbaası, Ankara, 1929.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direkttörlüğü Genel Nüfus Sayımı, Manisa Vilâyeti 20 Ekim 1935, Cilt:40, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.

Türkiye Himayei Etfâl Cemiyeti Nizamname-i Esasî, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1930.

Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyeti Umumî Merkezi Yedinci ve Sekizinci Seneler Kongresi 1928 ve 1929 Seneleri Mesai Raporu, Yeni Gün, Ankara, 1933.

UMAR, Bilge, **“Türkiye’deki Tarihsel Adlar”**, 2.Baskı, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1993.

- **İzmir’de Yunanlılar’ın Son Günleri**, Ankara, 1974.

UYAR, Hakkı, **Cumhuriyet Döneminde Manisa’da Eğitim** (1923–1950), (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), DEÜ AİİTE, İzmir, 1993.

ÜLKER, Necmi, “Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilâyeti’nin Nüfusuna Dair Bir Belge” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Sayı:5, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları İzmir, 1990.

- “Mondros Mütarekesi Döneminde Aydın Vilâyetinin Nüfusuna Dair Bazı Bilgiler” **5. Milletlerarası Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğleri” Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi 21–25 Ağustos 1989**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara,1990.

ÜNAL, Muhittin, **Miralay Bekir Samî Günsav’ın Kurtuluş Savaşı Anıları**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.

ÜRER, Harun, **Haneden Ticarethaneye Batı Anadolu Halıcılığı (1836–1935)**, 2. Baskı, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 2007.

VARLIK, Mustafa Çetin, “VI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri”, **Türklük Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı:3 T. T. K. Ankara, 1988.

YAĞCI, Nabi, “Kula ve Mübadelat” **Kula Yaren Gazetesi**, 28 Şubat 2009.

YENİARAS, Orhan, **Türkiye Kızılay Tarihine Giriş**, Kızılay Bayrampaşa Şubesi, İstanbul, 2000.

YENİCE, Ertan, **Atatürk Dönemi (1927–1938) İl Meclis-i Umumî Zabıtlarında Manisa**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), CBU, SBE, Manisa, 1998.

Yurt Ansiklopedisi, Cilt:9, Anadolu Yayıncılık, İstanbul,1983.

YURTSEVER ATEŞ, Nevin, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1994.

1927 Tarım Sayımı, Yayın No: 614, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1970.

E. İNTERNET KAYNAKLARI

- Karakaş, Ömer, "Dönemin Yerel Basınına Göre Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Manisa Vilayeti'nde Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri" History Studies: International Jurnal of History, Volume :2, Sayı:3 (Kasım 2010),
http://historystudies.net/Makaleler/1347930948_12%20%C3%96mer%20KARAKA%C5%9E.pdf
- Kızılay Manisa Şubesi Hakkında, www.kizilay.org.tr, 2007.
- Kula Mensucat:**Bir Devrin Trajik Çöküşü**, <http://www.tumgazeteler.com/haberleri/manisa-kula/> 12. 12. 2008.
- **Kula Belediyesi Resmi İnternet Sitesi**, (20.08.2015)

F. RÖPORTAJLAR

- Yazılanlar Mayıs 1999 tarihinde Bülent Turan'ın yakın akrabası olan Mehmet Koyuncuoğlu tarafından anlatılmıştır. Mehmet Koyuncuoğlu Alo Efe'nin oğlu, Yabaayak Mehmet Efe'nin yeğenidir. Kayıtlar ve yazıya geçirme Bülent Turan tarafından yapılmıştır. 17 Haziran 1999, Karşıyaka İzmir; ayrıca, www.bulentturan.com, internet adresinden 01.01.1999 tarihinden alınmıştır.(Mehmet Koyuncuoğlu, vefat tarihi:12.08.2009)
- Emrah TULUM tarafından, 1950-1960 dönemi belediye başkanlığı yapmış olan, Milâdî 1908 doğumlu Mustafa Keleşoğlu ile 29.08.2012 tarihinde yapılan görüşme.(Mustafa Keleşoğlu: 22.10.2015 hayatta).

FOTOĞRAFLAR

Kula İlçe Merkezinden Bir Görünüm.

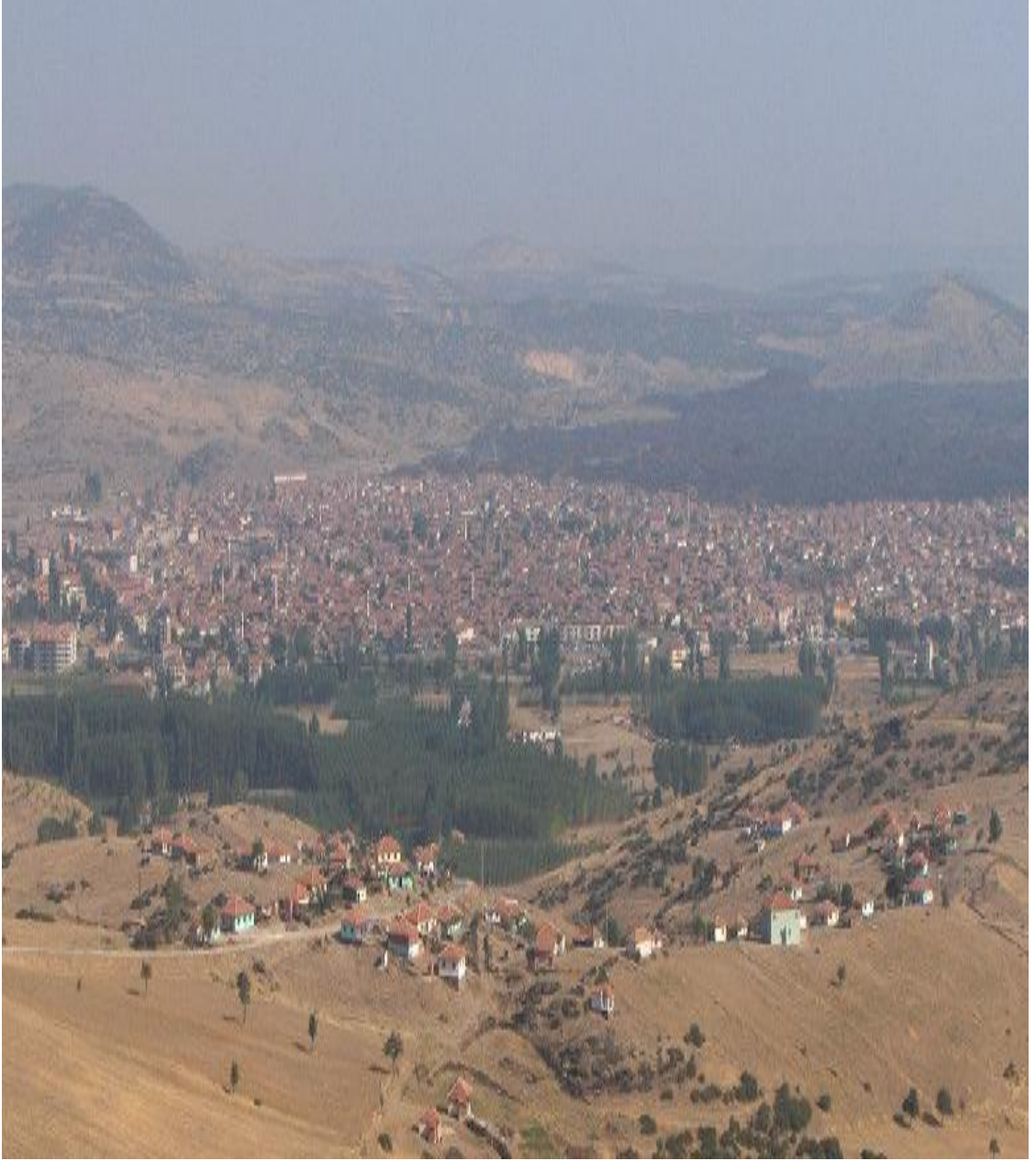

Foto: Taner Demirelli

Vadiler Boyunca Akan Lavlar.

Foto: Taner Demirelli

Kula Divlit Volkan Konisi

Foto: Taner Demirelli

Kula –Selendi yolu üzerindeki Hoca Seyfettin Köprüsü

Fot. 13 — Hoca Seyfeddin Köprüsü

Foto: Rüstem Bozer-(Serap Erçin, Kula İlçesindeki Türk Dönemi Yapıları, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2008.)

Kula'daki çeşitli el sanatları.

Foto: Taner Demirelli

Kula'daki çeşitli el sanatları.

Foto: Taner Demirelli

Kula Yunus Emre Türbesi

Foto: Serap Erçin

Tarihi Kula Evlerinin bir iç görünüşü

Foto: Taner Demirelli

Tarihi Kula evleri

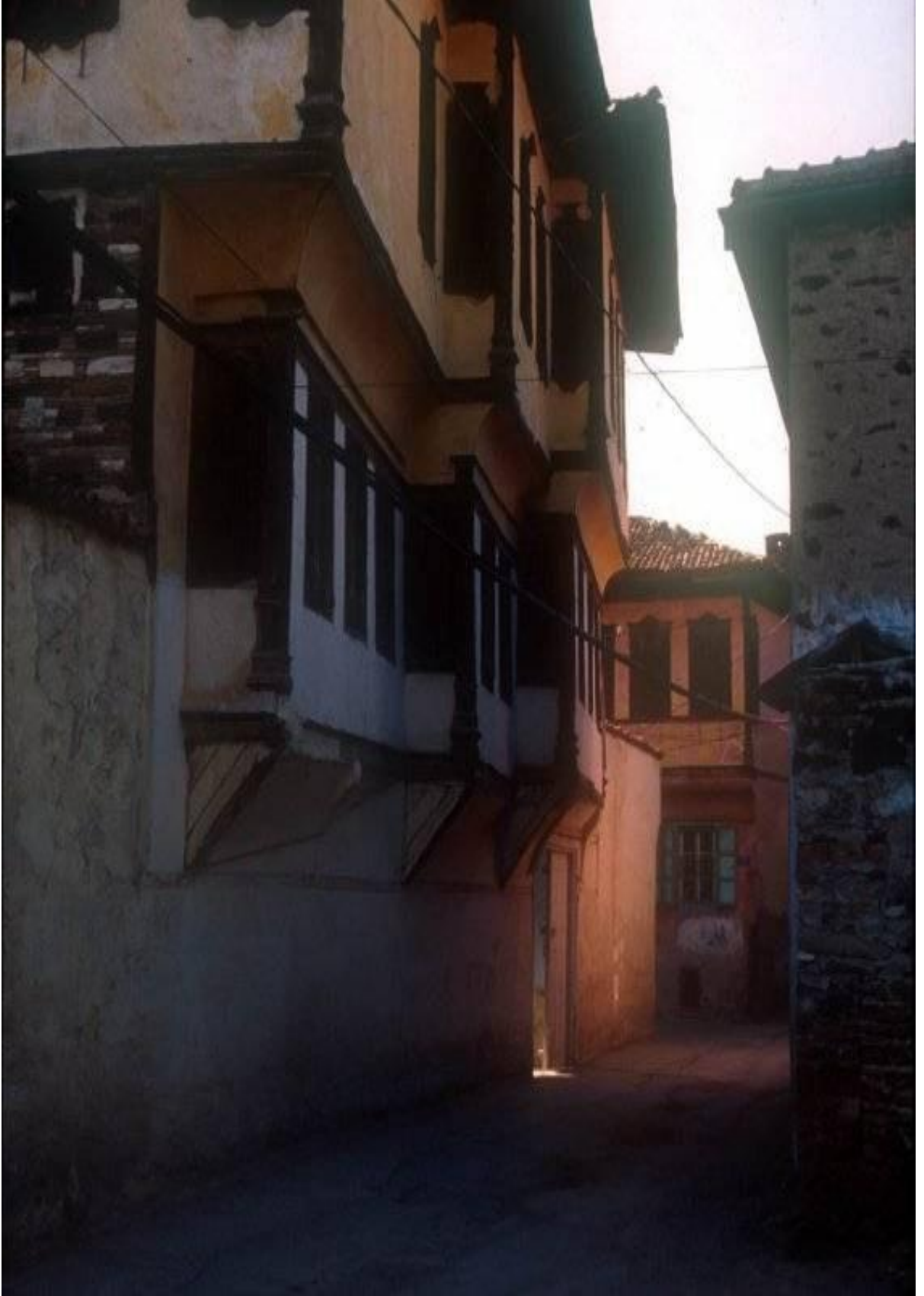

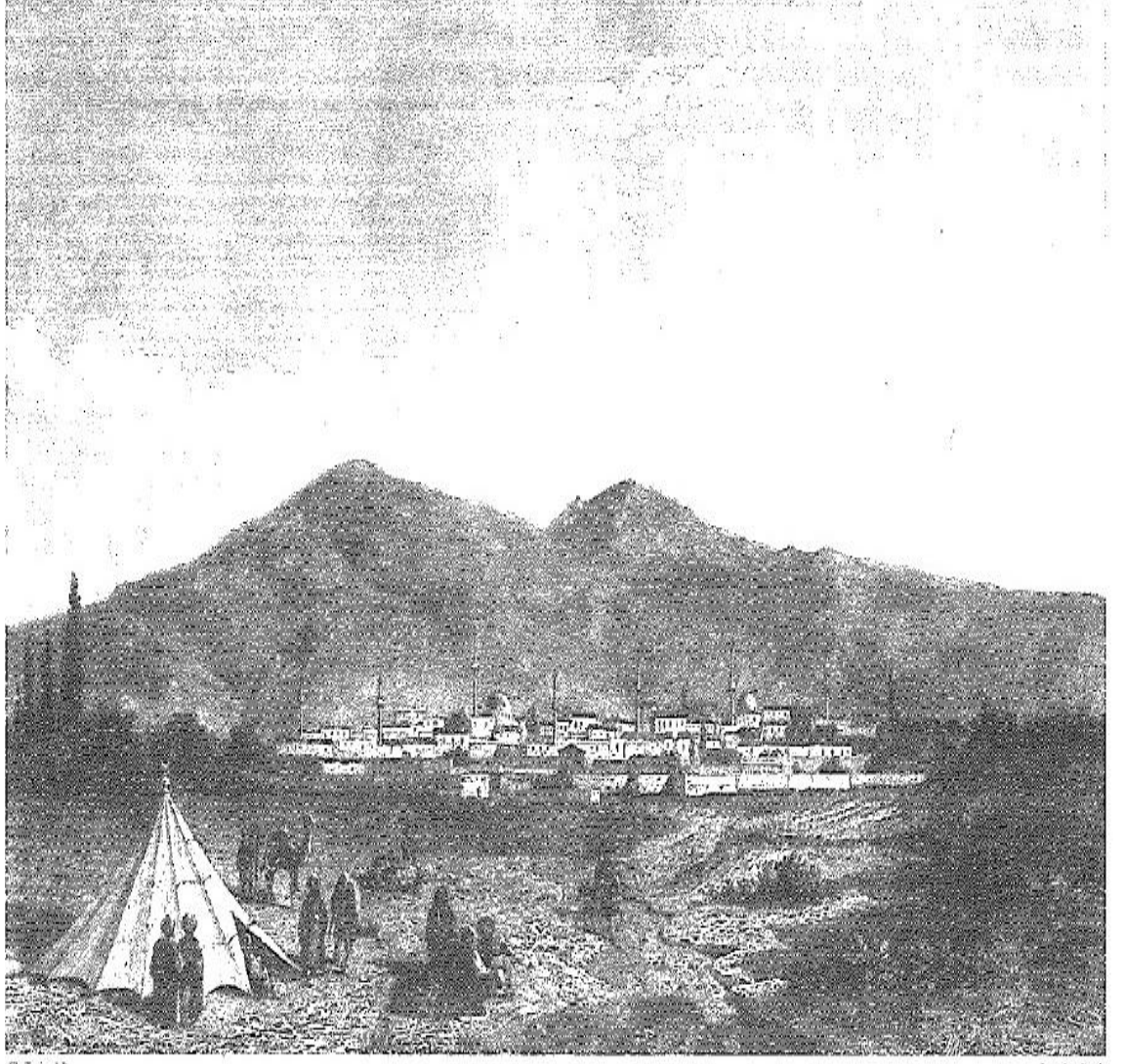
Foto: Taner Demirelli

Kula'daki ilkel insan ayak izleri.

Foto: Taner Demirelli

19. yüzyılın ilk yarısında Kula Şehrinin Genel Görüntüsü,

Ch. Texier deli

Lemoine d'execut

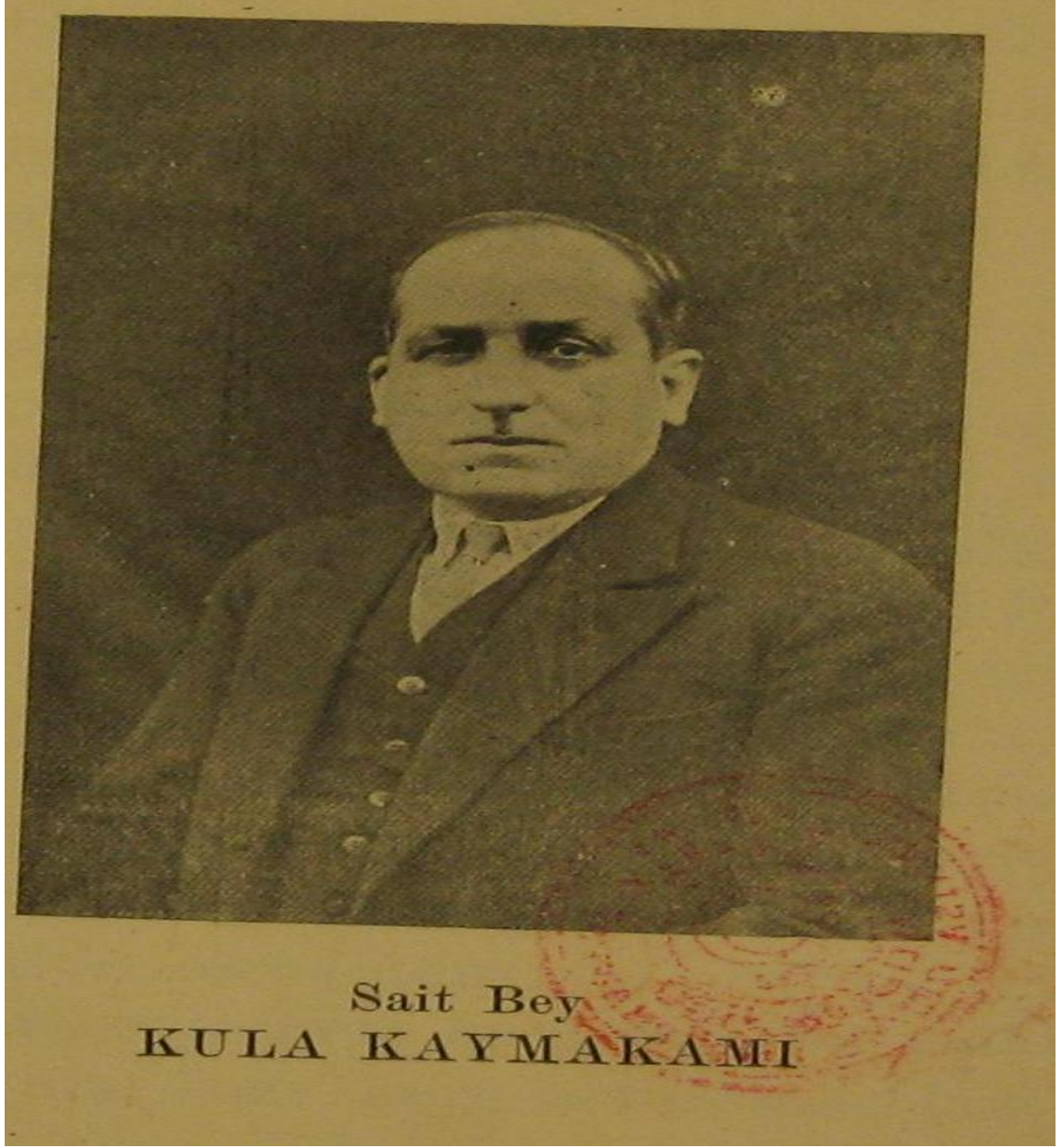
KULA ŞEHRİN GENEL GÖRÜNTÜSÜ

Charles, TEXIER, Çeviren: Ali Suat, **Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi c. I-II-III,** Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara 2002.

1932 tarihli gazete haberinde Kula'nın Selendi Nahiyesindeki Ziraat Kooperatifi'nin Açılışından bir görüntü.

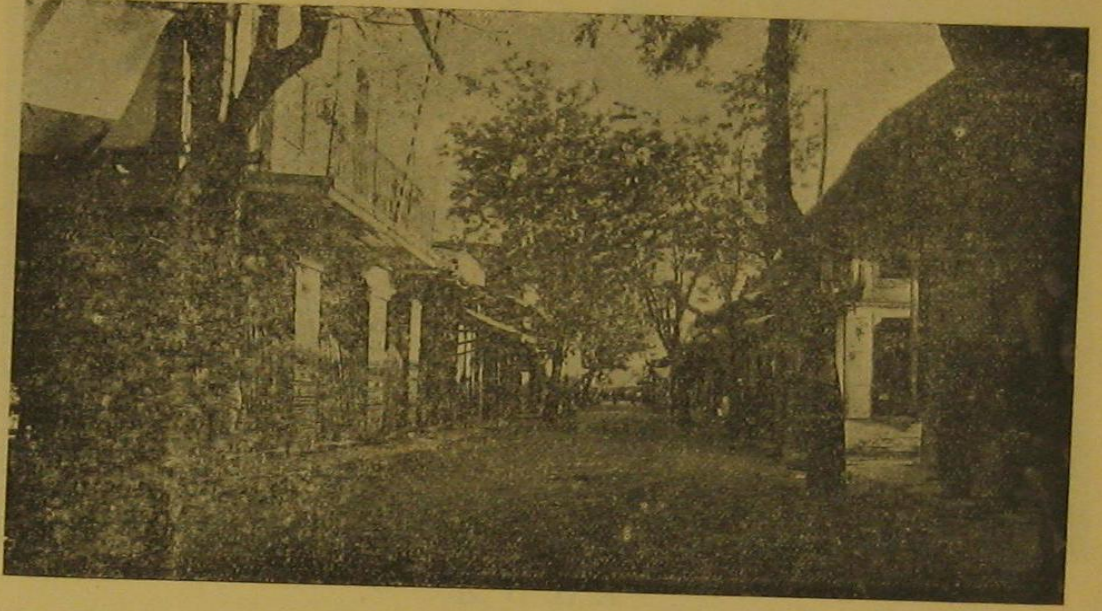

1932 Yılında Kula Kaymakamı Sait Bey

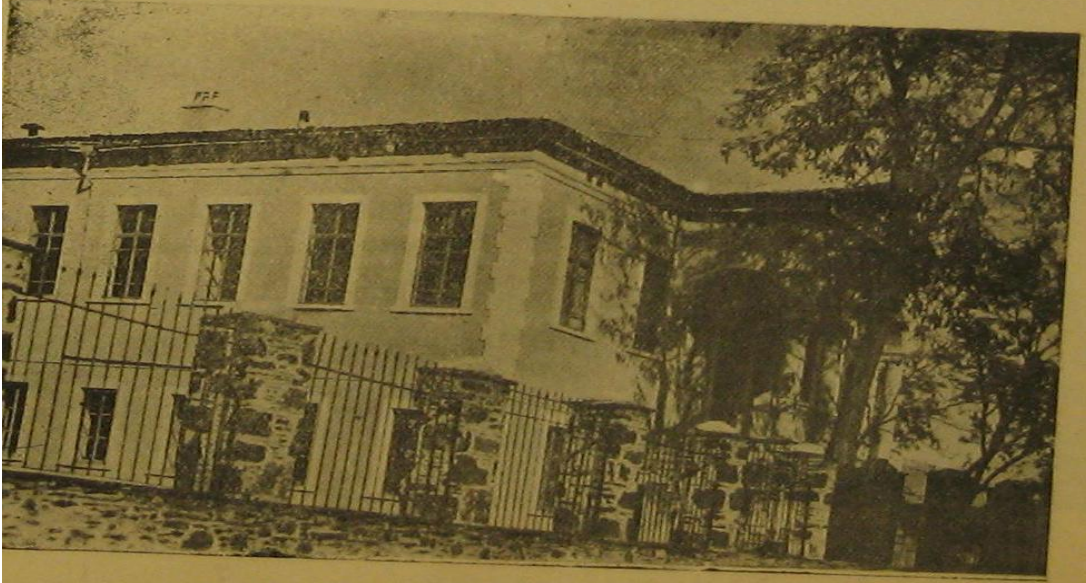

1932 yıllarında Kula, (T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, Malumatı Havi Mecmua 1932, Manisa Vilayeti Özel İdaresi.)

1932 yıllarında Kula

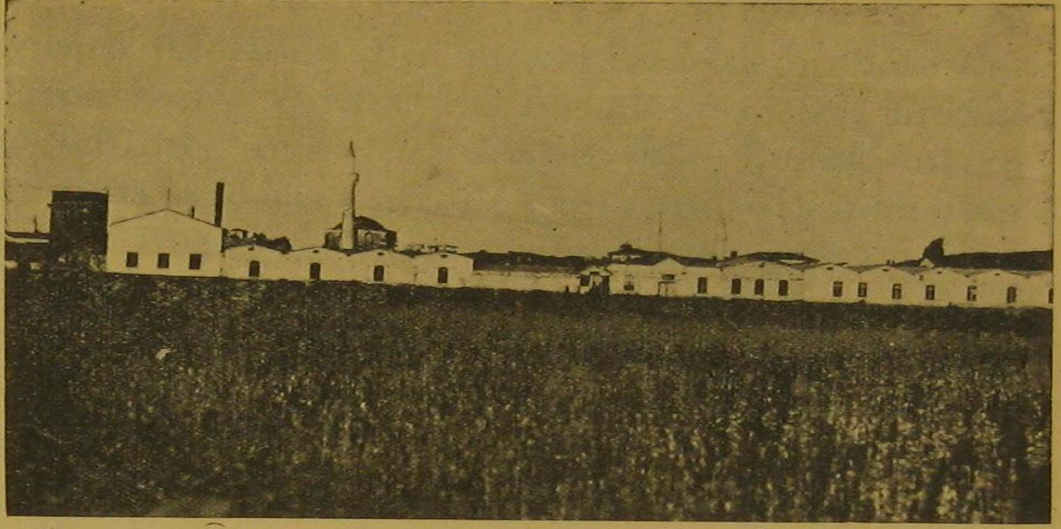
K U L A
Belediye Caddesi

K U L A
Zafer Mektebi

**T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında Tâbii, Coğrafi, Tarihi, İdarî, İktisâdi, Malûmatı Havi
Mecmua 1932, Manisa Vilâyeti Özel İdaresi.**

1932 yılında Çolakzadeler halı fabrikası ve bir heykel

K U L A
Çolak zadeler Halı Fabrikası

Selendi nahiyesi Yalvağ karyesinde topraktan çıkarılmışolan
bu heykel Kulaya naklettirilerek elyevm Sakarya mektebindedir

**T.C. Manisa Vilâyeti Hakkında Tabii, Coğrafi, Tarihi, İdari, İktisadi, Malumatı Havi
Mecmua 1932, Manisa Vilayeti Özel İdaresi.**